

**A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXVI.**

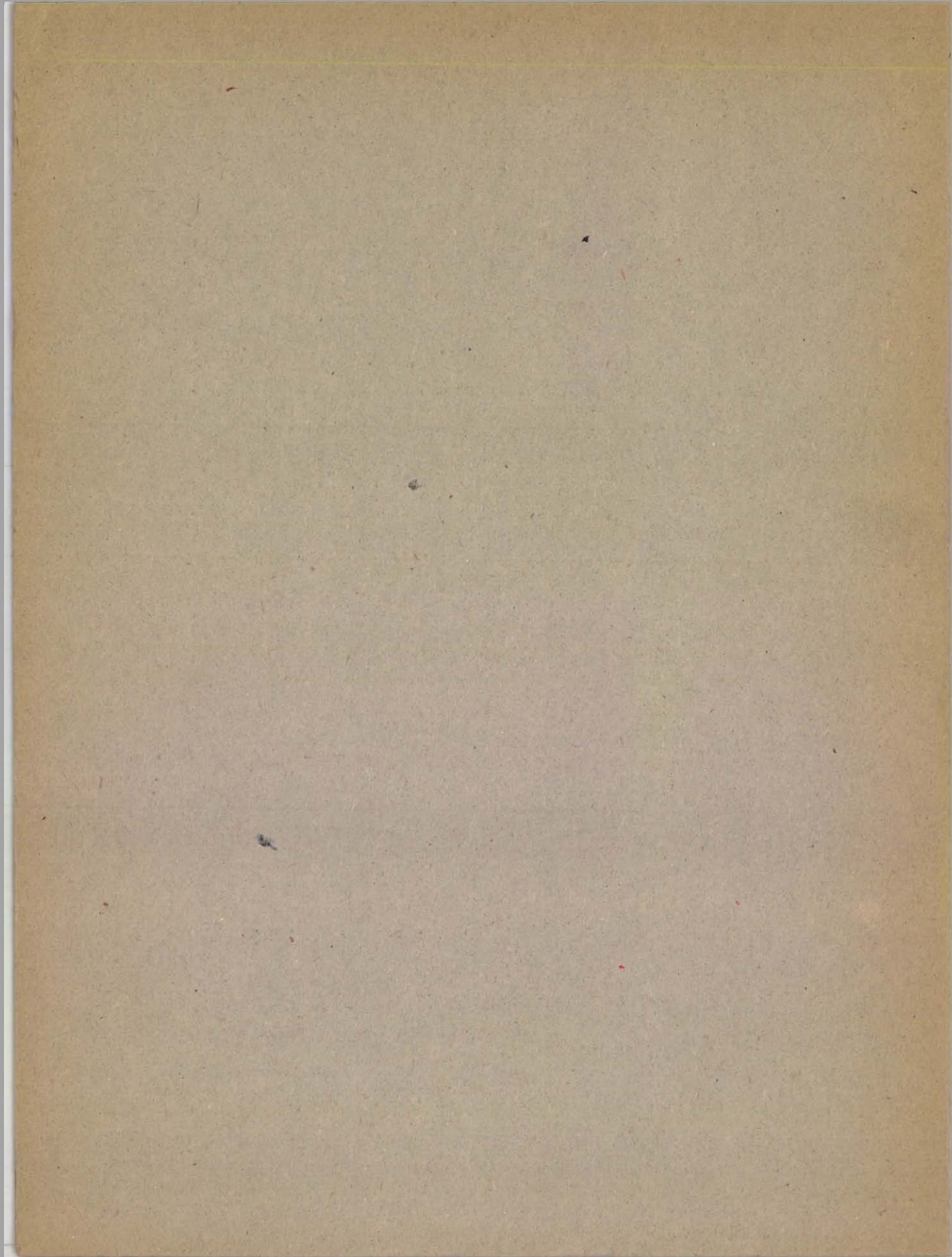
**A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE**

XIV.

1968 – 69.

BUDAPEST, 1970.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE XIV.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXVI.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE

XIV.

1968—69.

ЕЖЕГОДНИК

Столичной Библиотеки им.
Эрвина САБО, Будапешт
1968—69

ANNUAIRE

de la Bibliothèque Municipale
Ervin SZABÓ, Budapest
1968—69

YEARBOOK

for the years 1968—69 of the
Municipal Ervin SZABÓ Library,
Budapest

JAHRBUCH

der Hauptstädtischen Bibliothek
Ervin SZABÓ, Budapest
1968—69

BUDAPEST, 1970.

Az Évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte

Tagjai: Dobos Piroska, Hont Péterné, Marót Miklós, Révész Ferenc, Szőke Tiborné, Tolnai György,
Tyroler Gyula

A grafikonok és rajzok Sárdy Károly, a fényképek a könyvtár fotolaboratóriumának,
továbbá az MTI fotoszolgálatának munkái

Szerkesztő: Tolnai György, a jelentés anyagának előkészítője

Olvasószerkesztő: Ecsedy Andorné

Képszerkesztő: Kovács Ferenc

Felelős kiadó: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója

69.2763. Állami Nyomda, Budapest

SZABÓ ERVIN
(1877 – 1918)

Ötven évvel ezelőtt halt meg Szabó Ervin, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő alakja, a tudós, a forradalmár, a magyar könyvtárügy úttörője. Fiatalon halt meg; a szakadatlan munka, a betegség, a magyar uralkodóosztály ellen folytatott elkeseredett harca korán távozásra kényszerítette. Nem érthette meg az Ősziprózsa Forradalmát és nem lehetett alkotó résztvevője a Magyar Tanácsköztársaságnak sem. Rajongásig szeretett népét elvezette az ígért földjéig, de annak küszöbét már nem léphette át. Hagyatéka szinte felmérhetetlen értékű, gondolatai ma is élnek, egy sor elképzelése még ma is megvalósításra vár. Még sokat kell tennünk annak érdekében, hogy népünk megismerje az igazi Szabó Ervint és olyan tisztelettel övezze, amelyet a legnagyobbak megérdemelnek.

Éppen azért, mert olyan gazdag, sokrétű, sokszínű ez a hagyaték, nem vállalkozhatom arra, hogy egy előadás keretében mindazokról a területekről megemlékezzek, amelyeken maradandót alkotott. Nehéz, de le kell mondani arról a csábító lehetőségről, hogy Szabó Ervinről a pedagógusról beszéljek. A szociáldemokrata munkások, a szak-

szervezeti tagok, a diákok körében tartott előadásai éppenúgy mintaképei a nevelő-oktató-felvilágosító munkának, mint a társadalomtudományok Szabad Iskolájában, a Galilei-Körben és a Társadalomtudományi Társaságban elhangzott vitaindító beszédei, hozzászólásai, előadásai. Mennyi mindent lehetne elmondani publicisztikai tevékenységéről, a Népszavában, a Volksstimmben és a Népművelésben megjelent cikkeiről. A teljes portré megrajzolásánál nem lehetne figyelmen kívül hagyni az életigenlő Szabó Ervint, az élet igazi értékeinek őrzőjét, a harcos antimilitaristát. Nem értékelhetem a hazai és a nemzet-

Révész Ferencnek a Kossuth Klubban, 1968. szeptember 26-án a TIT és a FSZEK által rendezett ünnepségen tartott emlékbeszédéből.

közi munkásmozgalomról, a szindikalizmusról, a tőke és a munka harcáról, az imperializmusról, a gyarmatosításról, a tartós békéről, a szakszervezeti és szövetkezeti mozgalomról, a vámpolitikáról írt könyveit és tanulmányait sem. És kénytelen vagyok mellőzni a hazánkban úttörő jelentőségű alkotását, Marx és Engels válogatott műveihez írt bevezető tanulmányait, szerkesztői jegyzeteit is. A kiváló marxista történésszel sem foglalkozhatom, aki posthumus művében a „Társadalmi és pártharcok az 1848–49-es magyar forradalomban” tanújelét adta, hogy a legrangosabb magyar történetírók egyike. Még hosszasan sorolhatnám, hogy mi mindennel nem foglalkozom, ami szervesen hozzátartozik Szabó Ervin életművéhez.

Szabó Ervinről csak mint a kultúrpolitikusról beszélek, itt is kiemelve a magyar könyvtárügy terén elért korszakos jelentőségét. Persze a „csak” szócskát nem kicsinyítő értelemben használom, hanem azért, hogy körülhatároljam mondanivalóm területét. A kultúrpolitikus, a könyvtárpolitikus Szabó Ervin tevékenysége természetesen nem választható el egyéb tevékenységétől. A könyvtárral, a könyvvel is a munkásosztály, a társadalmi forradalom célját akarta szolgálni. Kortársai közül senki sem látta nála világosabban, hogy a hatalom megszerzése, megtartása, majd a szocialista társadalom felépítése csak a sokoldalúan tájékozott tömegek műve lehet. Tudta azt is, hogy a magyar tudomány felzárkózása az élenjáró európai országok tudományához csak úgy érhető el, ha az egyéb feltételek megteremtése mellett a tudósok és a kutatók rendelkezésére bocsátjuk az előrehaladást szolgáló könyveket és folyóiratokat. Meg kell ismertetni a dolgozó tömegekkel a társadalom és a természet mozgástörvényeit, hogy ne a vak erők uralkodjanak az embereken, hanem cselekedeteiket a tudomány megállapításai irányítsák – ez volt harcos életének egyik alaptanítása. „Minden ember ismerje helyét és szerepét a társadalomban.”

A fővárosi könyvtárhálózat megteremtése érdekében írt cikkei, tanulmányai nemcsak népművelésünk elmaradottságáról adtak döbbenetes képet, hanem leleplezték a századforduló úri Magyarországnak gazdasági, politikai és társadalmi elmaradottságát is.

Szabó Ervin Ady kortársa volt, kölcsönösen szerették, tisztelték, becsülték egymást. Szabó Ervin tudta, hogy hazánkban a „perceMBERKÉK DÁRIDÓJA TART”, hogy „minden változásért és újért kiált itt”, hogy az országgyűlés, a „Hazugság Palota”, az uralkodó osztályok érdekképviselőit a fellegvára. Látta ő is, mint a nagy költő, a falu és a város nyomorát, a földnélküli, munkanélküli, jognélküli, műveletlen százezrek jaját-baját, akiket megzsomorítottak és megaláztak, megfosztották őket az élet szépségeitől és csak egy dolgot nem tudtak elrabolni tőlük, azt, hogy álmodozzanak az emberibb jövőről. Ahogy a költő – a „Muszáj Herkules” – kénytelen volt hadakozni ellenségeivel, úgy az osztálynak is az ellenállást és a harcot kellett választania. De ekkor eldőrdült a tőke – nagybirtok – klérus janicsárjainak sortüze. „Ágyú, gyilok, úri bitangság; nem fog a mi dús ereinken.”

A magyar viharhadár dala megremegettette a télbeborult Magyarországot, de lehetetlen volt nem kiolvasni a társadalomtudós írásaiból is, hogy „rohanunk a forradalomba”. Szabó Ervin is gyötrődve szemlélte a Magyar Ugart, a Lápot, a Naptalan Keletet, a Parlagot, ő is minden életenergiáját, széleskörű tudását a gyökeres átalakulás, a rendszerváltozás szolgálatába állította. A társadalmi fejlődés hajtóerejét, a munkásosztályt, szellemileg is fel kell készíteni a forradalom végrehajtására. Ezért vállalta a kultúrpolitikus, népművelő, könyvtárosi feladatot és hivatást. Szenvedélyesen hirdette, hogy a tervszerű emberbutítással szembe kell állítani a gondolatébresztő betűt, a betűt, amely ember- és társadalomalakító erejénél fogva a való világban is változást képes előidézni. Ezért követelte a korszerű könyvtárhálózat létrehozását az országban és a fővárosban.

A magyar népkönyvtárak jelentései forgalmuk lényeges csökkenéséről adtak számot. Mi az oka ennek a zuhanásszerű csökkenésnek? „Nézetünk szerint legfőként az, hogy a gyűjtemények könyvanyaga túlnyomórészt úgy van összeválogatva, mintha az olvasók valamifajta szellemi kiskorúak, a szép dolgokra éretlenek, az élő világból kikapcsolt alva-

járók volnának. Népies könyvek, a nép számára lepárolt irodalom, a gazdasági, társadalmi, politikai, vallási küzdelmek „kényes” kérdéseivel szemben a pártatlanság hazug mezébe öltözködött és elavult tudomány — szóval, amolyan szellemi gyámság alatt állóknak szánt szegényházi koszt: ez a régimódi népkönyvtárak anyaga és programja.”

Felejtethetetlenül szép hasonlatában a népkönyvtárakról azt írja, hogy azok olyanok, mint a katonai nagygyakorlatok után a paraszt vetése: a hatalomhoz görcsösen ragaszkodó uralkodóosztály pusztító hadjárata itt is minden értéket könyörtelenül letarolt. A népkönyvtárak a belenyugvásra, a változtathatatlanságra, a meglevő társadalmi viszonyok tiszteletére nevelik olvasóikat, kiölik belőlük a lázadás, a változtatni akarás szellemét. Meg kell szüntetni a könyvtáraknak ezt a funkcióját és létre kell hozni a közművelődési könyvtárhálózatot, amely a valódi szellemi értékek közvetítője lesz.

Ady Párizs kultúrmagasságában döbbsen rá a hazai állapotok kisszerűségére; Szabó Ervin az angolszász könyvtárakat szembesítette a mieinkkel és az összehasonlítás lehangoló volt; szellemi iszap, mocsár, posvány. Ezen feltétlenül változtatni kell. A marxista Szabó Ervin nemcsak magyarázta a magyar könyvtárügy helyzetét, hanem harcolt annak megváltoztatásáért is. „Minden meggyőződés annyit ér, amennyit hirdetője a maga cselekvésével valóra vált.” Egyik tanulmányában Goethe-t idézi az elméleti célkitűzés és a gyakorlati megvalósítás elválaszthatatlan egységről:

„Nem elég tudni, alkalmazni is kell,
nem elég akarni, cselekedni is kell!”

Szabó Ervin világosan, mindenki számára érthetően fogalmazta meg a közművelődési könyvtárak feladatát: a legtöbb embernek a legjobb könyveket kell közvetíteniök. „A nép könyvtárainak nem lehet más céljuk, minthogy a nép szükségleteit a művelődés és szórakozás iránt szolgálják. Vagyis a tudomány köréből azt kell nyújtaniok, ami a munkásság gazdasági, társadalmi és politikai törekvéseivel és harcaival közvetlen vagy közvetett vonatkozásban van... és tudományos perspektívát nyit a jövőre!”

Szabó Ervin a könyvtárban, elsősorban a fővárosban megvalósítandó központi könyvtárban, nem „csak” könyvkölcsönző és helybenolvasási lehetőséget biztosító intézményt látott, hanem sokirányú tevékenységet kifejtő, egyetemes kulturális intézményt is. Minden oldalról meg kell környékezni az embereket, hogy a jóért, az igazért, a szépért lelkesedni tudjanak. A sokfajta kulturális tevékenység azt eredményezi, hogy a különböző témák, művészeti, tudományos, politikai, ideológiai és egyéb kérdések iránt érdeklődő emberek megtekintik vagy részt vesznek a könyvtár rendezvényein, tehát felkeresik az intézményt és akkor már a könyvtárosok feladata, hogy a látogatót olvasóvá neveljék. Gazdag, változatos programot kell biztosítaniok, a könyvtár vonzóerejét állandóan tágitaniok kell, hogy különböző céllal minél több ember lépje át a könyvtár küszöbét.

Szabó Ervin több tanulmányában részletesen foglalkozott a példakép, az USA nyilvános könyvtárainak szolgáltatásaival. Általános-, kézikönyvtár-, újság- és folyóirat-olvasótermek állanak az érdeklődők rendelkezésére. A kutatók számára külön dolgozószobát biztosítanak. A könyvraktárak egy részében az olvasók szabadon válogathatnak a könyvek között. Kéziratoszállal is rendelkeznek. A törvények és a rendeletek megtekintésére külön osztályt létesítettek, ahol az állami formanyomtatványok is igényelhetők. A gyermekosztály kölcsönző-, olvasó- és rendezvények számára létesített termekből áll. A vakok részére kölcsönző-, olvasó- és felolvasó termeket biztosítottak. A zeneosztálynak hangversenyterme is van. Tágas termekben rendezik a képzőművészeti kiállításokat, amelyeknek anyagát gyakran változtatják. Állandó múzeumi termekkel is rendelkeznek, amelyekben természettudományos gyűjteményeket mutatnak be. Az előadótermek, a fotolaboratórium, a nyomda és a könyvkötészet szerves részét képezi a könyvtárnak. A látogatók számára étkezőhelyiséget is biztosítottak. „S miként a szabad tanításhoz mindenütt hozzákapcsolódnak a művészeti produkciók, mert nagy propagatív erejük van az oktatás szempontjából is, úgy a könyvtárakba is beköszöntött a művészet.

Hangversenyeket, kép- és szoborkiállításokat stb. rendeznek, nemcsak a maguk értékéért, hanem azért is, mert megkedveltetik a könyvtárt és olyanokat is becsalnak, akiket különben talán nem lehetne olvasókul megnyerni.

Ilyenformán az amerikai könyvtár a lakosság összes művelődési és szellemi gyönyörűségeket kereső törekvéseinek központja.”

Szabó Ervin azért harcolt, hogy a főváros központi nyilvános könyvtára és annak hálózata is ilyen legyen. A kultúra magasságában akarta látni a magyar népet is és tudta, hogy ennek egyik előfeltétele a korszerű, minden olvasói igényt kielégítő könyvtárak sokasága. Kultúrpolitikai előadásaiival, cikkeivel, tanulmányaival, vitairataival, összehasonlító statisztikai kimutatásaival, előterjesztéseivel ezt az ügyet akarta szolgálni. A legkisebb részletkérdésre is kiterjedt figyelme. Írásaiból összeállított vaskos kötet illusztrálja, hogy milyen fáradhatatlanul harcolt az ügyért. Mindenkit mozgósított, elsősorban munkatársait, hogy írjanak, beszéljenek a magyar könyvtárügy helyzetéről és a tennivalókról. Elgondolásaiért folytatott harca a magyar kultúrtörténelem egyik legragyogóbb fejezete, tevékenysége csak Apáczai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós, Kazinczy Ferenc mértékével mérhető. Élete és harca azt is bizonyítja, hogy az internacionalizmus kiemelkedő képviselői egyben népük, nemzetük felemelkedésének legkövetkezetesebb képviselői is. Szabó Ervin az angolszász könyvtárakról beszélt, de magyar sebeket mutogatott; a fejlett országok könyvkiadását emlegette, de a hazai kultúrbarbárságra gondolt; egyik-másik nyugati ország népművelésre fordított költségvetését közölte, hogy rádöbbenjen a magyar helyzet tarthatatlanságára. Szabó Ervin nemcsak a magyar könyvtárügy megteremtője, hanem mindmáig legnagyobb forradalmárja is volt. Egész élete és munkássága így fonódott szerves egységgé: a nép, a társadalmi haladás, a forradalom szolgálatában. Rendszerváltozásért harcolt az élet minden területén, a könyvtárügy területén is.

Nagyszabású és hosszútávú tervet dolgozott ki a főváros közművelődési könyvtárhálózatának létrehozására. („Emlékirat közséi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapestén”, „Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására” stb., stb.). Leplezetlenül vázolta azt a szegységteljes állapotot, amely a fővárosi könyvtárakat jellemezte. 1910-ben azt írja, hogy „...a könyvtár fejlődött bizonyára... de mindezt tovább is a személyzet munkabírásiának szélső megfeszítése árán értük el és olyan külső topográfiai viszonyok között, melyek maholnap egész munkánkat összeomlással fenyegetik.” „A legmagasabb beosztású tisztviselőknek egy főre 24 m³ levegő jut, holott a fegyházakban 25 m³ az előírt minimum.” A külföldi nagyvárosok könyvtáradataira támaszkodva mutatta ki Budapest katasztrófális elmaradottságát. A bécsi egyetemi könyvtár költségvetése egymaga nagyobb, mint Budapest összes tudományos könyvtárainak együttes költségvetése. Ilyen körülmények között természetes, hogy könyvtáraink állománya képtelen lépést tartani a tudományok haladásával. Alapvető feladatnak tartotta a könyvtárak profilozását és azt javasolta, hogy a fővárosi könyvtár központja a társadalomtudományok területén reference-library legyen.

A fővárosi könyvtárhálózat feladatát a következőkben jelöli meg: „Az új közséi nyilvános könyvtár feladata tisztán és világosan áll előttünk: ...jó olvasmánnyal kell ellátni azokat, akik maguk gyönyörűségére vagy okulás céljából már is olvasnak: és föl kell keltenie az olvasás és önművelés vágyát azokban..., akik ezt a szükségletet még nem ismerik.”

A régi szólásmondás szerint háborúban, fegyverropogás közepette hallgatnak a Múzsák. Könnyű feladat lenne ennek a felületes megállapításnak a cáfolata. Szabó Ervin tevékenysége és magatartása az első világháború alatt beszédesen bizonyítja, hogy a szájkosaras korszakban sem hallgattak a legnagyobbak; minél nagyobb volt rajtuk a kínzás, annál hangosabb volt a kiáltás is. A tudós, a harcos antimilitarista még a legkönyörtelenebb emberirtás idején is szakadatlanul harcolt könyvtári elgondolásai megvalósításáért. Az értékek pusztulásakor, a reménytelenség időszakában sem vesztette el a jövőbe vetett hitét; írt, tervezett, tárgyalt, vitatkozott, készült a feladat végrehajtására.

A romok nem tudták eltemetni meggyőződését. Szenvedélyesen hirdette ekkor is, hogy nem a kard, hanem a könyv fog utat vágni a jövő felé. A nagy mészárlás idején – 1916-ban – írta: „A könyvtár és a háború” című tanulmányában: „Budapestre vonatkozólag is alkalmaznunk kell a modern könyvtárpolitika általános érvényű szabályát, mely szerint a könyvtárnak kell elmennie az olvasóhoz, mert az olvasók maguk csak egy kisugárzási körön belül mennek a könyvtárhoz. Vagyis, ha a forgalom számait emelni akarjuk, ha azt akarjuk, hogy Budapest népe megközelítően annyit olvasson, mint a nyugati nagy városoké, akkor új és új fiókokat kell nyitnunk. Csakis ettől remélhetjük népmívelő munkánk teljessé válását.”

A korszerű központi könyvtár és az új és új fiókok létrehozásától azt várta, hogy a fővárosi könyvtár „modern; tudományt népszerűsítő és szórakoztató könyvtár” lesz. És Budapest kulturális centruma is. Több tanulmányában, de különösen „A városi múzeumok föladatai és a Fővárosi Múzeum” címűben részletesen kifejtette, hogy a központi könyvtár milyen feltételek megteremtése után válik majd „Budapest Székesfőváros kultúrközpontjává”. Terve lélegzetelállítóan érdekes. A központi könyvtárat kultúrkombinátumnak képzelte el, amelyben a minden igényt kielégítő könyvtár mellett a Székesfővárosi Múzeum, a Modern Galéria és a Szabad Főiskola is helyet foglalna. A négy intézmény kölcsönösen megtermékenyítené egymás munkáját, messzeágazó ismeretterjesztésre adna lehetőséget, hozzájárulna a sokoldalúan képzett tömegek megteremtéséhez. Ezzel a szocialista kultúrpolitika legalapvetőbb célkitűzéseit szolgálná. Szabó Ervin itt is, mint működése egyéb területén, eljutott a végső megoldáshoz: a szocialista társadalmat kell felépíteni hazánkban.

A ragyogó tollú, hatalmas ismeretanyaggal rendelkező, kiváló dialektikus, kifogyhatatlan érvekkel, tényekkel, adatokkal harcolt a magyar könyvtárügy előrelendítéséért. Cáfolhatatlanul bebizonyította, hogy „a könyvtár az ipari társadalom szükséglete”: a tudományos kutatás arzenálja; a szakmai ismeretek megszerzésének és továbbfejlesztésének kiváló eszköze; a közoktatás szerves része; az erkölcsi, esztétikai, világnézeti nevelés gazdag tárháza. A könyvtárak állományán lemérhető egy ország gazdasági, politikai, tudományos és kulturális színvonala. A könyvtár az eltávozott legnagyobbak halhatatlan eszméinek őrzője, de a legkiválóbb kortársak életszépítő írásai is ott sorakoznak a polcokon. Egy nemzet fejlődése elválaszthatatlan könyvtárügye fejlődésétől.

Kereste a társakat, a szövetségeket, az eszmei barikádokon vele együtt harcolókat. Politikusokkal, a főváros vezetőivel, írókkal, művészekkel, tudósokkal, pedagógusokkal, építészmérnökökkel tárgyalt, fáradhatatlanul agitált az ügy érdekében. A harcban természetesen kiváló munkatársaira is támaszkodott. (Madzsar József, Kőhalmi Béla, Dienes László, Braun Róbert, Váradi Irma.)

De harcba lendültek azok is, akiknek érdeke volt a csend, a nyugalom, az egyhelyben topogás. A bitorolt javak és előjogok hasznélvezői minden rendelkezésükre álló eszközt igénybevettek, hogy megakadályozzák a szabóervini tervek megvalósulását. Sajtóhadjáratot indítottak ellene, rágalmazták, még tudói mivoltát, szakmai ismereteit, emberi tisztaságát is kétségbevonták. A magyar uralkodóosztály azonnal felismerte a leselkedő veszedelmet, azt, hogy a tudatlanságra, vallási babonára, nacionalista érzelmekre alapozott uralmuk az „Emlékirat” megvalósulása esetén veszélybe kerülne. Az ő „ideáljuk” az öntudatlan, a dolgok rendjébe belenyugvó, cselekvésre képtelen nép volt. Birtokállományukat védték, amikor a könyvállomány ellen hadakoztak.

Szabó Ervinnek végig kellett járnia a csalódások golgotáját. Be nem váltott ígérekkel ámították, az illetékes fórumok által megszavazott határozatokat nem hajtották végre, az időhúzás taktikájához folyamodtak, mert így akarták megállítani az időt. És támadták, támadták, támadták. A támadások nem törték meg, csak beteg szervezetét letörték. Aki a jövőbe lát, azt a törpék nem tudják megingatni.

Talán végrendeletének, szellemi hagyatékának, vagy önvallomásának tekinthetjük az íásaiból kiemelt két idézetet:

„Megismerni mindent, kiválogatni a legjobbat, hinni benne és heroikus elszántsággal megvalósítani belőle minden nap minden lehetőt.”

„Amiért élni érdemes, az a tevékeny élet, amely alkotásokban nyilvánul meg, a vegetatív funkciókon, a puszta reprodukción túl terjedő, termékeny, új értéket teremtő élet.”

Rajta is beteljesedett Ady gyötrelmesen fájó megállapítása: „Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, Rokkanva ér el az éjszakáig.” Nem érhetette meg a várva-várt fordulatot, 1918 Októberét, és 1919 Márciusát. Koporsója körül testben vagy lélekben ott állt a haladniakaró Magyarország és ott álltak munkatársai és tanítványai is, akik a Tanácsköztársaság alatt nagyon jelentős beosztásokban képviselték Szabó Ervin szellemét. Még elgondolni is iszonyatos, hogy mi lett volna sorsa, ha a vérszomjas ellenforradalmárok karmai közé kerül.

A Tanácsköztársaság alatt és a felszabadulás után a főváros közművelődési könyvtárhálózatát Róla nevezték el. Késői tanítványai – a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói – mindent megtesznek annak érdekében, hogy az intézet alapítójának útmutatásai szellemében dolgozzanak.

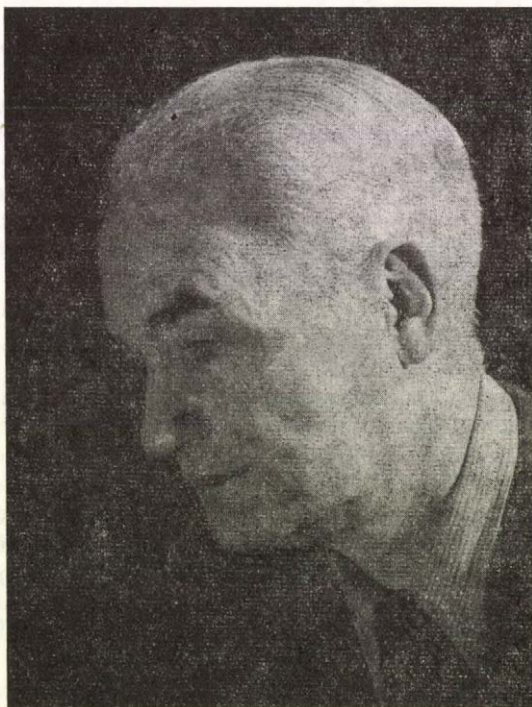
A könyvtár 1967-es adatai azt bizonyítják, hogy fáradozásuk, áldozatkész munkájuk nem volt hiábavaló. 115 könyvtár állt az olvasók rendelkezésére, 2 400 000 kötet könyvvvel. A beiratkozott olvasók száma 188 000 volt, akik több mint 6 500 000 kötet könyvet kölcsönöztek. Jelentősek az eredmények, de még nagyon sok a tennivaló. Az ötven éve halott Szabó Ervin hagyatéka kötelez bennünket, tervét, célkitűzéseit nekünk kell maradéktalanul valóra váltani.

DIENES LÁSZLÓ
(1889 – 1953)

Most lenne 80 éves Dienes László, a Tanácsköztársaság budapesti népbiztosa, bátor politikus, harcos újságíró, tudós egyetemi tanár, aki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak két ízben is igazgatója volt. Könyvtárunk dolgozói nevében jöttünk tisztelegni most felavatásra kerülő emléktáblájához.

Mint egyetemi hallgató vált könyvtárunkban Szabó Ervin munkatársává. Szabó Ervin nagyra értékelte a fiatal könyvtárost, aki a társadalomtudományok és a közművelődési könyvtárak iránti érdeklődésével olyan közel állt hozzá. Dienes László jó módú úricsalád sarja volt, de gondolkodása, a dolgozók kulturális felemelésének benne kialakult programja már indulásakor is a haladó értelmiség legjobbjai közé emelte. Bekapcsolódott a baloldali, szocialista diákok harcos szervezetének, a Galilei-körnek tevékenységébe. Párizsi tanulóéve is továbbmélyítette marxistává váló világnézetét.

A Fővárosi Könyvtárnak az 1910-es évektől vált állandó munkatársává. A könyvtárüggyel, a tudományos- és a közművelődési könyvtárak feladataival elmélyülten foglalkozott. Könyvtári munkája is olyan volt, hogy mindkét munkaterületen otthonosan mozgott és tudatosan vallotta a kettő összefüggését, szerves kapcsolatát, egymást kiegészítő feladatait. Ezt az elvet alkalmazta a gyakorlatban is, amikor a társadalomtudomány – nemzetközi hírű – bibliográfiáját készítette, majd amikor vezetőként a központi könyvtár olvasószolgálatában dolgozott; később Szabó Ervin a kerületi könyvtárhálózat irányítását bízta Dienes Lászlóra. A részben tudományos központ és a közművelődési könyvtárhálózat munkájának harmonikus összefüggését és feladatait jelentős könyvtári elméleti tevékenységével is alátámasztja; a tudományos könyvtárügy rendezésével fog-

Tolnai Györgynek a Dienes László-emléktábla (VIII., Dienes László u. 1.) leleplezésekor, 1969. március 26-án elmondott beszédéből.

lalkozó cikkei mellett nagyszámú, a közművelődési könyvtárak munkáját elemző tanulmányt írt. Legnagyobb könyvtárelméleti műve, a „Walter Hoffmann könyvtári törekvései” is a közművelődési könyvtárak feladataival foglalkozik.

A háború évei harcos szocialistává, békepolitikussá érlelik Dienes Lászlót. Ekkor már jelentős harcostársa Szabó Ervinnek a háborúellenes küzdelmekben, amelyek egyik központja éppen a könyvtár volt. Dienes következetesen halad a forradalmi mozgalom felé és egymás után írja a „Huszedik Század”-ban és más lapokban az imperializmus, militarizmus ellen szóló bátor cikkeket. A polgári demokratikus forradalmat mint szónok, aktív tevékenységével is előmozdította. Nem állott azonban meg ezen a ponton és azok közé tartozott, akik a forradalom továbbfejlődését kívánták. Az 1918 novemberében megalakuló Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik első tagja lesz.

Amikor a könyvtár igazgatója, Szabó Ervin ez időszakban meghalt és a két idősebb könyvtári vezető, Madzsar József és Braun Róbert a polgári demokratikus forradalomban tisztséget vállalt, Dienes László lesz 1919. január 1-től a Fővárosi Könyvtár vezetője. Nemsokára éppen ő lesz az, aki javasolni fogja, hogy a könyvtárat tulajdonképpen megalapítójáról és nagynevű továbbfejlesztőjéről, Szabó Ervinről nevezzék el.

Amikor a polgári forradalom támadást intéz a KMP ellen, és 1919 februárban letartóztatják a párt vezetőjét, Dienes László tagja lesz a KMP második, illegális vezetőségének. Mint a Szabó Ervin-könyvtár vezetőjének, lehetősége nyílt, hogy a könyvtárban illegális összejöveteleket biztosítson. Így a háborús Szabó Ervin-i idők után most az ő vezetése alatt is a politikai élet egyik központja volt a könyvtár.

A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttékor, március 21-én Dienes László lett a háromtagú budapesti direktórium egyik népbiztosa és végzi e felelősségteljes feladatot április közepéig, a tanácsválasztásokig. Ezután a Budapesti Munkás- és Katonatanács nyolcvanas bizottsága tagjaként vesz részt a főváros vezetésében. Ugyanakkor országos kulturális feladattal, a Tanácsköztársaság könyvtárügyének vezetésével bízzák meg. Nagyvonalú könyvtárfejlesztési terveiben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak jelentős szerepet biztosít.

A Tanácsköztársaság bukása után az emigrációs évek következtek sok más között Dienes László számára is, és ekkor is a legnehezebb feladatokat vállalja. 1931-ig Bukarestben és Kolozsvárt szerkeszti az ellenzéki „Korunk”-at, majd amikor baloldali magatartása miatt Romániából menekülnie kellett, Berlinből küldte a lapnak cikkei. 1931-ben elhagyta Berlint és a Szovjetunió meghívására Moszkvába ment. Itt a második világháborúig tudományos kutatóként működött. Kun Béla megbízásából elsőként állította össze a Magyar Tanácsköztársaság bibliográfiáját. Részt vett Marx főműve, a „Tőke” bibliográfiája összeállításában is. A moszkvai „Új Hang”-ban mint újságíró dolgozott. 1941 őszén elhagyta a részben kiürített Moszkvát és családjával a háború végéig Kirgiziában élt.

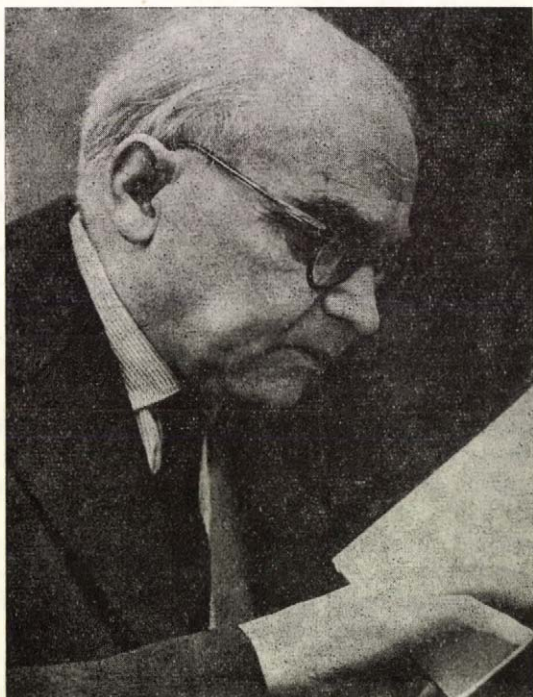
1945-ben költözött vissza Magyarországra Dienes László és hamarosan igazgatója lett – immár másodszor – a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak. Ekkor lehetősége nyílt, hogy folytassa Szabó Ervin tervét, a könyvtárépítés munkáját, biztosítva a tudományos központ és a széles közművelődési hálózat egységét. Dienes László élt is ezzel a lehetőséggel. Vezetése során 1946-tól 1953-ig 18-ról 60-ra nőtt a hálózat könyvtáregységeinek száma, a beiratkozott olvasóké pedig 25 ezerről 100 ezerre emelkedett. Egyidejűleg az ELTE professzorává nevezték ki, a közgazdaságtani tanszéket vezette. Könyvet írt a marxista közgazdaságtudományról és sok ezer fiataalt nevelt a marxizmusra.

A közelmúltban Dienes Lászlóról elnevezett utca mintegy jelképként könyvtárunk irányába vezet és mi, könyvtárosok, Szabó Ervin hagyatéka mellett Dienes László értékes könyvtári hagyatékát is örömmel valljuk magunkénak.

HAJDU HENRIK
(1890 – 1969)

Aki él, csak harcban éghet –
csalják a titok-cselek;
aki költ, bírói széket
ül önön maga felett.

Ibsen

A Népszabadság 1969. március 20-i száma közölte, hogy a norvég király a legmagasabb norvég kitüntetést, a Szent Olaf-Rend Érmét adományozta Hajdu Henriknek. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár valamennyi dolgozója nevében gratuláltam volt igazgatóknak; erőt, egészséget és további eredményes munkát kívántam Neki. Március 23-án Hajdu Henrik válaszolt jókívánságainkra:

„Kedves Barátom,

meghatottan köszönöm jókívánságaitokat. Nem kell hangsúlyoznom, hogy a Könyvtár volt közéleti pályám legszebb és legkedvesebb munkahelye; a Tóletek kapott gratuláció tehát a legbecsesebb számomra.

Kérlek, gondolatok ezentúl is szeretettel rám.

Igaz barátotok
Hajdu Henrik”

Néhány héttel később könnyes szemekkel olvastuk a döbbenetes hírt: Hajdu Henrik életének 79. évében, 1969. május 30-án elhunyt. A Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottsága megbízásából június 20-án a Farkasréti temető halottasházában én búcsúztam el drága barátunktól, elvtársunktól, harcostársunktól. Búcsúztam a tudóstól, a forradalmártól, az alkotó művésztől, a kiváló műfordítótól, népművelésünk felejthetetlen munkásától, a kommunista veterántól, a dolgozó nép ügyének szilárd, következetes képviselőjétől, a II. világháború partizánjától, az embertől, aki élete minden szakaszában tudta, hogy hol a helye a harcban. A rövid búcsúbeszéd csak vázlatosan foglalkozhatott Hajdu Henrik jelentőségével. Most megkísérlem megmutatni ezt a példamutató, páratlan gazdag életet.

Újpesten született 1890-ben. A gyárvárosban már gyermekkorában megismerkedett a fojtogató nyomorral, hiszen édesapja még csak 12 éves volt, amikor dolgozni kényszerült: napszámosi munkát vállalt. Nemesak a város, hanem az élet peremén élt a család;

édesapja szállítómunkásként fejezte be életét. A lakásnak nem nevezhető odú, ahol nevelkedett, a nyirkos falak, a petróleumlámpa örökös lángja miatt szeme csakhamar elromlott. Emiatt le kellett mondania a proletárgyermekek úgyszólván egyetlen szórakozásáról is, a futballról. Örökre elbúcsúzott a grundtól és a rongylabdától. A középiskolában meglehetősen gyenge tanuló volt, nemcsak azért, mert hiányos volt iskolai felszerelése, hanem azért is, mert a „versfaragás” túlságosan lefoglalta idejét. „Tizenkétéves koromban lírikusnak készültem, természetesen a világhódítás szándékával”. A könyvek, a költészet birodalmába menekült. Újpesten a tizenéves legénynek vackán az emberhez méltó életről, a jövőről, a hírnévről álmodott a nyomor.

Minden kezeügyébe került könyvet elolvasott. Szellemi étvágya kielégíthetetlen volt. Mindent tudni akart, ami az Északi és a Déli pólus között lejátszódik. Az útkeresés lázában – talán tizenötéves lehetett – olvasta el az első Ibsen színművet, a „Társadalom támaszai”-t, Lázár Béla fordításában. Fantáziáját felkorbácsolta a norvég író társadalombíráta, soha többé nem menekülhetett hatása alól.

Diákkorában érkezett el hozzánk a skandináv irodalom első hulláma, amely nemcsak ismeretlen tájakat és ismeretlen embereket ábrázolt, hanem bámulatbaejtő irodalmi értékekkel gazdagította világirodalmi tájékozódásunkat is. Ez a hullám egy kissé késve érkezett el hozzánk, hiszen Nyugateurópa országaiban már a múlt század második felében úgy hódított az északi irodalom, mint egykor a vikingek. A figyelemráterelés talán a világhírű tudós, Jacob Grimm nevéhez fűződik, aki az ősi eredetű Edda-dalokkal lázbahozta a szépreszomjas emberiséget.

Közben szorgalmasan és tehetségesen írta költeményeit. A gyári szirénák bűgása már ébren találta és csak éjfél után dőlt ágyba, hogy kipihenje az iskola, a tanulás, az olvasás és a versírás fáradalmait. Fáradhatatlanul készült az életre, mert Ibsen hőseitől, Peer Gynttől, Solness építőmestertől és Stockmann doktortól tanulta meg, hogy csupán a felhőkől érdemes lezuhanni. Egész életét a magasra emelt mérce, az igényesség jellemezte és ezért gyermekkorában sem akarta már ösztönösen kidalolni fájdalmaival, hanem elmélyülten foglalkozott nemcsak nemzeti verselésünkkel, hanem a görög és a nyugateurópai versformákkal is.

Gimnazista diák még, amikor fellelkesítette a hír: a Petőfi Társaság 1906-ban jelíges verspályázatot írt ki a Vigyázó Ferenc díjra. Hajdu Henrik néhány költeményével részt vett a pályázaton. A zsűri-tagok kapkodták a fejüket, amikor kiderült, hogy az ismeretlen diák országszerte ismert költőket utasított maga mögé és megnyerte a Vigyázó-díjat.

Ambrus Zoltán is felfigyelt a bravurosan verselő, kész költőre, aki az ismeretlenség homályából úgy pattant ki, mint Pallasz Athéné Zeusz koponyájából: teljes harci fegyverzetben. Találkozott az ifjú üstökösrel és azt javasolta neki, hogy a költészet csúcsait ostromolja, fordítsa le Ibsen „Brand” című drámai költeményét. „Nem tudok norvégul” – dadogta a meglepődött legényke. „Akkor fordítsa másodkézből – németből”. Lehetett ellentálni Ambrus Zoltán sarkantyúzó kérésének? Nem. „1907 tavaszán beleütköztem végzetembe: nekiültem Brand fordításának”. Fél évszázadon keresztül újból és mindig elővette a „Brand” fordítását, javította, csiszolta, tökéletesítette. A magyar műfordítás történetében páratlanul áll ez az öt évtizedes önkontroll. Elkészülésének története nemcsak a tökéletességre való törekvést példázza, hanem lélegzetelállítóan izgalmas regény is.

Passarge német fordításából kezdett dolgozni. „Úgy akartam tolmácsolni ezt a klaszikus versesdrámát, ahogyan Ibsen írta volna, ha magyar”. Már a harmadik felvonás átültetését is befejezte, amikor kezébe került Christian Morgenstern kitűnő fordítása. „Már az első sorokból felém csapott a norvég hegyvilág éles levegője. Itt emberek beszéltek, nem papírlapok zörögtek, mint Passarge cikornyáiban”. A tűz martalékának adta át másfél évig tartó fordítását és előlről kezdte az egészet. De Morgenstern fordítása is nyugtalanította, úgy érezte, hogy a közvetítő nyelv segítségével nem lehet megmarkolni a norvég költőóriás lelkét. Gyötörte a gondolat, hogy nem tudja maradéktalanul visszaadni a lázadó Brand érzés- és gondolatvilágát. Elhatározta, hogy megtanulja a norvég nyelvet. A buda-

pesti norvég főkonzul javaslatára fölkeresett egy Sørensen nevű műszerészt, aki Norvégiából került fővárosunkba. Az irodalombarát Sørensen boldogan vállalta a nyelvtanár szerepét és ifjú barátját ingyen, nagy szakértelemmel és áldozatkészen tanította a norvég nyelvre. És a fiatal tanítvány határtalan szorgalommal tanult. Fél év múlva, szótár segítségével, nekilátott az eredeti mű tolmácsolásának. Ekkor tette meg az első lépést, hogy hazánkban az északeurópai kultúrák nagykövete legyen.

Az eredeti „Brand” szépsége, gondolati gazdagsága lenyűgözte. Azonosította magát a lázadó hőssel és olyan átszellemülten, olyan beleérzően írt, mintha a saját életét vetette volna papírra. Az első felvonás lefordítása után a világ legboldogabb emberének érezte magát. Simogatta a magyarra ültetett sorokat, önbizalma megnőtt, úgy érezte, hogy Peer Gynt és társai már könnyebb feladatot fognak jelenteni.

Boldogsága tetőfokán értesült a dermesztő hírről: Kosztolányi Dezső is hozzálátott a „Brand” fordításához. Vállalkozása hamubarogására gondolt, hiszen az ünnepektől költő és kiváló műfordító tekintélye döntő módon befolyásolhatja majd a kiadókat. Kosztolányi is értesült az ismeretlen Hajdu Henrik vállalkozásáról és ez ügyben beszélgetésre invitálta. Együttlétükkor derült ki, hogy Kosztolányi nemcsak kiváló költő, hanem rendkívüli ember is. A két fordítás összehasonlítása után közölte, hogy ő abba hagyja a remekmű fordítását, mert Hajdu Henrik tolmácsolását sokkal tökéletesebbnek tartja. A legilletékesebbtől kapott dicséret és bátorítás szárnyakat adott a fiatal műfordítónak. Boldogságát csak tetézte, hogy ugyanebben az évben – 1909-ben – jelent meg költeményeit tartalmazó első és egyetlen kötete „Versek” címmel.

Ekkor már rendszeresen közölte írásait a „Népszava”. Osvát Ernő kérésére szorgalmasan dolgozott a „Nyugat” számára is; skandináv szerzők költeményeit, esszéit, kritikáit fordította a haladó erőket egyesítő folyóiratnak. Majd az a megtiszteltetés érte, hogy a „Nyugat”-nak nemcsak munkatársa, hanem szerkesztőségi titkára is lett. Ebben a munkakörében őrt állt a magyar szellemi élet egyik bástyáján és harcolt annak szilárdtételéért. Ady Endrével, Móricz Zsigmonddal, Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, Tóth Árpáddal és a többiekkel való rendszeres találkozása termékenyítően hatott irodalmi munkásságára. A legnagyobbak a legnagyobb tisztelettel és megbecsüléssel nyilatkoztak működéséről. A sok sikerélmény nem szállt a fejébe, nem hitte, hogy bokájáig ér az óceán. Keményen dolgozott, fantasztikus energiával, tiszteletreméltó igényességgel.

Csodálatosan szép világ a fjordok, a gleccserek világa, lenyűgözően érdekes az ott élő emberek élete. De a költő, a műfordító nem élhet csak ábrándjainak, a maga életszükségeiteiről is gondoskodnia kell. Annál is inkább, mert életében megjelent az Asszony. „Pénzt kellett keresni”.

1912-ben a „székesfőváros” szolgálatába lépett. A haladó szellemű polgármester, Bárczy István figyelmét Wildner Ödön hívta fel Hajdu Henrikre. Wildner Ödön abban az időben a főváros közművelődési osztályának vezetője, Ibsen egyik legjobb magyar méltatója volt. Hajdu Henrik kinevezése után úgy érezte, hogy megszabadult a nyomasztó anyagi gondoktól. Csakhamar megnősült és 1914. február 13-án megszületett egyetlen gyermeke: Hilda. Az újszülött neve is Ibsen hatását tükrözte, a norvég írófejedelem legkedvesebb nőalakjának, „a tündéri Hilde Wangel druszája lett”. (Hilda, azaz dr. Szántó Lászlóné a felszabadulás után a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár újpesti könyvtárát vezette.)

A kis család zavartalan boldogsága csak nagyon rövid ideig tartott, mert megkezdődött az irtózatlan hóhérolás, a világháború. Az életek és az értékek pusztulása, „a háború fizikai mocskja és erkölcsi fertője”, nagyon megviselte az érzékenylelkű Hajdu Henriket. Életcéljának tartotta a népek barátságát és a skandináv irodalom népszerűsítését is azért tartotta hivatásának, mert ettől is azt remélte, hogy ezzel a népek közeledését szolgálja. Ha jobban megismerjük egymást, akkor elmélyül az egymás iránti kölcsönös tisztelet is. A csataterek poklában ezt a magasztos célkitűzését látta elsorvadni. Fájdalmát nem enyhítette, hogy tüneményes gyorsasággal haladt előre a fővárosi ranglétrán és 1917-

ben már főtisztviselő volt. Ugyanebben az évben tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak. Származása, életkörülményei, hazánk gazdasági, politikai és kulturális helyzete, az imperialista nagyhatalmak gaztette, egyre táguló szellemi horizontja magyarázza, hogy megtalálta az utat a munkásmozgalomhoz. És erről az útról élete végéig a leggaládabb üldözések sem tudták letéríteni.

Ő is megkapta a behívót, Törökbálinton kellett jelentkeznie. Elbúcsúzott az asszonyától és gyermekétől. Katonaládája alján ott lapult Ibsen „Brand”-ja és az általa már lefordított részletek. „A fronton, a lövészárokból, az őrségen mormoltam magamban a Brand sorait és keresgéltem a magyar megoldást. Előfordult, hogy egy éjszakai őrségen a kimerültségtől csak azért nem aludtam el, mert makacsul egy sorpár rimét kerestem, és amikor megtaláltam, egyre ismételtam magamban, hogy el ne felejtsem. És amikor a váltás jött, a legnagyobb erőfeszítéssel a lövészárokból nem hunytam le szemem a vakomon, amíg világító karórám fényénél papírra nem vettem a végre megtalált két sort.”

Csak a legnagyobbak, a leghivatottabbak képesek ilyen erő kifejtésre. A halál szomszédságában az életet szolgálni csak a kivételes keveseknek adatott meg. Azoknak, akik tántoríthatatlanul hisznek az élet formálhatóságában, az ember hivatásában, az igazság diadalrajutásában, a szabadság nélkülözhetetlenségében, és abban, hogy a toll, az ecset, a véső és a kotta segítségével létrehozott nagy alkotások az egész emberiség közkincsévé tehetők. Akik nem tudnak másképpen, csak embercentrikusan gondolkodni és akiknél mindennek az alfája és az omegája: az Élet. Az ilyen kivételes kevesek közé tartozott Hajdu Henrik is. Ember maradt az embertelenségben. A világháború poklában, amikor hazafias erénnyé magasztosult az embermészárlás, ő hű maradt önmagához, szépségideáljához, emberségéhez. „Nyugodtan kijelenthettem: győtrődtem, de nem gyötörtem. 1918. december 20-án tiszta kézzel és tiszta lelkiismerettel szereltem le. A háború forgatagában nem az ellenséggel, hanem továbbra is Branddal viaskodtam”.

Amikor kibújt a katonazubbonyból az új életnek gyürkőző fővárosba tért vissza. A front összeomlott, a harminc milliós magyarságról szőtt álmok szertefoszlottak, maradt a szörnyű valóság: a lerongyolódott, éhező ország. Az októberi „Őszirózsás forradalom” elsöpörte a kiváltságokra épülő régi rendszert, trónfosztottnak nyilvánította a Habsburg-házat, kikiáltotta a Magyar Népköztársaságot. A népnyúzó urak jelentős része futott, amerre látott; ki Bécsbe, ki Szegedre.

Leszerelése után azonnal jelentkezett szolgálatra a fővárosnál. A Népjóléti Központ helyettes vezetőjévé nevezte ki Wildner Ödön, az új alpolgármester. Beosztása felelősségteljes volt, minden idejét lekötötte, a leszerelt katonák ügyes-bajos dolgait intézte. A tőle megszokott fáradhatatlansággal, emberséggel.

A Magyar Tanácsköztársaság megalakulását ujjongó lelkesedéssel fogadta. Tudta, hogy a néphatalom, amelynek életérdeke a sokoldalúan képzett tömeg, messzemenően támogatni fogja a tudományt, a művészetet, az irodalmat. Nem tévedett. Meglepte azonban, hogy a Tanácsköztársaság vezetői milyen sokra értékelik az ő irodalmi tevékenységét. Elsősorban Kunfi Zsigmond és Lukács György. A Forradalmi Kormányzótanács határozata értelmében tagja lett az Írói Direktóriumnak. Élete felejthetetlen eseménye: az Írói Direktórium megbízta Ibsen összes drámáinak magyarra fordításával. Határtalanul boldoggá tette a megbízatás, de legjobban mégis annak örült, hogy az élet-halálharcát vívó proletárdiktatúra, fegyverropogás közepette is, ilyen nagyszabású irodalmi terv megvalósítására gondolt. Ebben a gesztusban is igazolva látta meggyőződését: a szocialista munkásmozgalom nemcsak a gazdasági és politikai kérdések emberhez méltó megoldására törekszik, hanem az emberiség történetében a legjelentősebb kulturális mozgalom is.

Már diákkorában szorgalmasan tanulmányozta Marx műveit. Óriási hatással volt rá Szabó Ervin kétkötetes nagyszerű munkája, a „Marx és Engels válogatott művei”. Naponta beleolvasott a válogatásba és a lefordított művek mellett elragadtatással olvasta Szabó Ervin szerkesztői jegyzeteit és bevezető tanulmányait is. Nemcsak ösztönösen von-

zódott a munkásmozgalomhoz, hanem a marxizmus elméletét is alaposan ismerte. Azt az elméletet, amely forradalmasította a tudományt és tudományossá tette a forradalmat. Ezért érte az a megtiszteltetés is, hogy a Tanácsköztársaság vezetői felkérték: vegyen részt a Marx műveit magyarra fordító bizottság munkájában.

Azután kiűtött, beűtött és leűtött az ellenforradalom. Dühöngött a terror, vérben gázoltak a darutollas különítményesek, a Britannia-Szálloda pincéjét a halálragyótört emberek jajveszékelése verte fel. Siófokon Horthy Miklós jelenlétében akasztották fel a forradalmárokat, Izsák és Orgovány környékén élve földelték el őket, a Duna nyelte el Somogyi Béla és Bacsó Béla holttestét. Héjjas, Prónay, Ostenburg parancsára egymás után némultak el örökre a dolgozó nép ügyének következetes képviselői. A határban a halál aratott, a haladó gondolkodású emberek életének árfolyamértéke a nullára zuhant. Az emberbőrbe bűjt fenevadak hóhér-munkáját nemcsak a bosszú vezérelte, hanem a megfélemlítés is, amellyel azt akarták elérni, hogy elrémissék a dolgozókat a munkásmozgalomban való részvételtől. Hihetetlen elszántság, öntudat és bátorság kellett ahhoz, hogy valaki az ellenforradalom kezdetén a mozgalomban részt vegyen és felelős funkciót vállaljon.

Hajdu Henrik emberi nagysága ezekben a hónapokban bontakozott ki. Nem rettent meg a leselkedő haláltól, vállalta a kockázatot, azt tette, amit tennie kellett. A költő, a műfordító átmenetileg minden idejét a munkásmozgalomnak szentelte, ott menetelt az első, a legveszélyesebb sorokban, egyéni bátorságával példázta az ellenállás és a harc szükségességét. A „Brand” fordítása is lekerült a napirendről. „A forradalmi tevékenység háttérbe szorította a forradalmi drámát”.

A Tanácsköztársaság összeomlása után a bosszúért lihegő vérengzős ellenforradalom azonnal felfüggesztette állásából, hajszát indított ellene és két évig tartó vizsgálati komédia után állásvesztésre ítélte. Állását elvesztette, de megtalálta hivatását. Az újpesti szociáldemokrata pártszervezet elnöke lett, az újpesti képviselőtestület tagjává választották és a Szociáldemokrata Párt egyik vezető testületében, az Országos Pártválasztmányban is helyet foglalt. A pártépítés hétköznapijai következtek, a megritkult sorokat kellett rendezni.

Az egyre szaporodó pártfunkciók annyira lekötötték, hogy nem maradt ideje pénzt keresni. Pedig a családról gondoskodnia kellett. A legszörnyűbb nélkülözésből Heltai Jenő rántotta ki, az Athenaeum akkori igazgatója, aki megbízta Ibsen valamennyi művének magyarra való áttüzetésével. „A szoros ritmusú és tűzijátékszerű rímelésű Brand fordításának folytatására akkor sem vállalkozhattam; e kényes munkából a fehér terror állandó izgalmai közben aligha tarthattam volna el családomat”. Kénytelen volt lépést váltani, ismét félretette a drámai költeményt, a gyorsabb termést hozó prózai darabok fordítását helyezte előtérbe. Nyomasztó teherként nehezedett rá, hogy a magyar Ibsen-fordítók között már egy sor rangos írónk és műfordítónk szerepelt. (Reviczky Gyula, Ambrus Zoltán, Kosztolányi Dezső, Ábrányi Emil, Telekes Béla, Jászai Mari, Lukács György stb.). Heltai Jenő nem csalódott Hajdu Henrikben, egymás után fordította le – többek között – a „Solness építőmérnök”-t, a „Kísértetek”-et, a „Vadkacsa”-t, a „John Gabriel Borkman”-t, a „Kis Eyolf”-ot és az „Östraati Inger asszony” című drámákat. Ibsen-fordításait nemcsak a budapesti színházakban (Nemzeti, Víg, Belvárosi) adták elő, hanem másorra tűzték a jelentősebb vidéki színházak is. Két kötetben lefordította Ibsen páratlanul gazdag levelezését is, amely nemcsak a mester műhelytitkaiba enged bepillantást, hanem nagyon jelentős kultúr- és irodalomtörténeti dokumentum is.

„Szolgálni jöttem én” – így fogalmazta meg egyik költeményében ars poeticáját. Hajdu Henrik egész életét a jó irodalom és a jó politika szolgálata jellemezte. Nem két lélek lakozott benne, mint Goethe hősében, „amely egymástól elszakadni vágyik”, hanem nála ez a két szolgálat szerves egységet jelentett. 1962-ben, amikor visszaborult a maga mögött hagyott évtizedekre, büszkén jelenthette ki: „Ma is az irodalom és a politika szintézisében élek”. Mit jelentett Hajdu Henriknél ez a tökéletes egybefonódás? A haza és a nép ügyének szolgálatát. Műfordításaival hozzájárult anyanyelvünk gazdagításához;

a skandináv irodalom tolmácsolásával és népszerűsítésével kitágította világirodalmi látókörünket; az igazi értékek feltárásával előmozdította, hogy mi is emberibb embereké formálódjunk. Az ötvenes évek végén Norvégiában járt, ahol úgy ünnepelték, mintha a nemzeti hőjük lett volna. Egy norvég közéleti kitűnőség hálásán köszöntö meg Hajdu Henriknek mindazt, amit a norvég kultúra terjesztése érdekében tett. Hajdu Henrik válasza két mondatában tömören fogalmazta meg alkotói tevékenysége vezérmotívumát: „Több mint öt évtizedet töltöttem el az Önök kultúrájának szolgálatában, azért tettem, hogy a magunkét gyarapítsam vele. Ha viszonzni akarják szolgálataimat, fordítsák le a Petőfinket, Aranyunkat, Madáchunkat norvég nyelvre.” Az ellenforradalom kezdetén, a negyedszázados Horthy-korszakban a bitorolt javak hasznélvezői folyton a hazáról beszéltek, de az üzletet értették alatta. Ezek a hazaffyak üldözték Hajdu Henriket, aki ugyan keveset emlegette a hazát, de mindennapos tevékenységével szolgálta azt. „Eleven társalgásom a világirodalommal szolgálta valamennyire – a felejthetetlen Tóth Árpád szavaival élve – az eszményi hazaszeretetet”.

A Művész Hajdu Henrik alkotásaival a politikát is szolgálta; a Politikus Hajdu Henrik pedig azért harcolt, hogy a sokat szenvedett magyar nép megteremtse azt a társadalmat, amely minden dolgozónak biztosítja a kenyeret, a jogot, a szabadságot és a kultúrát. Új társadalom kell, szocialista társadalom, amely új értékrendet állít fel. Új társadalom, amely az igazi kultúra bőségét, a kulturálódás lehetőségét is biztosítja. De ez a társadalom csak a régi, az elavult társadalom romjainak eltakarítása után épülhet fel.

A böllérbicskás, akasztófás, internálótáboros ellenforradalom kezdetén ezeket a nézeteket hirdetni és ezek valóraváltásáért harcolni, kockázatos vállalkozás volt. Hajdu Henrik vállalta ezt a kockázatot. A viharfelhők vonulása idején a tudós, a nyelv művésze nem zárkózott be csendes dolgozószobájába, hanem szembenézett a dühöngő elemekkel. Állta a vihart, mint Ibsen hősei, ott fent Északon. A tenniakarás, a változtatniakarás irányította minden lépését.

A huszas évek elején Hajdu Henrik és társai szívós szervező és felvilágosító munka eredményeképpen átvették a kispolgári szellemben irányított Munkások Irodalmi és Művészeti Országos Szövetségének (MIMOSZ) vezetését. Hajdu Henrik lett az átalakított kultúrközpont főtítkára és a különböző tagozatokon marxista szellemben akarták a hallgatókat nevelni. Akarták, de a belügyminiszter nem akarta és föloszlatta a Szövetséget. Ugyanez történt a „Kékmadár” című folyóirattal is. A lap szerkesztését Hajdu Henrik vette át és a műveletlenséget árasztó lapot a fiatal baloldali írók orgánumává alakította. Munkatársai voltak Barta Lajos, Hevesy Iván, József Attila, Nagy Lajos és mások, akik irodalmi színvonalat adtak a lapnak. Csakhamar kiderült, hogy Hajdu Henrik a folyóirattal nem találta meg az emberibb jövőt és a reményt szimbolizáló kék madarat, mert a magyar irodalom „legilletékesebb” óre, a belügyminiszter, betiltotta a lapot.

1924-ben sztrájk tört ki az ország különböző bányavidékein. Félő volt, hogy a munkabeszüntetés vereséggel fog végződni, mert a harcoló bányászokat kiéheztetik. Támogatni kellett őket. Ekkor mutatta be a Nemzeti Színház Hajdu Henrik fordításában a „Solness építőmester”-t. Hajdu Henrik megállapodott Hevesi Sándorral, a kiváló rendező-igazgatóval, hogy az első három előadás fordítói díját az igazukért harcoló bányászoknak fizessék ki.

Hajdu Henrik következetes marxista álláspontja miatt éles harcba keveredett Peyer Károllyal és a peyerizmussal. Az 1922-ben tartott országgyűlési választásokon a legnagyobb terror ellenére is 25 szociáldemokrata került be a parlamentbe. A párt történetében ez volt az első eset, hogy parlamenti képvisellel rendelkezett. Közvetlenül a Tanácsköztársaság összeomlása után, az ellenforradalom dühöngésekor, nyílt választáson, ez az eredmény sikernek számított. Csakhamar kiderült, hogy a sikert a leggyalázatosabb árulás előzte meg. Peyer Károly a szociáldemokrata pártvezetőség egyetértésével titkos paktumot kötött gróf Bethlen Istvánnal, amelyben a mandátumokért lemondott a munkásosztály és a parasztság legelemibb követeléseiről. A magyar reakciónak érdeke volt, hogy a szoci-

áldemokraták parlamenti képvisellel rendelkezzenek, mert ezzel a kirakatpolitikával akarta bizonyítani, hogy Magyarországon rend és nyugalom van, még a baloldali ellenzék is résztvehet a törvényhozás munkájában.

Vihar söpört végig a párton, a párttagok tudni akarták, hogy mi történt a kulisszák mögött. Hajdu Henrik is, mint az újpesti pártszervezet elnöke, követelte a paktum nyilvánosságra hozatalát. Peyer és a Szociáldemokrata Párt vezetősége éveken át tagadta a megállapodás létrejöttét és a tiltakozókat kizárták a pártból. A kizártak között volt Hajdu Henrik is. A kizártak, de el nem némitottak, a Szocialista Internacionálé Végrehajtó Bizottságához fordultak panaszukkal. A nemzetközi döntőbíróóság összehívását sürgetők között ott szerepelt Hajdu Henrik neve is. Óriási érdeklődés kísérte az 1925 január végére Bécsbe összehívott döntőbíróósági tárgyalást. Az osztrák fővárosban jelen volt Louis de Broukère, az Internacionálé elnöke, Tom Shaw főtitkár, Friedrich Adler, az Internacionálé keleti ügyeinek vezetője. A döntőbíróósági tárgyaláson a pártvezetőséget Karl Kautsky, a panasztevőket Otto Bauer képviselte. Az egyhangú határozat elítélte a peyerizmust, kimondta, hogy „amióta Közép-Európában szervezett szociáldemokrata munkásmozgalom kezdődött, ilyen súlyos árulás nem történt”.

A konzekvenciák levonása azonban elmaradt, Peyerék a helyükön maradtak, folytatódott a párton belül az igazi forradalmárok üldözése. A kizártak és a párton belül maradt ellenzék számára már csak egy lehetőség kínálkozott: új, forradalmi pártot kellett alakítani. Létrejött a Magyarországi Szocialista Munkáspárt, amelyet akkor mindenki Vági-pártnak nevezett. Landler Jenő javaslatára, Hajdu Henrik is tagja lett az első MSZMP központi vezetőségének. Megindult a szervező munka és hetek alatt tízezrek csatlakoztak az új párthoz. Úgy látszott, hogy megkondul a lélekharang a peyerizmus felett. Az árulóknak cselekedniük kellett, különben hónapok alatt teljesen szétesik a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Az MSZMP kezdeti sikerei megrémítették a magyar reakciót is. Bethlenéknek és Peyeréknek – a jobboldali reakciónak és a jobboldali szociáldemokráciának – közös érdekük volt: likvidálni a számukra veszedelmessé válható, egyre izmosodó mozgalmat.

1925. június 28-án letartóztatták az MSZMP 56 vezetőjét, köztük Hajdu Henriket is. Meghurcoltatása állomásai: a főkapitányság hirhedt 200-as cellája, a Markó és a Pestvidéki. A rács mögötti élet nem törte meg jövőbe vetett hitét, a nagyon nehéz helyzetben is megőrizte munkakedvét, életerejét. „Ekkor életem legboldogabb korszaka következett. Két ökölnagyságú lakattal lezárt páncélaajtó mögött, egy homályos, szurokpadlós, küblibűzös, szecsakaszások magánzárkában, kétmillió kövér poloska állandó támadása közepette belefoghattam a Brand folytatásába!” Hosszú hónapokon keresztül minden energiáját lekötötte a fordítás; a Brand szövegét idézte börtöncellájában, séta közben az udvaron, éjjel a szecsakaszások priccsén. Itt, a magánzárkában, kiegyenlíthette közel húsz éves adósságát: befejezte a „Brand” fordításának első változatát. Teljes koncentrációt igénylő munkáját nagyon megkönnyítette, hogy rajongásig szeretett családjáról a Vörös Segély gondoskodott. Azután elérkezett 1926. augusztus 4-e, amikor megnyílt a börtön ajtaja, fölmentő ítélettel szabadult.

Szabadulása után szinte megszállottan folytatta az északi remekművek magyarra fordítását. Olvasóközönségünket negyedévenként ajándékozta meg egy-egy kiváló regény átültetésével. A Nobel-díjas Sigrid Undset regényeit egymás után fordította magyarra. (Tavaszi, Pogány szerelem, Hű feleség, Ida Elisabeth, Sank Halvard, Kristin Lavransdatter). Szakasits Árpád kérésére visszalépett a Szociáldemokrata Pártba és ettől kezdve szalonképes lett a „Népszava” hasábjain is. A lap vasárnaponként közölte egy-egy versfordítását és itt jelent meg, Hajdu Henrik tolmácsolásában, Peter Egge (Hansine Solstad), Jeppe Aakjaer (A harag fiai), Martin Andersen Nexø (A Frank család, Szürke fény), és Kristmann Gudmundsson (A kék part) regénye. Közben szorgalmasan dolgozott a „Nyugat” számára is.

„A harag fiai miatt majdnem visszakerültem a dutyiba. Az ügyész megállapította, hogy a regény lázadásra biztatja a földmunkásokat, ezért Esztergályos János országgyűlési képviselőnek, a lap felelős szerkesztőjének kiadatása végett a parlament mentelmi bizottságához fordult. A vádirat megállapította, hogy a fokozatos felelősség alapján első sorban a fordító felel az idegen szerzőért, de mivel joggal vélelmezhető, hogy a közlemények élén fordítóként szereplő Hajdu Henrik fiktív személy, a felelős szerkesztő ellen kell kiadni a vádiratot. Az egész parlament — a horthysta jobboldal is — nevetett az ügyész bornírtságán, s nem függesztette föl Esztergályos mentelmi jogát”.

A norvég kormány és az irodalmi körök felfigyeltek Hajdu Henrik „nagyköveti” tevékenységére; elismerésük és tiszteletük jeléül meghívták Norvégiába az Ibsen-centenárium ünnepségeire. Idehaza minden lépését a rendőrség és a politikai nyomozótestület figyelte, a messzi északon a legnagyobbaknak kijáró megbecsüléssel fogadták. Itt bugris rendőrnyomozók előtt, ott Haakon királynál kellett megjelenennie kihallgatáson. Idehaza mint hazátlan bitangot üldözték, Norvégiában sokan az ő tevékenysége révén ismerték meg a magyar népben feszülő erőket. A norvég írók hálája határtalan volt, mert műveik fordításával a norvég nép szellemét, érzés- és gondolatvilágát tolmácsolta a magyar olvasóknak.

1928 márciusában utazott el Norvégiába és a világhírű író, Andreas Haukland goli rezidenciájában lakott. Itt fordította le Haukland két művét, a „Telepes történetek”-et és a „Gim”-t. Résztvett a Pen-Club oslói kongresszusán, amelyen Radó Antallal és Germanus Gyulával együtt képviselte a magyar írókat. Norvégia szabad közéleti légköre kiáltó ellentéte volt a szájkosaras magyarországi állapotoknak. Ott megbecsülés övezte az alkotókat, nálunk a valóságot feltáró írókra lecsapott a sorsharag, az uralkodó osztály haragja. Elutazása előtt a magyar osztálybíróság kormányzósértésért hét évi fegyházbüntetésre ítélte a kiváló esztétát, Hatvany Lajost. A magyar uralkodóosztály gondolatokra csak börtönnel tudott válaszolni. Hajdu Henriket távol hazájától is gyötörte a felháborító ítélet, az írók nemzetközi összefogásától remélte, hogy kiszabadítják börtönéből Hatvany Lajost. A Pen-kongresszus ülészakán az egyetemes tiltakozásra lehetőség is kínálkozott. Felix Saltannel, az osztrák delegáció vezetőjével megállapodott a tennivalókban. A magyar küldöttség táviratban közli gróf Khuen-Héderváry külügyi államtitkárral, hogy a Pen-kongresszus arra készül, hogy éles szavakkal elítélje a Hatvany-ügyet. A nemzetközi botrányt csak úgy lehet elkerülni, ha haladéktalanul kormányválasz érkezik a bebörtönzött író ügyének megnyugtató rendezéséről. Másnap a válasz megérkezett — „gyors intézkedés történik” — és néhány hónap múlva Hatvany Lajos elhagyhatta celláját. Hajdu Henrik és író társai akciója meghátrálásra készítette a horthysta kultúrpolitikusokat.

Oslóban, barátai tanácsára, összeállította további fordításainak jegyzékét. E jegyzékben szerepeltek — többek között — Björnson, Lie, Hamsun, Kinck, Bojer és Heiberg művei. (Ígétét és tervét az évek során maradéktalanul teljesítette.)

Hazautazása előtt még Dániába látogatott, ahol találkozott Jeppe Aakjaerrel, a béresgyerekből lett világhírű költővel, és Pontoppidannal, a rajongásig szeretett regényíróval. A „Szerencsés Péter” írójával való találkozás lenyűgöző hatással volt Hajdu Henrikre. Ekkor határozta el, hogy lefordítja Pontoppidan leghíresebb regényeit is. (Az ígért földje, A halottak országa, A férfi mennyországa, Thora von Deken stb.)

Hosszú évekre szóló tervekkel érkezett haza és azonnal munkához látott. A felfokozott munkatempó mellett is talált lehetőséget arra, hogy a munkásmozgalmat szolgálja. Előadásokat tartott irodalmi, művészeti és kulturális kérdésekről, a fővárosi és vidéki pártszervezetekben, szakszervezetekben. Az allegorikus előadásmód mestere volt, írókról, irodalomról beszélt, de az ország gazdasági, politikai és kulturális sebeit mutogatta. Ibsen, Hamsun, Pontoppidan, Madách, Petőfi és Ady szavaival ostromozta mindazt, ami elavult, és mutatta az utat előre. A hallgatói, elsősorban a szervezett munkások, megértették tanmeséit, tudták, hogy előadásaitban a múltról beszél, de a jövőt szolgálja. Mint előadónak

bámulatos sikerei voltak, pedig nem tartozott a leglegendésebb előadók közé. Hallgatóinak az agyát markolta meg, kristálytisztá érveléssel fejtette ki nézeteit, gondolatai állásfoglalásra kényszerítettek. Nehéz időkben a költők szava felerősödik, velük és általuk részben kimondható az, amit a politikusokba belefojtanak, Hajdu Henrik a Horthy-korszakban ezen a területen – ellentétben fordítói tevékenységével – a közvetítő nyelv igénybevételével tanított.

Persze hiba volna azt hinni, hogy irodalmi tevékenysége általános elismerésben részesült. Szó sincs róla. Akiknek érdekük volt a közepszerűnek uralma, akik az irodalom kitaposott útjait járták, akik a készen kapott „gondolatokért” lelkesedtek, azok támadták, bírálták, ócsárolták. Kétségbevonták emberi és írói tisztességét is, az egzotikum hajhászásával vádolták. Számukra minden új egzotikumot jelentett, mert az zavarta csendes emésztésüket. Jelentéktelen kis írócskákkal is vitatkozott, akiket utolért a legesúfosabb költőhalál: még életükben ellefejtették őket. De belemart a hivatalos Magyarország írófejedelmébe, Herczeg Ferencbe, akit kioktatott Strindberg jelentőségéről, és kioktatta a kurzus kritikus cselédjévé züllött Dóczy Jenőt is, aki megkérdőjelezte Pontoppidan jelentőségét.

A műveltség hóhérai mindent elkövettek, hogy Hajdu Henrik gerincét kettétörjék. Agyonhallgatták, majd alpári hangon bíralták, állásától megfosztották, üldözték, megalázták és meghurcolták, börtönbe zárták. Amikor bizonyossá vált, hogy a fizikai terror csak a törpéket készíti meghátrálásra, akkor a lélektani hadviselés eszközeivel kísérleteztek. Pénzzel, jövedelmező állással, ranggal, hírnévvel kecsegtették. Milyen megalázó lehetett Hajdu Henrik számára már az is, hogy a lélekkufárok ajánlatait végig kellett hallgatnia. A pénz megszállottjai képtelenek voltak megérteni, hogy az eszmét, a hivatástudatot nem lehet felváltani pengőre. Akik a hazából éltek, azok nem tudták, hogy mit jelent a hazáért élni.

1936 őszén a Vörösmarty Irodalmi Társaság kiadásában megjelent a „Skandináv líra”, amely Hajdu Henrik válogatott fordításait tartalmazta. Az igénytelen külsejű, de a műfordítás csúcsait ostromló kötet elé Halvdan Koht egyetemi tanár, külügyminiszter írt előszót. „...végtelenül örülök, hogy Hajdu Henrik, ez a kitűnő költő tolmácsolja költészetünket magyar barátaink számára. Hiszem, hogy a „Skandináv líra” megsokszorozza híveink számát az Önök népénél, amelyre évszázados harcai közben mélységes rokonszenvvel figyeltünk. Úgy érzem, ez a könyv az északi népek kéznyújtása a magyarok felé.” A kötet 14 norvég, 15 dán és 16 svéd költő műveit tartalmazza. Lenyűgöző teljesítmény, főleg ha tekintetbe vesszük azt is, hogy az átültetett költemények fordító irodalmunk gyöngyszemei.

Itt kell foglalkoznunk egy nagyon jelentős kérdéssel: igaz-e, hogy Hajdu Henrik a skandináv költészet alázatos szolgálatáért elföldelte saját költői ambícióit, pontot tett egy sikerekkel induló, egyéni hangvételű költői pálya végére? „A skandináv irodalom szolgálatában elvetéltem eredeti alkotásaimat”. Igaz, hogy életművében parányi helyet foglal el a saját maga megmutatása; igaz, hogy egyetlen verseskötete 19 éves korában jelent meg; igaz, hogy élete végéig csak nagyon ritkán dalolta ki örömet-bánatát. „Mindig visszariadtam az exhibicionizmus pózaitól” – mondta élete végén, 1969-ben, az „Élet és Irodalom” munkatársának. Kevés eredeti költői termése és nyilatkozatai ellenére mégis költő volt, jelentős költő. „A titáni alkotást” a „Brand”-ot, a „Peer Gynt”-öt és a körülbelül százhusz skandináv lírikus műveit magyar nyelven csak egy kimagasló tehetségű költő tehette százezrek kincsévé. Hajdu Henrik fellépése előtt a magyar olvasók és színházlátogatók Ibsenben a társadalmi dráma megújítóját látták; költészetét nyersnek, darabosnak, dallamtalannak, tehát élvezhetetlennek tartották. Sebestyén Károly nyikorgócsikorgó „Peer Gynt”-fordítása csak megerősítette ezt a téves nézetet. Hajdu Henrik remekbeszabott Ibsen-fordításaival bebizonyította, hogy a norvég mester költészete csak felsőfokú jelzőkkel értékelhető; ábrázoló ereje, leírásai, szerkesztői tudatossága, formakészsége, ritmusérzéke, zeneisége, rímtechnikája a legnagyobbak közé emeli. Ibsen köl-

tészetében rejlő szépségeket csak igazi költő tolmácsolhatta. Arra törekedett, hogy versfordításaiban hű maradjon az eredetihez, de a magyar nyelvhez is. Fordításánál a sorok és a rímek száma mindig megegyezik az eredetivel. Lázasan kereste a legmegfelelőbb szavakat, az egyetlent, a mással nem helyettesíthetőt, amely a legtökéletesebben adja vissza az eredeti értelmét és belső jelentését. Költői és filológiai pontossága szinte felülmúlhatatlan. Nemcsak az átültetett költemény mondanivalóját, hangulatát, formáját adta vissza tökéletesen, hanem rímeit és ritmusát is. A szonettek finomságától, a szabad vers áramlásáig minden költői formát virtuóz módon tolmácsol; a játékos hangvételű versektől, a végső kérdéseket döngető költeményekig mindent olyan művészi átérzéssel és átéléssel formált meg, hogy úgy érezzük: ha a szerző magyarnak született volna, akkor is így írta volna meg érzéseit, gondolatait, látomásait.

Hajdu Henrik, a műfordító költő, elítélte a nyersfordítással való próbálkozásokat, a közvetítő nyelv használatát. Azért tanult meg – többek között – dánul, svédül, norvégul, hogy a költemények legfinomabb árnyalatait, legrejtettebb értelmét is érzékeltetni tudja. Pedig ez nem volt könnyű feladat. A mindent kifejező Shakespeare szókészlete 18 000 szó volt, Ibsen 36 000 törzsszóval dolgozott. A norvég Ibsen-Szótár (Ibsen-Ordbok), amely Hajdu Henrik legtöbbet forgatott kézikönyve volt, nemcsak a költőzseni példátlanul álló nyelvgazdagságáról tanúskodik, hanem nyelvteremtő erejéről is.

Hajdu Henrik példamutató emberi tulajdonságai közül most csak roppant felelősségérzetét és igényességét emelem ki. Felelősségérzetét világnézete diktálta, igényességét művészkalkata. A félreállások idején ő az első sorokban menetelt; amikor mások a szájfegyelmzés művészetéből jelesre vizsgáztak, ő Friedrich Istvántól Szálasi Ferencig mindegyik kurzusvezér arcába vágta, hogy az ellenséghez tartozik. Hajdu Henrik, a sokoldalú művész, a hallgatás művészetében dilettáns volt. Belső feszítőereje mindig az igazság kimondására kényszerítette.

Igényességét az állandó újrakezdés illusztrálja. Fordításait a leghivatottabbak, Ambrus Zoltán, Schöpflin Aladár, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Kárpáti Aurél a legnagyobb elismeréssel méltatták. Odry Árpád a „Solness építőmester” szövegét zseniálisnak és a legtökéletesebben elmondható színpadi fordításnak tartotta. Hajdu Henrik mégis elégedetlen volt, hiányérzet gyötörte, úgy érezte, hogy a mű szellemét megközelítette, de nem érte el. Ezért csaknem minden fordítását újra és ismét elővette, újr fordította, kereste a legtökéletesebb művészi megoldásokat. „Úgy érzem, alkati sajátosságom, hogy újra meg újra megkísérlem a legmagasabb szint elérését; ezért munkásságom jó része afféle önkéntes önismétlés”. Aki a tökéletesség elérésére törekszik, az csak gyötörődve, maga-magáttépve alkothat. Hajdu Henrik is átélte az alkotás kínját-mámorát. Nehezen dolgozott, egy-egy találó jelzőért gyakran harcba indult, üldözte az ismétlődő szavakat, a legmegfelelőbb kifejezést néha napokon át kereste. Ez a magasabta igényesség hangsúlyozottabbá teszi felbecsülhetetlen, fáradhatatlan fordítói tevékenységét: százegy skandináv regényt fordított magyarra! (És mennyi költeményt, drámát!)

Többször és többen megírták már, hogy Hajdu Henrik egymaga olyan kimagasló eredményeket ért el a magyar–skandináv irodalmi kapcsolatok ápolása terén, mint egy intézmény. Rendkívüli érdeme, hogy az ő közvetítésével ismertük meg az északi népek sajátos világát. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy műfordítói tevékenységével hozzájárult az emberiség kultúrkincseinek gyarapításához. Így értékelték munkásságát a norvégok, a dánok, a svédek és az izlandiak is. Megbecsülésüknek számos tanújelét adták. 1939-ben a normannok késői utódaitól nemcsak levelenként, hanem egész koszorúként kapta a borostyánt, az elismerést. Ez évben Sigrid Undset és Peter Egge javaslatára a Norvég Írószövetség tagjává választották; a norvég akadémikusok egyhangú határozattal fogadták maguk közé; megkapta a legrangosabb norvég kitüntetést is, a Szent Olaf-Rend lovagkeresztjét. Tagja volt a Dán Írószövetségnek is.

Ismétlem, mindez 1939-ben történt, amikor a fasizmus ordas eszméi Európában több országában már hatalomra kerültek, amikor a Quislingek ugrásrakészen álltak, hogy

hazájukban a politikai söpredéket juttassák uralomra, amikor a tengelyhatalmak már eltervezték, hogy vér- és lángtengerbe borítják a világot. Németországban még fel-fellángolnak a máglyák, amelyeken Shakespeare, Byron, Goethe, Schiller, Heine, Balzac, Flaubert, Zola, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Gorkij és mások művei hamvadtak el. Az ember- és kultúragyilkos fasizmus úgy gondolta, hogy a könyv elégetése válasz a könyvre. Göbbels hirhedt kijelentése — „ha azt a szót hallom, hogy kultúra, a revolverem után kapok” — a nácizmus gyakorlata lett. Idehaza is a reakciós politika tombolt, a kormány bel- és külpolitikája egyre jobban süllyedt a jobboldali mocsárba. Az emberek életével az elembertelenedett fenevadak korlátlanul rendelkeztek. Hajdu Henrik élete is veszélybe került.

Norvégiai tartózkodása alatt — 1939-ben — az illetékesek arra kérték, hogy ne térjen vissza hazájába, átmenetileg legyen norvég állampolgár, neki és családjának gondtalan életet biztosítanak. A nagylelkű ajánlatot visszautasította. „Magyar költő vagyok” — válaszolta és hazajött. Hajdu Henrik ismerte az északi fenyveserdők, gleccserek, fjordok, hóval borított hegyek világát, ismerte az ott élő emberek legparányibb rezdüléseit is. De őt, az embert, északi barátai nem ismerték. Feltételezték róla, hogy az égzengéskor cserbenhagyja népét, hazáját.

Hazajövelete után, amikor nálunk is már összeállították a tiltott könyvek jegyzékét, megszállottan dolgozott. Tudta, hogy a mocsokra és a szennyre épült rendszerek egyszer majd a történelem szemétdombjára kerülnek és még most is szenvedélyesen vallotta, hogy az emberiség erdejében nem karddal, hanem tollal lehet utat törni. Hajdu Henrik a legnehezebb időkben is hű maradt önmagához. Egyik szonettje befejező sora vallomás is, célkitűzés is, életprogram is:

„A Könyv szimfóniája zeng köröttem”

Dolgozott szenvedélyesen, mert a közlési kényszer erre ösztönözte és mert a jövőt akarta szolgálni. Letörte, de nem törte meg, hogy a nyilaskeresztesek, hatalomrajutásuk után, vandál pusztítást hajtottak végre az Athenaeum épületében is. Megsemmisítették a kiadásra előkészített fordításait: Ibsen fiatalkori drámáinak, Lie, Bojer és Pontoppidan regényeinek kéziratait.

A lejtőn, amelyre 1919 augusztusában a horthysta-rendszer taszította az országot, nem lehetett megállni. A második világháború kitört és a szörnyű öldöklésben honvédségünk a fasiszta hatalmak mellett menetelt. A frontokon, idehaza és a koncentrációs táborokban irgalmatlan embermészárlás folyt, az ország vérben állt, a nemzettragédia előrevetette árnyékát és féltő volt, hogy valósággá válik Vörösmarty döbbenetes víziója: a sír, hol nemzet süllyed el. Hajdu Henrik a művész, a korszakos jelentőségű műfordító, most nem a legalkalmasabb szavakat, hanem a legalkalmasabb embereket kereste, akik mindent vállalva szembe mernek fordulni a nemzetgyilkos rendszerrel. A második világháború idején a váci gépkocsizó alakulat körletében fejtett ki antifasiszta és antimilitarista tevékenységet. (Ezt a kockázatos vállalkozását értékelte a felszabadulás után a Partizán Szövetség, amikor kitüntette a Partizán Érdemrenddel.)

A felszabadulás után visszakerült a főváros szolgálatába, Vas Zoltán polgármester 1945. július 14-én kinevezte a Fővárosi Könyvtár igazgatójának. A Bastille lerombolásának 156. évfordulóján. Nem tudom, hogy Hajdu Henrik gondolt-e a két dátum egybeesésére; gondolt-e arra, hogy a magyar ellenforradalom, különösen a nyilasuralom, a Fővárosi Könyvtárból kiűzte a gondolatot, és hogy a szellemtelenség erődjét neki és munkatársainak kell lerombolniuk. Szélesre kell tárniuk a kapukat, az ablakokat, hogy azokon az életetadó friss levegő beáramoljon. Lehet, hogy a Bastille hasonlatra nem gondolt, de ha valaki, úgy Hajdu Henrik átérezte új munkaköre felelősségteljes mivoltát, bonyolultságát, szépségét. Tudta, hogy hazánkban nemcsak a romokat, hanem a lélek sebeit is el kell tüntetni. Ismerte a kultúra felemelő és társadalomátalakító erejét, meggyőződéssel vallotta, hogy a hamis nézetek, a téveszmék és az előítéletek szívós, hosszantartó, felvilágosító és nevelő-oktató munkával megszüntethetők. És mert tudta, hogy a könyvek segítségével a valóságot formálni lehet, vállalta el könyvtárvezetői beosztását. Életcélja

ezzel nem terelődött mellékvágányra, hanem kiterelődött, jó könyvek fordításával és jó könyvek beszerzésével, feltárásával és kölcsönzésével szolgálni az ügyet: a dolgozó nép kulturális felemelkedését.

Hajdu Henrik mesélte el egy alkalommal e sorok írójának, hogy kinevezésekor úgy érezte magát a könyvtárban, mint Jeremiás Jeruzsálem romjai között. Szívtépő látvány fogadta, most a megsemmisült könyvek tragédiája zengett körülötte. Az ostrom következtében a központi gyűjteményben 5553, a fiókkönyvtárakban pedig 18 418 kötet semmisült meg. (A kár 400 000 forint volt.) A könyvállomány csökkenése azonban ennél lényegesen nagyobb volt, mert a fenti számban nem szerepel az olvasóknál elveszett, elpusztult, vissza nem szolgáltatott jelentős mennyiségű könyv. A háborús veszteséglistán szerepelt a központi könyvtár erősen megromlódott tetőzete, homlokzata; itt is, és a megmaradt 11 kerületi könyvtárban is az ablakok, a fűtőberendezések mind tönkrementek; a felszerelések és berendezések pusztulása is ijesztő képet mutatott. (Az épületkárok összege 920 000 forint.) Két kerületi könyvtár teljesen megsemmisült.

Ilyen körülmények között, ebben a periódusban, tömegeket átfogó, mélyreható népművelési munkáról beszélni nem lehetett. A romeltakarítás és helyreállítás munka került előtérbe. Persze az álmodozás, a jövő tervezése is. Hajdu Henrik munkáját rendkívül előmozdította, hogy visszatért az intézetbe Kóhalmi Béla, a magyar könyvtárügy európai látóköri kiváló szakembere, majd 25 éves emigrációja után Dienes László is, akik a Tanácsköztársaság alatt a magyar könyvtárügy vezetői voltak.

A legfontosabb feladat a könyvtárak megnyitása volt. A felszabadulás évének végén ablaktalan, fűtetlen helyiségekben a háború előtti 13 fiókból már 11 állt az olvasóközönség rendelkezésére. A könyvtárosok áldozatkész munkája csak felsőfokú jelzőkkel értékelhető. Megkezdődött itt is, másutt is az új szellemi honfoglalás. A heroikus munkában az addig ismeretlen könyvtárosok nagyrésze a legnagyobb tiszteletet és megbecsülést érdemlő kulturmunkássá magasodott. A főváros és lakói iránti határtalan szeretetüknek fáradságot nem ismerő munkájukkal adtak kifejezést. És fáradhatatlanul dolgozott a munka irányítója, Hajdu Henrik is.

A tornyosuló akadályok sokrétűek voltak. Nemcsak a romeltakarítás és helyreállítás jelentett súlyos problémát, hanem a főváros nehéz pénzügyi helyzete, az infláció viharos árhulláma, a stabilizáció után életbelépő magas könyvárak, a személyzethiány, amelyet csak fokozott az 1946 augusztus elsejei létszámcsoökkentés. Meg kellett tisztítani a könyvállományt a fasiszta fércmunkáktól és a könyvtár feladatává tették azt is, hogy a jegyzékbe vett tiltott könyveket a főváros lakosságától begyűjtsék.

A megvalósítandó alapvető kultúrpolitikai feladatokról 1946-ban is csak terveket lehetett készíteni. Ezekről a tervekről a következőket olvashatjuk a könyvtár 1946. évi jelentésében. „Mindezen körülmények folytán az 1946. évben sajnos még nem tudtunk hozzáfogni annak a programnak a megvalósításához, amelyet fiókjaink útján a főváros szellemi újjáépítésében tervbe vettünk. Itt elsősorban magának a fiók munkájának kibővítésére és elmélyítésére gondolunk. Könyvtárunk fiókjaira vár a feladat, hogy Budapest olvasóközönségének irodalmi ízlését magasabb színvonalra emeljék és az elmúlt huszonöt év tendenciájával szemben a szellemi igényeket ne csak kielégítsék, hanem fokozzák is. Ehhez elsősorban sok és jó könyv kell, de azonkívül megfelelő apparátus is, hogy a kölcsönzés ne csak tömegben, gépiesen történjék, hanem a fiókkönyvtárosoknak módjuk és idejük legyen az olvasókkal egyénileg foglalkozni, beszélgetés keretében olvasmányaikat kiválogatni és az olvasáshoz új szempontokat nyújtani. Minderre pedig csak akkor kerülhet sor, ha a főváros költségvetése a mostaninál sokkal nagyobb arányú könyvvásárlásra és a fiókokban nagyobb létszámú személyzet alkalmazására nyújt lehetőséget. Új fiókok felállítására pedig csak akkor gondolhatunk, ha ezeket a problémákat a meglevő fiókokban már megoldottuk.”

Hajdu Henrik fáradhatatlanul dolgozott. Minden előre tett lépés fokozta tenni-akaratát. A szerény eredményeket kimutató statisztikai adatokat úgy tanulmányozta,

mint egy hadvezér a térképet. Hadvezér volt Ő is, az ismeretlen meghódítására induló milliók egyik szellemi hadvezére. A „Népszava” munkatársának, Szücs Ilonának, 1946 áprilisában az elért eredményekről és terveiről részletesen nyilatkozott. „Olvasóink örvendetesen egyre többen vannak a felszabadulás után. A tanulni vágyó ifjúság és Budapest dolgozóinak minden rétege szép számban jelentkeznek. A tudományos központban gyakran hosszabb sor áll, mint a pék előtt. Nagy az érdeklődés a marxizmus, a szociológia iránt. De nem szorul háttérbe a szépirodalom — különösen a modern orosz irodalom — sem. Reméljük, hogy a sok fiók- és mozgókönyvtár révén azok kezébe is jó olvasnivaló jut, akik a „Pesti Hírlap” sárga könyvein nevelkedtek.” Erőteljesen hangsúlyozta a riport készítőjének, hogy a feladatokat Szabó Ervin útmutatása szellemében akarják megoldani. „Ez a könyvtár ne csak könyvekkel teli épület legyen, hanem innen a legmagasabb tudás sugározzék szét. A Fővárosi Könyvtár élő szelleme legyen a kultúrának.”

Az irtózatossághoz ellenére is említésre méltó eredményeket ért el a könyvtár. Ezek közül érdemes megemlíteni néhányat. Megszervezték a Fővárosi Könyvtár Barátságainak Egyesületét. A főváros törvényhatósági bizottsága 1946. május 22-én Kálmán József indítványára egyhangúlag elhatározta, hogy a Fővárosi Könyvtárat újra Szabó Ervinről nevezzék el. Határozat született arról is, hogy a könyvtár előtti kis tér a könyvtár alapítójának nevét viselje. A közgyűlés Szabó Ervin emlékére összegyűjtött művei kiadásával is ápolni akarta. Szeptemberben a Bazilika alatti óvóhelyről 160 láda könyv, köztük a Budapesti Gyűjtemény, a 09-es, valamint a Szűry-gyűjtemény, visszakérült a központi könyvtárba. Könyvtárosképző tanfolyamot szerveztek a legjobb előadók igénybevételével és a vizsgákat is lebonyolították. Néhány üzemi könyvtár állományáról gondoskodtak és megszervezték a társadalmi kezelésben levő könyvtárakat is. Moszkva, Prága, Varsó, Bukarest, Szófia, Belgrád és Bécs városi könyvtáraival felvették a kapcsolatot. A központi könyvtár folyóiratolvasójában a hazai folyóiratokon kívül orosz, angol, német, francia, svájci, svéd, norvég és dán, összesen 155 folyóirat és 20 napilap állt az olvasóközönség rendelkezésére. (Nem kell nagy fantázia annak kitalálására, hogy a svéd, norvég és dán folyóiratok kinek a közvetítésével kerültek a könyvtárba.) 1946. december 31-én már tizennégy fiók és három villamoson elhelyezett mozgókönyvtár tartozott a hálózathoz. Ezek és a központi könyvtár együttes könyvforgalma 1946-ban megközelítette az 1 100 000 kötetet.

Hajdu Henrik könyvtárigazgatói tevékenysége alatt sem hagyta cserben a műfordítást. Magyarra fordított költeményei a „Népszava”-ban és a „Kortárs” című folyóiratban jelentek meg. Újrafordította Nexö „Szürke fény” és Gudmundsson „A kék part” című regényét. Előadásokat tartott a svéd, a norvég és a dán irodalomról, Ibsenről, Nexöről, Undsetről és Szilágyi Gézaról. A Lafontaine Társaságban elhangzott székfoglaló beszéde is. Az Országos Nemzeti Bizottság 1947. július 21-én a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 30. évfordulója megünneplésére alakult védnöki bizottság tagjává választotta. Mindenütt ott volt, ahol a kultúra, a népművelés érdekében cselekedni kellett. Bőkezű adakozó volt, újságokban, folyóiratokban, az előadói dobogókon és a rádió közvetítésével szórta szét sokoldalú ismereteit. Adni, mindenképp a legtöbbet és a legjobbat, ez volt egyik állandóan visszatérő jelszava. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak 1947-ben 401 kötetet könyvet ajándékozott.

1948. október 1-én Bognár József polgármester felmentette könyvtárigazgatói beosztásából és kinevezte a Fővárosi Levéltár vezetőjének. Ezenkívül még négy tudományos intézet csoportfőnöke lett. A Fővárosi Levéltárban nyugdíjbamenetelig, 1953-ig dolgozott. Ettől kezdve egyedül, kizárólag és maradéktalanul írói és fordítói ambícióinak élhetett. Most takaríthatta be közel félévszázados írói tevékenységének gazdag termését.

A Béke Világtanács úgy határozott, hogy 1956-ot Ibsen-évnak nyilvánítja és felszólította a világ népeit, hogy méltóképpen emlékezzenek meg a nagy norvég író halálának ötvenedik évfordulójáról. Hazánkban is jelentős Ibsen-ünnepségeket rendeztek, amelyeknek egyik irányítója és szereplője Hajdu Henrik volt. Az Európa Könyvkiadó 1957 elején

Ibsen nyolc művének kiadásával emlékezett meg „Észak titánja”-ról. A kötetben Áprily Lajos és Németh László mellett Hajdu Henrik fordításai is megjelentek. A rajongásig szeretett mester iránti kegyeletének azzal adta tanújelét, hogy „végigcsiszolta” a „Brand”-ot és újra lefordította a „Kis Eyolf”-ot, a „Kísértetek”-et, „A vadkacsá”-t és a „Solness építőmester”-t.

Hogy nehéz helyzetekben sem ingadozott, hanem szembefordult az áramlattal, arra újabb nagyszerű példa a Norvég Tudományos Akadémián 1957-ben elhangzott előadása, amelyben kijelentette, hogy 1956-ban Magyarországon ellenforradalom volt és az ellenforradalmárok győzelme esetén a tűz martalékvá vált volna a skandináv irodalom színe-java. És akkor neki újból felkínálhatták volna a norvégiai menedékjogot és a norvég állampolgárságot.

Hajdu Henrik századunk minden jelentős hazai eseményének résztvevője volt és mindig példamutatóan vizsgázott bátorságból, hazaszeretetből, elvhűségből, a munkásmozgalom és a szocializmus ügyének szolgálatából, idegen kultúrák átközléséből, magyarságból és európaiasságból. Szembefordult a politikai átokfutókkal; a szavakkal mérgező mesteremberekkel; mindenkivel, aki a mozdulatlan, az egyhelybentopogás és a dolgokba való belenyugvást prédikálta. Mindenütt ott volt, ahol áldozatos munkával a haladás ügyét lehetett szolgálni.

1955-ben a Munka Érdemrenddel, majd 1960-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki. Hogy Hajdu Henrik a magas kormánykitüntetések példamutató életével és maradandó értékű alkotásaival kiérdemelte, arra újabb nagyszerű példa a Magvető Könyvkiadónál 1964-ben megjelent kötete, a „Skandináv költők”. A 305 oldalas kötet válogatott fordításait tartalmazza, egy évszázad költőit mutatja be, akik között klasszikusokká emelkedett költők mellett a legfiatalabb nemzedék is szerepel, mint például a norvég Johannesen, vagy a svéd Foerster. 108 költő szerepel a kötetben (38 norvég, 37 svéd, 24 dán, 9 finn-svéd), összesen 5200 verssorral. Már a statisztikai adatok is egy bámulatraméltó művészi teljesítményről tanúskodnak. A válogatás pedig Hajdu Henrik példátlanul álló tájékozottságát, magas szintre emelt igényességét és kivételes műfordítói tehetségét illusztrálja. A műfordító azzal, hogy mit választ ki a költemények rengetegéből, már „ítéletet tart ön maga felett”. Hajdu Henrik válogatása a legnagyobbakra esett, azokra, akik hangot adtak a közösség és az egyén vágyairól, reményeiről, rezdüléseiről, akik őszinte választ igyekeztek adni az élet által felvetett problémákra. A kötetben szereplő költők a legkülönbözőbb iskolákat, a legkülönbözőbb izmusokat képviselik, mondanivalójuk kifejezésére keresik a legalkalmasabb formákat. A kötetben megjelent írások leleplezik a megcsontosodott hazugságot az északi költők miszticizmusáról. Amit a skandináv költőknél egyesek miszticizmusnak neveztek, az nem volt más, mint a lenyűgözően szép hazai tájak szinte vallásos tisztelete; a természet örök megújulása iránti extatikus hódolat; a színek, az illatok, a formák, a buja gazdagság, a sokféleség által kiváltott mámoros öröm, amelyet a megszokott szavakkal már nem lehetett kifejezni. A természet csodálata azonban nem jelentette, mert nem jelenthette, hogy a norvég, a dán és a svéd költők megfeledeztek az emberről, az irodalom leglényegesebb, talán egyetlen ihletőjéről. A társadalmi problémák is ott feszülnek a költeményekben, egy évszázad minden reakciós törekvését élesen bírálták és hangot adtak az ember szebb jövőjébe vetett rendíthetetlen hitüknek is. Tiltakoztak a két világháború ellen, leleplezték a fasisztust, pellengére állították az imperializmust és a neokolonializmust. A liberalizmustól a polgári radikalizmuson át a szocializmus szenvedélyes igényléséig minden nézettel találkozhatunk náluk. Hét Nobel-díjas író, Björnson, Undset, Gjellerup, Jensen, Heidenstam, Karlfeldt és Lagerkvist költeményei is helyet foglalnak a kötetben, csakúgy, mint a Lenin-díjas Lundkvist megrázóerejű költeménye, a „Szirendal”. Nordahl Grieg a spanyol polgárháborúban a köztársaságiak oldalán harcolt és ott halt hősi halált Munch-Petersen. A kommunista és szocialista költők, mint Sjödin, Gelsted, Överland, Johannesen, Kirk, Wulff, Andersson, Blomberg, Ljungdal, Arvidson és a többiek lírája a haladást szolgálta,

gyökeres társadalmi változást sürgettek. A munkásélet ábrázolása Colett Vogt, Börli, Grundström és Mörne költeményeiben jelentkezik. Eva Wichman nemcsak jelentős költőnő, hanem a békéért folytatott harc egyik kiemelkedő vezetője is. A norvég költők közül többen haláltmegvető bátorsággal harcoltak a náci megszállók ellen, költeményeikkel ellenállásra buzdítottak. Itt elsősorban a legnagyobb norvég költőnőre, Hagerupra és a gyilkosan szellemes Bjerkere gondolok. Elítélték Knut Hamsun árulását, és a lámpavas környékén jártak azok a kitörések, amelyekkel megbélyegezték a hazaáruló Vidkun Quisling gyalázatos náci politikáját. A kötetben tallózva rábukkanunk Ibsen, Kinck, Drachmann, Jacobsen, Claussen, Strindberg és az Adyt fordító Haukland felejthetetlenül szép verseire is. Ezt a társadalmi valóságot feltáró és megváltoztatni akaró költészetet csak azok a kurzusesztéták voltak képesek misztikus címkével ellátni, akik félték mindenfajta leleplezéstől és rettegetek az azt követhető változásoktól. Csak azok, akik birtokálománnyukat, hamisan csillogó rangjukat, előjogaikat védték. Ezeknek a szellemi kényszerítés zavarta meg a skandináv költők túlnyomó többségének bátor hangvétele. Ezért Hajdu Henrik legigényesebb és legtekélyesebb versfordításait nemcsak a művészi teremtőerő ragyogó eredményének, hanem politikai tettnek is tekinthetjük.

1965-ben, 75 éves korában, ismét kitüntették a Munka Érdemrend arany fokozatával.

A következő évben az egész világon páratlanul álló művészi teljesítménye következtet: a Helikon Könyvkiadó kiadta a teljes magyar Ibsent, egy ember, Hajdu Henrik fordításában. Ibsen összes drámája mindmáig csak oroszul és németül jelent meg, de mindkét országban a műfordítók sokasága tevékenykedett a nagy mű betetőzésén. Arra, hogy egyetlen fordító tolmácsolta volna a két drámai költeményt, a három verses drámát és a tizenhét prózai színművet, nincs példa. A 2400 oldalon megjelent, 98 felvonást tartalmazó 23 dráma művészi átköltése gigászi teljesítmény volt. Örök szerelme volt Ibsen, lenyűgöző hatása egész életén át végigkísérte. Diákkorában került vonzási körébe; az első világháború vérzivatarát csak a vele való foglalkozás tette elviselhetővé; a Tanácsköztársaság alatt a lélekpezdítő megbízatásán dolgozott; a Horthy-korszak üldözése, börtöne, kenyérgondja nem tudta letéríteni a „végzetszerűen” kijelölt útról; a második világháború idején is töretlen lelkesedéssel dolgozott; a felszabadulás után már nyugodt körülmények között, de a belső feszítő kényszertől hajtva fejezte be ifjúkora óta dédelgetett tervét. Amikor a teljes magyar Ibsen megjelent, Lukács György levélben, Goethe szavaival üdvözölte: „Az a legboldogabb ember, aki összefüggésbe hozhatja életének végét annak elejével”.

Fáradhatatlan munkásságát újabb kitüntetésekkel honorálták idehaza és külföldön is. 1967-ben a nemzetpusztító ellenforradalom alatt kifejtett önfeláldozó tevékenységéért a Szocialista Hazáért Érdemrenddel tüntették ki. 1969-ben ismét megkapta a Munka Érdemérem arany fokozatát. Ugyanebben az évben a norvég király a Szent Olaf-Rend érdeméremével adományozta Hajdu Henriknek. A kitüntetést a budapesti norvég nagykövetségen Tancred Ibsen – Björnson és Ibsen dédunokája – adta át ünnepélyes keretek között.

A Szépség szerelmese, a nyughatatlan, teremteni akaró művész, új tartomány meghódítására készült. Azt tervezte, hogy kétezer oldal Andersen-mesét fordít magyarra. „Lefordítom még Andersent, és aztán nézem a felhőket, mint nagyapám tette valaha”. Ezt az álmát már nem tudta valóráváltani, mert az örök álom pontot tett egy alig felmérhető, termékeny élet végére.

Anyanyelvünk hivatott ápolója volt, írók, újságírók, előadók a megmondható, hogy milyen szerető gonddal csiszolta írásaikat, beszédeiket. A „Népszabadság” nekrológja is megemlíti, hogy áldozatos munkatársa volt a lapnak, „nyelvi gondosságával, igényességével munkatársakat nevelt, a szakma, a magyar nyelv, a magyar hírlapírás tiszteletét ezzel is kívívta”.

Levélygyűjteménye beszédesen tanúsítja, hogy a skandináv írók milyen őszinte tisztelettel adóztak munkásságának. Minden jelentős norvég, dán, vagy svéd írónak barátja, szívesen látott vendége, levelező partnere volt, és ami mindennél fontosabb: művészi

tolmácsolója. Ha egyszer felépül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új központi épülete — amely már Hajdu Henriknek is sürgető követelése volt —, akkor, emlékének szentelt teremben összeállíthatjuk majd a hozzá írt levelekből a XX. század skandináv irodalmának páratlanul gazdag múzeumát. A legjelentősebb északi írók tudták, hogy távol hazájuktól él egy nagy művész, aki egész életét az ő irodalmuk népszerűsítésére áldozta fel, aki többet tett elismertetésük érdekében, mint a világon bárki. „Mélységesen sajnálom, hogy északi barátaim nem viszonzták ezt az áldozatot. Mélységesen sajnálom, mert ahogy a skandináv szellem gazdagította a magyar irodalmat, a mi líránk és regényünk is gazdagította volna az északi irodalmakat”.

Hajdu Henrik örökre elnémult, de műveiben él mindaddig, ameddig e kis hazában a szépért, a jóért, a társadalmi haladásért lelkesedni tudó emberek élni fognak. Ravatalánál megköszöntük Neki mindazt, amivel bennünket megajándékozott. Megköszöntük, hogy kitágította hazai és európai látókörünket; megköszöntük, amit dolgozó népünkért és pártunkért tett; megköszöntük, hogy maradandó példát adott nekünk a művészi igényességéből, elvhűségéből, bátorságából és emberiségéből.

Révész Ferenc

Tersánszky Józsi Jenő

1888 - 1969

Könyvtárunk munkatársa volt 1935-ben

Tersánszky Józsi Jenő

1888 - 1969

Tersánszky Józsi Jenő

1888 - 1969

A magyar próza egyéni hangja, kiemelkedő képviselője, sokoldalú művész. Írói munkássága mellett műkedvelő zeneművész és zeneszerző. Nagybányán született. Novellái 1910-től jelentek meg a Nyugatban és más lapokban, évente kettő-három. Első kisregénye, a Viszontlátásra drága... /1916/ már teljes értékű remekmű, irodalmunkban az első háborúellenes regény. A huszas években kezdte írni a Kakuk Marci-történeteket és kisregényeit. Kakuk Marci az évek során irodalmi jelképe lett az élet hétköznapi kötöttségei, az egyhangúság, a lélekölő robot ellen tiltakozó kisembernek. 1929-ben Baumgarten-díjat kapott.

A Horthy-korszak idején baloldali magatartása miatt kegyvesztett volt. Mindvégig a szegények, munkások, parasztok írójának vallotta magát.

Gazdag életművében fontos helyet foglalnak el kisregényei, novellái.

Gyermekkorának és ifjúságának történetét az Igaz regény című önéletrajzi művében, nagybányai éveit és a festőtelep életét a Félbolond c. memoár-regényben írta meg. Író és művész kortársairól Nagy árnyékról bizalmasan című kötetében emlékezik. 1949-ben Kakuk Marci ciklusáért Kossuth-díjjal tüntették ki. A műből készült darabot 1963-ban a Jókai Színház, 1967-ben a kolozsvári Állami Magyar Színház mutatta be és játszotta nagy sikerrel. 1966-ban Kakuk Marci szerencséje címmel a televízióban láttuk a kedves Tersánszky-hóst. Negyven esztendővel ezelőtt írt darabját a Kegyelmes asszony portréját a Katona József Színház játssza.

Az ifjúsági irodalmat is művelte. Több mesekönyvet és gyermekszindarabot írt.

"Az ujkori magyar irodalomnak egyik legnagyobb stílisztája volt, a nyelvi kifejezés határainak kitágítója, az irodalmi magyar nyelv továbbfejlesztője. Művei egyedülálló vonulatként magasodnak irodalmunkban; rokoníthatatlanságában is jól megértették őt olvasói, akik mind nagyobb példányszámokban, növekvő szeretettel ismerkedtek Tersánszky lelki épülést szerző írásaival...

És most egy országravalónyi hű olvasó és hálás megajándékozott megrendülten siratja Tersánszky Józsi Jenőt, a nagy magyar író." / = Népszabadság, 1969. jun. 12./

- Vargha Kálmán: Tersánszky Józsi Jenő. = A magyar irodalom története 1905-től 1919-ig. Bp. 1965, Akad. Kiadó. 5. köt. 389-399 l.
- Bóka László: Tersánszky Józsi Jenő. = B. L.: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 241-247. l.
- Illés Endre: A puszpángsip mestere. = I.E.: Írók, színészek, dilettánsok. Bp. 1968, Magvető. 371-377. l.
- Illés Endre: Tersánszky. = I.E.: Krétarajzok. Bp. 1957, Magvető. 236-244. l.
- Móricz Zsigmond: Tersánszky. = M.Zs.: Irodalomról, művészetről 1899-1923. l. köt. Bp. 1959, Szépirod. Kiadó. 412-413. l.
- Cseres Tibor: Az Élet és Irodalom látogatóban Tersánszky Józsi Jenőnél. = Élet és Irodalom, 1964, 17. sz. 12. l.
- Csurka István: Ámulás Tersánszky stílusa fölött. = Új Írás, 1969. 9. sz. 107-109. l.
- Czine Mihály: Tersánszky Józsi Jenőről. = Új Írás, 1963. 11. sz. 1398-1400. l.
- Fábián Gyula: Találkozások Tersánszky Józsi Jenővel - Illyés Gyula: Óda a törvényhozóhoz. [Vers] - Tóbiás Áron: Tersánszky és a cenzura. - Bessenyei György: Tersánszky Józsi Jenőről. = Kortárs, 1966. 10. sz. 1553-1573. l.
- Féja Géza: A nyolcvan éves Tersánszky. = Kortárs, 1968. 9. sz. 1415-1423. l.

Könyvtárunkban megtalálható fontosabb művei:

- A céda és a szüz. Válogatott kisregények. Bp. 1968, Magvető. 945, [3] l.
- Egy biciklifék története. [Regény] Bp. 1965, Magvető. 156 l.
- Egy ceruza története. - Egy kézikocsi története. [Regények.] Bp. 1961, Magvető. 430 l.
- Életem regényei. [Önéletrajzi írások.] Bp. 1968, Magvető. 449, [3] l.
- A félbolond. (Regény) Bp. 1957, Magvető. 306 l.
- Illatos levélkék. [Kisregény] Bp. 1958, Magvető. 136 l.
- Kakuk Marci. (Regény) Bp. 1966, Magvető. 1064 l., 1 t.
- Két zöld ász. Buzikán Mátyás, a hamiskártyás emlékiratai. Bp. 1963, Szépirod. Kiadó. 367 l.
/Olcsó Könyvtár 1963. 42./
- Legenda a nyulpaprikásról. - (Forradalom a jég között. - A repülő család.) [Regények és elbeszélés.] Bp. 1961, Magvető. 275 l.

- A margarétás dal. - (A kék gondviselés, amelyről csak egy bizonyos.) Regények. Bp. 1959, Magvető. 365 l.
- Nagy árnyakról bizalmasan. [Visszaemlékezések.] Bp. 1964, Magvető. 459 l.
- Reköttes. (Regény) Bp. 1963, Magvető. 248 l. 3 t.
- Rossz szomszédok. - Az én fiam. [Regények] Bp. 1960, Magvető. 479 l.
- Sarkantyuvirág. [Kisregények.] Bp. 1963, Magvető. 289 l.
- A szerelmes csóka és más elbeszélések. Bp. 1965, Magvető. 606 l.
- Szerenád - Vadregény. [Regények.] Bp. 1959, Magvető. 467 l.
- A tirolai kocsmáros. Elbeszélések. 1910-1958. 1-2. köt. Bp. 1958, Magvető.
- Uj legenda és más regények. Bp. 1967, Magvető. 594 l.
- A vándor. Válogatott elbeszélések. Bp. 1955, Szépirod. Kiadó. 352 l.
- A vén Kandur. (Elbeszélések) Bp. 1956, Magvető. 424 l.
/Vidám Könyvek 9./
- Viszontlátásra drága... Összegyűjtött kisregények. Bp. 1957, Magvető. 557 l. 1 t.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE

1968 – 1969

A két naptári évet összefoglaló jelentésünk főbb adatait az alábbi számok jelzik:

Év	Közp. és ker. kvt. ¹	Fiók könyvtár ²	Összes könyvtár	Könyvtári állomány db ³	Beiratkozott olvasók száma ⁴	Kölcsönzött és helyben olvasott kötet ⁵
	száma					
1967	61	54	115	2 408 875	188 076	6 566 930
1968	60	56	116	2 486 173	187 332	6 933 266*
1969	60	56	116	2 535 187	180 826	6 710 090*

¹ A központi könyvtár a zenei könyvtárral együtt két egységként szerepel.

² A fiókkönyvtárak közé soroltuk a különálló gyermekrészlegeket is.

³ A könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek együttes száma.

⁴ Olvasótermi- és diakölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

⁵ A kölcsönzött diafilmekkel együtt.

* A hálózatban reprezentatív gyűjtött és egész évre kivetített helyben használt kézikönyvek és folyóiratok számával. — 1968-ban 530 000, 1969-ben 783 000 db — együtt.

A beszámoló időszakában a könyvtárak száma eggyel növekedett: megszűnt egy önálló könyvtár (a már idejét múlt villamos mozgókönyvtár) és kettővel emelkedett a fiókkönyvtárak száma. Könyvtárfejlesztés tehát nem történt, könyvtári kapacitásunk nem növekedett; ezzel szemben a hálózat sok könyvtárát be kellett ideiglenesen zárni javítási, felújítási munkák miatt.

1968-ban szűk pénzügyi kereteink nagyobb felújítást nem tettek lehetővé, a zárvatartást a meghibásodott kályhák, kémények, padlók, vízvezeték stb. elhúzódó javítása tette elsősorban szükségessé. 1969-ben felemelt karbantartási keretösszegünk e kényszerű zárvatartás helyett már tervszerű karbantartási munkákat tett lehetővé és ez időszakban 52 könyvtárunk kisebb-nagyobb javítási munkáit végeztük. E kedvezőbb körülmények ellenére is megmutatkozott azonban a széleskörű zárvatartás hatása a könyvtár olvasó- és könyvforgalmának csökkenésében.

1968-ban és 1969-ben könyvtári forgalmunk az 1967-es csúcsgörgethehez hasonlítva folyamatosan csökkent: a beiratkozott olvasók száma 1968-ban fél százalékkal, 1969-ben pedig 3,5%-kal. Ugyanakkor csökkent a könyvforgalom is; a kerületi könyvtárak helyben használt könyv- és folyóiratszámával — amelyet csak 1968-ban kezdtünk reprezentatív felmérni, s így nem hasonlíthatjuk a korábbi évi adatokhoz — 1968-ban 4%-kal, 1969-ben pedig 9%-kal csökkent az előbbi évi számokhoz képest. (A helyben olvasott könyvtári egységek figyelembevételével 1969-ben a könyvforgalom csökkenése 3%-os.)

A könyvállomány a két év alatt 5%-kal emelkedett.

Az 1968-ban megjelent 131/1968. MM sz. utasítás jelentős lépéssel vitte előre a központi könyvtár munkáját, leszögezve annak országos szociológiai tudományos könyvtár jellegét. A könyvtár e kettős profiljának kérdéseire a későbbi részletes vizsgálatok során visszatérünk. Itt kell foglalkoznunk azonban azzal a szereppel, amelyet könyvtárunk közművelődési vonatkozásban a főváros területén betölt.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózat – a központi könyvtár közművelődési tevékenységét is figyelembe véve – a főváros lakosságának könyvvél való ellátásában az alábbi mutatószámok alapján veszi ki részét:

Év	Könyvtárak száma ¹	Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut		
		km ² terület	1000 lakos	kötet ²	beiratkozott olvasó	kölcsönzött kötet
1967	115 ¹	4,56	15,7	820 ²	95,3	3340
1968	116 ¹	4,52	17,2	847 ²	93,7	3466
1969	116 ¹	4,52	17,3	869 ²	90,0	3340

¹ A központtal és a zenei könyvtárral együtt.

² A központ és a zenei könyvtár kb. 120 000 kötet közművelődési könyvtári anyagával együtt, de a kerületi duplum-raktár és a létesítendő könyvtárak (forgalomban részt nem vevő) könyvei nélkül.

A könyvtárak stagnáló száma és a fővárosi lakosság növekedése mellett a FSZEK szolgáltatási mutatószámai általában csökkenő arányokat mutatnak. A beiratkozott olvasók 1967-ben még a lakosság 9,5%-át képviselték, 1969-ben már csak 9%-át. Az ezer lakosra jutó kölcsönzött kötetek száma még az időközben számításba vett helybeni könyvforgalom mellett is csökkenő tendenciát mutat.

Annak ismeretében, hogy a közművelődési könyvtári forgalom országos méretekben is csökken, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói változatlanul arra törekcsenek, hogy az utóbbi két év forgalmának csökkenését megállítsák és a könyvforgalom növekedését elősegítsék. Nyilvánvaló azonban, hogy a növekedéshez a megfelelő anyagi feltételek biztosítása – mindenekelőtt a hálózat fejlesztése – ugyanúgy szükséges, ahogy a korábbi évek sikereinek is ez volt az alapja.

1968-ban és 1969-ben könyvtár-politikánk középpontjában jelentős politikai-mozgalmi események évfordulóinak megünneplése állott. Ezek – időrendben – a következők voltak: a KMP megalakulása, a Tanácsköztársaság 50. évfordulója és Szabó Ervin halálának ugyancsak félévszázados fordulójá. Az 1970-ben elkövetkező jubileumokat, Magyarország felszabadulásának huszonötödik, és Lenin születésének századik évfordulóját is bibliográfiákkal, ajánló jegyzékekkel és kiállításokkal készítettük elő.

Fontos helyet foglalt el munkánkban a szakkönyvtári utasítás végrehajtása és a központi könyvtár szociológiai szakkönyvtári tevékenységének fejlesztése. A Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának megbízásából a KMK felmérést végzett az ország szociológiai-könyvtári ellátásáról, amelyben a FSZEK központja is résztvett. A szociológiai gyűjtőkörű tudományos könyvtárak képviselőivel megalakítottuk e könyvtárak kooperációs körét. Összeállítottuk – külső szakértők bevonásával – a szociológia modernizált új szakozási sémáját és ennek alapján megkezdttük az érintett könyvek átszakozását. A TIT szociológiai tárgyú előadásaihoz nagyszámú szakbibliográfiát készítettünk. A szociológiai területen dolgozó könyvtárosok számára szociológiai tanfolyamot indítottunk.

Elkészítettük a központi könyvtár Budapest-gyűjteményének gyűjtőköri tervzetét, miután egyeztettük a Budapest Történeti Múzeuméval és a Fővárosi Levéltáréval.

Az 1967/68-as tanévtől kezdve a fizikai dolgozók gyermekeinek tanulását segítő módszerek kialakításán munkálkodtunk. Ennek során több tapasztalatcserét rendeztünk pedagógusok, szakszervezeti könyvtárosok részvételével.

Megtettük a kezdeti lépéseket a kerületi könyvtárak szombati – vasárnapi nyitvatartására: 1969 végén öt könyvtárban bevezettük a szombat délutáni könyvkölcsönzést és olvasótermi szolgálatot, illetve a vasárnap délelőtti olvasótermi nyitvatartást. E szolgáltatást 1970-ben tovább bővítjük.

1968-ban meglátogatta könyvtárunkat Furceva asszony, a Szovjetunió művelődésügyi minisztere, aki behatóan érdeklődött központi könyvtárunk és hálózatunk tevékenysége iránt.

Felettes hatóságunkkal, a Fővárosi Tanácsal állandó szerves kapcsolatot tartottunk a beszámoló időszakában. 1968-ban meglátogatták könyvtárunkat Sárlos István, a Fővárosi Tanács VB elnöke, Hantos János elnökhelyettes és többször meglátogatott bennünket Kurcz György elvtárs, a népművelési főosztály vezetője. E látogatások alkalmával a könyvtár igazgatója beszámolt az intézmény munkájáról és a fejlődést akadályozó anyagi nehézségekről. E megbeszélések során fenntartó hatóságunk vezetői ígéretet tettek a könyvtár felújítási, karbantartási szükségleteinek, létszám-igényeinek és bérproblémáinak lehető megoldására.

Szorgalmaztuk az 1967-es elnökhelyettesi utasítás végrehajtását.

A kerületi tanácsokkal való együttműködésünk változatlanul szoros volt. Az egyes kerületek végrehajtó bizottságai közül egyre több tűzte napirendre a kerületi könyvtárak ügyét. 1968-ban a kerületi tanácsok közsegfejlesztési alapjukból 616 000 – Ft-tal járultak a kerületi könyvtárak fejlesztéséhez; 1969-ben ez az összeg 660 000 – Ft-ra emelkedett. A kerületi könyvtárak rendszeresen megküldik munkaterveiket, statisztikai és szöveges jelentéseiket a kerületi tanácsok népművelési osztályainak; minden kerületben könyvtári eszközeikkel résztvesznek a helyi kulturális tevékenységben és rendezvényekben.

A szakszervezeti könyvtári hálózattal – a Fővárosi Tanács VB és az SZBT határozata alapján – kapcsolataink fejlesztését kezdeményeztük. 1968/69-ben megújított egyezmény alapján folytattuk a budapesti szakszervezeti hálózattal együttműködésünket. (Jubileumi olvasómozgalom közös szervezése, közös kiadványok, a fizikai dolgozók gyermekeivel kapcsolatos könyvtári tevékenység, együttes könyvtárügyi értekezletek, kiadványtervünk közös megvitatása stb.).

Könyvtárunk központja és hálózata sok más intézménnyel, kulturális szervvel hangolja egybe tevékenységét. Így a központi könyvtár szociológiai vonatkozásban az MTA Szociológiai Intézetével, továbbá a TIT szociológiai csoportjával áll kapcsolatban; a kerületi könyvtárak osztálya a KMK-val, az OPK-val, az OKDT-vel, az SZBT-vel, a Fővárosi Művelődési Házsal, a KISZ Budapesti Bizottságával, a Magyar Úttörő Szövetség Budapesti Elnökségével működik együtt; a kerületi könyvtárak az üzemi könyvtárakkal, a kerületi művelődési házakkal, a tömegszervezetek helyi szerveivel tartanak kapcsolatot.

A könyvtár kultúrpolitikai, elvi és technikai kérdéseivel rendszeresen foglalkoztak az igazgatóság és – a ritkábban összehívott – szélesebbkörű igazgatósági tanács értekezletei. Megtárgyalták az intézet munkatervét, költségvetését, jelentéseit, az oktatás feladatait, stb. A könyvtár munkáját érintő fontos elméleti és gyakorlati kérdések kidolgozása érdekében célpremiumos feladatokat tűztek ki, s azokat elbírálva jutalmazták.

A könyvtár vezetősége az anyagi körülmények figyelembevételével irányította a könyvtárfejlesztés munkáját. A központi könyvtár munkahelyeinek bővítése érdekében 1968-tól igénybevevük a számunkra kiutalt XIII. ker. Baross u. 18. sz. alatti régi lakóépület első emeletét, a földszinti bérlők azonban még nem adták át helyiségeiket könyvtári célokra. Az épületben szükséges átalakítási, javítási és modernizálási munkák egy részét elvégeztük, de nagyobb részük, s ezek között a fűdéscsere, a következő évi feladatokat képezik. Az épület jelenlegi állapota és terjedelme nem alkalmas a központi munkahelyek, a könyv- és egyéb raktárak hiányainak pótlására, ezt a problémát csupán egy célszerűen felépített új központi épület oldhatja meg.

A beszámoló időszakában új kerületi könyvtár nem létesült, ezzel szemben megszűntünk a ma már korszerűtlen villamos mozgókönyvtárat, (a korábban működő három

hasonló közül az utolsót). A hálózat területén fejlesztés – ha egyáltalán így nevezhető ez a tevékenység – néhány különálló gyermekrészleg önálló gyermekkönyvtárrá való átszervezése volt (38 gy. könyvtár, és előkészületben a 11., 12. és a 44-es gy. könyvtárak önállósítása), továbbá új fiókkönyvtárak létesítése (IV. kerületi olvasóterem, fiókok a XI. és XIV. kerületben.)* Megszüntettünk elavult fiókkönyvtárakat és egy meg nem felelő kerületi könyvtárat (33. sz.) fiókkönyvtárrá minősítettünk vissza. Végül is – mint látható volt – ez átszervezések csupán egy új könyvtári egység létesítését eredményezték.

A központi könyvtár és a hálózat speciális problémáiról a továbbiakban számolunk be.

* A Kacsóh Pongrác-úti könyvtárfiók semmiképpen sem töltheti be a lakótelep könyvtári ellátásának feladatát.

I. A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

Az összefoglaló főbb adatok a következők:

Központ*	1967	1968	1969
Könyvtári állomány, darab	672 760	677 229	679 363
Ebből: könyv, kötet**	371 068	372 081	373 147
Beiratkozott olvasók száma	12 087	13 091	13 087
Kölcsönzők és helyben olvasók	110 340	107 526	99 896
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek	282 832	296 334	273 554

* A zenei könyvtárral együtt.

** A kötött periodikák nélkül.

A központi könyvtár — a hozzátartozó zenei gyűjteménnyel együtt — a könyvtár-állomány folyamatos (két év alatt 1%-nyi) növekedése mellett olvasó- és könyvforgalma tekintetében visszaesést mutat. A beiratkozott olvasók száma ugyan az 1968-as növekedés után csupán minimálisan csökkent, a kölcsönzők és helybenolvasók száma viszont a két év alatt több, mint 9%-kal, a használt köteteké pedig 3%-kal esett vissza.

Ennek oka a központi könyvtárban — s mindenekelőtt 1969-ben — a szociológiai profil fokozott kidomborítása, s az új magyar szépirodalmi művek forgalmának jelentős csökkentése, e művek nagyrészenek a raktárból való kivonásával, és a szerzeményezésből való kiiktatásával. A csökkenés okai között szerepel még a központi könyvtár kölcsönző- és olvasó helyiségeinek a csúcsidőszakokban való túlszűfolttsága is. A zenei könyvtár forgalmának csökkenését annak kényszerű zárvatartása idézte elő 1969 nagyobbik felében.

A központi könyvtár munkahelyiségeinek bővítésére kiutalt Baross utca 18 sz. épület lényegbevágó előnyét akkor fogjuk érezni, ha az egyik, jelenleg még munkahelyként használt műemlékjellegű olvasótermet felszabadíthatjuk, illetve helyreállítva a helybenolvasók rendelkezésére bocsáthatjuk. A műemlék-jellegű helyreállítás jelentős költségei és munkaigényessége miatt hosszabb ideig nem remélhetünk megoldást. A zenei könyvtár jelentősebb fejlődését is csak a számára kiutalt, de még igénybe nem vehető helyiségek felhasználása mozdíthatja majd elő.

Kiemelten kell itt utalni a központi könyvtár munkájának azokra a nehézségeire, amelyeket a könyvraktárak katasztrófális zsúfolttsága okoz.

A vásárlások csökkenése, — a vásárlási keret növekedése ellenére, — összefügg a nagymértékben emelkedő átlagárakkal. Csökkent az ajándék- és cserepéldányok száma.

Feldolgozó munka

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR SZERZEMÉNYEZÉSE

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	darab			százalék		
Vásárlás	8 772	5 569	6 005	66,1	83,3	87,6
Ajándék, csere	1 816	795	611	13,7	11,9	8,9
Kötelezpéldány	279	324	237	2,1	4,8	3,5
Újságszelvény (vásárlás)	2 406	—	—	18,1	—	—
Együtt	13 273	6 688	6 853	100,0	100,0	100,0

Végül az újságszelvények feldolgozásának átmeneti félbeszakadása is oda hatott, hogy a szerzeményezés a beszámoló mindkét évében elmaradt a korábbi év megfelelő adatától.

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR VÁSÁRLÁSAI*

	Összeg, forint								
	1967			1968			1969		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	148 029	302 610	450 639	111 027	418 273	529 300	119 056	624 280	743 336
Folyóirat	36 237	80 431	116 668	16 484	187 284	203 768	44 500	170 210	214 710
Összesen	184 266	383 041	567 307	127 511	605 557	733 068	163 556	794 490	958 046
Darab, ill. évfolyam									
Könyv	8 083	2 101	10 184	3 327	1544	4 871	3 535	2 090	5 645
Folyóirat	415	288	703	100	266	366	413	253	666

* A zenei könyvtár vásárlásai nélkül.

Az 1968-as évi vásárlások pénzügyi szempontból sok nehézségbe és bonyodalomba ütköztek. 1968 január 1-től a tőkés könyv- és folyóirat-árak 130–250%-kal emelkedtek; ugyanez évtől megszűntek a kötött devizakeretek. A korábbi könyvbészerezési szint tartásához kb. 1 000 000 Ft-os költségvetési összegre lett volna szükségünk, de ez évben a korábbi évi 600 000 Ft-os keret csak 95 000 Ft-tal emelkedett. Ebből kellett a központi szerzeményezésen kívül a Budapest-gyűjtemény 30 000 Ft-os és a Zenei-gyűjtemény 25 000 Ft-os keretét is biztosítani. Rontotta a vásárlási lehetőségeket, hogy év közben a népi demokratikus és a szovjet folyóiratok előfizetési díját is kb. 100%-kal felemelték. Ezen belül a szakkönyvek és szakfolyóiratok áremelkedésének százaléka nagyobb arányú volt.

Tőkés viszonylatban a példányszám lehető fenntartása érdekében az olcsóbb, fűzött könyvek vásárlását helyeztük előtérbe; ez azonban a következő években a könyvkötés növelését követeli. Az árdifferenciák fedezésére az év közepén 190 000 Ft-tal emelték költségvetésünket, mely összeget egészében a nyugati könyvek rendelésére fordítottuk. Az idő rövidsége miatt az ÁKV e vásárlásokból az év végéig csak 138 000 Ft-ot realizált.

Az 1969-es központi könyvvásárlási keret az előző évi összesen 885 000, Ft-tal szemben 950 000, Ft-ra emelkedett. Mivel a korábbi év nehézségei nem állandósultak, a

felemelt összeggel, továbbá az előző év már nem realizálható maradványaival – amelynek terhére 49 000, Ft-tal túlléphetünk a fenti keretet – növelhettük a szerzeményezést. 1969-re a zenei könyvtár 41 118, Ft-ot kapott a központi keretből. Az előző évhez képest a beszerzési árak tovább emelkedtek, habár kevésbé ugrásszerűen, mint egy évvel korábban. 1969-ben 1968-hoz viszonyítva a nyugati könyvek átlagára kb. 36, Ft-tal növekedett. A szocialista országokból vásárolt könyvek átlagára – tekintettel arra, hogy a vásárolt kiadványok eltolódtak a drágább művészeti könyvek irányába – 100%-kal emelkedett. A belföldi könyvek és kisnyomtatványok ára azonos maradt.

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA

	Összeg, forint								
	1967			1968			1969		
	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országokból			országokból			országokból		
Könyv	36 578	266 032	302 610	33 926	384 347	418 273	77 636	546 644	624 280
Folyóirat	12 604	67 827	80 431	23 544	163 740	187 284	9 709	160 501	170 210
Összesen	49 182	333 859	383 041	57 470	548 087	605 557	87 345	707 145	794 490
Darab, ill. évfolyam									
Könyv	622	1 479	2 101	527	1 017	1 544	757	1 333	2 090
Folyóirat	107	181	288	101	165	266	95	158	253

1969-ben a belföldi könyvek és folyóiratok vásárlására a keret 17%-át, a szocialista irányú vásárlásokra 9%-át és a nyugati vásárlásokra 74%-át fordítottuk. Ugyanakkor a vásárolt könyvek db-számának aránya így alakult: belföldi 63%, szocialista eredetű 13% és nyugati eredetű 24%.

A ZENEI KÖNYVTÁR VÁSÁRLÁSAI

Forrás	1967		1968		1969	
	db	Ft	db	Ft	db	Ft
Saját keretből könyv, db.	780	35 152	541	35 665	915*	25 000
Közp. keretből könyv	148	30 609	783	29 827	85	33 573
Ebből külföldről	(148)	(30 609)	(783)	(29 827)	(85)	(33 573)
Együtt könyvtári egység	928	65 761	1 324	65 492	1 000	58 573
Közp. keretből folyóirat	30	4 730	13	5 100	26	7 544
Ebből külföldről	(15)	(3 455)	(12)	(4 980)	13	6 303

* Ebből zenemű 617 db, hanglemez 166 db.

A zenei könyvtár belföldi vásárlásai tehát növekedtek, külföldi vételei pedig – melyek nehézségeit láttuk a központi könyvtár területén, – 1969-ben jelentősen csökkentek.

1969 második felében a zenei könyvtár hanglemez-tára számára új anyagként megkezdtek a hanglemezek vásárlását. A könyvtár munkatársai kidolgozták a szerzeményezés

szempontjait és katalogizálási szabályait. Az év folyamán szépszámu ajándékkal gazdagodott a zenei könyvtári állomány. Az OSZK nemzetközi csere-csoportja 310 kottát adott át, a Fővárosi Zeneiskola Szervezete 279 könyvet és 1384 kottát, a Szerzői Jogvédő Hivatal pedig 243 kiadványt ajándékozott a könyvtárnak. Mindhárom anyagnál szabad válogatás alapján szerzeményeztünk. Az ajándékok mind anyagi, mind eszmei szempontból magas értékűek.

A KÖZPONTI ÁLLOMÁNY GYŰJTEMÉNYENKÉNT

Gyűjtemény	1967 dec. 31-i állomány	1968			1969		
		gyarapodás	csökkenés	állomány dec. 31-én	gyarapodás	csökkenés	állomány dec. 31-én
Monografikus raktár	249 211	3 313	614	251 910	4 080	1 977	254 013
Periodika	72 732	857	56	73 533	905	1 529	72 909
Budapest-gyűjtemény	45 533	1 003	43	46 493	798	16	47 275
Röpirat-gyűjtemény	4 452	5	—	4 457	38	—	4 495
Szüry-gyűjtemény	5 775	—	—	5 775	—	—	5 775
Könyvészeti gyűjtemény	8 844	94	56	8 882	91	28	8 945
Könyvtártani gyűjtemény	5 085	12	7	5 090	16	2	5 104
Könyvritkaságok gyűjtemény	8 996	25	2	9 019	7	1	9 025
Ballagi-gyűjtemény	4 839	—	—	4 839	—	—	4 839
Zárt-gyűjtemény	731	—	—	731	—	—	731
Közp. duplum raktár	32 981	—	3 000	29 981	1 362	3 520	27 823
Összesen	439 179	5 309	3 778	440 710	7 297	6 073	440 934
Mikro- és diafilm	869	—	—	869	—	869	—*
Térkép-gyűjtemény	1 093	9	—	1 102	23	—	1 125
Bp. kisnyomtatvány	154 162	1 605	—	155 767	1 537	—	157 304
Bp. újságszelvény	57 423	—	—	57 423	—	—	57 423
Összesen (darab)	213 547	1 614	—	215 161	1 560	869	215 852
Zenei kv. könyv	4 621	285	2	4 904	226	8	5 122
Zenei kv. zenemű	15 413	1 043	2	16 454	849	14	17 289
Hanglez	—	—	—	—	166	—	166
Összesen	20 034	1 328	4	21 358	1 241	22	22 577
Mindössze (darab)	672 760	8 251	3 782	677 229	10 098	7 964	679 363

* 1969 folyamán került a központi könyvtárba — bár állományba csak 1970-ben vesszük — több ritka folyóirat mikrofilm-anyaga.

A központi könyvtár gyűjteményeinek gyarapodása 1969-ben részben a szerzeményezés, részben azonban az áthelyezések következtében alakult a fentiek szerint. Ez egyben a csökkenések okaira is rámutat: a monografikus raktár csaknem kétezernyi csökkenése például a szépirodalom szelektálásából és többes-példányainak kivonásából adódott, amelyeket a duplum-raktárba helyeztek át. A periodika terén mutatkozó csökkenés nagyrésze

az itteni felülvizsgálat során kivont és a monografikus raktárba áthelyezett művekből adódott. A duplum raktár anyaga viszont az idegen könyvtáraknak átadott könyvekkel csökkent, vagyis ez tényleges csökkenés. Megemlítjük még a diafilm-állomány teljes kivonását – mint a központ számára profilidegen anyagét – a központi raktárból.

Az 1969-es év jelentékeny változásaival szemben 1968-ban kisebb volt az áthelyezések száma. A legjelentősebb csökkenés a duplum raktár 3000 darabnyi, idegen könyvtáraknak átadott könyve volt.

A LEPTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT (KÖZPONT)*

Szak	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	darab			százalék		
0 Általános művek	1485	1332	1156	22,0	26,2	21,7
1 Bölcelet	148	134	163	2,2	2,6	3,1
2 Vallási irodalom	48	38	35	0,7	0,7	0,7
3 Társadalomtudomány	(2051)	(1287)	(1379)	(30,2)	(25,2)	(25,9)
Ebből:						
3K Marxizmus – Leninizmus	87	130	52	1,3	2,6	1,0
30 Szociológia	430	366	494	6,5	7,2	9,3
31 Statisztika	46	63	55	0,7	1,2	1,0
32 Politika	209	231	252	3,1	4,5	4,7
33 Szociálpolitika	112	88	121	1,6	1,7	2,3
34 Jog	35	43	48	0,5	0,8	0,9
35 Közigazgatás	50	48	46	0,7	1,0	0,9
36 Társadalmi tevékenység	71	35	19	1,0	0,7	0,4
37 Nevelés	789	94	113	11,5	1,8	2,1
38 Közgazdaság	191	149	135	2,8	2,9	2,5
39 Néprajz	31	40	44	0,5	0,8	0,8
4 Nyelvtudomány	66	39	29	1,0	0,8	0,6
5 Természettudomány	138	111	119	2,0	2,2	2,2
6 Alkalmazott tudomány	212	182	154	3,1	3,6	2,9
7 Művészet	602	488	714	8,9	9,6	13,4
8 Irodalom	931	636	660	13,7	12,5	12,4
Ebből:						
Szépirodalom	(457)	(256)	(311)	(6,8)	(5,0)	(5,9)
9 Történelem	368	269	333	5,5	5,3	6,3
91 Földrajz	363	309	299	5,3	6,1	5,6
92 Életrajz	366	268	275	5,4	5,2	5,2
Összesen	6778	5093	5316	100,0	100,0	100,0

* Áthelyezés, újságszelvény, duplum, kinyomtatvány, zenei könyvtár anyaga nélkül.

A leltári gyarapodásban 1968-ban 25,2%-kal, 1969-ben pedig 25,9%-kal szerepelt a társadalomtudomány, ezen belül jelentősen emelkedett a 30-as szak, a kifejezetten szociológiai művek anyaga; az 1967-es 6,5%-ról és az 1968-as 7,2%-ról az 1969-es 9,3%-ra. Ugyanakkor – főleg a külföldi – szépirodalom szerzeményezése 5,0 és 5,9% között mozgott. Jelentősen gyarapodott 1969-ben a művészeti könyvek száma.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	darab			százalék		
Magyar	3491	2688	2492	51,5	52,8	46,9
Orosz	426	344	288	6,3	6,8	5,4
Német	943	805	881	13,9	15,8	16,5
Angol	989	631	854	14,5	12,4	16,2
Francia	683	471	486	10,1	9,2	9,1
Olasz	126	90	220	1,9	1,8	4,1
Lengyel	20	12	4	0,3	0,2	0,1
Csehszlovák	13	14	15	0,2	0,3	0,3
Román	6	13	5	0,1	0,2	0,1
Egyéb	81	25	71	1,2	0,5	1,3
Összesen	6778	5093	5316	100,0	100,0	100,0

1969-ben 6%-kal csökkent a magyar-nyelvű, s ugyanennyivel növekedett az idegen-nyelvű művek száma.

Főleg a német-, az angol- és az orosz-nyelvű könyvek száma nőtt, s ez részben összefügg az idegen nyelvű szociológiai művek szerzeményezésének növelésével. A szociológiai könyvek rendelésében igénybevéttük Varga Károlynak, az MTA Szociológiai Intézete tudományos munkatársának szaktanácsait.

1969-ben elkezdtük szociológiai könyvanyagunk átszakozását az előző évben elkészített új szociológiai séma alapján. Csaknem ezer könyv átszakozását és rekatalógizálását végeztük el.

FELDOLGOZÓ MUNKA

	Központ			Zenei könyvtár			Összesen		
	1967	1968	1969	1967	1968	1969	1967	1968	1969
Címfelvétel	6 664	5 953	5 773	1 683	1 088	1 230	8 347	7 041	7 003
Osztályozás	6 664	5 953	5 773	1 683	1 088	1 230	8 347	7 041	7 003
Soksz. katalógus katon	81 240	75 890	78 405	9 594	9 740	5 700	90 834	85 630	84 105
Besorolt katalógus katon	67 995	62 997	69 016	9 594	9 740	5 700	77 589	72 737	74 716

A feldolgozó osztály rendszeresen gondozta az olvasói-, a szolgálati- és cirill- katalógusokat, és végezte a Budapest-gyűjtemény betűrendes katalógusának rendszó-revízióját.

A kidolgozott új földrajzi séma alapján a földrajzi katalógusban is átdolgozásokat, kiigazításokat hajtott végre.

A külföldi cserekepcsolatokban mutatkozó csökkenés részben a kiadványok számának alakulásával függ össze.

A BEÉRKEZŐ FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLOPOK MEGJELENÉSI HELY SZERINT

Ország	Szám			Ebből hírlap		
	1967	1968	1969	1967	1968	1969
Magyarország	266	285	228	10	12	11
Szovjetunió	55	55	47	2	2	2
Német Demokratikus Köztársaság	45	46	35	1	1	1
Románia	9	9	11	3	3	2
Csehszlovákia	13	10	9	2	2	1
Lengyelország	8	7	7	1	1	—
Bulgária	4	3	3	1	1	—
Jugoszlávia	8	7	6	2	2	1
Kína	4	4	4	—	—	—
Egyéb szoc. országok	5	2	2	—	—	—
Szocialista együtt	417	428	352	22	24	18
Franciaország	45	43	37	3	3	3
Anglia	37	35	31	3	3	3
USA	36	37	32	—	—	—
Olaszország	20	18	12	2	2	2
Német Szövetségi Köztársaság	25	22	22	2	2	1
Ausztria	7	8	8	1	1	1
Svájc	11	10	7	1	1	1
Hollandia	3	2	1	—	—	—
Belgium	2	3	3	—	—	—
Ausztrália	5	3	3	—	—	1
Dánia	3	4	3	—	1	1
Kanada	1	1	1	—	—	—
Izrael	—	—	2	—	—	—
Egyéb	7	9	5	—	—	—
Kapitalista együtt	202	195	167	12	13	13
Összesen	619	623	519	34	37	31

A kurrens folyóiratok és hírlapok csökkenése 1969-ben azért következett be, mert az olvasószolgálat törölte a nyilvántartásból mindazokat — a többségükben ingyen, ajándékba küldött — lapokat, amelyek vagy rendszertelenül érkeztek, vagy pedig nyelvük,

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS NAPILAPOK MEGOSZLÁSA NYELV SZERINT

	Összesen			Ebből hírlap		
	1967	1968	1969	1967	1968	1968
Magyar	267	285	231	13	15	14
Orosz	52	49	45	2	2	2
Angol	95	94	85	4	4	5
Francia	52	49	45	2	2	2
Német	90	89	80	5	5	5
Olasz	20	17	12	2	2	2
Egyéb	43	40	21	7	7	1
Együtt	619	623	519	35	37	31

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK SZAK SZERINT

Szak	Összesen			Ebből hírlap		
	1967	1968	1969	1967	1968	1969
0	180	176	132	35	35	29
1	10	10	11	—	—	—
2	11	13	12	—	—	—
3	218	219	184	—	1	1
4	8	9	6	—	—	—
5	30	32	21	—	—	—
6	36	38	32	—	—	—
7	62	62	55	—	1	1
8	41	43	49	—	—	—
9	23	21	17	—	—	—
Együtt	619	623	519	35	37	31

KÜLFÖLDI CSEREKAPCSOLATAINK

		Szocialista	Kapitalista	Összesen
		országok		
1967	Beérkezett művek	269	130	399
	Küldött művek	82	66	148
1968	Beérkezett művek	265	78	343
	Küldött művek	116	68	184
1969	Beérkezett művek	112	41	153
	Küldött művek	57	40	97

illetve témájuk miatt nem keresték őket. Ugyancsak felülvizsgálták és kiszűrték a folyóiratok jegyzékéből az egyes profil-idegen folyóiratokat is.

A szocialista és a nyugati folyóiratok aránya nem változott.

A magyar-nyelvű folyóiratok mellett változatlanul az angol, a német, az orosz és a francia nyelvű lapok képviselik folyóirataink többségét.

Folyóirataink legnagyobb csoportja — 1968-ban és 1969-ben egyaránt 35% — a társadalomtudományi szak. A második legnagyobb csoport (28, illetve 25%) az általános szak, amelybe a napilapok is tartoznak.

Olvasószolgálat

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Év	A központban		Zenei könyvtárban	Összesen
	kölcsönzésre	helyben olv.	kölcsönzésre	
	beiratkozott olvasók száma			
1967	7 589	3 032	1 466	12 087
1968	7 680	3 900	1 511	13 091
1969	7 716	4 000	1 371	13 087

A központi könyvtár és a hozzátartozó zenei gyűjtemény beiratkozott olvasóinak száma az utóbbi években állandóan növekedett. A központban kölcsönzésre beiratkozottak száma 1968-ban valamivel több mint 1%-kal, 1969-ben pedig fél százalékkal volt magasabb az előző év megfelelő adatainál; a helybenolvasásra beiratkozottak számában pedig csaknem 30, majd három százalék volt a növekedés. A zenei könyvtár beiratkozói 1968-ban 3%-kal voltak többen; 1969-ben viszont a 9%-os csökkenés oka a könyvtár már ismert — javítások miatt szükséges — több mint féléves zárvatartása volt.

Bár a központi könyvtár beiratkozott olvasóinak emelkedése ellensúlyozta a zenei könyvtár lemaradását, a központi számok lassuló növekedése arra mutat, hogy helyiségeink befogadóképessége meghaladta a felső határt. További gyors fejlődésre itt is — a már említett — új olvasóterem megnyitása nyújt majd csupán lehetőséget.

A kölcsönzők és helyben olvasók foglalkozás-szerinti megoszlása nem változott jelentősen az elmúlt két évben. A kölcsönzők legnagyobb csoportját változatlanul az értelmiségiek, (32,6%) továbbá a tisztviselők és alkalmazottak (24,6%) alkotják; a főiskolai hallgatók és középiskolások együttesen 4/5 részét képviselik az olvasóknak.

A helyben olvasók soraiban a diákok állnak az élen: az egyetemi hallgatók (40,5%), a középiskolások és ipari tanulók (22,4%), 63 százalékukhoz képest a többi csoportok mintegy eltörpülnek, (értelmiségiek és alkalmazottak együttesen 28%-ot alkotnak). Központi könyvtárunk tehát elsősorban az értelmiségiek és a jövő értelmiségét képviselő főiskolai hallgatók magas színvonalú közművelődési, illetve mindinkább a szociológiai kutatók könyvtára. A tudományos kutatási lehetőségek hiányára a helyben olvasók aránya hívja fel a figyelmet; a tanulóifjúság nagy száma öröndetes jelenség abból a szempontból, hogy könyvtárunk hozzájárul a jövő kutatók, vezető szakemberek képzéséhez (itt kiemeljük a középiskolásoknak nyújtott jelentős kutatási, módszertani segítséget), olvasótermeknek a turbulens tanuló ifjúsággal való telítettsége ugyanakkor azonban arra is mutat, hogy mint tudományos könyvtár nem nyújthatjuk a szociológiai kutatóknak az elmélyült munkához szükséges nyugalmat. A beállítandó új olvasóterem jelentőségét tehát növeli, hogy lehetőséget teremt máshelyütt kutatószobák létesítésére, a tudományos kutatómunka biztosítására.

**A KÖLCSÖNZÉSRE ÉS HELYBEN-OLVASÁSRA BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA
(KÖZPONT)**

	1967		1968				1969			
	Kölcsönzők	Helyben olvasók	Kölcsönzők		Helyben olvasók		Kölcsönzők		Helyben olvasók	
	%	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Munkás	6,1	3,7	361	4,6	135	3,4	297	3,9	136	3,4
Paraszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pedagógus	8,0	4,0	613	7,9	151	2,8	596	7,7	143	3,6
Egyéb értelmiségi	24,2	10,0	1953	25,4	394	11,2	1920	24,9	449	11,2
Alkalmazott és tisztviselő	23,3	14,4	1770	23,5	551	14,1	1901	24,6	518	12,9
Egyetemi és főiskolai hallgató	(15,1)	(41,0)	(1149)	(14,9)	(1505)	(38,5)	(1141)	(14,8)	(1621)	(40,5)
Ebből: orvostanhallgató	1,9	15,2	146	1,9	538	13,8	131	1,7	546	13,7
bölcész	7,2	7,3	551	7,3	197	5,1	440	5,7	210	2
műsz. és term. tud. hallgató	2,0	5,9	151	1,9	241	6,0	183	2,4	226	6
közg. tud. és joghallgató	2,0	6,1	150	1,9	250	6,3	169	2,2	303	7,6
egyéb hallgató	2,0	6,5	151	1,9	279	7,3	218	2,8	336	8,4
Középiskolai és iparitanuló	9,6	22,0	737	9,7	921	23,8	742	9,6	896	22,4
Nyugdíjas	10,9	3,3	896	11,8	158	4,8	913	11,8	163	4,1
Háztartásbeli	0,8	0,3	62	0,8	25	0,6	55	0,7	7	0,2
Egyéb	2,0	1,3	135	1,8	60	1,6	151	2,0	67	1,7
Összesen	100,0	100,0	7680	100,0	3900	100,0	7716	100,0	4000	100,0

Zenei könyvtárunk beiratkozott olvasóinak foglalkozási megoszlása, — melyben a hivatásos muzsikuskok, illetve a zeneiskolákban tanuló diákok a kisebbséget képviselik, — rámutat a könyvtár közművelődési jellegére. A beiratkozott olvasóknak 1967-ben 61,6%-a, 1968-ban 60,6%-a, 1969-ben pedig 59,2%-a a zene iránt érdeklődő, de nem hivatásos dolgozóból, illetve tanulóbból áll.

A központ olvasóforgalma 9%-kal, ezen belül a kölcsönzők száma 12%-kal, a helyben-olvasók száma pedig 8%-kal csökkent. Figyelemreméltó, hogy a forgalom két területen növekedett: a reference-ben, és a Budapest-gyűjteményben, — mindkettőben elsősorban a kerületi TV-vetélkedő kutatói emelték a létszámot.

Bár a kölcsönzők forgalmában nagyobb a visszaesés, — amelynek okát a későbbiekben látni fogjuk — az olvasótermi látogatók problémája, az olvasótermek túlszűfolttsága a súlyosabb.

A csúcsgorgalom időszakában az olvasóterembe igyekvők sorban állnak a ruhatárban, várva egy-egy olvasótermi hely megüresedésére (mivel a ruhatári-jegy egyben az olvasótermi helyjegy szerepét is betölti), és ez komoly nehézséget okoz mind az olvasó, mind az olvasószolgálatot lebonyolító könyvtáros számára. A túlszűfolttság tudniillik nehezíti az új olvasó bevezetését a könyvtári ismeretekbe, amely nélkülözhetetlen a központi könyvtár bonyolultabb mechanizmusa folytán.

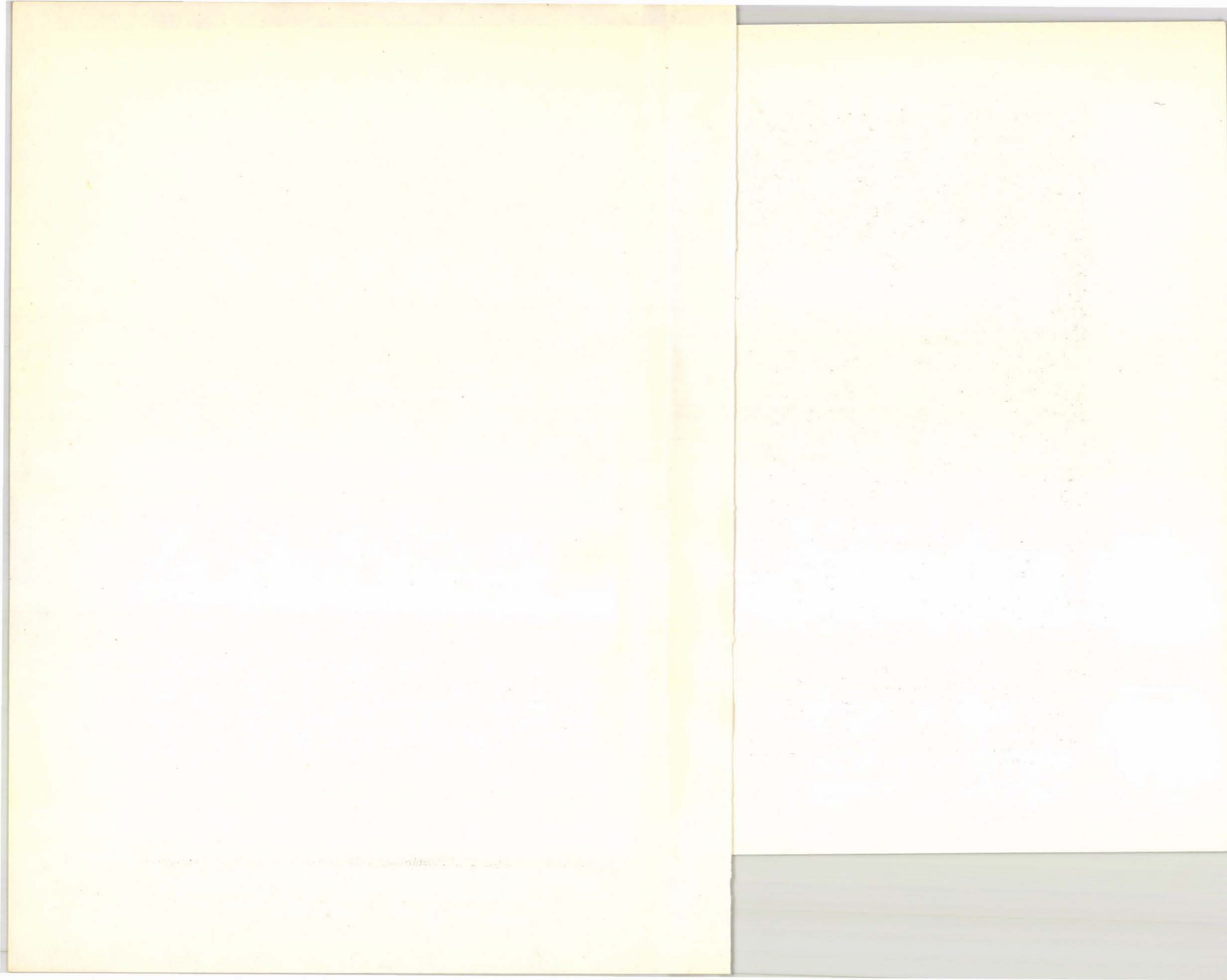
KÖNYV S.

KUNOSI
HIDAPLÉSI

PROLETÁROK!
HA KITARTUNK
GYŐZELEMRE VISSZÜNK
A PROLETÁRIÁTUS*
VILÁGFELSZABADÍTÓ
HÁBORUJÁT A KIZSÁK
MÁNYOLÁS ELLEN!

O.P.B.

A ZENEI KÖNYVTÁR OLVASÓINAK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

	1967	1968		1969	
	%	szám	százalék	szám	százalék
Munkás és iparitanuló	3,2	69	4,6	67	4,9
Zenepedagógus	10,7	146	9,7	125	9,1
Egyéb pedagógus	4,4	62	4,1	60	4,4
Zeneművész, zeneíró	11,0	194	12,8	197	14,3
Egyéb értelmiségi	13,2	187	12,4	177	12,9
Zenei közép- és főisk. hallgató	16,7	255	16,9	238	17,4
Egyéb közép- és főisk. hallgató	17,0	252	16,6	197	14,4
Háztartásbeli	1,3	11	0,7	12	0,9
Nyugdíjas	6,2	335	22,2	298	21,7
Egyéb	16,3				
Összesen	100,0	1511	100,0	1371	100,0

KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA

	1967	1968	1969
Kölcsönzők száma a központban	37 134	36 163	33 802
Kölcsönzők száma a zenei könyvtárban	8 511	8 607	6 877
Kölcsönzők összesen	45 675	44 770	40 679
Helyben olvasók száma:			
olvasóteremben	30 886	30 722	27 642
reference-ben	2 387	2 396	2 601
folióirat-olvasóban	25 469	23 165	22 136
Bp.-gyűjteményben	4 323	4 898	5 610
zenei könyvtárban	1 630	1 575	1 228
Helyben olvasók összesen	64 695	62 756	59 217
Együtt	110 340	107 526	99 896

A használt könyvtári egységek forgalma, közbeeső növekedés mellett, 1969-ben 1967-hez viszonyítva 3,5%-kal csökkent. Ennek elsősorban a zenei könyvtár bezárása miatt forgalomkiesés az oka. A kölcsönzésben itt is nagyobb (11%-os) a lemaradás, az olvasóterm forgalomban viszont – nagyobb közbeeső növekedés mellett – 1%-os az emelkedés.

Az olvasóforgalom visszaesése nem egyértelműen negatív jelenség. A központ részben tudományos, részben pedig magasszínvonalú közművelődési profiljának megfelelően ez bizonyos minőségi átalakulás kísérő-jelensége, amennyiben a csupán szépirodalmi érdeklődésű olvasóknak a kerületi könyvtárakba való átirányítása és így a szépirodalmi művek

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK

	1967	1968	1969
Kölcsönzött kötetek száma			
központban	92 891	89 320	83 306
zenei könyvtárban, kötetek	5 304	6 091	5 139
zenei könyvtárban, kották	15 693	16 892	13 008
Összes kölcsönkönyvtári egység	113 888	112 303	101 453
Helyben olvasott könyvtári egys. száma			
olvasóteremben, könyv	47 074	48 891	44 549
reference-ben, könyv	4 349	4 483	4 807
folyóirat olv.-ban hírlap, kurrens	77 791	88 372	82 952
folyóirat olv.-ban hírlap, kötet	16 815	18 661	18 250
zenei könyvtárban, kötet	5 225	5 980	2 755
Bp.-gyűjtemény olv.-ban, könyv	14 068	15 195	15 276
Bp.-gyűjtemény, egyéb kvt. egys.	3 622	2 449	3 512
Összes helyben olvasott kvtári egység	168 944	184 031	172 101
Együtt	282 832	296 334	273 554

forgalmának csökkenése mellett a tudományos és ismeretterjesztő művek forgalmának viszonylagos növekedésével jár.

Mindenekelőtt jelentős a társadalomtudományi munkák forgalmának százalékos növekedése: amíg 1968-ban a központi kölcsönzés 1/5-ét képviselte, addig 1969-re csaknem elérte a forgalom 1/4-ét. Ugyanakkor a szépirodalom aránya 28%-ról kevesebb mint 23%-ra csökkent. Ez a fejlődés egyébként még jobban megmutatkozik ha nagyobb távra tekintünk vissza:

	1962	1969
	% -os arány	
Társadalomtudományok	15,4	24,5
Ebből:		
Szociológia	1,7	7,9
Szépirodalom	36,9	22,7

E visszatekintés tehát tényleges minőségi fejlődést mutat könyvforgalmunk tekintetében: a szépirodalmi forgalom rohamos csökkenésével szemben a társadalomtudományi forgalom — és különösen a könyvtár tudományos profiljaként előtérben álló szociológiai érdeklődés — gyors, szinte ugrásszerű növekedését. Más területeken jelentősebb változás nem történt, bár figyelemreméltó a korábban jelentősebb művészeti irányú könyvforgalom csökkenése.

Központi könyvtárunk tudományos szociológiai gyűjteményét még a fenti számadatakon túlmenően is keresik. Sok új szociológiai könyvünket két-három, sőt több olvasó is

A KÖZPONTBAN KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	darab			százalék		
0 Általános művek	76	146	117	0,6	1,0	1,1
1 Bölcsélet	500	709	490	4,1	4,8	4,8
2 Vallási irodalom	201	214	202	1,7	1,4	2,0
3 Társadalomtudományok	(2 480)	(3 083)	(2 520)	(20,8)	(20,8)	(24,5)
Ebből						
3K Marxizmus – leninizmus	295	324	260	2,5	2,2	2,5
30 Szociológia	633	835	806	5,3	5,6	7,9
31 Statisztika	20	42	36	0,2	0,3	0,4
32 Politika	226	392	424	1,9	2,6	4,1
33 Szociálpolitika	253	201	74	2,1	1,4	0,7
34 Jog	193	237	179	1,6	1,6	1,7
35 Közigazgatás, hadügy	173	214	156	1,4	1,4	1,5
36 Társadalmi tevékenység	8	1	7	0,1	—	0,1
37 Nevelés	126	118	96	1,1	0,8	0,9
38 Közgazdaság	322	393	284	2,7	2,7	2,8
39 Néprajz	231	326	198	1,9	2,2	1,9
4 Nyelvtudomány	225	234	157	1,9	1,6	1,6
5 Természettudományok	353	414	373	2,9	2,8	3,6
6 Alkalmazott tudományok	506	664	458	4,2	4,5	4,5
7 Művészet, sport	1 202	1 292	898	10,0	8,7	8,7
8 Irodalom	4 375	5 560	3 156	36,3	37,6	30,6
Ebből						
Szépirodalom	(3 383)	(3 696)	(2 334)	(28,1)	(25,0)	(22,7)
9 Történelem	823	879	608	6,8	5,9	5,9
91 Földrajz	759	842	661	6,3	5,7	6,4
92 Életrajz	532	761	651	4,4	5,2	6,3
Összesen	12 032	14 798	10 291	100,0	100,0	100,0

előjegyzni, ezért azokra hosszasan kell várniuk. Figyelmeztető jel ez; a legkeresettebb szociológiai anyagot nagyobb példányszámban kell beszerezniük.

Jelentősebben növekedett 1969-ben az előző évinél az angol-nyelvű és kisebb mértékben a német-nyelvű anyag forgalma. Ez bizonyos mértékig a szociológiai szakirodalom forgalma növekedésének is tulajdonítható. A magyar-nyelvű könyvek forgalmának csökkenése felhívja a figyelmet a magyar-nyelvű szociológiai és általában társadalomtudományi szakirodalom hiányaira, viszonylagosan alacsony számára. Itt kell jeleznünk azt a problémát, hogy a szociológiai irodalom iránt érdeklődők között sokan csupán magyarul tudnak s ezért csak magyar szakkönyvet keresnek.

A KÖZPONTBAN KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT
(REPREZENTATÍV ADATOK ALAPJÁN)

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	darab			százalék		
Magyar	7 159	9 362	6 220	59,5	63,2	60,4
Orosz	106	136	90	0,9	0,9	0,9
Német	2 288	2 451	1 752	19,0	16,6	17,0
Angol	1 395	1 549	1 364	11,6	10,5	13,3
Francia	825	1 021	663	6,9	6,9	6,4
Olasz	160	160	139	1,3	1,1	1,4
Egyéb	99	119	63	0,8	0,8	0,6
Összesen	12 032	14 798	10 291	100,0	100,0	100,0

A központi könyvtár az általános szerzeményezési jegyzékek – „Újabb külföldi szerzemények” – mellett a szociológiai szerzeményekről és ezek egyes szakcsoportjáról jegyzék-, illetve bibliográfia-sorozatot indított 1969-ben, tájékoztatva az érdeklődőket az új beszerzésekről, illetve a szak-anyagról. Az érdekelt szervekkel – az MTA Szociológiai Intézetével, a TIT budapesti szervezetének szociológiai szakosztályával, stb. – kapcsolatot létesítve a könyvtár 300–350 kartotékból álló nyilvántartást vezet a szociológiával foglalkozó szakemberekről és kutatókról, akiknek szociológiai tájékoztatóit, jegyzékeit rendszeresen megküldi.

Be kell számolnunk arról a technikai újításról, amely könyvtárunkban sajnálatosan csak 1969-ben következhetett be – szemben a FSZEK-nél sokkal kisebb más könyvtárakkal – hogy a folyóirat-olvasóban és a Budapest-gyűjteményben egy-egy mikrofilm-leolvasót állítottunk be. Ez lehetővé teszi, hogy a ma még csak néhány tekercsből álló mikrofilm-tárunkat folyamatosan fejlesszük.

1969-ben az olvasószolgálat új osztályvezetőt kapott dr. Remete László személyében. A központi könyvtár használatának fő mutatószámai:

Index	1967	1968	1969
Olvasási intenzitás	8,6	8,2	7,6
Olvasási átlag	23,2	21,2	20,9

Az olvasási intenzitás (vagyis az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma) csökkent; 1969-ben egy-egy olvasó az év folyamán átlagosan csak 7,6 alkalommal látogatta a könyvtárat. Ugyancsak csökkent az olvasási átlag (vagyis az egy beiratkozott olvasóra eső használt kötetek száma), mert 1969-ben alig 21 művet olvasott átlagosan egy-egy olvasó, kettővel kevesebbet mint 1967-ben. Ez arra mutat, hogy növekedett könyvtárunkban azon olvasók száma, akik csupán egy-egy mű, vagy egy témához szükséges anyag elolvasására keresik fel könyvtárunkat. Ezek főleg a diákok, s ezek között is első-sorban a középiskolások, akik gyakran egy dolgozat, vagy egy speciális kérdés (pl. kerületi vetélkedő) megoldására keresnek segítséget a könyvtárban. Az olvasószolgálat feladata, hogy ezeket az alkalmi olvasókat hozzászoktassa a rendszeres könyvtári olvasáshoz, kutatáshoz.

Tájékoztató munka

Az olvasószolgálat tájékoztató munkája

Nagyobb utánjárást igénylő tájékoztatásokat 1968-ban – mint korábban is – főleg a különböző intézmények kértek könyvtárunktól. Ilyenek: a tiszazúgi per (MAFILM), a művelődésszociológia kérdései (Fővárosi Tanács), írástörténet (Képzőművészeti Alap Kiadó), stb. Sok könyvet kerestünk kisebb témákról a különböző szerkesztőségek (Magyarország, Népszava, Népszabadság, Gondolat Kiadó, Európa Kiadó, stb.), egyes intézmények (Külgyminisztérium, Művelődésügyi Minisztérium, Kulturális Kapcsolatok Intézete, Operaház, Rádió, Televízió, stb.) munkatársainak kérésére. Szaporodott a képdokumentumokat kérők száma; különösen az említett lapszerkesztőségek, a Televízió és a Tankönyvkiadó kért sok képet. Az év második felében az 1918-as magyar polgári forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság irodalmát, különösen a középiskolások olyan nagy mértékben keresték, hogy a vonatkozó könyvekből a reference-ben ideiglenes kézikönyvtárat állítottunk össze. A középiskolás tanulmányi versenyek résztvevői nagyrészt az olvasótermekben jelentkeztek kérdéseikkel.

1969-ben elsősorban a Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmával mutatkozott széleskörű tájékoztatási igény.

A Posta különleges telefon-tudakozója rendszeresen irányította ügyfeleit a legkülönbözőbb általuk megoldatlan kérdésekkel tájékoztatónkhoz. A Rádió és a Televízió is nagymértékben vette igénybe reference szolgálatunkat.

Az 1969-es kérdések közül példaként a következőket említjük: a Kapp-puccs; amerikai és francia alkotmányok; a magyar korona elrablása; ország-címerek, zászló-színek. Milyen ételeket tálaltak egy XVII. századi olasz lakomán? A *marketing* irodalma; az állatcsillagképekről szóló versek; mely magyar hajókat süllyesztettek el az Adrián az első világháború alatt? A Varsói Szerződésről; Szabó Ervinről; szecessziós könyvművészet; Lenin művei a magyar könyvtárakban. A *human relations* európai irodalma. Az arab felszabadító mozgalmak irodalma; a nemzeti szuverénitásról; a cigány-kérdés.

A tájékoztató számos fővárosi, vidéki és külföldi látogatócsoportnak mutatta meg, és ismertette a könyvtár fejlődését. A Leningrádi Egyetem népművelés-szakos hallgatóinak, az NDK-ból érkező egyetemistáknak, a poznańi könyvtári delegációnak. Meglátogatta a könyvtárat Giorgio Amandi, a Savona-i városi könyvtár igazgatója, a leydeni egyetem művészettörténeti professzora, a Los Angeles-i könyvtár egy magyar származású vezetője, stb.

Nagyobb reference-munkák feldolgozását végezték 1969-ben: Herendi Károlyné, Kontraszty Anna, (Kurrens folyóiratok szakmutatókkal kiegészített jegyzéke); Herendi Károlyné (A kurrens nemzetközi szociológiai folyóirattermés alapjegyzéke). Befejezés előtt áll a FSZEK központja periodika anyagának kronológikus katalógusa.

A Budapest-gyűjtemény tájékoztató munkája

A reference kérdések nagy része – különösen az 1968-as év IV. negyedétől fogva – a kerületi TV-vetélkedővel volt kapcsolatos. Sok kérdést tettek fel a nagy történelmi évfordulókra vonatkozóan is: az 1918 októberi forradalom, a KMP megalakulása, a Tanácsköztársaság kérdései állottak előtérben. Ezeken kívül sok kisebb reference-kérdést tettek fel, amilyenek például: adatok a Budapest helynév legrégibb előfordulásairól, az I. kerületi Krisztina-téri általános fiú-iskola; a Calvin téri református templom, továbbá a Köztisztasági Hivatal történetéről; a Fehér Galamb vendéglőről (Vendéglátóipari Múzeum), a XVIII. századi pesti „Kreutzer-Theater-ről” (Színháztörténeti Múzeum); az V. kerületi utcanevek eredetéről (Kerületi Tanács). A TV többek között a „Századunk” c. sorozathoz a frank-perről keresett anyagot, továbbá a „Budapest-fürdőváros” c. propaganda mű-

sorhoz. Az Internacionálé magyar változatairól kerestek kottákat (Népművelési Intézet). Írók és újságírók a két világháború közötti pesti életképekről, Batthyányi Ervin életéről, a Népliget kialakulásáról és a Bosnyák-téri piacról kértek adatokat.

Fotó-gyűjteményünk anyagát is erősen igénybe vették. Itt a Tanácsköztársasággal, a mozgalommal kapcsolatos kérdések, illetve képek mellett a nagy pesti árvíz, az Akadémia utca 1. és 3. sz. házak (restaurálásukhoz), a századforduló Budapestje, a Korzó, arcképek, emléktáblák, sírok, koszorúzási ünnepségek, a Nyugat köré tömörült írók, nevezetes házak stb. fotóit keresték.

A bibliográfiai osztály tájékoztató munkája

Az irodalomtörténeti és életrajzi archivum 1968-ban 18 645, 1969-ben pedig 15 600 tétellel gyarapodott. Különös gonddal gyűjtötte az elsőkönyves írókra, valamint a romániai, jugoszláviai, szlovákiai, kárpát-ukrajnai magyar-nyelvű irodalomra vonatkozó recenziókat, külföldi kritikákat.

Az archivumot a könyvtár dolgozóin kívül évente átlagosan 400 kutató használta: elsősorban könyvkiadók és folyóiratok szerkesztői, lektorai, irodalomtörténészek, kritikusok, tanárok. Egyetemi hallgatók szakdolgozataik elkészítéséhez, középiskolások érettségi tételek kidolgozásához és tanulmányi versenyekhez vették igénybe az archivumot.

Különösen nagy volt az érdeklődés 1968-ban a KMP, a KIMSZ és a Tanácsköztársaság irodalmi vonatkozásai iránt. Sokan kerestek irodalmat Adyra, József Attilára, Nagy Lászlóra, Simon Istvánra, Weöres Sándorra, Németh Lászlóra, Moldova Györgyre és Füst Milánra vonatkozólag. A világirodalomból Jeszenyint, Bábel, Gorkijt, Kuznyecovot, Hemingwayt, Aragont, Semprunt, Kerouacot, Frischt, Kaffkát, stb. keresték leggyakrabban. A magyar – szovjet irodalmi kapcsolatokról, a magyarul megjelent dán művekről, stb. is kértek felvilágosítást. Az 1968-as évi irodalmi Nobel-díjas Kawabata életére és műveire vonatkozó bibliográfiai jegyzéket állítottunk össze és küldtünk meg a lapok, kiadók szerkesztőinek.

A Művelődésügyi Minisztérium számára négy témából, a TV műsoraihoz pedig 25 témából állítottunk össze ajánló bibliográfiákat, a moszkvai Lenin Könyvtár megkeresésére egy szovjet kutató számára irodalomjegyzéket küldtünk a Magyar Tanácsköztársaságról 1956 után megjelent magyar-nyelvű szépirodalmi művekről.

Rövid ajánló-jegyzékeket állítottunk össze 1969-ben a KMK részére (egy témából), az Urbanisztikai Konferencia alkalmából a szakirodalomról (egy témából), a TV műsoraihoz (51 témából).

Bibliográfiák és egyéb kiadványok

A könyvtár bibliográfiai, könyvtártudományi és módszertani kiadványai a jelentés időszakában az alábbiak voltak:

1968. évben

A bibliográfiai és propaganda osztály kiadványai

1. Csomor Tibor: Afrika. Bibliográfia. Bp. FSZEK. 1968. 392 l. Nyomtatott. 1000 pld. Ára 25, – Ft.
2. Csomor Tibor: A kéregcsónaktól az úrhajóig. Érdekes olvasmányok a közlekedés történetéről. Bp. FSZEK. 1968. 68 l. Házi soksz. 500 pld. Ára 4, – Ft.
3. Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: Forradalmak kora. A magyar polgári demokratikus forradalom, a KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság irodalmának válogatott jegyzéke. Bp. FSZEK. 1968. 56 l. Házi soksz. 1150 pld.

4. Győri Lajosné: Irodalmi jegyzék a kötelező olvasmányokhoz. Bp. FSZEK. 1968. 20 l. Házi soksz. 1500 pld.
5. „Robogj föl Láznak ifjú serege”. Ajánló bibliográfia a KIMSZ megalakulásáról és a Tanácsköztársaság hős ifjúságáról. (Összeáll.: a FSZEK KISZ- fórum bibliográfiai csoportjának munkaközössége. Szerk. Gáliczky Éva.) Bp. FSZEK. 1968. 80 l. Házi soksz. 1500 pld. Ára 5, – Ft.
6. Tóbiás Áron: Gorkij. Bp. FSZEK. 1968. 176 l. Nyomtatott. 1000 pld. Ára 16,50 Ft.
7. Tóbiás Áron: Makszim Gorkij, 1868 – 1936. Születésének 100. évfordulójára (Röpbibliográfia). Bp. FSZEK. 1968. 4 l. Házi soksz. 1000 pld.
8. (Csomor Tibor): Jurij Gagarin, 1934 – 1968. Röpbibliográfia. Bp. FSZEK. 1968. 4 l. Házi soksz. 400 pld.
9. Meghalt Pausztovszkij. (Klly. a Gorkijtől napjainkig c. bibliográfiából) Bp. FSZEK. 1968. 11 l. Házi soksz. 300 pld.
10. Eseménynaptár 1969-re. (Összeáll.: Győri Lajosné.) Bp. FSZEK. 1968. 4 l. Házi soksz. 200 pld.
11. Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai. (Szerk.: Szász Károlyné.) Megjelent 1967. IX – X; XI – XII. 1968. I – II; III – IV; V – VI; VII – VIII. sz.
12. Könyvtári Híradó (Szerk.: Vasvári István.) Bp. 1968. 1 – 6 sz. Házi soksz. Számonként 350 pld.
13. Dokumentumok (röplapok és plakátok). Faksimilek a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulójára. Bp. FSZEK. 1968. 30 l. Házi soksz. 3000 pld. Ára 15, – Ft.
14. Ötven éve alakult meg a Kommunista Magyarországi Pártja. Dokumentumok. (44 faksimile.) Bp. FSZEK. 1968. Házi soksz. 450 pld. Ára 15, – Ft.

A feldolgozó osztály kiadványai

15. Újabb külföldi szerzemények (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) Bp. FSZEK. 1967. 4. sz.; 1968. 1 – 3 sz., számonként kb. 100 l. Házi soksz. Számonként 300 pld.

Az olvasószolgálat kiadványa

16. Fekete Afrika. Összeáll.: Hornyánszky Sára. Bp. FSZEK. 1968. 413 l. Házi soksz. 1500 pld.

A Budapest-gyűjtemény kiadványa

17. Szabó Ervin 1877 – 1918. (Az anyagot gyűjtötte, válogatta, szerkesztette és jegyzetelte: Remete László). Bp. FSZEK. 1968. 353 [2] l., 8 t. Nyomtatott. 1000 pld. Ára 36, – Ft.

A Zenei gyűjtemény kiadványa

18. A zenei gyűjtemény újabb szerzeményei. IV. sz. Bp. FSZEK. 1968. Házi soksz.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai

19. Hogyan népszerűsítsük a szovjet szépirodalmat. (Bp. FSZEK. 1968.) 106 l. Házi soksz. 150 pld.
20. Jelentés a kerületi könyvtárak 1967. évi munkájáról. Bp. FSZEK. 1968. 79 l. Házi soksz. 100 pld.
21. A fizikai dolgozók gyermekei a könyvtárban. Tájékoztató. (Összeáll.: Dobos Pirooska.) Bp. FSZEK. 1968. 12 l. Házi soksz.

22. Ötven év és mai életünk gyermekszemmel. Ajánló jegyzék a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára. (Összeáll.: Bikácsi Lászlóné – Hargitai Nándorné). Bp. Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnöksége – FSZEK. kiad. 1968. 27 l. Házi soksz.
23. Halmai Istvánné: A korszerűség néhány tartalmi jegyének vizsgálata a 37-es könyvtárban. (Olvasásszociológiai vizsgálatok. 5. sz.) Bp. FSZEK. 1968. 68 l. Házi soksz.
24. Tóth Jánosné: Gyermekkönyvtár az úttörőkért. (Tapasztalataink a gyermekkönyvtárakban 2. sz.) Bp. FSZEK. 1968. 31 l. Házi soksz.
25. Tájékoztató az 1968-as jelentések elkészítéséhez. Bp. FSZEK. 1968. 12 l. Házi soksz.
26. Tájékoztató a munkatervek elkészítéséhez, 1969. Bp. FSZEK. 1968. 32 l. Házi soksz.

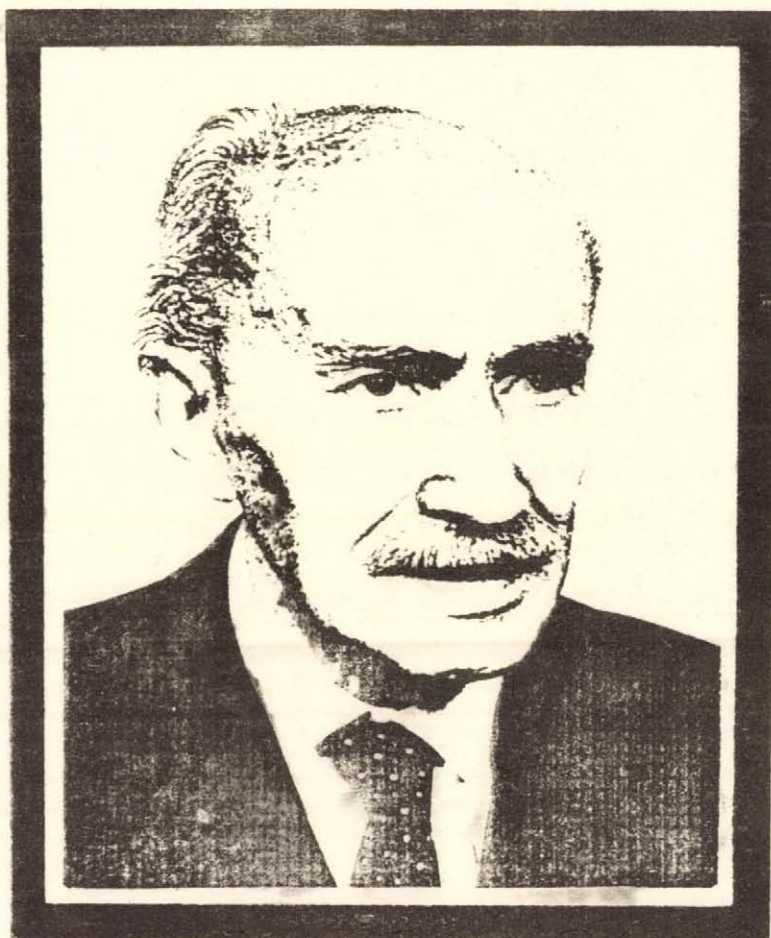
Az igazgatóság kiadványai

27. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1967. évi jelentése. Bp. (FSZEK) 1968. 75 l. Házi soksz.
28. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1968. évi munkaterve. (Bp. FSZEK. 1968.) 20 l. Házi soksz.
29. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. XIII. 1966–67. Szerk.: Tolnai György. Bp. FSZEK. 1968. 238 l. Nyomtatott. 500 pld.

1969. évben

A bibliográfiai osztály kiadványai

1. Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: Könyvek az erkölcsről. Bp. 1969. FSZEK. 66 l. Házi soksz. 650 pld. Ára 3, – Ft.
2. Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: Történelem – forradalom. Bibliográfiai kalauz a magyar munkásmozgalom történetének tanulmányozásához. Bp. 1969. FSZEK. Nyomtatott. 1. köt. 1848. márc. 15-től – 1919 aug. 1. 410 l., Ára. 32, – Ft. – 2. köt. 1919. aug. 1. – 1968. dec. 31. 626 l., Ára 48, – Ft. 1500 pld.
3. Gáliczky Éva: Ajánlott irodalom az országos középiskolai tanulmányi verseny Lenin-témáihoz. Bp. FSZEK. 1969. 250 l. Házi soksz. – Ua. 2. kiadás. 200 pld.
4. Győri Lajosné: Irodalomjegyzék a szakmunkásképző iskolák tantervéhez. Bp. FSZEK. 1969. 40 l. Házi soksz. 1500 pld. (1000 pld-t a Munkaügyi Minisztérium vett át.)
5. Lakos Katalin: 25 éve történt. Ajánló bibliográfia Magyarország felszabadulásának negyedszázados jubileumára. Bp. FSZEK. 1969. 52 l. Házi soksz. 3000 pld. Ára 2,50 Ft.
6. Lakos Katalin: Történelmi emlékeztető. (Felszabadulásunk évfordulójára ajánlott könyvek.) Bp. FSZEK. 1969. 49 l. Házi soksz. 250 pld. – Ua. 2. kiad.
7. Győri Lajosné: Benedek Marcell 1885–1969. Bp. FSZEK. 1969. 4 l. Házi soksz. 200 pld.
8. Győri Lajosné: Tersánszky Józsi Jenő 1888–1969. Bp. FSZEK. 1969. 4 l. Házi soksz. 200 pld.
9. Győri Lajosné: Eseménynaptár, 1970. Bp. FSZEK. 1969. 8 l. Házi soksz. 250 pld.
10. Lakos Katalin: Budapest felszabadulásának eseményei. Bp. FSZEK. 1969. 14 l. Házi soksz. 300 pld. – Ua. 2–3. kiad.
11. Lakos Katalin: Budapest felszabadulásának eseménynaptára. = Felszabadulásunk 25. évfordulója. Budapesti módszertani útmutató. Bp. MSZBT – Fővárosi Művelődési Ház – FSZEK. 1969. 10–18 l. Házi soksz. 1000 pld.
12. Lakos Katalin: Könyvjegyzék felszabadulásunk 25. évfordulójára. 34–39. l.

Benedek Marcell

1885 - 1969

Halála alkalmából kiadott röpbibliográfiánk

Benedek Marcell

1885 - 1969

Író, esztéta, irodalomtörténész. Kossuth-díjas. Benedek Eleknek a nagy mesemondónak és néprajzkutatónak a fia. Irodalmi működését diákkorában, szindarab-fordítással kezdte. 1904-ben Lukács Györggyel és Bánóczi Lászlóval a Thália Társaság alapítója. A budapesti egyetemen magyarnémet szakos tanári diplomát szerez. 1912-től 1918-ig középiskolában tanít. 1919-ben a Tanárképző Intézet Tanára és egyetemi előadó. A Tanácsköztársaság leverése után megfosztják állásától. Ettől kezdve irodalmi működésből tartja fenn magát mint szépirodalmi, tudományszerűsítő és fordító. A két világháború között a Dante könyvkiadó, majd az Új Idők irodalmi intézetének lektora, később igazgatója. 1945-től 47-ig a kolozsvári Bolyai Egyetem esztétika és irodalmi kritika professzora, egyidejűleg a kolozsvári Magyar Színház dramaturgja és vendégrendezője. 1947-ben hazaköltözik Budapestre, s itt 1962-ig - nyugalomba vonulásáig - az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanára. Munkásságáért 1963-ban Kossuth-díjat kapott.

"Híres könyve a "Bevezetés az olvasás művészetébe" és sok más szellemes, szépen megírt, világos tanulmánya nemcsak a szakembereknek, hanem sok százezzer műveltségre, tudományra éhes embernek jelentette az első lépést az irodalom országutján. Hatalmas tudása, kiemelkedő műveltsége, európai tekintélye a magyar irodalom, irodalomtudomány, filológia kiemelkedő alakjává tette. S ahogy egyik utolsó kötetének címe - a Szépen élni - hirdette: szépen élt. Mert ahogy ő fogalmazta: "Életem munkája a sokféle szépségnek befogadása és továbbadása volt." = Népszava, 1969. máj. 31.

Meghalt Benedek Marcell. = Népszava, 1969. máj. 31. 2. 1.

Molnár G. Péter: Elhunyt Benedek Marcell. = Népszabadság, 1969. máj. 31. 8. 1.

Ruffy Péter: Meghalt Benedek Marcell. = Magyar Nemzet, 1969. máj. 31. 4. 1.

Bodnár György: Benedek Marcell. = A Magyar irodalom története 1919-től napjainkig. Bp, Akad. Kiadó, 1966. VI. köt. 59-60. 1.

Gönczi Imre: Az olvasók tanára, a könyvtárosok lelkiismeretébresztője. Beszélgetés Benedek Marcellel. = Könyvtáros, 1964. 12. sz. 737-739. 1. Bibliogr. 739. 1.

Hegedüs Géza: Tudomány művésze - művészet tudósa. = Élet és Irodalom, 1965. 38. sz. 4. 1.

Kardos László: Benedek Marcell. = Élet és Irodalom, 1963. 11. sz. 1. 1.

Keresztury Dezső: A nyolcvanéves Benedek Marcell köszöntése. = Nagyvilág, 1965. 11. sz. 1753-1759. 1.

Lukácsy Sándor: Benedek Marcell. Egy életmű margójára. = Új Írás, 1963. 5. sz. 626-627. 1.

Mészáros Vilma B.: Benedek Marcell köszöntése. = Nagyvilág, 1960. 11. sz. 1739-1740. 1.

Sós Endre: "Életem legfőbb tartalma a tanítás volt." Benedek Marcell hetvenöt éves. = Magyar Nemzet, 1960. 225. sz. 4. 1.

Ungvári Tamás: Olvasók tanára. Benedek Marcell köszöntése. = Magyar Nemzet, 1963. 62. sz. 2. 1.

Zaugán István: Az Élet és Irodalom látogatóban Benedek Marcellnál. = Élet és Irodalom, 1964. 30. sz. 12. 1. [Szász Endre rajzával.]

Könyvtárunkban megtalálható fontosabb művei:

- Először életemben. [Elbeszélések, jelenetek.] Bp. 1957, Magvető. 266 l.
- G.B. Shaw. Bp. 1963. Gondolat. 107 l.
/Irodalomtörténeti kiskönyvtár 23./
- Hajnaltól alkonyatig. Vallomások egy élet nagy olvasmányai-ról. Bp. 1966. Gondolat. 365 l. 1 t.
- Ibolyaszín bárány. [Elbeszélések, színművek.] Bp. 1965, Magvető. 280 l.
- Irodalmi hármaskönyv. /Vers, dráma, regény./ Bp. 1966, Gondolat. 362 l.
/Sikerkönyvek./
- Kis könyv a drámáról. Bp. 1964, Gondolat. 174 l.
/Gondolattár 24./
- Kis könyv a regényről. Bp. 1965, Gondolat. 175 l.
/Gondolattár 26./
- Kis könyv a versről. Bp. 1960, Gondolat. 157 l.
/Gondolattár 1./
- Könyv és színház. [Tanulmányok.] Bp. 1963, Szépirod. Kiadó. 495 l. 1 t.
- Naplómat olvasom. [Visszaemlékezések.] Bp. 1965, Szépirod. Kiadó, 582 l.
- Az olvasás művészete. Bp. 1957, Bibliotheca. 390 l.
- Romain Rolland. Bp. 1961, Gondolat. 157 l.
/Irodalomtörténeti kiskönyvtár 11./
Bibliogr. 152-[158] l.
- Shakespeare. (A függelék és az illusztrációkat összeáll. Staud Géza.) Bp. 1963, Gondolat. 468 l., 16 t.
- Szépen élni. [Esszék, visszaemlékezések.] Bp. 1968, Magvető. 251, [1] l.
- Világirodalom. Bp.
1. Az első nagy korszakok. 1968, 167, [1] l. illusztr.
2. Felvilágosodás, romantika, realizmus. 1969, 207, [1] l. illusztr.
/Minerva zsebkönyvek./

13. Pataki Ferenc: Dokumentumok. (Röplapok és plakátok.) Fakszimilék hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára. Bp. FSZEK. 1969. 32 l. Házi soksz. 2700 pld. Ára 15,- Ft.

Periodikák

14. Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kártyái. (Szerk.: Szász Károlyné, szept.-tól: Győri Lajosné.)
Megjelent: 1968. IX. – X., XI – XII. sz.
1969. I – II., III – IV., V – VI. sz.
15. Könyvtári Híradó. (Szerk. Vasvári István.) Bp. FSZEK. 1969.
Megjelent: 1 – 6 sz. Számonként kb. 50 l. Házi soksz. 400 – 400 pld.

A feldolgozó osztály kiadványa

16. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) Bp. FSZEK. 1969. Házi soksz.
Megjelent: 1968. 4. sz. 100 l.
1969. 1 – 3. sz. 99, 77 és 96 l. Számonként 300 pld.

Az olvasószolgálat kiadványai

17. A lakáskérdés szociológiai vonatkozásainak újabb irodalma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Bp. (FSZEK). 1969. 12 l. Házi soksz. 300 pld.
18. A magyar munkásság helyzetének szociológiai irodalma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Válogatott jegyzék. Bp. (FSZEK). 1969. Házi soksz. 300 pld.
19. A nők helyzetével foglalkozó újabb irodalom a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Válogatott jegyzék. Bp. (FSZEK). 1969. Házi soksz. 300 pld.

A Budapest-gyűjtemény kiadványa

20. Budapest történetének bibliográfiája. VI. köt. Kultúra. Főszerk.: Zoltán József (†). Szerk.: Dr. Berza László. Bp. FSZEK. 1969. 972 l. Nyomtatott. Ára 260,- Ft.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai

21. Kerekes Pálné – Gaál Jenőné – Bóta Gyuláné: A televízió hatása a gyermekolvasókra. (Tapasztalataink a gyermekkönyvtárakban, 9.) Bp. FSZEK. 1969. 66 l. Házi soksz. 500 pld.
22. Az olvasók művelődési körei. (Szerk.: Mikó Zoltán.) (Tapasztalataink a felnőtt könyvtárakban, 9.) Bp. FSZEK. 1969. 67 l. Házi soksz. 500 pld.
23. Történelmi évfordulók a FSZEK kerületi könyvtáraiban. (Összeáll.: a KKO munkatársai.) Bp. FSZEK. 1969. 23 l. Házi soksz. 350 pld.
24. Tájékoztató az 1969. évi kiadói tervekről. Bp. [FSZEK]. 1969. 3 l. Házi soksz. 70 pld.
25. Készlet-tájékoztató a FSZEK központi könyvraktárából igényelhető szépirodalomról a 14 éven felüli olvasók részére. Bp. [FSZEK]. 1969. 51 l. Házi soksz. 100 pld.
26. Készlet-tájékoztató a FSZEK központi könyvraktárából igényelhető gyermek- és ifjúsági szépirodalomról. Bp. [FSZEK]. 1969. 18 l. Házi soksz. 100 pld.
27. Tájékoztató az 1969-es évi jelentés és az 1970-es évi terv előkészítéséhez. Bp. [FSZEK]. 1969. 35 l. Házi soksz. 100 pld.
28. Jelentés a kerületi könyvtárak 1968. évi munkájáról. Bp. [FSZEK]. 1969. Házi soksz. 95 l. 200 pld.
29. Fialat és felnőtt olvasók a város peremén. (Újpesti és ferencvárosi tapasztalatok.) (Szerk.: Gál Györgyné.) (Tapasztalataink a felnőtt-könyvtárakban, 10.) Bp. FSZEK. 1969. 62 l. Házi soksz. 500 pld.

30. Tolnai György: A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében. Bp. FSZEK. 1969. 686 l. Házi soksz. 500 pld. Ára 120, – Ft.
31. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1968. évi jelentése. Bp. [FSZEK]. 1969. 221 l. Házi soksz. 70 pld.
32. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1969. évi munkaterve. Bp. [FSZEK]. 1969. 14 l. Házi soksz. 70 pld.

Propaganda-munka

Könyvtárpropaganda

A beszámoló időszakában nem nyíltak újabb könyvtáregységek, s ezért könyvtáraink propagálása – a régebbi könyvtárak többségének túlszűfolttsága miatt – nem volt napi-rendi feladat. Ezt csupán azon könyvtáraink igényelték, amelyekben megváltozott a kölcsönzési idő; ezek számára szórólapokat és megfelelő feliratokat készített 1969-ben a bibliográfiai és propaganda osztályról külön egységként levált propaganda csoport, amely a kiadványok technikai (sokszorosítási stb.) tevékenysége mellett általában a szemléltető-propagandával (kiállítások, a könyv-propaganda) is foglalkozott. 1969-ben a már külön-vált csoport látta el a könyvtárakat, a központot és a hálózatot egyaránt, a szükséges dekorációval, plakátokkal, grafikával.

Könyvpropaganda

A nemzeti- és munkásmozgalmi évfordulók, jelentős események alkalmából könyv-propagandát folytattunk a kultúrpolitikai szempontból előtérbe állított könyvek, témák, szakok népszerűsítése érdekében.

1968-ban a központi könyvtárban a következő témájú könyvkiállításokat rendeztük:

1. Könyvtárunk újabb külföldi beszerzései (február 15-től március 20).
2. Gorkij, 1868 – 1936. (március 23 – május 2.)
3. Gellért Húgó: Illusztrációk a Tókéhez. (A Magyar Munkásmozgalmi Múzeummal közös rendezésben.) Ez alkalommal 6 vitrinben bemutattuk könyvtárunk gazdag Marx-irodalmát. (Május 4-től június 30-ig).
4. A XX. század zenéje. Zenei gyűjteményünk anyagához. (Szeptember 7 – október 11-ig).
5. Szabó Ervin, 1877 – 1918. (X. hó 12-től XII. hóig.)

A kerületi könyvtárak számára a következő kiállítási anyagot készítettük:

1. Makszim Gorkij, 1868 – 1968. (12 tábla, 70 sorozat)
2. Marx Károly, 1818 – 1883 (12 tábla, 100 sorozat).
3. Szabó Ervin. 1877 – 1918. (12 tábla, 100 sorozat).
4. A KISZ által a VIT-re kiadott kiállítási képanyagot 100 sorozatban a kerületi könyvtárak rendelkezésére bocsátottuk.
5. A KISZ által az 50. évfordulókra (1918, 1919) kiadott képanyagot 100 sorozatban a kerületi könyvtáraknak juttattuk.

Meglevő kiállításainkat a kerületi könyvtárainkban, vidéki könyvtárakban, stb. 22 alkalommal mutattuk be, illetve kölcsönöztük.

1969-ben a központi könyvtárban bemutatott kiállítások:

1. A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai (március 5 – május 30)
2. Borítólappropaganda újabb külföldi szerzeményeinkből. (augusztus 1 – szeptember 15.)
3. Lengyelország kulturális életéből. (A Lengyel Kultúrával együttműködve.)

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“
von J. E. Burghard.

46, LIVERPOOL STREET, BISHOPS-GATE.

4. 50 év és mai életünk gyermekszemmel. Gyermekrajz kiállítás, más szervezetekkel közös rendezésben a Magyar Néphadsereg központi tisztiházában. 1969. márc. 18. – ápr. 15.

A kiállítást később a fővárosi kultúrházakban vándoroltatták. Ugyanakkor gyermek-könyvtáraink kiállítást rendeztek a nagy kiállításból kimaradt gyermekrajzokból.

A kerületi könyvtárak számára készített kiállítási anyag:

1. A Tanácsköztársaság a gyermekekért (a gyermekkönyvtárak számára 10 sorozat).
2. A Magyar Tanácsköztársaságról (6 tábla, 6 sorozat)

Kiállításainkat más intézményekben, könyvtárakban is bemutattuk. A Magyar Tanácsköztársaság művelődésügye c. kiállítást a Fővárosi Tanács épületében, a Magyar Tanácsköztársaság címűt a GANZ- MÁVAG Művelődési Házban is megrendeztük.

Az 1969-es jubileumi olvasómozgalomhoz a propaganda csoport a kerületi könyvtárak osztályával együttműködve 9 mű ismertetésével szöveges-képes könyvjelzőket készített; ebből a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa részére is juttatott többszáz példányt.

A kerületi könyvtárak irányítása. Módszertani munka

A kerületi könyvtárak osztálya könyvtárpolitikánknak megfelelően irányította a kerületi könyvtárakat. Évente csoportos könyvtárvezetői értekezleteket tartottak, amelyeken a kerületi tanácsok népművelési osztályainak munkatársai is részt vettek. Az egyes könyvtárakra bontott évi beszámoló elkészítésével értékelte az osztály a hálózat egységeinek munkáját.

A Fővárosi Tanács elnökhelyettesi utasításának megfelelően a kerületi könyvtárak osztálya (KKO) a jelentéseket és az osztály egyéb kiadványait folyamatosan megküldte a Fővárosi Tanács VB Népművelési Osztálya mellett a kerületi népművelési osztályoknak is. Biztosította, hogy a kerületi könyvtárak központi elvek alapján készített jelentései és munkatervei hasonlóképpen eljussanak a kerületi tanácsok népművelési osztályaihoz.

A KKO rendszeresen tartott a könyvtárvezetők részére információs és évadnyitó értekezleteket, tapasztalatcseréket, stb. Módszertani utasításait, leveleit, kiadványait, — melyeket részben egyes értekezletek tapasztalatai alapján központilag készítettek elő, részben pedig a kerületi könyvtárak dolgozóinak bevonásával szerkesztettek, rendszeresen eljuttatták a könyvtárakba, elősegítve és irányítva ezzel munkájukat.

A Fővárosi Tanács népművelési főosztálya utasítására elkészítette a könyvtár-ellátottság mutatóit és a perspektivikus könyvtárfejlesztési tervet (1968). Szakmai felülvizsgálatot tartott a 38-as és a 43-as könyvtárakban (1968), továbbá a 23-as és a 2 gy.-könyvtárban (1969).

A korábban napirendre került szombat- vasárnapi nyitvatartási probléma megoldására 1968-ban több változatban készített javaslatot a Fővárosi Tanács népművelési főosztálya számára. 1968-ban két, 1969-ben további három kerületi könyvtárban ennek alapján valósult meg a hétvégi kölcsönzés, illetve olvasótermi szolgálat.

A hálózati munka irányításának lényeges elemét alkotta a KKO-nak az egyéb könyvtárakkal és más társintézményekkel való együttműködése, a kulturális akció egybehangolása a kerületi könyvtárak és társintézmények munkája között. Ennek révén sikerült az Úttörő Szövetség, a KISZ, az MSZBT, a TV programjával összekötni a kerületi könyvtárak sajátos kulturális feladatait.

A kerületi könyvtárak osztálya a bibliográfiai osztállyal és a propaganda csoporttal együttműködve segítette a kerületi könyvtárak olvasószolgálati propaganda-munkáját. A Könyvtári Híradó továbbra is betöltötte a módszertani tájékoztató-organum szerepét.

A gyermekkönyvtári csoport a Művelődésügyi Minisztérium kérésére a megyei és városi könyvtárak könyvvállományát felülvizsgálva jelentést készített a gyermekkönyv-

állomány általános helyzetéről. Az Országos Pedagógiai Könyvtár szervezésében közreműködött a nevelési konferencia előkészítésében.

A szakszervezeti könyvtárakkal — különösen a Vasas és a Textiles könyvtárak területén — módszertani kapcsolatok alakultak ki. Állományvédelmi kérdésben az Építők Szakszervezetének könyvtára kért és kapott tőlünk szaktanácsot. A fizikai dolgozók gyermekei a könyvtárban c. ankétunkon több szakszervezeti könyvtáros is részt vett (1968) és javult hálózataink közt a kiadványcsere is. Néhány szakszervezeti könyvtárosi tanfolyamon — mint más években is — előadást tartottunk.

A gyermek- és ifjúsági könyvtári munka szerves részeként alakult ki hálózatunk együttműködése a KISZ budapesti bizottságával és a Magyar Úttörők Szövetsége budapesti elnökségével. A könyvkiadók közül a Móra Kiadóval van rendszeres kapcsolatunk.

A vidéki könyvtárhálózat munkatársaival jó személyi kapcsolatban állunk (Pest megyei könyvtár, Borsod-, Csongrád-, Somogy-, Tolna megyei könyvtárosok tapasztalatcseréi).

A felnőtt-könyvtárak módszertani irányítása

A hálózat központi raktárainak könyvállománya.

	1967. dec. 31-i könyv- állomány	1968			1969		
		gyarapo- dás	csökkenés	állomány dec. 31	gyarapo- dás	csökkenés	állomány dec. 31
Hálózati duplumraktár	161 271	23 640	28 094	156 817	25 355	33 630	148 542
Létesítendő könyvtárak raktára	29 253	3 921	1 179	31 995	3 322	2 936	32 381
Összesen	190 524	27 561	29 273	188 812	28 677	36 566	180 923

A kerületi könyvtárak osztálya kidolgozta a hálózat kötészeti cseréjének ügymenetét. Elkészült a Központi Címjegyzék címkatalógusa. A hálózati könyvtárba 18 kerületi könyvtártól és a létesítendő könyvtárak raktárából 25 300 kötetet vettek át. A hálózati duplum-raktár állományának tisztítását és a létesítendő könyvtárak raktára beszerzéseit folyamatosan végezték.

Az állományfejlesztés irányításával a KKO gondot fordított az évfordulókhoz kapcsolódó irodalom kiegészítésére. Megkezdődött a kerületi könyvtárak számára egy áthelyezési jegyzék összeállítása. Megjelent a hálózati központi könyvraktár szépirodalmi készletjének vezetője, melynek alapján a kerületi könyvtárak kiegészíthetik állományukat. Az osztály a kerületi könyvtárak észrevételeit továbbította az ÁKV könyvtárellátója vezetőinek és az Új Könyvek szerkesztőségének. Az Ünnepi Könyvhét könyveiről, valamint a felszabadulási kiadványokról könyvbemutatót szervezett a Szépirodalmi, az Európa, a Kossuth és a Magvető könyvkiadókkal a könyvtárvezetők számára. Utánnyomásra és újrakiadásra vonatkozó javaslatot adott a KMK-nak.

A könyvtári nevelő-munka konkrét tartalmát nagy történelmi évfordulóink (a KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság 50. évfordulója; s előkészítésre a Lenin-centenárium és hazánk felszabadulásának negyedszázada) könyvtári eszközökkel való megünneplése képviselte. Ez volt a hálózat olvasószolgálati tevékenységének központi feladata. Az egyéni foglalkozások irányítását célozza a felszabadulásunk, a szocialista hazaszeretet, az internacionalizmus problémaköreinek megtárgyalásához készített három beszélgetés-vázlat is.

Megvizsgáltuk az olvasók könyvtári szünetelésének okait.

A vizsgálattal kapcsolatos könyvtárvezetői megbeszélés egyik tanulsága, hogy a rövidebb könyvtári tagsággal rendelkező olvasók morzsolódnak le elsősorban, így ezekkel kell különös gonddal foglalkozni (1968).

Nagy gondot fordítunk a fiatal olvasók könyvtári nevelésére. A KISZ budapesti bizottságával rendeztünk tapasztalatcserét e kérdésben. A felszabadulásunk 25. évfordulójára meghirdetett „Játék és vallomás” olvasónapló-pályázat propagandáját folyamatosan szervezzük. A „Hősök nyomában” c. vetélkedő kérdéseit ugyancsak az osztály dolgozta ki.

Tizennyolc kerületi könyvtárban megindult az olvasói portrék készítése a 15–24 évesek körében. Ezek tudományos megalapozása érdekében olvasószociológiai munkabizottságot szerveztünk, módszertani megbeszéléseket folytattunk és 60 kerületi könyvtáros számára szociológiai tanfolyamot tartottunk (1968–1969).

A felszabadulási évfordulóhoz kapcsolódó MSZBT jubileumi olvasó-mozgalom szervezési és propagandamunkáját folyamatosan végeztük (1969). Az MSZBT-vel, az SZBT-vel, az Európa Kiadóval közösen készítettük elő a mozgalom megnyitóját.

A fizikai dolgozók gyermekeivel való foglalkozás – állandó napirenden-tartása a kerületi könyvtárak zömében egyik központi feladattá vált.

A nagyobb könyvtárakban ifjúsági felelőst jelöltünk ki a KISZ-korosztályú fiatalokkal való foglalkozásra. Tanulmányoztuk a művelődési körök munkáját s vezetőikkel megbeszéltük a további feladatokat.

A kerületi könyvtárak osztálya szakmai konzultációt folytatott a kerületi könyvtárak katalógus-felelősei részére. Rendszeresen adott ki katalógus-szerkesztési útmutatót. Kiutatót készített a hálózatban előforduló speciális katalógusokról.

A gyermekkönyvtárak módszertani irányítása

A gyermekkönyvtári csoport 1968-as kiemelkedő feladata volt a Fővárosi Tanács népművelési főosztálya számára jelentés készítése a gyermekkönyvtárak helyzetéről. Több javaslatot dolgoztak ki a könyvtárak helyzetének javítására.

A gyermekkönyvtári állomány-fejlesztés fő célja volt, hogy a nagy történelmi évfordulókra az olvasóknak megfelelő könyvanyag álljon rendelkezésre. Az állomány kiegészítéséhez és fejlesztéséhez felhasználták az „Ötven év és mai életünk gyermekszemmel” c. bibliográfiát és a felnőttek számára kiadott társadalomtudományi művek közül is javasoltak a gyermekkönyvtárak állományába munkásmozgalmi és történelmi tárgyú kiadványokat.

Szakmai vita alapján könyvtáranként megbeszélték az állománycsoportok arányos továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatokat. A tervszerű irányítás következtében emelkedett az ismeretterjesztő művek aránya mind a gyermekkönyvtárakban, mind a vegyes könyvtárak gyermek-részlegeiben. Jegyzéket készítettek a „Válogatás a felnőttek irodalmá”-ból c. állomány-csoport kiegészítéséhez (1969).

1968-ban állították össze a 6. sz. gyermekkönyvtár albertfalvai fiókja és a 47-es vegyes könyvtár fiókja számára szükséges gyermekkönyv-állományt. Ez időben foglalkoztak a 38-as könyvtár gyermekrészlegének, 1969-ben pedig előkészítették további három gyermek-részlegnek önálló gyermekkönyvtárrá való átalakítását (11., 12. és 44. sz.), felülvizsgálva és kiegészítve könyvállományukat.

A gyermekkönyvtári csoport a Tanácsköztársaság évfordulójára nagyszabású gyermekrajz-versenyt rendezett az Úttörő Szövetséggel és a Néphadsereg Tiszti Klubjával együtt. A gyermekrajz-verseny jó előkészítése és a közben végzett szervező és ellenőrző munka biztosította a pályázat sikerét.

Nagy munkát igényelt a gyermekrajz-pályázat zsűrizése és a 7000 pályaműből a kiállításon résztvevő 400 rajz kiválasztása (1969). A gyermekkönyvtárak támogatták az Úttörő Szövetség „Forradalom lángjai” c. mozgalmát, a gyermekek hazafias, internacio-

nalista nevelésének elmélyítése érdekében. Szorgalmazták a kerületek történetének bekapcsolását — és az ehhez kapcsolódó irodalom olvastatását — is a helyi vetélkedő anyagába.

A gyermekkönyvtári olvasószolgálati munka egyik jelentős állomása volt a KMK-val közösen rendezett „Országos Tapasztalatcsere Napok” előkészítése és lefolytatása. A tanácskozás egyik előadását és korreferátumát a csoport vezetője, illetve munkatársa tartotta (1968).

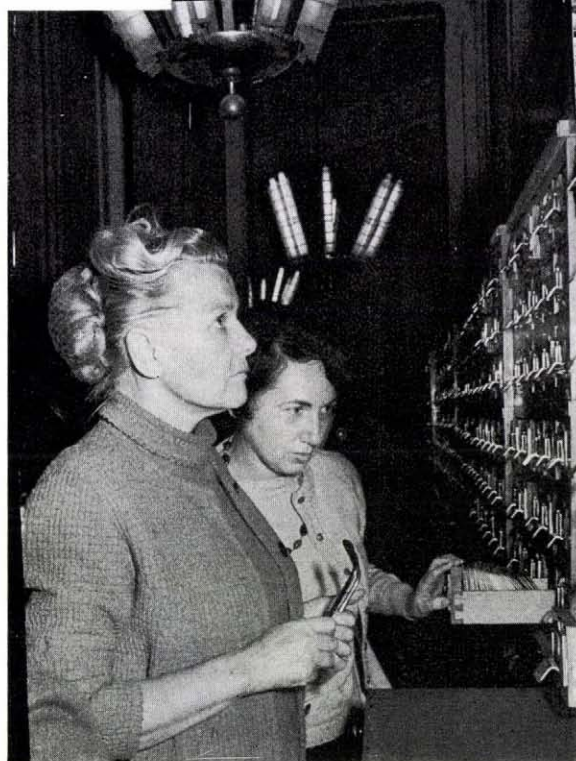
A gyermekkönyvtári csoport is foglalkozott a fizikai dolgozók gyermekei könyvtári eszközökkel való fokozottabb támogatásának módszertani kérdésével; hasonlóképpen a gyermekolvasók kölcsönzése szünetelésének problémáival (1968). Gondot fordított a VIII. osztályosoknak a felnőttek könyvtárába való átiratkozására. Szorgalmazta az olvasószervezés propagandáját.

„Szemléltető eszközök felhasználása a gyermekek körében” címmel hospitálást tartottak a kerületi könyvtárak dolgozói számára.

A Móra Ferenc Könyvkiadó igazgatója 1969-ben szakmai vitával egybekötött előadást tartott a gyermekirodalomról és a gyermekkönyv-kiadási politikáról a gyermekkönyvtárosok számára.

Furceva asszony, a Szovjetunió művelődésügyi
miniszterének látogatása a Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtárban

Милости всем работникам
библиотек успеха в работе,
труд которых благороден
и похввален

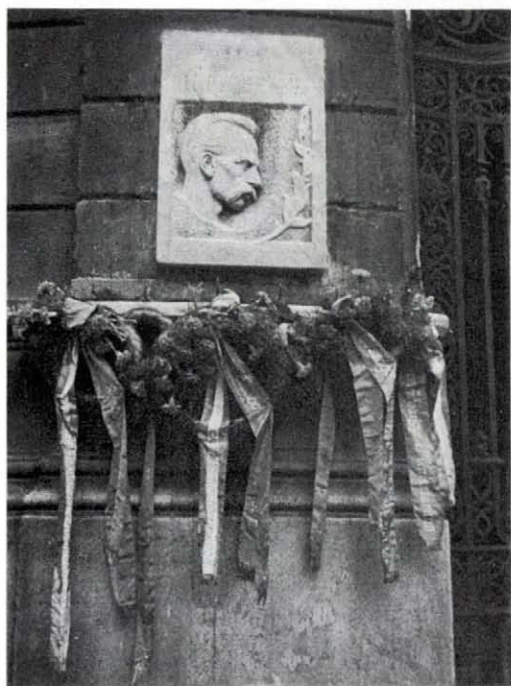
Е. С. Фурцева 1962

В. А. Макалов
[Signature]
Министр

Kiállítások megnyitása a központi könyvtárban

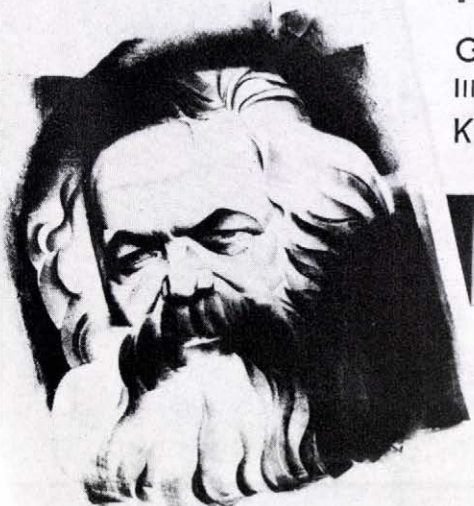
Szabó Ervin halálának 50. évfordulóján
emlékbeszédet mond Köhalmi Béla

Dienes László emléktáblájának avatása a róla elnevezett utcában

Dienes László 76. születésnapjáról emlékeznek meg a könyvtárosok

MARX KÁROLY
születésének
150. évfordulójára

GELLÉRT HUGÓ:
Illusztrációk „A TŐKÉ”-hez
KIÁLLÍTÁS

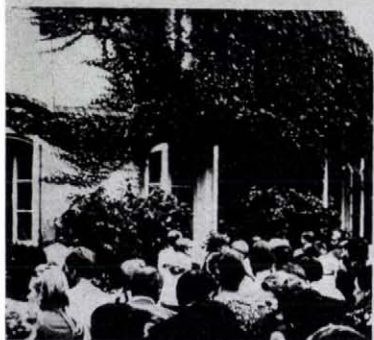
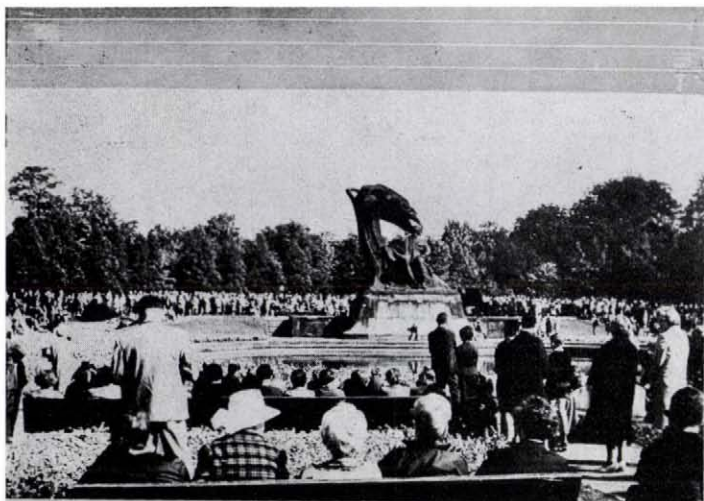
megtekinthető
naponta 9-21
szombat vasárnap 9-13 óráig

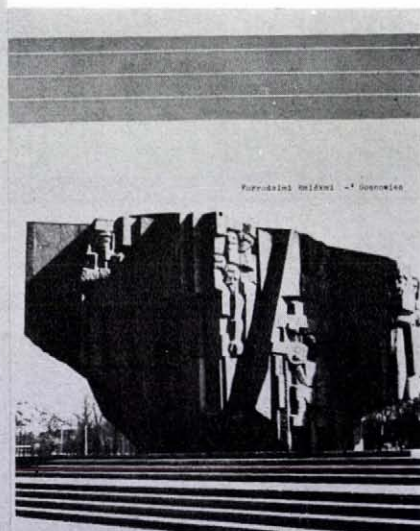
„Illusztrációk a Tőkéhez”. Kiállítás Gellért Hugó Marx-illusztrációiból

Gorkij-kiállításunk anyagából

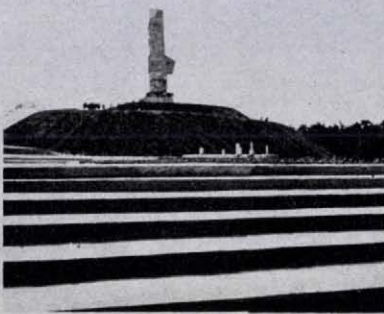

Chopin zenéje az egész nép kincse, a varadi Chopin arborális, a szecesszió szil-
lárdása, a magyar szilárdan rendezett hangszeregek a hallgatók szilárd hangja.

Yur'dalim, Mid'mi - 4 Species

A „Lengyelország kulturális életéből”
c. kiállításból

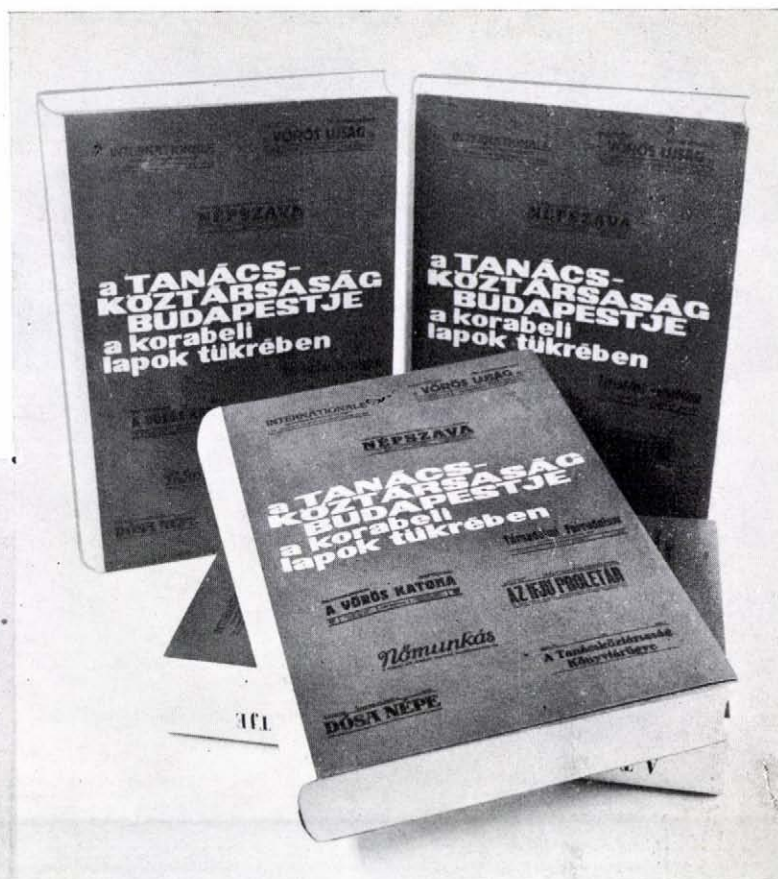
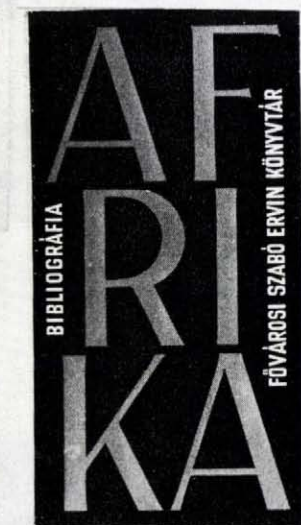
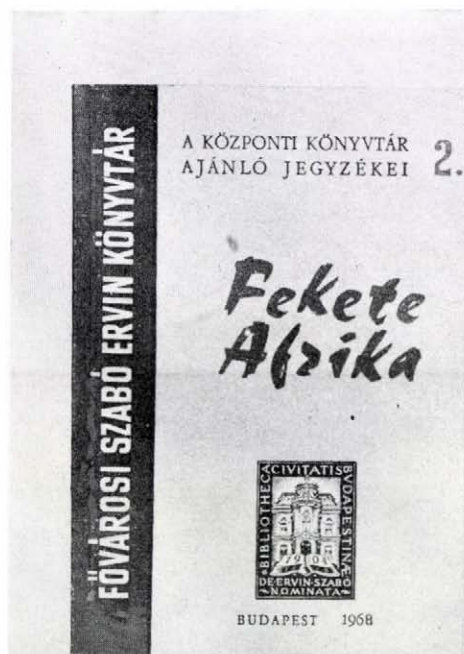

2. Antergjaltig skinnskillevise

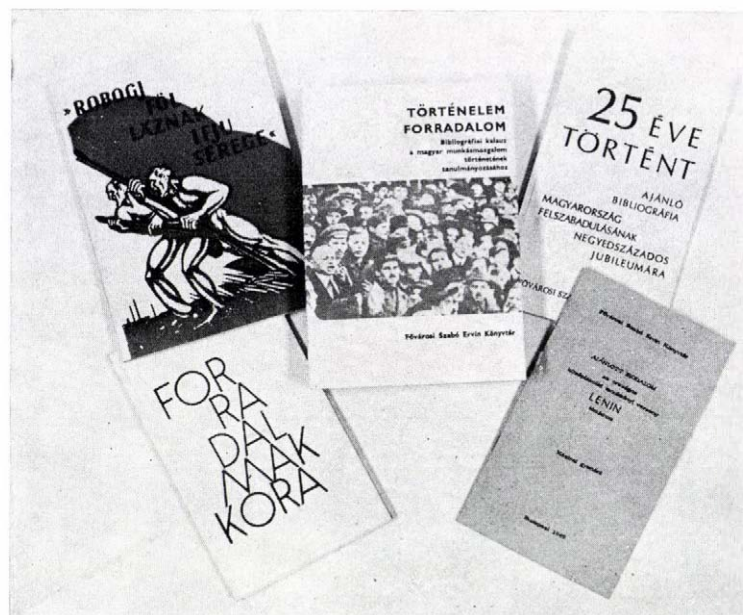

Ausbeute: Aldersteinen Goldmine

1. *Paradise* by a variety of friends of the baroque church in a modern form of architecture
a. *Paradise* by a variety of friends of the baroque church in a modern form of architecture

Kiadványaink. A Tanácsköztársaság
Budapestje és az Afrika-bibliográfiák

Fakszimilék a felszabadulás dokumentumaiból

Történelmi évfordulók alkalmából kiadott fakszimilék

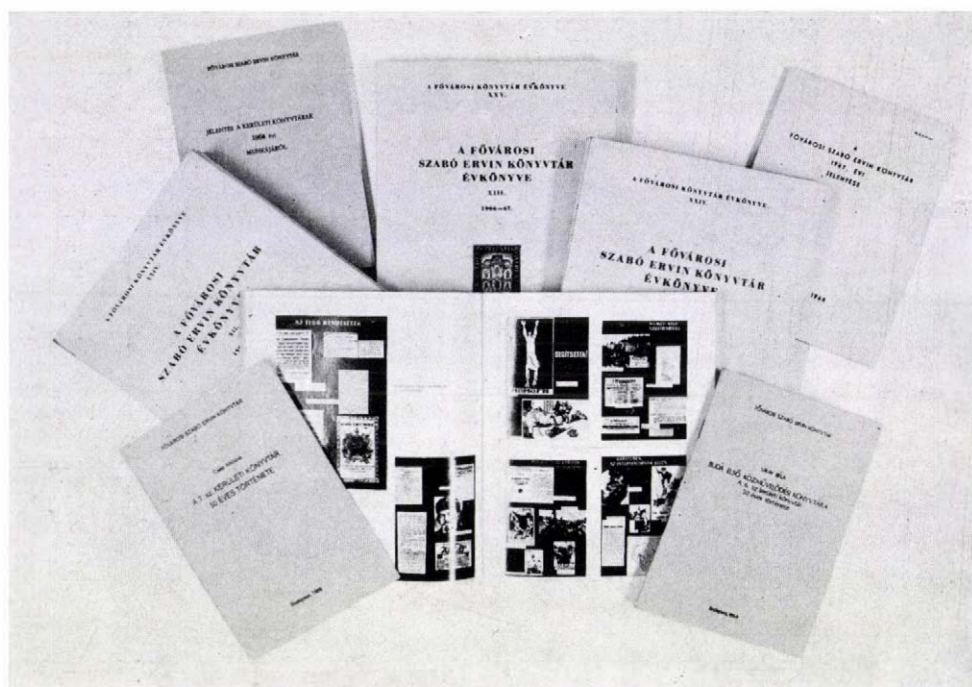
Ajánló bibliográfiák.

Szerzeményezési jegyzékek

Módszertani tanulmányfüzetek

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve és könyvtártörténeti tanulmányok

II. KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A hálózat összefoglaló számadatai

	1967	1968	1969
Kerületi könyvtárak száma	46	45	44
Kerületi gyermekkönyvtárak száma	13	13	14
Fiókkönyvtárak száma	32	34	35
Különálló gyermekrészek	22	22	21
Együtt	113	114	114
Kölcsönzőhelyek száma	21	14	10
Könyvtári állomány ¹	1 736 115	1 808 944	1 855 824
Beiratkozott olvasók száma ²	175 537	174 241	167 739
Kölcsönzők ³ és helyben olvasók száma	2 235 313	2 212 427	2 063 375
Kölcsönzött kötetek és diafilmek száma	6 284 098	6 106 932	5 653 836
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	—	6 636 932	6 432 553

¹ Könyvek, diafilmek és folyóirat-évfolyamok együtt.

² A dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

³ Diafilm-kölcsönzőkkel együtt.

A kerületi könyvtáregységek számában nem, csak egyes kategóriákban következett be minimális változás. A társadalmi kezelésben levő kölcsönzőhelyek száma tovább csökkent; számuk jelenleg a két évvel ezelőtti felénél is kevesebb. A könyvtár összes hálózati könyvállománya 7%-kal nőtt; a beiratkozott olvasók száma viszont 4,5%-kal csökkent, s ugyancsak csökkent a könyvtári látogatók (7,5%-kal) és az olvasott könyvtári egységek száma (csaknem 10%-kal). 1968-tól kezdve reprezentatívan felmérjük a kerületi könyvtárakban helyben olvasott kézikönyveket és folyóiratokat; e téren tehát összehasonlítási lehetőség csupán 1968 és 1969 között mutatkozott: a kölcsönzött és helyben olvasott összes könyvtári egység száma 3%-kal, s a kölcsönzés több mint 7%-kal csökkent.

A forgalom csökkenésének okairól már volt szó; a továbbiakban még részletesen visszatérünk e kérdésre.

Az összesített adatokból figyelemreméltó a nyitvatartási napok hálózati átlaga, amely 1967-ben 232,3, 1968-ban 231,6 és 1969-ben 225,5 nap volt, vagyis az utóbbi három

AZ EGYES KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1968 VÉGÉN

Kerület	Könyvtár sorszáma	Fiókok száma ¹	Könyv- állomány	Beiratkozott olvasók	A kölcsönzők	A kölcsönzött kötetek	Kölcsönzési napok ²
			száma az év végén		száma az év folyamán		
Hálózati duplumraktár			156 817	—	—	—	—
Létesítendő könyvtárak raktára		—	31 995	—	—	—	—
I.	11	2*	37 653	4 873	47 155	150 055	208
	20	—	19 729	1 987	22 454	75 816	253
	20 gy	—	8 884	841	8 383	28 050	243
II. III.	37	2	50 757	6 394	64 097	203 708	219
	8	—	29 638	2 636	24 876	100 850	210
	21	—	22 002	1 964	19 899	68 044	250
	33	—	12 004	650	8 164	28 830	236
	8 gy	—	11 531	1 460	13 829	35 516	225
IV.	28	1*	56 146	7 329	69 443	218 386	221
	41	1*	19 219	1 307	15 287	53 017	218
V.	1	—	32 284	3 520	44 523	156 394	255
	14	1*	29 406	3 642	43 623	141 056	240
	5 gy	—	10 652	1 331	10 278	28 456	233
VI.	10	—	37 447	5 683	63 216	219 141	254
	1 gy	—	25 558	3 902	35 242	93 291	230
VII.	2	1*	65 906	6 431	68 078	238 341	236
	22	—	38 511	5 057	57 413	201 303	224
VIII.	9	—	48 003	4 724	58 071	195 701	257
	44	1*	38 754	4 710	51 489	162 800	229
	3	1*	31 579	2 195	31 519	89 965	253
	9 gy	—	12 000	1 483	15 080	35 353	232
IX.	39	2*	40 495	4 646	55 047	194 881	239
	26	—	21 868	2 713	31 586	104 672	290
	23	2*	27 827	1 653	21 555	73 373	211
	7 gy	—	9 289	1 224	13 293	42 800	227
	48	—	22 116	2 500	31 147	122 862	243
	15 gy	—	12 098	1 901	18 924	48 635	243
X. XI. XII. XIII.	12	3*	51 856	5 636	63 639	195 092	235
	6	2	53 150	7 186	69 485	220 269	222
	6 gy	1	13 770	2 554	19 445	60 523	127
	38	3*	42 223	5 665	59 483	197 631	239
	7	1	32 917	2 495	29 787	108 067	218
	19	1*	28 732	2 900	24 864	82 322	180
	4	—	24 333	2 860	28 799	109 275	225
	2 gy	—	11 531	1 645	17 141	42 149	253
	3 gy	—	11 458	1 092	11 796	31 895	252
	10 gy	—	8 691	800	9 156	20 314	243
XIV.	18	2*	37 253	3 923	36 014	127 825	250
	5	—	23 135	2 642	27 339	98 365	242
	43	1*	26 961	2 882	32 149	90 812	225
	47	1	21 376	2 523	24 161	77 230	193
XV.	29	2*	27 626	2 698	29 097	94 682	244
	34	2*	24 669	2 254	26 718	79 347	238
XVI.	32	3*	31 018	3 149	37 646	125 200	253
	45	—	19 534	2 240	21 926	73 474	242

Kerület	Könyvtár sorszáma	Fiókok száma ¹	Könyv-állomány	Beiratkozott olvasók	A kölcsönzők	A kölcsönzött kötetek	Kölcsönzési napok ²
			száma az év végén		száma az év folyamán		
XVII.	36	3*	34 081	2 658	30 460	114 808	235
	40	1	19 007	1 923	25 727	82 526	254
XVIII.	24	3*	28 096	3 441	36 962	115 879	243
	31	—	16 539	2 069	20 591	63 947	225
XIX.	25	3*	43 387	4 836	52 743	175 665	291
	16	—	11 264	1 939	20 638	65 980	148
XX.	27	5*	49 501	5 062	58 585	191 499	255
	35	1	26 312	1 819	18 337	57 807	203
XXI.	17 gy	—	11 413	1 109	12 176	32 049	303
	30	—	13 955	1 048	10 382	31 778	194
	4 gy	—	9 721	1 187	12 371	31 928	225
	46	—	16 352	1 411	14 815	51 006	249
XXII.	13	4*	27 440	2 960	31 561	116 108	227
Mozgó	15	—	4 687	502	6 448	23 316	151
Összesen	1 968	56	1 762 156	173 864	1 864 112	6 100 064	231 ³
	1 967	54	1 685 270	175 537	1 904 562	6 274 836	232 ³

¹ Itt szerepelnek a különálló gyermekrészlegek is (*-gal jelölve).

² Az anyakönyvtárban a nyitvatartási napok száma.

³ A nyitvatartási napok hálózati átlaga.

AZ EGYES KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1969 VÉGÉN

Kerület	Könyvtár sorszáma	Fiókok száma ¹	Könyv-állomány	Beiratkozott olvasók	A kölcsönzők	A kölcsönzött kötetek	Kölcsönzési napok ²
			száma az év végén		száma az év folyamán		
Hálózati duplum raktár		—	148 542	—	—	—	—
Létesítendő könyvtárak raktára		—	32 381	—	—	—	—
I.	11	2*	40 110	5 163	47 506	152 498	227
	20	—	20 911	1 930	19 628	68 499	224
	20 gy	—	8 884	877	8 654	30 538	242
II.	37	2	53 530	6 426	68 027	213 687	248
III.	8	—	30 128	2 255	22 268	88 993	190
	21	1	35 423	2 454	24 977	81 311	293
	8 gy	—	12 198	1 227	10 902	27 768	181
IV.	28	2*	59 577	5 698	36 713	114 603	231
	41	1*	20 184	1 179	10 569	38 068	160
V.	1	—	33 499	3 614	42 746	149 822	245
	14	1*	24 892	3 048	32 435	113 962	186
	5 gy	—	11 034	1 149	9 134	25 565	243
VI.	10	—	38 438	5 533	55 070	196 724	237
	1 gy	—	27 836	3 604	34 246	90 094	250
VII.	2	1*	60 655	6 315	72 498	239 881	249
	22	—	37 791	5 153	59 784	214 603	236
VIII.	9	—	45 167	4 621	48 885	197 018	216
	44	1*	40 238	3 975	27 880	95 560	129
	3	1*	33 643	1 943	19 513	60 151	167
	9 gy	—	12 423	1 460	15 076	35 983	251

Kerület	Könyvtár sorszáma	Fiókok száma ¹	Könyv-állomány	Beíratkozott olvasók	A kölcsönzők	A kölcsönzött kötetek	Kölcsönzési napok ²
			száma az év végén		száma az év folyamán		
IX.	39	2*	42 212	4 760	55 850	192 156	238
	26	—	19 118	2 681	29 164	100 134	242
	23	2*	29 480	1 717	21 384	67 576	240
	7 gy	—	9 298	1 226	12 557	38 034	238
	48	—	24 317	2 580	28 508	112 042	333
	15 gy	—	13 436	1 689	17 248	45 189	281
X.	12	3*	56 441	5 509	61 645	181 088	235
XI.	6	2	57 457	7 491	75 757	236 251	227
	6 gy	1	15 197	2 368	24 046	60 743	119
XII.	38	2	36 487	3 702	24 977	86 821	127
	38 gy	—	10 094	1 265	12 194	33 545	215
XIII.	7	1	34 056	2 502	31 750	115 783	252
	19	1*	30 218	2 947	29 684	99 655	245
	4	—	25 049	2 991	31 200	113 935	228
	2 gy	—	10 989	1 502	14 593	34 534	242
	3 gy	—	12 067	1 038	11 227	30 514	252
	10 gy	—	9 366	731	8 164	17 780	237
XIV.	18	1*	38 974	3 667	35 473	121 330	256
	5	—	22 312	2 493	27 645	97 860	255
	43	2*	28 384	3 069	31 863	98 123	241
	47	1	23 887	2 651	28 377	90 433	201
XV.	29	2*	29 792	2 809	30 986	101 499	237
	34	2*	25 710	2 089	23 852	68 209	206
XVI.	32	3*	33 429	3 132	40 263	146 437	253
	45	—	20 358	1 965	15 406	49 771	159
XVII.	36	3*	35 646	2 967	35 387	129 786	241
	40	1	19 490	1 731	16 704	57 773	152
XVIII.	24	3*	28 993	3 228	28 763	104 458	186
	31	—	17 508	2 004	17 471	56 889	187
XIX.	25	3*	43 636	4 885	53 571	178 530	303
	16	—	12 044	1 784	16 817	55 875	134
XX.	27	4*	51 161	5 395	58 534	189 056	241
	35	1	27 240	1 673	16 204	54 042	191
XXI.	17 gy	—	12 837	1 068	11 310	27 555	254
	30	—	14 377	882	8 097	25 965	241
	4 gy	—	10 629	1 201	13 596	35 079	226
	46	—	17 917	1 412	14 475	49 494	232
XXII.	13	4*	29 474	3 062	31 114	110 281	227
Összesen	—	56	1 806 564	167 490	1 712 367	5 649 553	225,5 ³

¹Itt szerepelnek a különálló gyermekrészlegek is (*-gal jelölve).

²Az anyakönyvtárban a nyitvatartási napok száma.

³A nyitvatartási napok hálózati átlaga.

év közül a legalacsonyabb az 1969-es évi átlag. Nyilvánvaló tehát a zárvatartási napok magas számának összefüggése a forgalom csökkenésével.

1968-ban és 1969-ben valamivel javult a hálózat könyvtáregységeinek specializálódási folyamata: az 1967-es évi 42 vegyes könyvtárral szemben 40-re csökkent a vegyes könyvtárak és 35-ről 37-re nőtt a felnőtt-, s 36-ról ugyancsak 37-re a csupán gyermekeknek kölcsönző könyvtáregységek száma. 1969-ben 1-gyel nőtt az önálló gyermekkönyvtárak száma (38-as gy.) s ugyancsak 1-gyel a felnőtt-fiókoké (olvasóterem Újpesten).

A KÖNYVTÁRAK MEGOSZLÁSA TEVÉKENYSÉGÜK ÉS JELLEGÜK ALAPJÁN

	1968				1969			
	Felnőtt	Vegyes	Gyermek	Összes	Felnőtt	Vegyes	Gyermek	Összes
	könyvtár				könyvtár			
Kerületi könyvtár	13	10	13	36	13	10	14	37
Különálló részlegek vegyes könyv- tárakban	22	—	22	44	21	—	21	42
Fiókok	2	30	2	34	3	30	2	35
Együtt: év végén	37	40	37	114	37	40	37	114
1967 végén	35	42	36	113	—	—	—	—

FIÓKKÖNYVTÁRAK

	1968				1969			
	Számuk	Könyv- állomány	Beiratko- zott olvasók	Kötet forgalom	Számuk	Könyv- állomány	Beiratko- zott olvasók	Kötet forgalom
Fiókkönyvtárak	34	149 705	14 912	540 855	35	176 096	16 303	596 810
Társadalmi kezelésű kölcsonzőhelyek	14	6 043	594	11 203	10	4 994	411	8 158

Amíg a fiókkönyvtárak száma és forgalmuk aránya is nő a hálózatban (1969-ben a beiratkozott olvasók csaknem 10%-át és a kölcsönzött kötetek csaknem 11%-át képviselték), addig a társadalmi kezelésű könyvtárak száma és jelentősége rohamosan csökkent. Ez a könyvtártípus a korábbi évtizedek könyvtári fejlődésében még komoly jelentőséget képviselt, jelenlegi évről-évre csökkenő tendenciája viszont azt mutatja, hogy feladatát már nem tudja betölteni a sokkal nagyobb könyvtárak és hivatások könyvtárosok által vezetett kerületi könyvtárakkal és fiókokkal szemben.

A HÁLÓZAT FŐBB KÖNYVTÁRHASZNÁLATI MUTATÓSZÁMAI

	1967	1968	1969
Olvasási intenzitás	10,9	10,7	10,7
Olvasási átlag	35,7	35,8	35,1
A könyvek forgási sebessége	4,2	3,9	3,9
Egy alkalommal kölcsönzött kötetek száma	3,29	3,27	3,27

A mutatószámokban nincs jelentős változás, de még a jelentéktelen változásokra is fel kell figyelni, mivel azok a könyvtárhasználat változásának egy bizonyos állandó tendenciájára utalnak.

Az olvasási intenzitás, — vagyis az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma — hosszú idő óta csökken. Ez azt jelenti, hogy egy-egy beiratkozott olvasó átlagosan

mindig kevesebb alkalommal keresi fel a könyvtárat; az átlagos csökkenés mögött azon olvasók számának emelkedése található, akik csupán egy téma, vagy egy könyv miatt lépnek a könyvtárba (tanulók, akik egy dolgozatra keresnek anyagot stb.). Jelenleg egy olvasó átlagosan csaknem 11-szer keresi fel az év folyamán a könyvtárat.

Az olvasási átlag azt jelenti, hogy egy beirakozott olvasóra hány kölcsönzött kötet jut. Ez is csökken (valamivel több, mint évi 35 kötet), holott korábban a 40-et is elérte.

A könyvek forgási sebessége, — vagyis az állomány egy kötetére jutó kölcsönzött kötetek száma, — ugyancsak csökkenést mutat, ami szükségszerűen adódik abból, hogy a könyvállomány növekszik, s ugyanakkor az utóbbi években a forgalom visszaesett.

Az egy látogatás alkalmával az olvasónak kölcsönzött könyvek száma viszonylag állandó, valamivel több mint átlagosan három és egynegyed kötet. Ez a kerületi hálózatban azon beidegződött szokásra utal, hogy egy alkalommal egy olvasónak három kötetnél többet ritkán adnak.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	Év	Állomány dec. 31-én	
		kötet	index
A) Kerületi könyvtárak könyvállománya	1967	1 494 746	100,0
	1968	1 573 344	105,2
	1969	1 625 641	108,8
B) Összes hálózati könyvállomány ¹	1967	1 685 270	100,0
	1968	1 762 156	104,5
	1969	1 806 564	107,1
C) Teljes könyvtári állomány (dia és folyóir. állománnyal)	1967	1 736 115	100,0
	1968	1 808 944	104,1
	1969	1 855 824	106,9

¹ A kerületi könyvtárak, továbbá a létesítendő könyvtárak raktára és a hálózati duplum-raktár együttes állománya.

A kerületi könyvtárak könyvállományának gyarapodása volt a legnagyobb mértékű (csaknem 9%-os a két évvel korábbi állapottal szemben); a hálózati központi raktárak fejlődésénél e növekedés lassúbb (7,1%) és a — lényegében elsorvadó — dia-filmállománnyal együtt 6,9%-os a növekedés.

A könyvállomány szakok szerinti megoszlásánál lényegében csekély eltolódások mutatkoztak. Jellemző, hogy folyamatosan csökken a szépirodalom és hasonló arányban növekszik a gyermek-irodalom könyv anyaga.

A csupán a felnőtt-könyvtárak állományának megoszlását tekintve a szépirodalom 1%-os csökkenésével szemben az ismeretterjesztő könyvek hasonlóképpen 1%-os növekedése áll. Az ismeretterjesztő könyvek viszonylagosan nagy növekedése (0,6%) csupán a társadalomtudománynál mutatkozik; minimális az alkalmazott tudományok és az irodalomtudomány csoportjában.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szak- szám	Megnevezés	1967	1968	1969	1967	1968	1969
		darabban			százalékban		
0	Általános művek	24 017	25 358	26 689	1,6	1,6	1,7
1, 2, 3, 9	Társad. tud. (fil., tört.)	128 791	137 910	144 299	8,6	8,8	8,9
3 K	Marxizmus – leninizmus	16 714	17 332	17 314	1,1	1,1	1,1
4	Nyelvtudomány	5 615	5 849	6 170	0,4	0,4	0,4
5	Természettudomány	38 503	40 208	41 784	2,6	2,6	2,6
61	Orvostudomány	17 916	18 247	18 326	1,2	1,1	1,2
62 – 64/69	Alkalmazott tudomány	50 898	54 559	56 842	3,4	3,5	3,5
63	Mezőgazdaság	6 386	7 066	7 674	0,4	0,4	0,5
7	Művészet	79 983	83 097	85 849	5,4	5,3	5,3
8	Irodalomtudomány	51 934	56 178	59 737	3,5	3,6	3,2
	Szépirodalom	648 655	663 895	675 682	43,4	42,2	41,7
91	Földrajz	54 146	56 858	58 153	3,6	3,6	3,6
Gyermekirodalom		371 188	406 787	427 122	24,8	25,8	26,3
Összesen		1 494 746	1 573 344	1 625 641	100,0	100,0	100,0

* A hálózati raktárak könyvállománya nélkül.

A FELNÖTTKÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY %-OS MEGOSZLÁSA

Megnevezés	1967	1968	1969
Általános művek	2,1	2,2	2,2
Társadalomtudomány	11,4	11,8	12,0
Marxizmus – leninizmus	1,5	1,5	1,4
Nyelvtudomány	0,5	0,5	0,5
Természettudomány	3,5	3,4	3,5
Orvostudomány	1,6	1,6	1,5
Alkalmazott tudomány	4,5	4,7	4,7
Mezőgazdasági irodalom	0,5	0,6	0,6
Művészet	7,2	7,1	7,1
Irodalomtudomány	4,7	4,8	5,0
Szépirodalom	57,7	56,9	56,7
Földrajz	4,8	4,9	4,8
Együtt	100,0	100,0	100,0

A KÖNYVGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT*

Szakszám	Megnevezés	1967	1968	1969	1967	1968	1969
		darabban			százalékban		
0	Általános művek	2 642	2 527	2 529	1,8	1,7	1,7
1, 2, 3, 9	Társadalomtudomány	12 895	13 853	14 298	8,9	9,4	9,4
3K	Marxizmus – leninizmus	984	1 041	763	0,7	0,7	0,5
4	Nyelvtudomány	568	350	421	0,4	0,3	0,3
5	Természettudomány	3 156	3 481	3 517	2,1	2,4	2,3
61	Orvostudomány	1 324	1 139	1 271	0,9	0,8	0,8
62 – 64/69	Alkalmazott tudomány	5 303	6 189	5 430	3,6	4,2	3,6
63	Mezőgazd. tudomány	731	823	833	0,5	0,6	0,6
7	Művészet	5 998	6 406	6 257	4,1	4,4	4,1
8	Irodalomtudomány	5 174	5 126	5 069	3,4	3,5	3,3
	Szépirodalom	51 745	51 592	53 073	35,4	35,1	34,8
91	Földrajz	5 932	5 574	5 258	4,0	3,8	3,4
	Gyermekirodalom	50 107	48 494	53 709	34,2	33,1	35,2
	Összesen	146 289	146 595	152 428	100,0	100,0	100,0

* A hálózati raktárak gyarapodása nélkül (ez 1967-ben 38 685 db, 1968-ban 27 561 db és 1969-ben 28 677 db volt.)

A gyarapodás legnagyobb csoportja a gyermekirodalom, amely 1%-kal magasabb volt 1969-ben mint 1967-ben és csaknem 2%-kal magasabb, mint 1968-ban. A felnőtt szépirodalom aránya kevéssel, 0,6%-kal nőtt a két évvel korábbival szemben. Az ismeretterjesztő szakok között legjelentősebb a gyarapodás a társadalomtudományban, továbbá a természettudományban; s néhány egyéb területen minimális.

A HÁLÓZATI KÖNYVVÁSÁRLÁS ÖSSZEFOGLALÓ ADATAI

	1968	1969	1968	1969
	forint		darab	
Kerületi könyvtárak osztálya vásárlásai	100 401	89 086	3 971	3 322
Kerületi könyvtárak vásárlásai	3 397 154	3 522 660	130 590	134 928
Összesen	3 497 555	3 611 746	134 507	138 250
Ebből gyermekkönyvtár	979 598	931 746	42 620	46 586
%-os arányuk	28,0	25,8	31,7	33,9

A hálózati könyvvásárlásra fordított összes költségvetési keretből, kártérítési (perlési) összegből és kerületi községfejlesztési alapból származó kiadások 1969-ben 3%-kal növekedtek. A vásárolt kötetek száma pedig – mivel a kötetek átlagára az 1968-as 25,6 Ft-ról 1969-ben 26,10 Ft-ra emelkedett – 2,8%-kal nőtt. A gyermekkönyvekre fordított összegek és arányuk valamit csökkent, de a vásárolt gyermekkönyvek száma nőtt, a gyermekkönyvek átlagára tudniillik csökkent 23,0 Ft-ról 20,0 Ft-ra.

ÁLLOMÁNY-CSÖKKENÉS A FŐBB SZAKCSOPORTOKBAN

Szakszám	Megnevezés	1967	1968	1969	1967	1968	1969
		darabban			százalékban		
Összhálózati csökkenés ¹		81 517	67 997	100 131	100,0	100,0	100,0
1 2 3, 9 62-64/69	Ebből Társadalomtudomány	6 331	4 555	7 526	7,8	6,7	7,5
	Alkalmazott tudomány	3 528	2 525	3 030	4,3	3,7	3,0
	Szépirodalom	37 059	28 516	37 740	45,5	41,9	37,7
	Gyermekirodalom	21 073	20 731	32 169	24,7	30,5	32,1

¹ Ehhez járulnak a hálózati raktárak csökkenés-adatai: 1967-ben 9361 db, 1968-ban 29 273 db, 1969-ben 36 566 db.

1968-ban kisebb, 1969-ben azonban 50%-kal magasabb volt az állomány csökkenése, ami összefügg a hálózati állomány selejtezésének, a fölös könyvek kivonásának ütemével. A felnőtt szépirodalom, — amely korábban a kivont könyvek csaknem felét képviselte, — e csoport gyarapodásának lelassulásával az összes csökkenések már csak valamivel több, mint egyharmadát képviselte 1969-ben. A gyermekkönyvek növekvő vásárlása mellett ugyancsak növekvő volt selejtezésük is, s így az összcsökkenésnek az 1968-as egynegyede helyett egyharmadát tette ki 1969-ben. Az ismeretterjesztő könyvek legjelentősebb csoportjaiból csökkent mind a társadalomtudományok, mind az alkalmazott-tudományok könyvkivonása.

Beiratkozott olvasók

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA AZ ÉV VÉGÉN

	1967		1968		1969	
	fő	%	fő	%	fő	%
Felnőtt	120 051	68,4	122 316	70,4	120 348	71,9
14 éven aluli	55 486	31,6	51 548	29,6	47 142	28,1
Összesen	175 537	100,0	173 864	100,0	167 490	100,0

Az a demográfiai hullám, amely az 50-es évek végén kezdődött és ugrásszerűen megnövelte a legfiatalabb korosztályok arányát, a beszámoló időszakában lezárult. Beiratkozott olvasóink között ennek megfelelően folyamatosan csökkent gyermek-olvasóink aránya 28,1%-ra, megközelítve az 1961-es (27,2%), illetve túlhaladva az 1962-es (28,6%) arányokat.

A gyermekolvasók arányának csökkenésével természetesen együttesen halad az általános iskolai tanulóké, s ezzel egyidejűen növekszik a felnőtt olvasóké. Ez utóbbiak között jelentősen növekedett a munkások, s velük az ipari tanulók, továbbá a közép- és főiskolai diákok aránya.

A munkások és az ipari tanulók együttesen az olvasók 27,7%-át képviselik — több mint 1/4-ét a felnőtt olvasóknak —, amely arány a 2 évvel előttivel szemben 1%-kal növekedett. Az értelmiségi dolgozók összlétszáma is nőtt 8,2%-ról 8,9%-ra (ezen belül azonban a pedagógusok aránya 0,1%-kal csökkent). A közép- és főiskolai tanulók aránya 1%-kal növekedett, 1969-ben megközelítve a felnőtt könyvtári olvasók 1/4-ét. A háztartásbeliek számának csökkenése a beszámoló éveiben is tartott és 1969-ben már csupán a 3,5%-át képviselte a felnőtt-olvasóknak.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	számban			százalékban		
Munkás	25 243	26 213	25 956	14,4	15,1	15,5
Paraszt	193	134	118	0,1	0,1	0,1
Pedagógus	3 027	2 996	2 916	1,7	1,8	1,7
Egyéb értelmiségi	6 898	7 075	7 814	3,9	4,1	4,7
Közép- és főiskolás	26 563	27 421	27 843	15,1	15,4	16,7
Ipari tanuló	6 749	7 523	7 384	3,9	4,4	4,4
Háztartásbeli	5 666	4 911	4 147	3,2	2,9	2,4
Általános iskolai tanuló	55 486	51 548	47 142	31,6	29,7	28,1
Egyéb	45 712	46 043	44 170	26,1	26,5	26,4
Összesen	175 537	173 864	167 490	100,0	100,0	100,0

**A FELNŐTT-OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI
%-OS MEGOSZLÁSA**

	1967	1968	1969
	százalék		
Munkás	21,1	21,4	21,6
Paraszt	0,2	0,1	0,1
Pedagógus	2,5	2,5	2,4
Egyéb értelmiségi	5,7	5,8	6,5
Közép- és főiskolás	22,1	22,4	23,1
Ipari tanuló	5,6	6,2	6,1
Háztartásbeli	4,7	4,0	3,5
Egyéb	38,1	37,6	36,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KOR ÉS NEM SZERINT

	1968			1969		
	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt
10 évig	7 620	7 951	15 571	7 481	8 020	15 501
10 – 14 év között	18 041	17 936	35 977	16 108	15 533	31 641
15 – 18 év között	15 111	16 873	31 984	16 496	17 459	33 955
19 – 26 év között	11 174	11 680	22 854	9 382	10 341	19 723
27 év felett	29 950	37 528	67 478	29 594	37 076	66 670
Összesen	81 896	91 968	173 864	79 061	88 429	167 490

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSÁNAK %-OS ARÁNYA

	Férfi			Nő			Együtt		
	1967	1968	1969	1967	1968	1969	1967	1968	1969
10 évig	4,3	4,4	4,5	4,7	4,6	4,8	9,0	9,0	9,3
10 – 14 év között	11,2	10,4	9,6	11,4	10,3	9,3	22,6	20,7	18,9
15 – 18 év között	8,1	8,7	9,8	9,4	9,7	10,5	17,5	18,4	20,3
19 – 26 év között	6,2	6,4	5,6	6,9	6,7	6,1	13,1	13,1	11,7
27 év felett	16,6	17,2	17,7	21,2	21,6	22,1	37,8	38,8	39,8
Összesen	46,4	47,1	47,2	53,6	52,9	52,8	100,0	100,0	100,0

Növekszik tehát a legfiatalabb (10 éves felső-határú) korosztály aránya s csökken a 10 – 14 év közöttieké. Növekvő arányt mutat a serdülő korosztály, viszont csökkenőt a 19 – 26 éves fiatalok csoportja, s végül növekszik a 27 év felettiek részesedése. Az egymásután következő korcsoportok tehát egymással ellentétes mozgást mutatnak.

Érdekes megemlíteni, hogy bár a férfi-olvasók változatlanul a kisebb felét teszik hálózatunk beiratkozott olvasóinak, arányuk 1967 és 1969 között állandóan növekedett, míg a nőké csökkent. Egyetlen korosztály volt csupán 1968-ban és 1969-ben, amelyben a férfiak voltak túlsúlyban, a 10 – 14 évesek korosztálya.

**EGYES KORCSOPORTOK MEGOSZLÁSA
AZ AZONOS KATEGÓRIÁKON BELÜL**

	1968	1969
	százalék	
Felnőtt korcsoportok 15 – 18 év között	26,1	28,2
19 – 26 év között	18,7	16,4
27 éves felett	55,2	55,4
Együtt	100,0	100,0
Gyermek korcsoportok 10 éves alatt	30,2	32,9
10 – 14 év között	69,8	67,1
Együtt	100,0	100,0

Kölcsönzők (kölcsönzések) száma

A KÖLCSÖNZŐK SZÁMA

	1967		1968		1969	
	szám	százalék	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt kölcsönzők	1 348 124	70,7	1 342 040	72,0	1 237 281	72,2
Gyermek kölcsönzők	556 438	29,3	522 072	28,0	475 086	27,8
Összesen	1 904 562	100,0	1 864 112	100,0	1 712 367	100,0

A kölcsönzők számában mutatkozó 10%-os csökkenésből a felnőttek 8%-kal, a gyermekek pedig csaknem 15%-kal vették ki részüket.

OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK

	1967		1968		1969	
	szám	százalék	szám	százalék	szám	százalék
Felnőtt látogatók	186 361	56,7	201 054	58,0	205 739	58,8
Gyermekek látogatók	142 473	43,3	145 670	42,0	144 310	41,2
Összes látogató	328 834	100,0	346 724	100,0	350 049	100,0

Rendkívül figyelemreméltó — és kiemeli a kerületi könyvtárak olvasótermeinek jelentőségét — hogy az olvasó- és könyvforgalom általános süllyedő tendenciája mellett az olvasótermi látogatók száma az 1968-as átmeneti csökkenés után 1969-re a két évvel korábbi adatokkal szemben jelentős (6,4%-os) növekedést mutat; s az is jellemző, hogy bár a gyermek-olvasók aránya valamelyest itt is csökkent, a 28% gyermekolvasó több mint 41%-a az összes olvasótermi látogatóknak.

KERÜLETI OLVASÓ-HELYISÉGEK

	1967	1968	1969
Olaszótermek száma	22	20	17
Kölcsönzői olvasóhelyiségek*	37	37	38
Gyermekek-olvasótermek	17	16	16
Gyermekek-kölcs. olvasóhelyiségek*	32	33	36
Összesen	108	106	107

* A 4 ülőhelynél kisebbet nem vettük figyelembe.

OLVASÓI ÜLŐHELYEK

	1967	1968	1969
Olaszóteremben	475	458	394
Kölcsönzőhelyiségben	539	561	554
Gyermekek olvasóteremben	281	274	304
Gyermekek kölcsönzőhelyiségben	390	419	431
Összesen	1685	1712	1683

Az olvasótermek nagy népszerűsége ellenére számuk sajnálatosan csökkent; különösen a felnőtteké, amelyeket gyakran igénybe kell venni a kölcsönzési forgalom, a növekvő szabadpolcos területek, a modernizálás érdekében. Az olvasótermek hiánya készteti a könyvtárosokat arra, hogy a kölcsönzőbe minél több olvasóasztalt és széket állítsanak be; ez az oka a „kölcsönzői olvasó-helyiségek” száma növekedésének.

A felnőtt-olvasótermek ülőhelyeinek csökkenésével szemben, a kölcsönző-helyiségekben nőtt a számuk. A felnőtt-könyvtárakban levő összes ülőhelyek száma együttesen így is 8%-kal kevesebb.

A gyermekkönyvtári olvasótermekben és kölcsönzőhelyiségekben növekedett az ülőhelyek száma, összesen 11%-kal. Ez a helyzet sajnálatosan nem az olvasótermek számának bővülésével, hanem az ott és a kölcsönzőkben zsúfoltabban elhelyezett ülőhelyek következtében állott elő.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK TELJES OLVASÓFORGALMA

	1967	1968	1969
Kölcsönzők száma	1 904 562	1 864 112	1 712 367
Olvasótermi látogatók	328 834	346 724	350 049
Összesen	2 233 396	2 210 836	2 062 416

A kölcsönzők és az olvasótermi látogatások együttes száma — vagyis az egész olvasóforgalom — az utóbbi növekedése következtében kevésbé csökkent, mint a kölcsönzőké. 1969-ben 1967-hez képest ez a csökkenés 7,5%-os, 1968-hoz képest pedig 6,8%-os volt.

Kölcsönzött kötetek

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

	1967		1968		1969	
	száma	%	száma	%	száma	%
Felnőtteknek kölcsönzött kötetek	4 760 686	76,0	4 686 299	76,8	4 375 439	77,4
Gyermekeknek kölcsönzött kötetek	1 514 150	24,0	1 413 765	23,2	1 274 114	22,6
Összes kölcsönzött kötet	6 274 836	100,0	6 100 064	100,0	5 649 553	100,0

A gyermekek, akik az összes beiratkozott olvasók sorában 28%-kal szerepelnek, a könyv-kölcsönzés területén sokkal kisebb arányt (22,6%-ot) értek el. Ennek oka az, hogy a gyermekolvasók egy-egy kölcsönzéskor kevesebb könyvet kapnak, mint a felnőttek. A gyermekeknek kölcsönzött kötetek aránya is állandóan csökkenő tendenciát mutat, párhuzamosan a gyermek-olvasók arányainak csökkenésével. Amíg 1969-ben a felnőtteknek kölcsönzött könyvek száma a két év előttihez képest 8%-kal csökkent, addig a gyermekeknek kölcsönzött könyveké csaknem 16%-kal.

A KÖLCSONZÓTT KÖNYVEK SZAK-SZERINTI MEGOSZLÁSA

(Reprezentatív adatok)

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	számban			százalékban		
Felnőtt irodalom összesen	1 199 765	1 083 010	1 018 012	75,3	80,4	79,5
Szépirodalom	805 411	725 909	684 522	50,5	53,9	53,5
Ebből:						
új magyar	273 362	248 390	237 939	17,1	18,4	18,6
régi magyar	118 417	97 895	87 457	7,4	7,3	6,8
világirodalom klasszikusai	150 532	130 622	120 445	9,4	9,7	9,4
szovjet irodalom	61 726	52 243	49 350	3,9	3,9	3,9
népi dem. irodalom	52 202	48 235	46 047	3,3	3,6	3,6
egyéb irodalom	149 172	148 524	143 284	9,4	11,0	11,2
Ismeretterjesztő	394 354	357 101	333 490	24,8	26,5	26,0
Ebből:						
ideol. pol.	89 489	83 709	77 538	5,6	6,2	6,1
műszaki irod.	46 217	43 309	42 246	2,9	3,2	3,3
mezőgazd. irod.	6 108	6 918	6 713	0,4	0,5	0,5
természettud.	62 223	54 727	50 669	3,9	4,1	3,9
egyéb ism. terj.	190 317	168 438	156 324	12,0	12,5	12,2
Gyermekirodalom összesen	393 961	264 834	262 161	24,7	19,6	20,5
Ebből:						
gyermek szépirodalom	254 049	149 651	152 288	15,9	11,1	11,9
szépirodalom		22 460	21 991		1,7	1,7
ismeretterjesztő	139 912	92 723	87 882	8,8	6,8	6,9
Összesen	1 593 726	1 347 844	1 280 173	100,0	100,0	100,0

E táblázat számai a felnőtt- és a gyermekkönyvtári forgalom különválasztásával a következő – számunkra jobban felhasználható – arányokat mutatják.

A felnőtteknek kölcsönzött könyvek arányának eltolódása minimális.

A szépirodalom forgalma keveset nőtt, s ugyancsak növekedett a szépirodalom körén belül az új magyar és a népi demokratikus irodalom. Csökkent a régi magyar-, a világirodalmi klasszikus, továbbá a szovjet irodalom. Az új magyar-, a szovjet- és a népi demokratikus irodalom együtt azonban 32,3%-ról 32,7%-ra emelkedett.

Az ismeretterjesztő könyvek forgalma minimálisan csökkent. Kevéssel nőtt az ideológiai, politikai, továbbá a műszaki és a mezőgazdasági irodalom; ugyanakkor csökkent a természettudományi művek forgalma. A csekély eltolódások azt mutatják, hogy az olvasók érdeklődésében változás lényegében nem következett be.

A gyermekeknek kölcsönzött könyvek fő kategóriái közül növekedett (2,0%-kal) a szépirodalmi könyvek olvasása; ezen belül emelkedett a gyermek-szépirodalom és minimálisan csökkent a „Válogatás a felnőttek irodalmából” anyagú, vagyis a felnőtt szép-

A FELNŐTTEKNEK KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK %-OS ARÁNYA

	1967	1968	1969
Szépirodalom	67,1	67,0	67,2
Ebből:			
új magyar	22,8	22,9	23,4
rég magyar	9,9	9,0	8,6
világirodalom klasszikusai	12,5	12,1	11,8
szovjet irodalom	5,2	4,8	4,8
népi dem. irodalom	4,3	4,5	4,5
egyéb szépirodalom	12,4	13,7	14,1
Ismeretterjesztő	32,9	33,0	32,8
Ebből:			
ideológiai – politikai	7,5	7,7	7,6
műszaki irodalom	3,8	4,0	4,1
mezőgazdasági irodalom	0,5	0,6	0,7
természettudományos művek	5,2	5,1	5,0
egyéb ismeretterjesztő irodalom	15,9	15,6	15,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

A KÖLCSÖNZÖTT GYERMEK-KÖNYVEK %-OS MEGOSZLÁSA

	1967	1968	1969
Gyermek szépirodalom	64,5	56,5	58,1
Szépirodalom		8,5	8,4
Gyermek ismeretterjesztő	35,5	35,0	33,5
Összesen	100,0	100,0	100,0

irodalomból kölcsönzött anyag. Ezt a tényt az magyarázza, hogy a gyermek-olvasók körében növekedett a fiatalabb (a 6–10 éves) korosztály aránya. Az ismeretterjesztő könyvek aránya a 2 év alatt 2,0%-kal csökkent.

A gyermekkönyvek kategóriáinak megoszlásáról a következő táblázat nyújt képet:

Fenti táblázat, amelynek adatai eltérést mutatnak a korábbi, szélesebb körű felméréssel szemben – megvilágítja a gyermekolvasók érdeklődési körét. Figyelemre méltó a kisebb gyermekeket érdeklő gyermek-irodalom (képes- és mesés könyvek, gyermekvilág stb.) magas aránya továbbá – ezzel arányosan – a válogatás a felnőttek irodalmából alacsony % száma. Figyelemre méltó a gyermekek érdektelensége a versek iránt.

A gyermek ismeretterjesztő irodalomban igen kedvezők a társadalmi ismeretek, a természettudományos és műszaki ismeretek és a földrajzi leíró irodalom iránti érdeklődés

Részletezve reprezentatív adatok alapján	1969	
	darab	%
Szépirodalom		
Képes- és mesekönyv	27 944	14,3
Gyermekvilág	21 407	11,0
Történelem – életrajz	17 072	8,7
Vers	3 319	1,7
Válogatás a felnőtt irodalomból („S”)	15 409	7,9
Egyéb szépirodalom	44 317	22,7
Összes szépirodalom	129 468	66,3
Gyermek ismeretterjesztő irodalom		
Társad. ismeretek	8 917	4,6
Természettudomány	13 704	7,0
Műszaki ismeretek	13 196	6,7
Művészet	5 327	2,7
Földrajzi ismeretek	11 775	6,0
Egyéb ismeretterjesztő irodalom	13 013	6,7
Összes gyermek ismeretterjesztő irod.	65 932	33,7
Mindössze	195 400	100,0

magas arányai. Sajnálatosan alacsony a művészeti könyvek forgalma, amely azonban – ugyanúgy, mint a társadalmi ismereteké – nyilván magasabb lenne, ha elég és megfelelő könyv állna e tárgyban is az olvasók rendelkezésére.

Diafilm-kölcsönzés

DIAFILM ÁLLOMÁNY

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	szám			százalék		
Mese- és játékfilm	14 333	13 625	15 381	29,0	29,7	32,0
Ismeretterjesztő film	35 030	32 294	32 663	71,0	70,3	68,0
Összesen	49 363	45 919	48 044	100,0	100,0	100,0

A diafilm kölcsönzést, – amely teljesen idegen a könyvtári profiltól, s amelyet könyvtárosaink túlterheltségük miatt eddig sem tudtak megfelelően fejleszteni, – most még csökkenő állomány mellett kellett végezniük. Mivel – mint látni fogjuk – a diafilm kölcsönző gyermekek nem a Diafilmgyártó Vállalat által elsősorban készített ismeretterjesztő filmeket keresik, hanem a mese- és játékfilmeket, 1969-ben főleg ezeknek a számát növelték könyvtárosaink; a kevésbé keresett ismeretterjesztő filmek száma csökkent.

DIAFILM KÖLCSÖNZŐK

	1967	1968	1969
Kölcsönzésre beiratkozottak száma	452	377	249
Kölcsönzők száma	1917	1591	959

A diafilm iránti érdeklődés rohamos csökkenésére mutatnak a fenti adatok. A dia-kölcsönzésre beiratkozottak száma 2 év alatt csaknem felére, a dia-kölcsönzők (kölcsönzések) száma pedig éppen felére esett.

DIAFILM KÖLCSÖNZÉS

	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	szám			százalék		
Mese- és játékfilm	7710	5804	3563	83,3	84,5	83,2
Ismeretterjesztő film	1552	1064	720	16,7	15,5	16,8
Összesen	9262	6868	4283	100,0	100,0	100,0

A diafilm állomány egyharmada, a mese- és játékfilm, nyújtja az összforgalom öt-hatodát. A forgalomnak csak egyhatoda származik az állomány kétharmadát képviselő ismeretterjesztő filmekből.

Kiállítások és rendezvények

A kerületi könyvtárak könyvpropagandája – mind a könyvkiállítások, mind pedig a rendezvények területén – jelentős tevékenység. Mindenekelőtt az aktuális évfordulókhoz, s itt is elsősorban nemzeti- és munkásmozgalmi ünnepeinkhez kapcsolódik, s ebben a vonatkozásban – mint a kerületi könyvtárak osztályának és a propaganda-csoportnak tevékenységéből láttuk – a központ bizonyos segítséget nyújt a kerületi könyvtárak számára. A kiállítások és rendezvények nagyobb része azonban helyi kezdeményezésből, s gyakran a kerületi tanács kulturális tevékenységének könyvtári eszközökkel való támogatásából adódik. A nagyszámú kiállítás és rendezvény komoly munka a kerületi könyvtárosok számára és – mint a látogatók száma is jelzi – nagy segítséget nyújt a kerületi olvasószolgálati munka elmélyítéséhez, a könyvajánláshoz.

A KÖNYVKIÁLLÍTÁSOK SZÁMA

	1967	1968	1969
Felnőttek számára	1485	1552	1335
Gyermekek számára	925	1018	917
Együtt	2410	2570	2252

Az 1968-as évi növekedés után 1969-ben – a nagyszámú zárvatartás miatt – a könyvkiállítások száma is csökkent. Mindenesetre a 2200 – 2500 könyvkiállításnak, amelyek

csaknem 60%-a a felnőtt olvasók számára készült, jelentékeny mozgósító hatása van az ajánlott könyvek kölcsönzése, s az aktuális eseményekre való visszaemlékezés szempontjából.

RENDEZVÉNYEK A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

	1967			1968			1969		
	Felnőtt	Gyermek	Együtt	Felnőtt	Gyermek	Együtt	Felnőtt	Gyermek	Együtt
Könyvismertető előadások	223	516	739	242	811	1 053	199	691	890
Klubfoglalkozások	239	—	239	128	—	128	99	—	99
Film- és diavetítés	7	99	106	3	66	69	18	77	95
Meseórák	—	241	241	—	193	193	—	284	284
Összesen	469	856	1 325	373	1 070	1 443	316	1 052	1 368
Látogatók száma	15 569	30 262	45 831	14 332	31 840	46 172	10 451	33 129	43 580

Az 1968-as emelkedés után 1969-ben itt is bizonyos csökkenés következett be. A könyvkiállítások elsősorban a felnőtt olvasókhoz szólnak, s a rendezvények főleg a gyermekolvasók részére készülnek, mindenekelőtt a meseórák, a film- és diavetítések és a könyvismertető előadások. A klub-foglalkozások, mindenekelőtt az olvasó-klubok, a fiatal felnőtt olvasókat vonzzák. A látogatók száma a beszámoló éveiben a 43 000—46 000 között volt, s ezeknek körülbelül 70%-a gyermekolvasó.

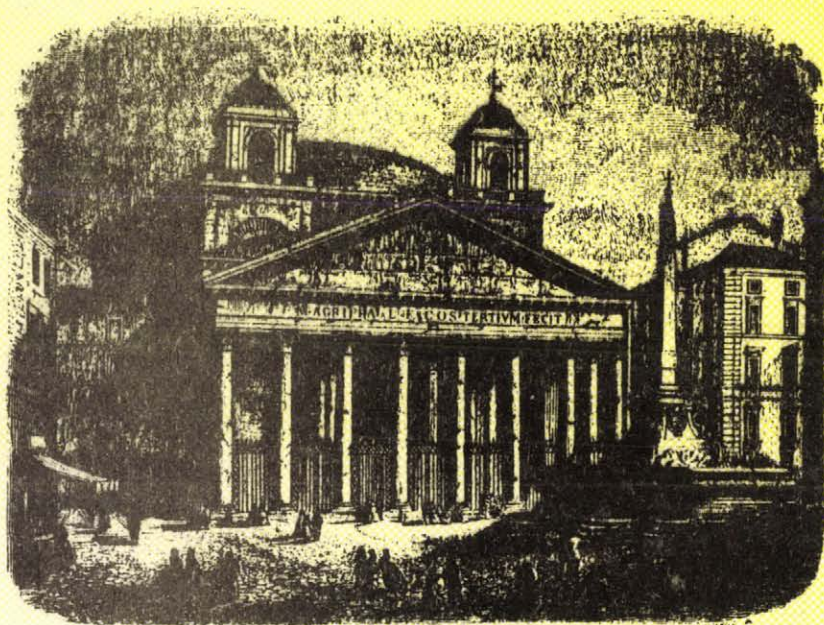
*à la chine véronique
Londres, 19 décembre 1876 Ollé Kék*

LE CAPITAL

PAR

KARL MARX

TRADUCTION DE M. J. ROY, ENTIÈREMENT REVISÉE PAR L'AUTEUR

PARIS

ÉDITEURS, MAURICE LACHATRE ET Cie

39, BOULEVARD DE SÉBASTOPOL, 38

A Tőke első francia
kiadásának címlapja

A „Marx Károly (1818 – 1883)” c. kiadványból

III. A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE

Pénzügyi feladatok

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI (TELJESÍTÉS*)

Tételek	1967	1968	1969	1967	1968	1969
	összeg forintban*			százalékban		
Éves költségvetés összesen	22 769 917	21 372 590	25 230 308**	100,0	100,0	100,0
Személyi kiadások	10 529 100	10 584 049	10 911 953	46,5	49,5	43,3
Dologi kiadások	12 240 817	10 788 541	14 318 355	53,5	50,5	56,7
Ebből:						
Könyvbeszerzés	3 876 332	3 475 094	4 119 738	16,9	16,3	16,3
Könyvkötés (külső)	394 577	362 490	93 469	1,7	0,7	0,4
Saját kiadvány	445 437	211 102	493 039	1,9	1,0	2,0
Szakmai nyomtatványok	87 953	108 950	128 446	0,4	0,5	0,5
Beszerzés	446 011	294 340	1 198 355	1,9	1,4	4,8
Felújítás	1 586 325	—	169 286	6,9	—	0,7
Index:						
Összes kiadás	100,0	96,3	111,0	—	—	—
Személyi kiadás	100,0	100,1	103,7	—	—	—
Könyvbeszerzés	100,0	91,6	106,0	—	—	—

* Fővárosi Tanács népművelési főosztálya által engedélyezett módosítással.

** Ehhez járul még 2 328 704 Ft, amelyet 1969-ben műszakilag teljesítettünk.

A könyvtár 1968-as évi költségvetési kerete — bár a póthitel biztosításával év közben jelentősen megemelték — még mindig elmaradt 3,7%-kal a korábbi év költségvetése mögött. Az 1969. évi keret viszont 18%-kal haladta meg az előző éviét; a műszakilag teljesített és az 1970-es év elejére áthúzódó kifizetések összegével együtt pedig 29%-kal. A költségvetési terv teljesítése 100%-os volt.

1969-ben a dologi kiadások összege 33%-kal, a könyvbeszerzése 19%-kal magasabb volt, mint 1968-ban.

BERUHÁZÁS ÉS KÖZSÉGFEJLESZTÉSI ALAP (TELJESÍTÉS)

	1967	1968	1969
Berendezési tárgyak (gép)	609 043	—	177 000
Építés	—	245 000	420 000
Együtt	609 043	245 000	597 000

A gazdasági osztály dolgozói sokat tettek azért, hogy a könyvtár munkájának folyamatoságát az 1968-as év hátrányosabb anyagi körülményei között is biztosíthassák. A könyvtár-egységek felújításában mutatkozó elmaradások s az egyre rosszabb állapotban levő hálózat fokozott javítási feladatokat rótt ez évben az osztályra.

1969-ben a lényegesen magasabb költségvetési keret mellett a — felemelt —, 2 970 739 Ft karbantartási keret lehetővé tette a korábbinál sokkal szélesebbkörű könyvtári karbantartási munkákat. A központ Baross utcai építési munkáira 181 000,— Ft, a telefonközpont még be nem fejezett létesítésére 36 000,— Ft volt a kiadás.

Az 1969-es évben a felemelt keret felhasználásával összesen 52 könyvtárban végeztünk nagyobb vagy kisebb karbantartási munkát. Jelentékeny munka folyt — és részben áthúzódik az 1970-es évre — a 8., 9., 11., 14., 24., 25., 28., 31., 33., 34., 38., 40., 41., 43., 44., 45. és a 46-os sz. kerületi könyvtárakban, továbbá a 4-es és a 38. gy.-könyvtárakban. 1969-ben kezdtük meg a soroksári új könyvtár építését. Felújítás folyik továbbra is a Baross u. 18. sz. épületben. 1969-ben került sor a központi könyvtár elektromos hálózatának felújítására, továbbá a teherlift-szerelésének befejezésére.

A KÖNYVTÁR BEVÉTELEI (TÉNYSZÁMOK)

	1967	1968	1969
	forintban		
Könyvtárhasználati díj	364 041	356 476	330 867
Késedelmi díjakból	501 954	492 713	474 291
Együtt	865 995	849 189	805 158
MÉH-nek történő eladás	8 277	10 260	10 781
Fotóból	4 894	4 971	5 421
Dia-bevételek	12 315	10 015	5 776
Bibliográfiai bevételek	81 391	287 090	166 728
Olvasófüzetek eladásából	6 754	6 480	4 233
Egyéb bevételek	4 746	8 720	25 115
Összesen	984 373	1 176 725	1 003 212

A könyvtár bevételei 1968-ban 20%-kal meghaladták a korábbi évi bevételeket; ebben jelentékeny része van a könyvtár kiadványainak eladásából származó többletbevételnek, amely — részben azért, mert a könyvterjesztők az 1967-es eredménye egy részét az 1968-as évben számolták el — több mint háromszorosára emelkedett.

Az 1969-es évi bevételi előirányzat 1 000 000,— Ft volt, amelyből a könyvtár csupán 91%-ot teljesített, a jelentős zárvatartás miatt. A legfőbb bevételi tételek — ahogy korábban is — a könyvtár-használati és a késedelmi díj, továbbá a bibliográfiák eladásából származó bevételek; mindháromban csökkenés mutatkozik.

A gazdasági főosztály dolgozói 1968-ban elkészítették a könyvtári katasztert és az állag-nyilvántartást; felfektették a raktári nyilvántartást, elkészítették a felújítási és karbantartási tervet. Kimunkálták a bérgezállás naprakész nyilvántartásának új módszerét, amely mint célprémiumos feladat 3000,— Ft-os jutalomban részesült. 1969-ben elkészítették az állóeszköz ártértékelési munkákat, a megfelelő pénzügyminisztériumi ren-

delet értelmében. Az anyagraktárt átköltöztették a Baross utcai épületbe, ugyancsak új helyiségbe költözött a kiadvány-raktár is. Mindkettőnél teljes leltározást, az előbbinél anyag-selejtezést is végeztek.

PERLÉSEK

	1967		1968		1969	
	darab-száma	forint értékben	darab-száma	forint értékben	darab-száma	forint értékben
Perlések száma	3 755	—	3 565	—	3 603	—
Elintézett esetek	3 051	—	3 359	—	3 005	—
Visszahozott könyvek	4 312	231 859	4 518	270 316	3 844	213 723
Elveszett könyvekért befizetett kártérítések	4 180	298 804	4 180	332 468	4 694	317 385

A perlési csoport 1969-ben 24 újabb könyvtár bekapcsolásával az összes könyvtár-egységre kiterjesztette a késedelmes olvasóknál levő könyvek, illetve azok értékének behajtását.

Könyvkötészeti munka

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (DB)

	1967			1968			1969		
	Közp.	Hálózat	Összesen	Közp.	Hálózat	Összesen	Közp.	Hálózat	Összesen
Új kötés	325	1 510	1 815	325	1 266	1 591	361	1 205	1 566
Karton kötés	9 579	657	10 235	22 219	436	22 655	18 347	60	18 407
Javítás — újrakötés	1 915	36 921	38 836	2 212	38 758	40 970	1 793	44 416	46 209
Kisjavítás	—	22 520	22 520	—	23 713	23 713	—	28 542	28 542
Aranyozás (helyszámozás)	25 562	100	25 662	19 791	—	19 791	20 193	—	20 193
Táskázás	5 517	6 670	12 187	3 737	4 350	8 087	3 024	530	3 554

Amíg az új kötések száma körülbelül egy színvonalon maradt, a javítások és újrakötések száma gyorsan emelkedik a könyvtár házi kötészetében: 1968-ban 6%-kal, 1969-ben csaknem 13%-kal az előbbi évhez képest. Ez a fejlődés az előfeltétele annak, hogy házi kötészetünk folyamatosan kiküszöbölje a költségesebb külső kötészetek munkáját.

1969-ben a külső könyvkötészeti vállalatok csak a központ részére, s csökkent mértékben, végeztek kötési munkát; a hálózat részére csupán az 1968-ból áthúzódó tételeket teljesítették. A házi-kötészet jelentékeny kapacitás-növekedése csaknem egyedül is biztosította a korábbi könyvkötési színvonalat.

A könyvkötő-műhely önköltségénél sokkal drágább külső kötészeti tevékenység leépítése jelentékeny (270 700,— Ft) megtakarítást eredményezett a könyvtár számára, amelyet fontosabb — könyvvásárlási — célokra használtunk fel. Ebből 150 000,— Ft-ot fordítottunk olyan könyvek beszerzésére, amelyek újrakötése költségesebb lett volna az újonnan való megvásárlásukénál. Ez a megoldás javította könyvállományunk minőségét, s ugyanakkor csökkentette a szükséges kötések mennyiségét. A kötészeti kapacitás növe-

kedését az igazgatóság az új gazdasági mechanizmus szellemében a túlteljesítés céljában részesítésével érte el. (Ez 1969-ben 6883 db többletkötést eredményezett.)

Egyidejűleg jelentősen növekedett a helyszínen végzett ún. kis-javítási munkák eredménye is: 1967-ben ezek száma 12 064 db, 1968-ban 23 713 db, 1969-ben pedig 28 547 db volt. A házikönyvkötészet a könyvtár kiadásában megjelenő kiadványok kötésére 1968-ban 22 655, 1969-ben pedig 18 407 kartonkötést végzett.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK (db)

	1967			1968			1969		
	Központ és zenei kv.	Hálózat	Összesen	Központ és zenei kv.	Hálózat	Összesen	Központ és zenei kv.	Hálózat	Összesen
Új kötés	1295	—	1295	1435	—	1435	1200	—	1200
Javítás	—	7314	7314	—	6749	6749	—	470	470
Együtt	1295	7314	8609	1435	6749	8184	1200	470	1670

A KÖNYVKÖTÉS ÖSSZEREDMÉNYEI (ÚJ KÖTÉS ÉS JAVÍTÁS, db)

	1967	1968	1969
Házi kötészet	40 651	42 561	47 775
Külső kötészetek	8 609	8 184	1 670
Együtt	49 260	50 745	49 445

Sokszorosítási tevékenység

A rota- és xerox sokszorosító műhely, részben a könyvtár kiadványainak házi úton történő előállítására, részben pedig a belső nyomtatvány-szükségletek kielégítésére 1968-ban 2530 lemezfelvételt és 3340 papírfelvételt készített, összesen tehát 5870 db-ot; 1969-ben pedig 3165 lemez- és 2082 papírfelvételt, összesen 5247 db-ot. A sokszorosító üzem 1968-ban 1 200 000, 1969-ben pedig 1 376 167 nyomást végzett.

A foto-műhely folyamatosan dolgozott részben a könyvtár belső szükségletei (kiállítások, kiadványok illusztrációi, plakát-katalógus), részben pedig olvasói igények kielégítésére. 1969-ben az olvasók számára 1166, a könyvtár számára 5167, összesen 6333 foto készült.

IV. A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYZETI ÜGYEI

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1968-ban elkészített és felső szervei által jóváhagyott szervezeti szabályzata bizonyos változásokat rögzített a könyvtár szervezetében. Ennek értelmében a könyvtár az igazgató irányítása alatt három főosztályra tagozódik, melyeket könyvtári szakterületen egy-egy igazgatóhelyettes, illetőleg gazdasági vonatkozásban a gazdasági igazgató irányít. A főosztályok: a központi könyvtár (szerzeményezési és feldolgozó osztály, olvasószolgálat, Budapest-gyűjtemény, zenei gyűjtemény), könyvtárhálózat (kerületi könyvtárak osztálya, bibliográfiai osztály, propaganda osztály, kerületi könyvtárak), végül a gazdasági főosztály (számviteli osztály, műszaki és üzemeltetési osztály, gondnokság és könyvkötészet).

Az igazgatóság rendszeres időközönként tartott a beszámoló időszakában üléseket. A szélesebbkörű igazgatósági tanács ez időszakban kb. 2 hónaponként jött össze, hogy elvi, szakmai vonatkozású jelentősebb kérdéseket megtárgyaljon.

ÁLLOMÁNYBA TARTOZÓ DOLGOZÓK MEGOSZLÁSA

	Központ	Hálózat	Központ	Hálózat	Összesen		
	1968		1969		1967	1968	1969
Könyvtárosi munkakörben	84	215	72	219	296	299	291
Egyéb	85	33	94	32	115	118	126
Összesen	169	248	166	251	411	417	417

A beszámoló éveiben a kinevezett dolgozók száma változatlan volt, s 6 fővel magasabb az 1967-es évinél.

ÁLLOMÁNYON KÍVÜLI DOLGOZÓK

	Központ	Hálózat	Központ	Hálózat	Összesen		
	1968		1969		1967	1968	1969
Könyvtárosi munkakörben	11	73	17	91	88	84	108
Egyéb	17	77	17	72	107	94	89
Összesen	28	150	34	163	195	178	197

1968-ban és 1969-ben a könyvtárosi munkakörben alkalmazott részfoglalkozású dolgozók száma állandóan növekedett, ugyanakkor a segédmunkára beosztott részfoglalkoz-

zásúak száma csökkent; az összlétszám 1969-ben csaknem változatlan maradt a két évvel korábbi adatokkal szemben.

A FSZEK KINEVEZETT DOLGOZÓINAK MUNKAKÖRI BESOROLÁSA AZ ÉV
DECEMBER 31-ÉN

Munkakör	Kulcsszám	Központ	Hálózat	Központ	Hálózat	Együtt		
		1968		1969		1967	1968	1969
Igazgató	7001	1	—	1	—	1	1	1
Igazgatóhelyettes	7002	2	—	2	—	2	2	2
Gazdasági igazgató	7402	—	—	—	—	1	—	—
Gazdasági ig. h.	7403	1	—	1	—	1	1	1
Osztályvezető	7005	6	—	8	—	6	6	8
Osztályvezető h.	7006	3	—	6	—	5	3	6
Csoportvezető	7021	7	—	4	—	7	7	4
Ker. kvt. vezető I.	7008	1	49	—	49	44	50	49
Ker. kvt. vezető II.	7009	—	11	—	14	12	11	14
Tud. főmunkatárs	7022	3	—	2	—	3	3	2
Tud. munkatárs	7023	20	—	19	1	24	20	20
Főkönyvtáros	7024	—	2	1	8	2	2	9
Könyvtáros I	7025	9	49	12	34	75	58	46
Könyvtáros II.	7026	33	95	16	96	112	128	112
Könyvtáros III.	7027	1	5	1	17	2	6	18
Gazd. csop. vez.	7421	4	—	5	—	2	4	5
Főelőadó	7422-7423	3	—	2	—	3	3	2
Előadó	7424	8	—	12	—	6	8	12
Műszaki ügyint. I.	7425	1	—	1	—	1	1	1
Műszaki ügyint. II.	7426	3	—	4	—	4	3	4
Műszaki ügyint. III.	7427	2	—	1	—	2	2	1
Műszaki ügyint. IV.	7428	1	—	1	—	1	1	1
Adm. dolg. I.	7441	6	—	6	—	6	6	6
Adm. dolg. II – III.	7442	2	—	1	—	2	2	1
	7443	1	—	1	—	1	1	1
Kvt. raktárvezető	7461	—	—	—	—	1	—	—
Kvt. raktáros	7462	9	27	12	26	35	36	38
Kiemelt term. szakm.	7468	8	—	15	—	9	8	15
Szakmunkás	7469	14	—	8	—	13	14	8
Kisegítő I.	7471	1	—	2	—	—	1	2
Kisegítő II.	7472	6	—	17	—	6	6	17
Kisegítő III.	7473	9	10	—	6	17	19	6
Házf. és portás	7475	2	—	3	—	2	2	3
Gépkocsivezető	722	2	—	2	—	2	2	2
Összesen		169	248	166	251	411	417	417

Meg kell említenünk személyzeti problémáink terén a kerületi könyvtárosok túlerheltségét, amely — nemcsak szociális, hanem könyvtári szolgáltatási érdekből is — a létszám növelését indokolja. Ugyancsak nem hallgathatjuk el a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtárosainak az egyéb fővárosi és vidéki könyvtárak dolgozóival szemben mutatkozó bérezési hátrányát, lemaradását sem, amely nem csökken, hanem folyamatosan nő.

1968-ban, továbbá 1969. április 1-én a Fővárosi Tanács által biztosított 1, illetve 2%-os bérfejlesztési alaphoz, 1969. november 7-én a könyvtár bérmegetakarításából bérkorrekciót hajtottunk végre. Az 1969-es év végén előkészítettük az 1970. január 1-én esedékes újabb 2%-os fejlesztésre épülő bérkorrekciót. Mindez csökkentette valamelyest a bérfezltséget, végső soron azonban ezt a kérdést csak átfogó bérrendezés oldhatja meg.

1969 decemberében az igazgatóság megalapította a könyvtár törzsgárdáját, 1970. január 1-i hatállyal. A törzsgárda 39 aranyjelvényes dolgozója (több mint két-évtizedes FSZEK-szolgálatukért) 1000—1000,— Ft-os, 58 ezüst-jelvényes dolgozója (akik 15—20 évig tevékenykedtek könyvtárunkban) 800—800,— Ft-os jutalmat kapott. 88 könyvtári dolgozónk pedig (akik 10—15 év között voltak egyfolytában a könyvtár dolgozói) 1970-ben 4—4 nap jutalom szabadságot kapott.

Kitüntetett munkatársaink:

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár számos dolgozóját tüntették ki könyvtári és társadalmi munkájukért. Az alábbiakban közöljük az 1968—1969. években kitüntetett dolgozóink névsorát:

Árva Gyuláné	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Baán Kálmán	Miniszteri dicsérő oklevél
Bacsa Andrásné	Miniszteri dicsérő oklevél
Bakó Jánosné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Bánk Ferenc	„Szocialista Kultúraért” kitüntetés
Bánk Ferencné	„Szocialista Kultúraért” kitüntetés
Benkő Attiláné	„Tíz éves KISZ” jubileumi jelvény
Berecz György	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Dr. Berza László	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Bihari Béláné	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Bikácsi Lászlóné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés, „Józsefvárosért” emlékérem
Bogyoszlai Sándorné	Miniszteri dicsérő oklevél
Bornemissza Lászlóné	Miniszteri dicsérő oklevél
Bóta Gyula	Főkapitányhelyettesi dicsérő oklevél Közbiztonsági emlékérem
Bukovác Jenőné	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Császár Antalné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Csernák Béláné	„Szocialista Kultúraért” kitüntetés
Dávid Gyuláné	„Szocialista Kultúraért” kitüntetés
Deák Lászlóné	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Dobos Piroska	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés Munka Érdemrend ezüst fokozata
Dobrava Jánosné	Munka Érdemrend ezüst fokozata és Partizán Szövetség Érdemrendje
Erdődy Ferencné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Fadgyas István	Miniszteri dicsérő oklevél
Farkas Józsefné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Gaál Jenőné	Miniszteri dicsérő oklevél

Galuska Gyula	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Gordon Erzsébet	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Hargitai Nándorné	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Harmat Ferencné	„Kiváló Úttörővezető” jelvény
Hont Péterné	Miniszteri dicsérő oklevél
Dr. Hornyánszky Károlyné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Horváth Györgyné	Miniszteri dicsérő oklevél
Jancsovcics Klára	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Jellinek Lászlóné	Miniszteri dicsérő oklevél
Kepes Ágnes	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
	Miniszteri dicsérő oklevél
Kertész Pál	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Koziel Ferenc	Miniszteri dicsérő oklevél
Lukács Györgyné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Maruszki József	Miniszteri dicsérő oklevél
Mikó Zoltán	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Molnár József	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Molnár Pálné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Nagy Emilné	Miniszteri dicsérő oklevél
Nagy Lajos	Miniszteri dicsérő oklevél
Pender Ferenc	Hazafias Népfrent ezüstkoszorús békejelvénye és „Óbudáért” oklevél
	Miniszteri dicsérő oklevél
Perlusz Józsefné	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Pongor Pálné	Miniszteri dicsérő oklevél
Radvány Tiborné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Remete László	Munkaérdemrend arany fokozata (harmadszor)
Révész Ferenc	KISZ Érdemérem arany fokozata
	Miniszteri dicsérő oklevél
Rostás Jenőné	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Rudas Klára	Miniszteri dicsérő oklevél
Samu Gizella	„Tíz éves KISZ” jubileumi jelvény
Sándor Ottóné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Sugár Jenőné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Svientek Sándor	Miniszteri dicsérő oklevél
Szász Károlyné	Miniszteri dicsérő oklevél
Szilágyi Zoltánné	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
Szöke Tiborné	Miniszteri dicsérő oklevél
Tóth Dezsőné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Tóth Sándorné	SZOT „Szakszervezeti munkáért” oklevél és
Uray Béla	a FSZEK „Kiváló Dolgozója” kitüntetés
	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Uray Béláné	„Kiváló Dolgozó” kitüntetés
Varga József	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés
Vági Lajosné	„MSZBT aranykoszorús jelvény” és oklevél
Vukán Viktória	„Szocialista Kultúráért” kitüntetés (másodszor)
Zalai Zoltán	

Oktatás, továbbképzés

Az 1968. és 1969. években a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a következő továbbképző és egyéb tanfolyamok folytak:

A tanfolyamok, előadássorozatok megnevezése	Az 1968. év folyamán befejezett tanfolyamok, előadások		Az 1968. év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok, előadások		Az 1969. év folyamán befejezett tanfolyamok, előadások		Az 1969. év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok, előadások	
	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma
Könyvismereti tanfolyam	1	260	1	260	1	260	1	260
Központi és kerületi raktárkezelők és takarítók ideológiai-politikai szakmai tanf.	1	40	1	40	1	40	—	—
Közművelődési és szakmai előadások	1	260	1	260	1	260	1	260
Előadássorozat és konf. a bp-i népművelők ideológiai továbbképzésére	1	260	1	260	1	260	1	260
Szociológiai tanfolyam	—	—	1	60	1	60	1*	23
Műszaki előkészítő tanfolyam	1	14	—	—	—	—	—	—
Összesen	5	834	5	880	5	880	4	803

* Központi könyvtárban.

A fentiekén kívül 1968-ban 31 könyvtárosunk járt a KMK két és féléves könyvtárosképző tanfolyamára; 1969-ben 16-an jártak ide, s további 8-an letették a képesítő vizsgát. A részfoglalkozású könyvtárosok számára 1968-ban 35 hallgatóval, 1969-ben pedig 32 hallgatóval alapfokú könyvtárosi tanfolyamot rendeztünk.

Szakmai viták és tapasztalatcserék, stb.

1968-ban

a) Felnőtt könyvtárosok számára:

1. Az olvasók számának és összetételének alakulása, a szünetelések oka.
2. Foglalkozás a fizikai dolgozók gyermekeivel.
3. Olvasószolgálati tanulmányok vitája.
4. Hatásvizsgálatra szánt szépirodalmi művek elemzése.
5. Vita-előkészítés és vita-vezetés (előadás ifjúsági felelősöknek).
6. Az ifjúsági felelősök feladatai az 50. éves évfordulók alkalmából. A Művelődési Körök újjászervezéséről.

b) Gyermekekönnyvtárosok számára:

1. Az Országos Gyermekekönnyvtárosi Napok keretében:
 - Olvasószolgálat. Reference-munka.
 - Az úttörőszervezet és a könyvtár.
2. Az állományelemzés módszerei.
3. A csoportos foglalkozások tervezése ünnepi évfordulókra. Képzőművészeti pályázat indítása a Tanácsköztársaság évfordulójára. Foglalkozás a fizikai dolgozók gyermekeivel.
4. Olvasótermi-szolgálat, reference-lapok tanúságai. Beszélgetés könyvekről. Hospitálások:
5. Irodalombarát szakpróba.
6. Könyvtárbeutatók, foglalkozások.
7. Irodalmi szakkörök tevékenysége.

1969-ben

a) Felnőtt könyvtárosok számára:

Találkozó Ulanovával az olvasómozgalom szervezőinek részvételével.

A jubileumi olvasómozgalom könyvei:

- a Könyvhét könyvei,
- a felszabadulás évfordulójára megjelenő könyvek.

Tapasztalatcsere az állomány-nyilvántartásról.

Tapasztalatcsere a fiókkönyvtárak működéséről.

Tapasztalatcsere Gondos Ernővel a „Kutatások az olvasói ízlés világá”-ban c. tanulmányáról az olvasói portré készítőinek részvételével.

Tájékoztatás az olvasói portré-készítő könyvtárosok részére.

A vezetési gyakorlat kérdéseiről (konzultációk).

8. Tapasztalatcsere ifjúsági olvasószolgálatos könyvtárosokkal, KISZ-funkcionáriusokkal, üzemi könyvtárosokkal az Olvasó Ifjúságért mozgalomról.

b) Gyermekkönyvtárosok számára:

A gyermekolvasók számának alakulása, a szünetelés, a lemorzsolódás okainak vizsgálata.

A „Válogatás a felnőttek irodalmából” c. állománycsoport választékának bővítése.

Jancsovics Klára: A gyermekkönyvtár munkája a VIII. osztályos tanulók körében c. tanulmány megvitatása.

Mit tudunk a Tanácsköztársaságról? Vetélkedő-bemutató.

A gyermek- és ifjúsági irodalom problémái. Előadás és vita.

A képzőművészeti pályázatban részt vevő könyvtárosok munkájának értékelése és jutalmazása.

1968-ban és 1969-ben könyvtárunk dolgozói több belföldi és külföldi tanulmányúton vettek részt.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KÖZPONTJÁNAK ÉS HÁLÓZATÁNAK ADATAI (1945 – 1969)

1. Összesített fő adatok*

Év	Könyvtárak száma			Könyvtári állomány	Beiratkozott olvasók	Kölcsönzött és helyben olvasott
	központi	hálózati	együtt			
	egységek			db ¹	száma ²	kötetek száma ³
1945	1	16	17	529 991	17 165	407 061
1946	1	18	19	523 693	25 347	1 089 514
1947	1	19	20	547 151	25 247	1 117 909
1948	1	20	21	569 053	27 663	1 429 054
1949	3	23	26	615 647	30 602	1 384 553
1950	3	27	30	897 774	43 534	1 637 287
1951	3	37	40	1 031 468	77 112	1 978 423
1952	3	43	46	1 157 314	90 489	2 655 442
1953	3	54	57	1 195 004	112 446	3 236 544
1954	3	62	65	1 353 161	117 451	3 354 825
1955	3	62	65	1 416 734	125 193	3 561 274
1956	2	60	62	1 516 435	128 622	3 426 714
1957	2	64	66	1 508 414	120 851	3 150 392
1958	1	59	60	1 465 592	130 944	3 881 344
1959	1	80	81	1 572 701	140 540	4 660 116
1960	1	90	91	1 658 171	115 018	4 846 510
1961	1	96	97	1 763 444	140 700	5 144 686
1962	1	102	103	1 948 533	153 181	5 927 757
1963	1	108	109	2 002 046	165 132	6 025 858
1964	2	108	110	2 144 592	171 215	6 420 804
1965	3	113	116	2 197 128	179 388	6 507 697
1966	2	111	113	2 307 498	182 379	6 481 529
1967	2	113	115	2 408 875	188 076	6 566 930
1968	2	114	116	2 486 173	187 332	6 933 266 ⁴
1969	2	114	116	2 535 187	180 826	6 710 390 ⁴

* A részletes megjegyzéseket l. a központi és a hálózati adatok táblázatainál.

¹ Könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek száma.

² Az olvasótermi és a diakölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

³ Diakölcsönzőkkel együtt.

⁴ A korábban a kerületi könyvtárakban figyelembe nem vett helyi kézikönyv- és folyóiratforgalommal együtt

2. A központi könyvtár főbb adatai*

Év	Könyvtári egységek száma	Könyvtári állomány	Beiratkozott olvasók száma	Kölcsönzött és helyben olvasott kötetek száma
1945	1	301 334 ⁷	611	7 106
1946	1	298 415 ⁷	2 025	30 489
1947	1	307 703	2 104	66 898
1948	1	319 275	2 721	174 057
1949 ¹	3	333 034	2 648	173 341
1950 ²	3	542 683 ⁸	3 196	217 198
1951	3	575 513	4 022	205 847
1952	3	605 302	8 173	233 281
1953	3	583 850 ⁹	10 666	231 871
1954	3	612 367	10 528	245 848
1955	3	630 208	12 174	236 124
1956 ³	2	660 960	9 890	201 988
1957	2	647 800	7 947	165 891
1958 ⁴	1	562 349	13 158	186 835
1959	1	587 231	11 844	231 554
1960	1	602 835	12 210 ¹⁰	248 402
1961	1	618 868	11 608	206 917
1962	1	635 339	8 315	211 246
1963	1	652 248	8 728	202 142
1964 ⁵	2	665 506	9 497	207 958
1965 ⁶	3	661 527	9 069	203 960
1966	2	666 941	9 995	232 213
1967	2	672 760	12 087	282 832
1968	2	677 229	13 091	296 334
1969	2	679 363	13 087	273 554

* Az adatok a FSZEK-hez kapcsolt könyvtárak összességére vonatkoznak.

¹ Az ekkor a FSZEK-hez került Pedagógiai Könyvtárral és Vas utcai közgazdasági fiókjával együtt.

² A Vas-utcai könyvtárat átadtuk a Marx K. Közgazdaságtud. Egyetem Könyvtárának; megalakult a Szovjet Gyűjtemény (VIII., Bródy Sándor u.)

³ A Szovjet Gyűjteményt átadtuk a Gorkij-könyvtárnak.

⁴ Elszakadt és önállósult a Pedagógiai Könyvtár.

⁵ Létrejött a Zenei Könyvtár (V., Fehérhajú u. 2.)

⁶ Megalakult a Libresszó (V., Szabadsajtó u. 1.); 1966-ban megszűnt.

⁷ Háborús veszteség 5357 db könyv (leírva 1945-ben) és 2919 db (leírva 1946-ban).

⁸ Ebből 111 992 db aprónyomtatvány és újságzselvény, amelyek a korábbi kimutatásokban nem szerepeltek.

⁹ Az ezévi leltározás számszerű eredménye.

¹⁰ A folyamatos évi beiratkozásról áttértünk a naptári évi beiratkozásra.

3. A hálózati könyvtárak főbb adatai

Év	Kerületi könyv- tárak ¹	Fiókkönyvtárak és különálló gyermek részlegek ²	Összes hálózati könyvtárak száma	Könyvtári állomány db ³	Beiratkozott olvasók száma ⁴	Kölcsönzött kötetek száma ⁴
1945	13	3	16	228 657	16 554	399 955
1946	15	3	18	225 278	23 322	1 059 025
1947	15	4	19	239 448	23 143	1 051 011
1948	17	3	20	249 778	24 942	1 254 997
1949	20	3	23	282 613	27 954	1 211 212
1950	24	3	27	355 091	40 338	1 420 089
1951 ⁵	32	5	37	455 955	73 090	1 772 576
1952	35	8 ⁶	43	552 012	82 316	2 422 161
1953	41	13 ⁶	54	611 154	101 780	3 004 673
1954	42	20 ⁶	62	740 794	106 923	3 108 977
1955	41	21	62	786 526	113 019	3 325 150
1956	39	21	60	855 475	118 732	3 224 726
1957 ⁷	42	22	64	860 614	112 904	2 984 501
1958 ⁸	42	17	59	903 243	117 786	3 694 509
1959	42	38 ¹⁰	80	985 470	128 696	4 428 562
1960	42	48	90	1 055 336	102 808 ⁹	4 598 108
1961	46 ¹³	50	96	1 144 576	129 092	4 937 769
1962	48	54	102	1 313 194	144 866	5 716 511
1963	52	56	108	1 349 798	156 404	5 823 716
1964	54	54	108	1 449 086	161 718	6 212 846
1965	59	54	113	1 535 601	170 319	6 303 737
1966	59	52	111	1 640 557	172 384	6 249 316
1967	59	54	113	1 736 115	175 989	6 284 098
1968	58	56	114	1 808 944	174 241	6 636 932 ¹¹
1969	58	56	114	1 855 824	167 739	6 432 553 ¹²

¹ Az önálló hálózati könyvtárak és gyermekkönyvtárak száma.

² A kerületi könyvtárakhoz tartozó, heti 2–3 napon kölcsönző, sajátkezelésű fiókkönyvtárak és a külön (elkülöníthető) helyiségben állandó könyvtárossal működő gyermekrészlegek száma.

³ A könyvek, egyéb könyvtári egységek (diafilmek) száma.

⁴ A diafilmkölcsönzésre beiratkozottakkal, illetve a kölcsönzött diafilmekkel együtt.

⁵ A kerületi könyvtárak a kerületi tanácsok irányítása alá kerülnek.

⁶ Az 1954-ben 20-ra emelkedő sajátkezelésű kölcsönzőállomások (fiókkönyvtárak) számának visszaemlékezésekre alapított növekedése.

⁷ A kerületi könyvtárak újból való centralizációjának éve.

⁸ A diafilm-kölcsönzés bevezetése.

⁹ A naptári évi beiratkozás bevezetése a folyamatos évi tagság helyébe; a csökkenés oka az adminisztrációs (nyilvántartási) változás.

¹⁰ 1959-től a fiókkönyvtárak és a különálló gyermekrészlegek összes száma.

¹¹ Ebből 530 000 a helyben olvasott kézikönyv- és folyóirat forgalom (1968-ban reprezentatív alapon számolt adat), amelyet korábban nem vettünk figyelembe.

¹² Ebből 783 000 a helyben olvasott kézikönyv- és folyóiratforgalom,

¹³ Ez évben alakultak az első gyermekkönyvtárak.

HALOTTAINK

CSÖPPÜS BÉLA

1903 – 1969

Halála alkalmával nyugdíjas kollégáinktól búcsúztunk. Hosszú időt, 42 évet töltött a könyvtár szolgálatában. 1921-ben, 18 éves korában havidíjas gyakornokként kezdte munkáját és 42 évi munka után, 1963-ban ment nyugdíjba.

Sok évig dolgozott különböző kerületi könyvtárakban, a leghosszabb ideig Óbudán. Szorgalmas, megbízható, pontos kezelője volt a rábízott könyveknek. Az utolsó másfél évtizedben a létesítendő könyvtárak raktárát és a régi központi duplumraktárát gondozta. Munkabírásaért, előzékenységeért, gondosságáért szerették munkatársai. Emlékét megőrizzük!

MICSUTKA JÓZSEFNÉ

1920 – 1969

Küzdelmes élet után távozott el közülünk. Nyolc évig dolgozott a könyvtárban mint takarítónő, majd a Központ takarítónőinek csoportvezetője. Szorgalmas, lelkiismeretes munkájával mindenki megbecsülését elnyerte.

Gyógyíthatatlan betegsége miatt kényszerült idő előtt nyugdíjba, majd rövidesen meghalt. Öszinte részvéttel kísértük utolsó útjára.

SZIMMEISZTER PÁL

1900 – 1968

1923-óta dolgozott könyvkötőként, előbb a Székesfővárosi Házinyomdában, majd a Korvina kötetészetén. Könyvtárunkba később, már mint nyugdíjas került. A házi könyvkötészetben tevékenykedett, majd kerületi könyvtárakban javította-szépítette a könyveket.

A könyvkötészet jól és sokoldalúan képzett szakemberét veszítette el benne. Munkájáért többször részesült kitüntetésben.

A mindig jókedélyű és kedves humorú Pali bácsit a könyvtár minden dolgozója megőrzi emlékezetében.

SZOBOSZLAY PÁL
1948 – 1968

Csak egy esztendeig volt a Központ olvasószolgálatának munkatársa. Még főiskolai tanulmányait folytatta a debreceni főiskola népművelő-könyvtáros szakán, de ugyanakkor lelkiismeretesen, szorgalmasan végezte munkáját a kölcsönzőben. Nem volt az adminisztrációnak olyan szövevényes munkája, amelyet jól és pontosan el nem intézett volna. Rendkívül érdeklődő volt, a könyvtárba érkezett könyveket következetes buzgalommal figyelte, olvasta.

Zárkózott, hallgatag egyéniség volt, végtelenül fegyelmezett, nem engedett bepillantást gondjaiba. A könyvtár kollektívája megilletődötten vette tudomásul tragédiáját. Nagyon fiatalon hagyott itt bennünket.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR A FELSZABADULÁS IDŐSZAKÁBAN

1945 kiemelkedően fontos korszakhatár nemcsak hazánk történetében, hanem a Fővárosi Könyvtár szűkebb históriájában is. A felszabadulás a negyedszázados jobboldali – fasiszta könyvtárpolitikának vetett véget és az új, demokratikus törekvések előtt tárta szélesre a kaput. Ez a tendencia azonban lassabban kerekedett felül a könyvtárpolitikában, mint a közélet más területein. Az év első felében itt még a horthysták tartották kezükben a vezetést, bár törekvéseiket már nem tudták maradéktalanul érvényesíteni. Fordulatot hozott 1945 júliusa, amikor Hajdu Henrik, a kiváló műfordító és kipróbált baloldali szociáldemokrata került az intézmény igazgatói székébe; ennek nyomán meggyorsult a demokratikus átalakulás és az újjáépítésen túl a továbbfejlesztés első jelei is észrevehetőek lettek. Az 1945 őszen megtartott törvényhatósági, majd országgyűlési választások újabb, de már kedvezőtlenebb fordulatot idéztek elő. Az ország élén álló Magyar Függetlenségi Front pártjai közül a Független Kisgazdapárt nyerte el a szavazatok többségét, és a tőkés-földesúri rend restaurálására spekuláló támogatói igyekeztek jobboldali irányba terelni. E politika eredményeként a Fővárosi Könyvtár ügye is háttérbe szorult a sorsára közvetlenül befolyást gyakorló Városházán. A Magyar Kommunista Párt a Szociáldemokrata és a Nemzeti Parasztpárttal szövetszervezően azonban tovább is elhatározóan befolyásolta az ország és a főváros politikáját és végső soron keresztezni tudta a reakciós számításokat. A mozgalmas esztendő fejleményei mindvégig éreztették hatásukat a könyvtárban.

A Könyvtár a felszabadulást követő hetekben

1944 végén, mint ismeretes, a Budapestet megszállva tartó náci és nyilas hadvezetőség legyilkoltatta a szovjet hadsereg fehérzászlós parlamenterjeit, azokat akik az emberi és anyagi értékek kímélése érdekében a minden oldalról bekerített főváros feladására szólító s a fasisztáknak szabad elvonulást kilátásba helyező üzenetet hozták. A fasiszták e magatartása, amely emberéletek újabb tízezreinek pusztulását, Budapest nagy részének lerombolását idézte elő, csak néhány héttel késleltette teljes vereségüket. Az egyes kerületek, utcák, erődítménnyé alakított házak birtoklásáért megindult ostrom időszaka a Fővárosi Könyvtár hálózatán is mély sebeket ejtett.

A város birtoklásáért 1944 december végén kezdődött küzdelem első súlypontja Pesten alakult ki. A Fővárosi Könyvtárnak a Baross utca és Reviczky utca torkolatában álló központját egy előretolt szovjet ék 1945. január 13-án szabadította fel. A szovjet katonák a Baross utca 18 számú lakóházból a könyvtár kazánháza felé nyitott óvóhelyi átjárón érkeztek, egy éjszakát töltöttek a palotában, másnap indultak a Kálvin téri csatába, amint Lorbert János és Vidákné Kárpát Erzsébet, a könyvtár dolgozói szemtanúkként idézték 25 év múltán. A Vörös Hadsereg egységei 1945 január 18-ig a Duna balpartján levő

összes kerületet felszabadították, de e napon a Budára menekülő hitlerista és nyilas csapatok „búcsúzóul” felrobbantották a Duna valamennyi még épségben levő hídját, amivel helyzetüket ugyan a legcsekélyebb mértékben sem javították, de hosszú időre elvágták az összeköttetést a két városrész között és évekre, sőt évtizedekre fosztották meg díseitől Budapestet.

Budán még javában dúltak a harcok, amikor Pest már éledezni kezdett. A pusztulás méretei először általános csüggedést keltettek a lakosságban: holttestek és állati tetemek ezrei heverték temetetlenül az utcákon és tereken, a járványokon kívül az éhhalál is fenyegette a várost, melynek akadozott a vízellátása, üzletei kifosztva, a vidékkel való összeköttetése átmenetileg megszakadt, számtalan pontján a lerombolt házak között még lángoló, vagy üszkösödő épületei várták az oltást, nem volt villanyárama, gáza, villamosközlekedése.

A város azonban csakhamar ébredezett első dermedtségéből, erre ösztönözte az újjalakult demokratikus pártok közös szervezete, a Budapesti Nemzeti Bizottság és annak kerületi szervezetei, ösztönözte a leghatékonyabban a negyedszázados illegalitásából ismét a nyílt politikai cselekvés színterére lépő Magyar Kommunista Párt.

A Fővárosi Könyvtár 1945-ös története szempontjából különös figyelmet érdemel egy 1945 március 1-i keltezésű, Budapest polgármesteréhez, Csorba Gézához intézett jelentés, amelyet a könyvtár vezetősége állított össze. A dokumentumból kiderül, hogy amikor a vezető politikai szervekre ezernyi teher, sürgető feladat megoldása zúdult, a Magyar Kommunista Párt egy küldöttsége szükségesnek látta, hogy felkeresse a Fővárosi Könyvtár Központját. Ez Pest teljes felszabadításának előestéjén történt, amint az irat szövegéből megtudjuk. Eszerint „Január 17-én egy 10 tagból álló küldöttség jelent meg a könyvtárban, mint a Magyar Kommunista Párt megbízottjai és azzal az indoklással, hogy az épületet és a könyvanyagot megvédik, »A Magyar Kommunista Párt által lefoglalva« című táblát szegezték ki a Könyvtár Reviczky utcai falára”.¹ Nem tudni, hogy pontosan idézte-e a tábla szövegét a könyvtár vezetője, ugyanis hasonló céllal „A Magyar Kommunista Párt védelme alatt” szövegű táblákat alkalmazott másutt a Párt. Annyi bizonyos, hogy a jelentés szerint is a könyvtár védelmét szolgálta a felirat, erre pedig a kezdeti idők anarchiájában nagyonis rászorult valamennyi közintézmény. Mindenesetre jellemző tény, hogy a könyvtár központjának felszabadulást követő napjaiból az első adalék a kommunistáknak az intézmény sorsával való törődéséről tanúskodik.

... Ugyancsak említést érdemel a felszabadulást követő napokban megindított első demokratikus újság, a „Szabadság” érdeklődése a Fővárosi Könyvtár iránt. A lap 1945 január 19-én került először utcára és alig egy héttel későbbi számában már csekély terjedelméhez (2–4 oldalon adták ki) viszonyítva aránylag kimerítő riportban tájékoztatta olvasóit a könyvtár központjának helyzetéről. A cikk szerint:

„A Fővárosi Nyilvános Könyvtár épülete kívülről épnek látszik...

Itt is a helyükön maradtak többen a tisztviselők és altisztek közül... megindultak a romeltakarítási munkák, a könyvtár tisztviselői és altisztjei egyaránt elveszik részüket belőle.

Még dörögnek az ágyúk Budán, a német még pusztítja fővárosunkat, de már a romok között zajlik az élet... A Fővárosi Könyvtár, ha sebesülten is, de él és ki fogja venni a részét a holnap újjáépítéséből.”²

A félig, vagy egészen „leborotvált” épületek tömegéhez viszonyítva a Fővárosi Könyvtár központi palotája bizonyára kívülről épnek látszott, de a részletesebb jelentésekből kiderül, hogy a hadműveletek alaposan megviselték a Baross utca és Reviczky

¹ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának irattára (a továbbiakban: Irattár) 455/1945. márc. 1. sz. Az 1945. május 2-án 138/1945 számmal keltezett könyvtári beadvány szerint „A Magyar Kommunista Párt védelme alatt” volt a tábla szövege.

² Szabadság 1945. jan. 26. 3. old.

utca torkolatában álló vastagfalú volt grófi palotát is, olyan első pillantásra fel nem mérhető sérüléseket okoztak, amelyek egyes következményei még évtizedek múltán is megmutatkoztak.

A könyvtári romeltakarító munkákban az első napoktól kezdve részt vett két régi tisztviselő, az azóta elhunyt Kalmár Gyula és a nyugdíjba vonult Schwertner Gábor. 1946-ban készített összefoglalóikból tárulnak eléink a központi épületben esett károk méretei. A palota 17 telitalálatot kapott, közülük a főbejáratnál a Baross utcára eső földszinti és első emeleti belövések voltak igen súlyosak, nemcsak az ott levő helyiségek ablakait, de az utóbbiakkal szemben levő ajtókat is nagyrészt tönkretették. A legnagyobb károk azonban a Reviczky utca első emeletének falfaragványokkal díszített nagytermét érték. A művésziesen kiképzett mennyezet és falépcsős galéria részben leszakadt, részben életveszélyessé vált. A terem közepén levő ugyancsak finomművű nagy asztalt is tönkretette a reá zuhanó és összezúzódt hatalmas bronzcsillár. Ebben a helyiségben tartották az orientalista gyűjteményt, (amelyet utóbb a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának engedett át az intézmény). E különgyűjtemény többszáz darabját, köztük pótolhatatlan ritkaságokat is megrongált, avagy megsemmisített a belövés. A palota valamennyi különleges üvegből készült ablaka és belga tükreinek egy része is izzé-porrá zúzódt, szintúgy a lépcsőház kettős üvegmennezeze, amelynek híján a hó akadálytalanul feltolthette a márvány lépcsőházat. Hetekre – hónapokra szóló feladatot ruházott a romeltakarítás pionírjaira az üvegtörmelék, valamint a december végétől hosszabb ideig beszállásolt náci hadtápegység 13 lőszeres kocsija, lovai után hátramaradt szemét és trágyadombok kihordása, az általuk lepiszkolt könyv- és metszetritkaságok kibányászása és helyrehozatala.³

A fiókhálózat pesti oldalán levő egységei szerencsésebbek voltak, mint a központ. A kőbányai 12-es fiók ugyan még egy 1944 szeptemberi telitalálat következtében teljesen megsemmisült és évekre használhatatlanná vált a hálózat két legszerényebb, mindössze néhányezer kötetes részlege is, az Állatkert főépületében volt 5-ös, és az Aréna (ma Dózsa György) út 150 alatti Népszálló házikönyvtáraként működő 4-es fiók is. De a jelentősebb egységek, így az angyalföldi Vág utcában levő 7-es, az Andrássy (ma Népköztársaság) út 52 alatti 10-es, a X. (ma VIII.) kerületi Szörényi úton működő 3-as, az Erzsébet (ma Lenin) körút 5 alatt volt 2-es, a József körút 70-ben és a két belvárosi (a Molnár utca 27-ben az 1-es, végül a Királyi Pál utca 12-ben a 14-es) fiók kisebb-nagyobb falrepedésekkel, valamint ablaküvegük és könyvvállományuk csekély hányadának elvesztésével vészelték át a nehéz időket. A könyvek elvesztésében egyes helyeken a fosztogatások is közre játszottak, emellett mindenütt az a körülmény is, hogy az olvasók egy részét kibombázták lakásából, mások eltűntek, illetve deportálásban pusztultak el.

A Központ első hivatalos irata, amely az 1945-ös iktatókönyvben az 1-es számot kapta, 1945 január 24-én kelt és az addig romeltakarításra jelentkező munkatársak névsorát továbbította a polgármesternek. Eszerint január 24-ig 19 személy jelentkezett, köztük többen olyanok, akik az elkövetkező években, évtizedekben is derekasan kivették részüket a munkából, mint Kalmár Gyula, Schwertner Gábor, Murai Lujza, Reichel (utóbb Bánk) Ferenc, Lorbert János, Kárpát Pál, Szentes Miklós, Nagy Borbála.⁵ Január 29-i keltezéssel készült a második jelentés a könyvtárba újonnan visszatértekről, amely 41 főt jelölt meg, a harmadik február 5-én 49 személyt, a negyedik február 12-én 61-et.⁶

A könyvtár több mint 120 főnyi személyzetének egy része átmenetileg a közlekedés hiánya miatt volt képtelen munkahelyére eljutni. Vonatkozik ez elsősorban a Duna jobb partján lakókra, Budán még folytak a harcok, de a hidak felrobbantása miatt a már fel-

³ Kalmár Gyula és Schwertner Gábor emlékezései. = A FSZEK 1945-ös Évkönyve kézirata. Irattár.

⁴ Irattár 201/1945; 202/1945; 203/1945; 207/1945 stb.

⁵ Irattár 326/1945/1.

⁶ Irattár 326/6., 326/7., 326/8., 326/13.

szabadított kerületekből sem kelhettek át jó ideig közlekedési eszköz híján azok, akik jönni szerettek volna.

Ismét másokat a háború vihara sodort el messzire, hadifogságba, vagy koncentrációs táborba. Ekkor még senki sem tudta, mi lett a sorsa Kelényi Bélának, akit 1944 őszén hurcoltak el a nyilasok az ellenállási mozgalomban való részvétele miatt. Kelényi Béla, a Központ Budapest Gyűjteményének osztályvezetője 1944-ben jobboldali múltját megcáfolva fordult szembe a fasisztákkal, de elfogták. Csak több mint két esztendő múltán sikerült megközelítő pontossággal rögzíteni tragédiájának egyes mozzanatait. Kelényi 1944 októberében az ellenállási mozgalom „Márciusi Magyarország” nevű csoportjában vett részt, 1944 október 31-én fogta el őt a nyilas politikai rendőrség, november 7-én látták utoljára a politikai foglyok őrzésére berendezett Röck Szilárd utca 2 alatti iskola-épületben, onnan az ausztriai Dachau koncentrációs táborába hajtották, majd november 26-án tovább Bissingenbe, ahová már „minden valószínűség szerint nem érkezett meg”. A vele együtt deportált 200 személy közül ugyanis csak 15 maradt életben és ezek egyike ismerte a Kelényivel elfogott és elhurcolt Dávid Tamást, (Dávid Antal, a Fővárosi Könyvtár volt aligazgatója fiát, aki szintén a Márciusi Magyarország csoporthoz tartozott). A deportálásból visszatért szemtanú emlékezett rá, hogy az ugyancsak elpusztult ismerőse, a fiatal Dávid kíséretében „volt egy idősebb úr, doktor úrnak szólították és a legrövidebb ideig bírta az embertelenségeket”. Kelényire illett a leírás, aki tehát 1944 november végén vesztette életét.⁷

Nem jelentkeztek szolgálattételre a felszabadulást követően nyilván a helyzet józan mérlegelése miatt a könyvtár volt nyilas vezetői, Homa Gyula és Chirke Géza, de nem minden nyilast jellemzett ez az okos megfontolás. Így például a Szálasi rezsim alatt a fentiekén kívül Takács Elvira könyvtártiszt is (derekasán) kivette részét a nemzetpusztító politikából, amint ezt a róla készített 1944 novemberi feljegyzés igazolja, mely szerint Cséry Lajos kollégájával a nyilas belügyminisztériumba rendelték bizalmi munkára. Takács Elvira azonban a történelmi változásokkal mit sem törődve már február 5-én jelentkezett a könyvtár központjában és nem hiába, mert február 16-án zavartalanul felvehette teljes fizetését, amelyet aláírásával is nyugtázott.⁸

A fasiszta rezsim szétzúzása tehát semmiként sem idézett elő olyan politikai változást a könyvtárban, mint negyedszázaddal előbb a szocialista forradalom megdöntése, ami után egy héttel, 1919 augusztus 7-én a jobboldali és karrierista könyvtári tisztviselők villámgyorsan cselekedtek, hajtottak végre ellenkező előjelű „tisztogatást”. 1919 augusztusában nemcsak a könyvtárból üldözték ki a kommunista és baloldali munkatársakat, hanem gondoskodtak börtönbe, internálótáborba juttatásukról, megkínzásukról is. 1945 januárjában a könyvtár vezetését rangidős tisztviselőként vállaló Vágfalvy Dezső nem így járt el a nyilasokkal szemben, ellenkezőleg, visszafogadta őket. Ez aligha magyarázható valamilyen liberalizmussal, vagy humanizmussal, hiszen 1919 augusztusától ugyanannak a Vágfalvynak jelentős szerepe volt a már rendőrkézzre juttatott, a könyvtárból kilökött baloldali munkatársak ellen folytatott hajszában...⁹

S hogy ugyanez a Vágfalvy jobboldali pályafutásához híven másféle mércét használt a felszabadulás után is a fasisztákkal, másfélét a baloldali könyvtárosokkal szemben, erre ismét egy korai, 1945 február 6-án kelt irattal kapcsolatos magatartása vet fényt. A beadványt, mellyel alább még részletesen foglalkozunk, Kóhalmi Béla készítette és Budapest új polgármesteréhez intézte, benne a saját és két elvtársa, Szigeti Gabriella és Pikler Blanka nevében úgyszólván Pest felszabadulása másnapján felajánlotta szolgálatait a Fővárosi Könyvtárnak, mint az intézmény 1919-ig volt munkatársa, akit az ellenforradalom politikai okokból távolított el.¹⁰

⁷ Irattár. Személyi iratok. Kelényi Béla iratai 1945–1947.

⁸ Irattár 326/1945/13/a.

⁹ I. erről bővebben: Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. 1966. 216–223. old.

¹⁰ Irattár. 39/1945.

Az előterjesztést a Fővárosi Könyvtár vezetőségének adták ki véleményezésre, de Vágfalvy, aki a nyilas könyvtárosok visszatérését nem kifogásolta, elsüllyesztette Kőhalmiék iratát, amelyre csak hónapok múltán készült el a Vágfalvy helyébe lépett Szentkuty Pál válasza.

1945 február 13-án Budán is megtört a fasiszták ellenállása, az egész főváros felszabadult.

A budai harcok a pestieknél is keményebbek voltak. A városrész még a pesti oldalnál is siralmasabb benyomást keltett, ami a budai fiókkönyvtárak állapotában is tükröződött, leginkább a Verpeléti (ma Karinthy Frigyes) úti 6-os könyvtár helyzetében. A fiók súlyos találatokat kapott, menthető könyvanyagát a Verpeléti út 5 számú épület házmesterének lakásába szállította két közelben lakó könyvtáros, Zsák Wilfried és Vértessy József. (Csaknem életükkel fizettek önkéntes buzgalmukért: egy német katonatiszt ellenállóknak nézte őket, az agyonlövetéstől csak egy másik, de ismerős katonatiszt közbelépése folytán menekültek meg.) A Krisztina körút 155. számú bérházat is, amelyben a 11-es fiók volt, annyira megrongálták a belövések, hogy az ott tartózkodás, a fiók használata egyelőre életveszélyt jelentett. Az előzőeknél valamivel szerencsésebb volt az óbudai Fő téren levő 8-as számú fiók, de ennek életrekeltségéhez is hosszú időre volt szükség.¹¹

A Budán lakó könyvtárosok és könyvtárak helyzetére vetnek fényt Zsák Wilfried 1945 február 28-án ceruzával egy irkalapra vetett sorai, amelyeket minden valószínűség szerint még csónakkal juttattak el az akkor alig legyőzhető távolságban levő pesti oldalra, a könyvtár központjába. Íme néhány sor ebből a kapkodva készült, mégis hivatalos aktává emelt levélből:

„Budán lakó könyvtári tisztviselők közül eddig a következők adtak életjelt magukról, illetve jelentkeztek nálam a 6. sz. fiókkönyvtár (XI. Verpeléti út 9.) könyvvállományának megmentésére:

Vértessy József, Keszthelyi Erzsébet, Rozgonyi Györgyné, Ábrányi Boldizsár, Fancsaly Petronella... A fiókkönyvtári könyvvállománynak cca 3/4 részét sikerült megmenteni, a helyiség széjjelbombázva, bútorok, polcok, berendezési tárgyak, valamint leltár, katalógus részben tönkrement. Várjuk a mielőbbi intézkedést központi berendelésünk ügyében...”¹²

A hevenyészve készült levélhez távirati stílusban több utóiratot fűzött Zsák Wilfried: „Felkeresendő Zsák Ottó öcsém, Angyal utca 9. Mi van Reichellel? A 3-as sz. fiók épségben maradt-e? Horváthné takarítónő?” stb.

Zsák Wilfried levelének hangvétele a Fővárosi Könyvtár beosztott munkatársai nagy részére volt jellemző. Első gondolatuk a könyvtár megbénult hálózatának életrekeltsége volt a felszabadulás pillanatában. Zsák Wilfried még Szabó Ervin igazgatása idején (1912-ben) került a könyvtárba. Az ellenforradalom felülkerekedését (1919 augusztus) követően kisebb fegyelmi után tőle telhetően alkalmazkodott a politikai viszonyokhoz, 1924-ben rábízták a Szörényi úti 3-as könyvtár vezetését, 1945-ben mindenekelőtt e fiók és ottani munkatársai Reichel (utóbb Bánk) Ferenc és Horváthné takarítónő sorsa érdekelte. Hozzá hasonlóan gondolkodott sok más könyvtári dolgozó. Politikai fontolgatások rendszerint nem játszottak szerepet náluk, bár történeti távlatból hozzátehetjük, hogy a cselekvési láz önmagában is politikai állásfoglalás volt. Hiszen a leginkább „apolitikusak” is tisztán láthatták, hogy új korszak kezdődött a fasiszták katonai vereségével, a régi és nemcsak a nyilas állam- és városvezetők eltakarodásával, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásával, Magyarországnak a Szovjetunióval kötött fegyverszüneti szerződésével, a demokratikus pártok, közöttük a Magyar Kommunista Párt színrelépésével, azzal, hogy a főváros sorának irányítását a Budapesti Nemzeti Bizottság vette kezébe, hogy a nem sokkal előbb

¹¹ Irattár 206/1945; 208/1945; 211/1945.

¹² Irattár 206/1945.

ugyancsak üldözött Független Kisgazdapárt egyik baloldali személyisége, Csorba János került a polgármesteri székbe.

Igaz, hogy a könyvtáron belül ekkor még alig volt észrevehető a negyedszázados fasiszta rendszer földesuszamlása. A leginkább exponált nyilasok többsége ugyan távolmaradt, de a vezetést a fasiszmus második vonalába tartozó horthysták vették át és tartották kezükben egészen az 1945-ös év közepéig.

Nem kétséges, hogy negyedszázados közszereplésük után idegenül, ellenségesen tekintettek a rohamosan meginduló demokratizálási folyamatra, és önvédelmi okokból is igyekeztek gátolni a politikai átalakulást; de ezt csak leplezetten tehették.

Régi vezetés az új korszak kezdetén (1945 január – július)

1945 január 18-án Vágfalvy Dezső vette át rangidős tisztviselőként a könyvtár vezetését. Vágfalvy 1916-tól dolgozott a könyvtárban (előbb Vavrincz néven), 1919 augusztusától ő is részt vett a baloldali könyvtárosok üldözésében, bár szerepe másodlagos volt. 1944 őszén, Enyvváry Jenő igazgatónak a nyilasok által történt nyugdíjazásakor (1944 október 19.), miután Dávid Antal aligazgató fel volt függesztve, Vágfalvy főkönyvtáros lett volna esélyes a könyvtárvezetői megbízatásra, de nagy bosszúságára a nyilas Homa Gyulát nevezték ki. A nyilasok által így mellőzött Vágfalvy 1945-ben az elsők között jelentkezett a központban, és áprilisig ő írta alá az új polgármesterhez címzett iratokat. Vágfalvy utóda Szentkuty (korábban Drescher) Pál lett, ugyancsak 1916-tól dolgozott a könyvtárban, egykor Szabó Ervin mellett a titkári teendőket is ellátta, azonban 1919 augusztusban a vezérszerepet vállalta a baloldali könyvtárosok, Szabó Ervin legjobb munkatársai, Madzsar József, Dienes László, Kóhalmi Béla, Pikler Blanka, Szigeti Gabriella (utóbb Solti Andrásné) és Váradi Irma eltávolításában, üldözésében.¹³ Utóbb a kerületi könyvtárhálózat vezetője lett, e munkakörben nemcsak korrupsziójáról ismerték meg,¹⁴ hanem a német fasiszmus hatalomrajutása után a náci kultúrpolitika iránti „megértését” is kifejezésre juttatta.¹⁵ A második világháború folyamán azonban Szentkuty a hitleri rendszer ellen foglalt állást, ennek következtében Magyarország náci előzölését követően (1944 júniusában) ellene és a hasonlóan megnyilatkozó Dávid Antal könyvtári aligazgató ellen több könyvtári tisztviselő (köztük Enyvváry Jenő igazgató, Homa Gyula, Veredy Gyula, stb.) tanúvallomása alapján fegyelmi vizsgálatot indítottak, mindkettőjüket fizetésük 2/3 részének visszatartása mellett állásuktól felfüggesztették.¹⁶ A fegyelmi vizsgálat befejezéséről, véghatározat hozataláról nem tudunk (bár tény az, hogy Szentkuty Pál 1944 decemberében ugyanúgy megkapta karácsonyi dupla fizetését az egykori jegyzék szerint, mint kollégái).¹⁷

Ugyanő, mint budai lakos csak több héttel Pest felszabadulása után jelentkezhetett a könyvtárban. A német megszállás alatt indított fegyelmi eljárás beszüntetését kérte és kapta meg a polgármesteri hivataltól Dávid Antal aligazgatóval együtt 1945 március 23-án,¹⁸ majd hivatalosan április 12-én vette át a vezetést Vágfalvy Dezsőtől.

A könyvtár új, ténylegesen régi vezetői, amint ezt 1945 január és július közötti beadványaik, jelentéseik mutatják, kötelelességszerűen magukévá tették a romeltakarítás és helyreállítás ügyét. Nemcsak a felsőbb utasítások, hanem beosztottaik cselekedni akarása is ösztönözte őket. Buzgalmuk különösen megnövekedett május közepe, Budapest ideig-

¹³ I. Remete László: I. m. 216 – 223. l.

¹⁴ Práger Miklós és Rázsó Ernő a Horthy-időkben belvárosi könyvkereskedések alkalmazottai, szóbeli emlékezései.

¹⁵ Drescher Pál: Mit olvas a Fővárosi Könyvtár közönsége? 1934. p. 13.

¹⁶ Irattár Szentkuty Pál személyi iratai.

¹⁷ Irattár. Fizetési jegyzékek. 1944. decemberi jegyzék.

¹⁸ Irattár: Szentkuty Pál személyi iratai.

lenes törvényhatóságának megalakulása, a kommunista Vas Zoltán polgármesterré választása után. A könyvtári iratokból kiderült, hogy a központban nagyjából már április elején befejeződött „a tisztviselőkar dicséretes buzgalma” eredményeként a romeltakarítás és Jámbor Alajos alpolgármester, illetve az ő közbenjárására Fischer József, a Közmunkák Tanácsa elnöke irányításával megindult a tatarozás.¹⁹ Ez utóbbi július elején pénzhány miatt elakadt; addig a tetőgerendázatot építették újjá, a tetőt dupla kátránypapírral, bitumenes ragasztással, cseréppel, palával, úgy-ahogy helyrehozták. Eseményt jelentett, hogy bár a telefon még nem működött, de már volt villanyvilágítás. Az épület 260 ablakát azonban nem sikerült beüvegeztetni, s az év közepéig a belső lépcsőház világító tetőzetéhez sem tudtak drót-üveget kapni. A központ megnyitására ezért egyelőre nem gondolhattak.²⁰

Kedvezőbb volt a fiókhálózat helyzete. Az Andrássy úti fiók szinte az egész hadművelési időszakban megszakítás nélkül kölcsönzött, bár a január – február hónapokban együttesen mindössze 276 olvasót, illetve 863 kötet kölcsönzést jeleztek. Márciusban már további négy fiók (az 1-es, a 3-as, a 9-es és a 10-es), áprilisban újabb négy (a 2-es, a 7-es, a 8-as és 14-es) lépett üzembe.²¹ Ebben az eredményben a tavasz beköszöntésének is elsőrangú szerepe volt, ugyanis ablaküveg híján a fiókok többségét nem lehetett fűteni, az enyhébb időjárás érkezése azonban megengedte, bár ekkor még igen korlátozott mértékben a nyitvatartást.

A felsőbb szervek, a városháza, a minisztérium ismételt kérdéseire adott válaszokból teljesebbé vált a háborús veszteségekről készült eleinte vázlatos kép. A központ az épületkárokon túl a nyilasok által Budára, a Krisztina körúti 11-es fiókba „mentett” 6 írógépét és egy számológépét is elvesztette, továbbá kézikönyvtára egy részét. Nagy becsben tartott kereken 800 darabból álló budapesti metszet-gyűjteményéből „mintegy 25 – 30 darab” az ostrom utolsó szakaszában pusztult el az épületben tanyázó német katonák lovainak patái, a trágyalé alatt.²² A központ állományának legértékesebb részeit, a Szűry-gyűjteményt, a Budapest Gyűjtemény legritkább darabjait és a Ritkaságok Gyűjteményét, a Bazilika pincéjében helyezték el a légibombázások miatt. E könyvtőmeg egy kisebb hányadát sikerült apránként 1945 közepéig visszahordani a központba kézikocsi segítségével. A metszetgyűjtemény sok éves munkával készített katalógusa ugyancsak megsemmisült. „Egy garmada könyv” semmisült meg a belövések miatt a Városháza nyomdájában, ahová kötés céljából küldték még az ostrom előtt. A központ számos könyve a kölcsönzők halála, vagy a lakásukat ért bombatalálat miatt veszett el. E tényezők következtében kellett törölniök az állományból sok könyvet a fiókoknak is, amelyek többségének anyagát a fosztogatók is megdézsmálták, a teljesen tönkrement kőbányai 12-es, a budai 6-os, és az állatkerti 5-ös fiókban pedig bombatalálatok is pusztították az állományt.

A fiókhálózat amúgyis óriási erőfeszítést követelő újjászervezését a háborús veszteségek miatti súlyos nehézségeken túlmenően a felszabadulás után jelentkező más veszélyek is fenyegették.

Egyes intézmények a demokrácia nevében akarták kitűnni helyükből a könyvtárakat, amint ez az Erzsébet körút 5 alatti 2-es fiókkal történt, amelynek helyiségeire az Athenaeum nyomda jelentette be igényét. A Vág utcai 7-es fiók kitelepítését március 9-i előterjesztésében az ugyanabban az épületben levő Központi Szociális Telep vezetője, Perlaky Mária azon a címen kérte, hogy „a könyvtár látogatói a mai körülmények között betegségek terjesztői lehetnek”, egyébként is átmeneti gyermekotthon céljaira igényli a helyiségeket. A 11-es fióknak a Krisztina körút 155 alatti megrokkant épületben levő helyiségeire az I. kerületi előljáróság nemcsak leghatározottabb igényét jelentette be, de a szobák egy részét mindjárt le is foglalta a maga alkalmazottai számára.²³

¹⁹ Irattár 455/1945.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² 1948-ban a Budapesti Történeti Múzeumnak adta át a könyvtár a metszetgyűjteményt.

²³ Irattár: 202/1945; 207/1945; 211/1945.

BUDAPEST NÉPÉHEZ!

Az országpusztító németektől korábban felszabadult magyar országrészek, a Tiszántúl, a Duna-Tisza köze, az északi vármegyék és a dunántúli területek népe, elszorult szívvel és ökölbe szorult kézzel figyelte azt a rombolást, amelyet a rabló németek és a Szálasi banditák fővárosunkban végeztek.

Budapest most felszabadult rémuralmuk alól. A felszabadulás történelmi óráiban, az Ideiglenes Nemzeti Kormány nevében, résztvevő szóval és komoly felhívással fordulok Budapest népéhez.

A mi feladatunk, hogy újra felépítsük hazánkat szétvert országunkban, hogy új és szebb fővárost emeljünk Budapest köveiből. Ennek első feltétele, hogy Budapesten mindenki, minden körülmények között őrizze meg nyugalma és fegyelmezetttségét. Mindenki pontosan kövesse az Orosz Hadsereg és az újjászervezett Magyar Államrendőrség utasításait. A rend megőrzésétől és fenntartásától függ, hogy a főváros népe mielőbb bekapcsolódhassék a korábban felszabadult részeken immár megindult országépítő munkába.

A nemzet talpraállásának döntő tényezője, hogy Budapest népe megkezdje szabad politikai szervezkedését. A demokráciának és Magyarország újjáépítésének szigorú parancsa azonban az is, hogy a politikai élet fegyelmezetten és a történelmi órák komolyságához méltó önmérséklettel és felelősségtudattal indullon meg. Szükséges, hogy a rendészeti hatóságok rendeletein kívül a fegyelmezett öntudat és a higgadt értelem parancsai szabályozzák a budapestiek magatartását. A szabadságra és a demokraciára való érettségünket elsősorban azzal bizonyíthatjuk be, hogy rendet és fegyelmet tudunk tartani.

Aki a rend ellen vét: a magyar nép, a magyar demokrácia, a magyar haza ellensége. Ekként fogjuk kezelni.

Debrecen, 1945 január hó 23.

Erdel Ferenc s. k.

Belügyminiszter

A könyvtári gépezet újraindítását különösen lelassította a személyzethiány. Egy 1945 augusztusi kimutatás szerint, amely az Ideiglenes Kormányra felesküdt és az esküt nem tett alkalmazottak névsorát tartalmazta, az 1944-ben volt 143-as létszámmal szemben összehasonlíthatatlanul nehezebb feltételek között mindössze 107 volt a tényleges állomány, ebből ketten, névszerint Gyergyai (Szegő) Albert, a neves író és tudós, valamint Szabó Klára már a felszabadulás után kerültek a könyvtárhoz. Tizennégy régi alkalmazottat politikai okokból függesztettek fel, tizenhárman hadifogságban rekedtek, a nyilasok által elhurcolt Kelényi Béla sorsáról sem tudtak még ekkor, a többi 11 régi alkalmazott egyéb okokból (nyugdíjazás, kilépés, ismeretlen helyen tartózkodás stb.) volt távol, illetve szakadt el az intézménytől.

A helyreállítás roppant feladatai megkövetelték volna, hogy a megbízott vezetők minden követ megmozgassanak a személyzeti létszám kiegészítése, sőt növelése érdekében, de ők ennek éppen ellenkezőjét tették kevésbé leplezett politikai indokokkal.

Fentebb utaltunk rá, hogy alig néhány nappal Pest felszabadulása után, 1945 február 6-án adott először életjelt magáról a régi Szabó Ervin-i gárda három kiválósága, az 1919 augusztusában a könyvtárból kiüldözött, majd meghurcolt Kóhalmi Béla, Pikler Blanka és Szigeti Gabriella. Budapest új polgármesteréhez, Csorba Jánoshoz intézett beadványukban azt kérték, hogy tanácsadó testületként vonják be őket a könyvtári munkába. Vágfalvy Dezső megbízott vezető a hozzá továbbított aktát elfektette, a választ a helyébe lépett Szentkuty Pál több mint három hónapos késedelemmel a kommunista Vas Zoltán polgármesteri kinevezését követő napon (1945 május 17.) írta meg. Nem meglepő, hogy Kóhalmiék alkalmazásának visszautasítását indítványozta az alábbi indokolással:

„A kissé homályos tanácsadó testület bevonása a könyvtári munkába nehezen képzelhető, hatáskör, dotáció szempontjából egyaránt. Az újra alkalmazás az elnöki ügyosztály álláspontja szerint mindaddig, míg a könyvtári státusban üresedés nincs, költségvetésileg keresztülvihetetlen. De még a jelentkezők életkora is részben túl van már az alkalmazhatóság határán. A kérdést tán méltányos nyugdíj megállapítása révén lehetne legkielégítőbben rendezni.”²⁴

Érdemes itt felemlíteni, hogy a könyvtárvezetőnek az elnöki ügyosztályban meghúzódozó hasonszórú tisztviselők által támogatott állásfoglalása nemcsak a ténnyel volt ellentmondásban, hogy a megelőző hetekben módot találtak két új könyvtáros alkalmaztatására, hanem az Ideiglenes Kormány 285/1945 számú 1945 március 15-én hozott rendeletével is, amely előírta a Tanácsköztársaság alatti magatartásuk, vagy a Horthy-fasizmus és a Szálasi rémuralom ellen kifejtett kommunista, baloldali, illetve antifasiszta tevékenységük miatt büntetett, vagy bármilyen hátrányos megkülönböztetésben részesített közalkalmazottak teljes rehabilitációját. Az elnöki ügyosztály a korrupció, de simulékony módorú és fasiszta múltú Szentkuty Pál ellen 1944 nyarán kétesértékű „antifasiszta magatartása” miatt hozott felfüggesztő határozatot sietve, már 1945 március 23-án hatályon kívül helyezte és a könyvtár vezetését is rábízta. Szentkuty viszont az ő esetében alkalmazott rendeletről „megfelelően” sikeresen háritotta el az általa 1919 augusztusában kiüldözött Kóhalmiék rehabilitációját, illetve visszahelyezését a könyvtárhoz, mert az ő vezetése alatt nem esett többé szó Kóhalmiék visszavételéről.

Miután Kóhalmiék február 6-i javaslatát már a kommunista Vas Zoltán polgármester-sege idején véleményezte, óvakodott attól, hogy itt politikai érvekkel hadakozzon, sőt „a kérdés legkielégítőbb rendezése”-ként az egykori áldozataival szembeni mély „humanizmusának” adta tanújelét, amikor „méltányos nyugdíj” megállapítását javasolta.

Egy másik hasonló természetű előterjesztésében, amelyet még Vas Zoltán polgármesteri kinevezése előtt készített, sokkal leplezetlenebbül foglalt állást a baloldali gondolkodású könyvtárosok felvétele ellen. Az 1945 május 2-án készült három és féloldalas be-

²⁴ Irattár: Személyi iratok. Kóhalmi Béla iratai.

adványában négy hozzá továbbított állástkérő iratot véleményezett. A pályázók között kommunista párttag is volt. A polgármesterhez címzett beadványban többek között ilyen megállapítások olvashatók:

„... könyvtárosnak csak olyan ember való, akiben legalább az objektivitásra való törekvés megvan. Ezt pártemberekről eleve föltételezni igen nehéz, ha ugyan nem teljességgel lehetetlen. A pártember lehet kitűnő politikus... de könyvtárosnak kiváltképpen *alkalmatlan*... Ha a tisztviselők kiválasztásában ez lett volna a legfőbb szempont a múltban, úgy sem az nem lehetett volna soha meg [sic!], hogy a Fővárosi Könyvtár egyoldalú szociológizmusban csontosodik meg, sem, hogy [mint lábjegyzete szerint 1944-ben] egy szélsőséges politikai párt propaganda eszközévé silányodik...”²⁵ [Kiemelések az eredetiben].

Mindezt olyan ember írta le 1945-ben, akinek egész tevékenységét a legmesszebbmenő politikai elfogultság jellemezte, ami persze nem mindig jelenti, hogy politikai meggyőződésből, valamilyen elvet képviselve cselekszik valaki.

Minden okunk megvan arra, hogy Szentkuty bármilyen politikai megnyilvánulásának őszinteségét kétségbevonjuk, hiszen egész pályafutását az egymást követő rendszerekhez való messzemenő alkalmazkodás jellemezte. 1945 májusában a könyvtárosok politikamentességének követelését az új feltételek között lehetséges taktikának tartotta a baloldali irányzatok elhárítására. Jellemző vonása érvelésének, hogy a „megcsontosodott”-nak minősített „szociológizmus”, azaz Szabó Ervin könyvtárpolitikája és a nyilas könyvtárpolitika közé egyenlőségjelet próbált tenni, ő, aki 1916-ban került a könyvtárba, ahol Szabó Ervin mellett a titkári teendőket töltötte be egy ideig.

A Szentkuty-féle vezetés nemcsak Szabó Ervin volt munkatársainak visszatérése, a kommunista és más baloldali könyvtárosok alkalmazása, de Szabó Ervin szellemi hagyatékának életre keltése ellen is irányult. Szabó Ervin könyvtárpolitikájának folytatását ugyanis érdekes módon nemcsak a Szentkuty által negyedszázaddal előbb elűzött tanítványai, hanem a Fővárosi Könyvtár egyik olyan régi munkatársa is sürgette, aki a Horthy fasizmus idején nyert alkalmazást, névszerint Hamvas Béla. Hamvas az óbudai 8-as fiók vezetését látta el a felszabadulás után és 1945 május 31-én, a jelek szerint teljesen öntevékenyen kétoldalas előterjesztéssel fordult a polgármesterhez, amelyben a fasiszta irányban deformált könyvtár gyökeres reorganizációját javasolta. Íme néhány gondolata:

„Magyarország sohasem jutott volna jelenlegi súlyos helyzetébe, ha a német befolyás háromszáz éven át nem lett volna korlátlan... A német gazdasági befolyás megszüntetése mellett ma a legfontosabb feladat a német szellemi befolyás likvidálása... Amíg ezt az orosz, angol, amerikai, francia könyvek tömeges behozatalával és terjesztésével ellensúlyozni lehet... addig se nézhetjük a helyzetet tétlenül. A fővárosnak kultúrintézményein, főként a Fővárosi Könyvtáron keresztül oda kell hatnia, hogy ebben a nagyvonalú kultúrpolitikában nemcsak munkás, hanem kezdeményező is legyen.

A Fővárosi Könyvtár múltja Szabó Ervin szelleme lehetővé, sőt parancsolóvá teszi, hogy a legszélesebb néprétegekre hatva az egészséges, józan és reális szellemet fokozatosan érvényesítsük.

A legelső feladat, hogy az eddig főként kiváltságosok számára fenntartott könyvtári rendszeren változtatni kell... az eddigi 14 fiók helyett legalább 30 fiókot kell létesíteni. A második feladat: a tudományos központ, mint Szabó Ervin idejében, tűzze ki feladatul, hogy állandóan kísérje figyelemmel a társadalmi, politikai, gazdasági és szellemi életet, aktuális kérdésekre vonatkozólag adjon ki sűrűn tájékoztató bibliográfiákat...”²⁶

²⁵ Irattár: 38/1945. május 2.

²⁶ Irattár: 02/1945. jún. 12.

Hamvas a továbbiakban ugyancsak Szabó Ervin vezetésének példájára hivatkozva könyvismertető és egyéb propagandisztikus előadások rendszerezését szorgalmazta, „hogya a köztudat kollektív szellemben vezethető legyen”, továbbá a szovjet irodalmat, tudományt népszerűsítő művek kiadását a Főváros Házinyomdája segítségével, valamint a nem német szellemi termékeknek röpbibliográfiákban való népszerűsítését.

A könyvtárvezető (Szentkuty) 1945 június 19-i 3 1/2 oldalas reflexiójában pontról-pontra tagadta kollégája indítványainak jogosultságát és ő, aki Hamvassal ellentétben egykor Szabó Ervin mellett dolgozott, kerülte Szabó Ervin nevének említését. A német (értsd náci) könyvanyag túltengését szerinte „a hatalmas német könyvtermelés magyarázza”. Nem harminc, hanem 70–75 fiókra volna szüksége a könyvtárnak „a nyugati állapotokat figyelembe véve” —, licitálta túlbeosztottját, de hozzátette, hogy 30-at sem lehet tervezni az adott körülmények között. A tudományos központ nemcsak a német, hanem a többi nyugati országok bibliográfiáiból is rendelt könyveket, — bizonygatta a tényekkel ellentétben, szerinte népszerű bibliográfiákat addig is „sűrűn” kiadott a könyvtár, bár hogy ezek többsége milyen célokat szolgált, arról hallgatott a válasz. Különösen megütköztetőnek tartotta, hogy Hamvas „a köztudat kollektív szellemben való vezetését”-t indítványozta, noha szerinte „az egész világ kimondhatatlan áldozatokat hozott a kollektív szellemben való vezetés letörésére”. Ez az ellenvetés nemcsak szerzőjének a politikai terminológiában való műveletlenségére vetett fényt, hanem arra az ismételt törekvésre is, hogy a fasizmust és az azt megsemmisítő szocializmust azonosítsa.²⁷

Végül a megbízott vezető 1945. június 9-én kelt saját könyvtárfejlesztő programját idézve állította azt szembe a Hamvaséval. (A június 9-i dokumentum eredetije eddig nem került elő). E program a könyvtermelés pangására és a könyvpiac szegényességére hivatkozva a központ számára antiquar könyvek nagyobb méretű vásárlását javasolta és elsőként utalt a központ egy igen értékes felszabadulás utáni gyarapodására, a főtí gróf Károlyi könyvtár megszerzésére: „E lépések [ti. régi könyvek beszerzése. Szerk. megjegyzése] egyikéről — (a főtí Károlyi-könyvtár könyvei egy részének megszerzéséről) már tájékoztattam Polgármester urat s meg is nyertem ahhoz hozzájárulását.” A fiókhálózat fejlesztését illetően a június 9-i tervezet „új, állandó jellegű városi közművelődési fiókkönyvtárak alapítását a mai súlyos lakás- és üzlethelyiség-viszonyok között pillanatnyilag” nem tartotta ésszerűnek, legfeljebb „valamilyen könnyebb szállító alkalmatosság, netán egy kisebb autó” felhasználásával a kültekre is kijáró mozgókönyvtár létesítését. Ugyancsak a június 9-i kezdetű előterjesztés utalt a felszabadulás utáni könyvtárpolitika egyik első jelentős kezdeményezésére, mint már a végrehajtás állapotába került feladatra: villamos mozgókönyvtárak felállítására.²⁸ (E mozgókönyvtárakkal, amelyeket ugyanez év júliusától helyeztek üzembe, a könyvtár 1945 második félévi története keretében foglalkozunk.)

Az intézmény akkori vezetői még egy alkalommal beleütköztek a sokáig megtagadott Szabó Ervin nevébe július elejéig tartó működésük során és ehhez kapcsolódik talán utolsó hivatalos ténykedésük a könyvtár élén: 1945 június 25-én ugyanis Kóhalmi Béla, Pikler Blanka, Soltiné Szigeti Gabriella és ekkor már Pórné Váradi Irma is, akit a könyvtárból ugyancsak a fehér terror idején távolítottak el az 1918/1919-es forradalmak alatti magatartásáért, újabb közös előterjesztést juttattak el a polgármesterhez. Ebben felemlítették, hogy a Népszava június 24-i száma szerint, a Szociáldemokrata Párt Központi Oktatási Titkársága Szabó Ervinről akarta elnevezni kézikönyvtárát. Kóhalmi és elvtársai ezt sérelmesnek találták, mert úgymond:

„Azt hisszük, ha arra kerül majd sor, hogy egy intézménynek az ő nevét adják, ez csakis az ő alkotása, a Fővárosi Könyvtár lehet. Ezért arra kérjük a Polgár-

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

mester Urat, szólítsa fel a Szociáldemokrata Pártot, hogy fenti tervétől álljon el és amennyiben Polgármester Úr javaslatunkat magáévá teszi, közölje a Szociáldemokrata Párttal, hogy a Fővárosi Könyvtárat akarja Szabó Ervinről elnevezni.”²⁹

A polgármesteri XI. Ügyosztály Szentkuty-nak küldte el véleményezésre a javaslatot, aki 1945 július 11-én négysoros válaszában állásfoglalást kerülve csupán annyit jegyzett meg, hogy a főváros könyvtára nevét a főváros közgyűlésétől kapta, új nevet is csak attól kaphat. Arról ugyancsak megfeledezett a megbízott vezető, hogy az 1919-es Tanácsköztársaság alatt már egyszer hivatalosan elnyerte a Szabó Ervin nevet a könyvtár és attól minden teketória nélkül fosztották meg az ellenforradalom első hónapjában.

Annyit mindenesetre sikerült elérnie az akkori vezetésnek szabályzatokra hivatkozó észrevételezésével, hogy a könyvtár elnevezésének ügye átmenetileg lekerült a napirendről.

A felszabadulás tényével előállott új történelmi feltételek között azonban a régi vezetőknek az idézett dokumentumokból is kibontakozó utóvédharca csak ideig-óráig vethetett gátat a demokratikus áramlatok érvényesülésének. A mesterkedésükre tett pontot Szentkuty Pál felmentése a könyvtárvezetés alól, — mindössze két nappal azután, hogy az új elnevezés ügyében véleményt nyilvánított.

A további fejlődés szempontjából elhatározó jelentőségű fordulatnak minősíthetjük, hogy kereken 26 évvel az ellenforradalom felülkerekedése után 1945 július 13-án Vas Zoltán polgármester Hajdu Henriket, a neves baloldali személyiséget állította a Fővárosi Könyvtár élére, mint megbízott igazgatót.

Végigpillantva a felszabadulást követő napoktól július közepéig terjedő fejlődésen, bátran állíthatjuk, hogy az imént jellemzett retrográd kísérletek ellenére a könyvtár szerénynek látszó, de az adott feltételekhez viszonyítva mégis igen jelentős eredményeket ért el. Az 1944-ig 13 egységből állott kerületi könyvtárhálózathoz ugyan az egyik, a X. kerületi 12-es számú, teljesen megsemmisült, két további fiók, (a 4-es és 5-ös) megnyitására még évekig nem gondolhattak, a budai 11-es könyvtár jövője is bizonytalan volt. A telitalálatokat kapott Verceléti (ma Karinthy Frigyes) úti 6-os könyvtárat, amely Buda felszabadulása idején ugyancsak reménytelen benyomást keltett, az év közepéig azonban nagyrészt helyreállították. Ugyanakkor már rendszeresen kölcsönzött az 1-es, a 2-es, a 3-as, 7-es, 8-as, 9-es, 10-es és a 14-es fiók. Egy ceruzával készült összesítés szerint 1945 márciusában négy működő fiók 787 kölcsönzőnek 2313 kötetet adott ki, áprilisban már 3150 kölcsönző 9421 kötetet, májusban az előbbi kétszeresét, (6104 olvasó, 18 704 kötetet), végül júniusban 8241 olvasó 28 738 kötetet kölcsönzött ki.³⁰ Elhanyagolható mennyiségek a következő évek milliós, utóbb öt-hat millió körül járó kötetforgalmához képest, mondhatnánk ma, ha megfeledeznénk arról, hogy a későbbi nagy eredmények csíráit képviselték. Ugyanúgy a tudományos központ fejlődésében fordulat előjeleit kell látnunk abban, hogy már az év első felében napirendre került a központ eredeti, még Szabó Ervin által kijelölt társadalomtudományi — szociológiai profilja helyreállításának kérdése is.

Remete László

²⁹ 01/1945. jún. 25. A könyvtárat egyébként Szabó Ervinről 1946-ban nevezte el újból a fővárosi törvényhatósági bizottsága Kálmán József szociáldemokrata bizottsági tag javaslatára.

³⁰ Uo.

³¹ Irattár: 200/1945 jan.

A 6. SZ. KERÜLETI KÖNYVTÁR 50 ÉVE

Sietek előrebocsátani, hogy az első budai fiókkönyvtár az ötven év előtti Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szerény méretű hálózatában a Könyvtár akkori vezetőjének, Braun Róbertnek és a fiókkönyvtár kiszemelt vezetőjének, Szauder Erzsébetnek teljesítménye volt. Ám, hogy erre sor kerülhetett, ahhoz szükség volt arra a nagy hatósugarú cselekvési szabadságra, amelyet a Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztossága ruházott rá a könyvtárügyi politikai megbízottakra.

Elevenen ábrázolja ezt az itt következő lapokon a 6. sz. fiókkönyvtár, az első budai fiókkönyvtár előtörténete, amely a háború előtti évekre vezethető vissza. Röviden, itt csak annyit, hogy Szabó Ervin budai lakos volt, s amikor már háromra „emelkedett” a fiókkönyvtárak száma a pesti oldalon, egyre sűrűbben mondogatta, hogy Budán is el kell kezdeni a fiókhálózat kiépítését. Így esett a választás a Corvin téri „Kis Vigadó” épületében egy fedél alatt a Budai Polgári Kaszinóval meghúzódó kis könyvtárra, a Budapesti Könyvtár Egyesület kissé elárvult létesítményére, hiszen itt nem jelentkeztek helyiség gondok. Az éveken át húzódó tárgyalásoknak végül a Tanácsköztársaság rendeletei vetettek véget.

Így valósult meg Szabó Ervin kedves terve. Alig néhány heti megfeszített munkával pedig Szabó Ervin tanítványainak egyik legjobbjika, Szauder Erzsébet varázsolta a korszerű könyvanyaggal, barátságos bútorzattal újjá és meghitté.

A monitoros ellenforradalmárok támadása pedig nem tudta megakadályozni ünnepléses megnyitását.

Kőhalmi Béla

Harc a nyilvános közművelődési könyvtárhálózat megteremtéséért

A XIX. század végén jelentős társadalmi mozgalom indult meg az úgynevezett egyesületi, ill. „népkönyvtárak” létesítése érdekében. Erre többek között azért került sor, mert a hivatalos Magyarország nem sokat törődött a könyvtárüggyel és mereven elutasította nehogy ezek létesítése, fenntartása a megye vagy a város költségvetését terhelje. Csupán egyes polgári egyesületek, szabadkőműves páholyok, polgári körök kísérleteztek több-kevesebb sikerrel e területen. A későbbiek során azonban az államhatalom urai is felismerték az egyre szaporodó kisebb egyesületi, iskolai és közművelődési egyesületekben létrehozott könyvtárakban rejlő propagandisztikus lehetőségeket, az uralkodó osztály céljainak megvalósítása érdekében. Támogatni kezdték ezeket a könyvtárakat és ezzel egyidejűleg gondoskodtak arról is, hogy a könyvállomány dandárját olyan könyvek képezzék, amelyek alkalmasak arra, hogy elősegítsék pl. a nemzetiségi területek erőszakos magyarosítását, de ezen túlmenően ellensúlyozzák a munkás- és parasztmozgalmakat. A bur-

zsoázia igyekezett a munkások tömegeit megnyerni a maga könyvtárai számára. Alig leplezett célja volt, hogy a munkásokat alacsony szellemi nívón tartsa. A munkások azonban hamarosan felismerték e szándékot, és bojkottálták ezeket az ún. „népkönyvtárakat” amelyek könyvvállományát Szabó Ervin a következőképpen jellemezte: „... e gyűjtemények könyvanyaga túlnyomórészt úgy van összeválogatva, mintha az olvasók valamifajta szellemi kiskorúak és az élővilágból kikapcsolt alvajárók volnának. Népies könyvek a nép számára lepárolt irodalom, a gazdasági, társadalmi, politikai, vallási küzdelmek „kényes” kérdéseivel szemben a pártatlanság hazug mezébe öltözködött és elavult tudomány – szóval, amolyan szellemi gyámság alatt állóknak szánt szegényházi koszt: ez a régimódi népkönyvtárak anyaga – és programja”.¹

Szabó Ervin a fővárosi könyvtárhálózat megalapítója és kiszélesítésének bátor és következetes szószólója és harcosa az 1910-ben publikált, híressé vált Emlékiratában a közkönyvtárak feladatainak felsorolásában ezeket mondja: „... be kell vonnunk az ipari munkásságnak azon százazres seregét, amely ma tudatosan távoltartja magát a legtöbb – nem az ő kezdeményezéséből fakadt továbbképző intézménytől, majd így folytatja: „... ma már nem csak a szervezett munkások, hanem a legtöbb szociálpolitikus is – idegenkedik minden olyan kultúrintézménytől, melyet csak szegény osztályok számára csináltak, amely ezért menthetetlenül lesüllyed a szegény osztályok konvencionális kultúrnívójára, arra, amelyből haladottabb rétegei annyi véres áldozattal éppen felemelkedni akarnak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a munkásosztály elitjének könyvszükséglete semmivel sem alacsonyabb rendű, mint az ún. művelt osztályoké”.²

Szabó Ervin már 1910-ben következetes harcot indított a különböző egyesületi népkönyvtáraknak a városi könyvtárhálózatba való bevonásáért. Emlékiratában meghatározott programjának főbb pontjait a főváros törvényhatósága 1911. július 5-i közgyűlési határozatával fogadta el. Megindultak a tárgyalások a különböző egyesületi és népkönyvtárak társadalmi vezetőségeivel könyvtáraiknak a fővárosi könyvtárhálózatba való bevonása érdekében. Az egyesületi könyvtárak közül kiemelkedett a Budapesti (Budai) Könyvtár Egyesület, amelynek könyvvállománya mind mennyiségileg, mint összetételét illetően a legalkalmasabbnak látszott arra, hogy nyilvános könyvtárhálózatba vonják be.²

Szabó Ervin a Budai Könyvtáregyesület vezetőivel már 1912-ben tárgyalásokat kezdett a terv konkretizálására. Ezekről a tanácskozásokról javaslatként a következőket írja a Fővárosi Tanács illetékes osztályához:

„A nagy nyilvános könyvtár ügyében készült Emlékiratban felvetettek alapján, hogy ti. a meglevő népkönyvtárakkal a pusztá kooperáción is túlmenő viszonyt kellene létesíteni, – már régebben megindultak a tárgyalások a Budapesti (Budai) Könyvtáregyesülettel s ennek folyamán előzetes megállapodás jött létre az Egyesület és köztem oly értelemben, hogy az Egyesület átadja könyvtárát s azt mint külön fiókot a Fővárosi Könyvtár igazgatása alá bocsátja. Az Egyesület budai központi könyvtárában több, mint 20 000, fiókkönyvtáraiban kb. 10 000 kötet részben modern nyilvános könyvtári igényeket is kielégítő könyvanyag van. Minthogy pedig az Egyesület helyiséget és havi 500 korona segélyt kap a fővárostól, könyvanyagának a Fővárosi Könyvtárba való beillesztésével azt a célt szolgálják, hogy a könyvtári kiadások lehetőleg egyesíttessenek, mert szétforgásuk sokkal kevesebb kulturális hasznot hajt. A Budapesti Könyvtáregyesület az imént jelzett jelentékeny hatósági támogatás dacára ma azért sem képes kielégítő szolgáltatokra, mert fizető tagjai egyre fogynak, de része van ebben az alkalmatlan elhelyezésnek is. Mivel pedig ezen az Egyesület saját erejéből segíteni nem tud, viszont pedig a fővárosi könyvtárpolitikájába beletartozik az, hogy a város különböző helyein fiókokat

¹ A nyilvános könyvtár. A Deák Ferenc könyvtár felavatásához. Szabó Ervin helyreigazító sorai. Világ, 1913. XII. 30.

² Szabó Ervin: Emlékirat, 1910.

³ A Budapesti (Budai) Könyvtáregyesület 1891-es keletkezéséről és 1919-ig történetéről, l. Gátiné Pásztor Mária tanulmányát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1956 – 1957. évkönyvében.

létesítsünk, a könyvtár anyaga pedig erre részben alkalmas, semhogy szerzett kulturális és gazdasági javak elkallódjanak, a hatósági beavatkozás helyüktől eminens érdek.

Mindezek s a megbeszélések során elfogadottak alapján van szerencsém javasolni, hogy a Tekintetes Tanács fogadja el és vegye tudomásul, hogy a Budapesti Könyvtár-egyesület könyvtárait a Fővárosnak átengedi s ezt mint a Fővárosi Könyvtár II. kerületi fiókját kívánja kezeltetni”.¹

A főváros tanácsa Szabó Ervin előterjesztésére – amelyet 1912 március 5-én küldött jóváhagyásra – rendkívül gyorsan válaszolt, mert már március 13-i dátummal küldte meg határozatát: „... a tanács a XIV-ik ügyosztály előterjesztésére Szabó Ervin könyvtárigazgató javaslatát a budapesti (budai) könyvtáregyesület átvétele tárgyában általánosságban elfogadja s hozzájárul ahhoz, hogy ez a könyvtár mint a Fővárosi Könyvtár II. ker. budai fiókja kezeltessék”.² Sajnos közbejött az első világháború és a szép terv nem valósulhatott meg. Szabó Ervin 1915. októberében még egy kísérletet tett, újra felvette a kapcsolatot a Budai Könyvtáregyesület vezetőivel és sürgette a már 1912-ben megszületett határozat végrehajtását. Az Egyesület vezetősége ugyan nem másította meg véleményét a könyvtárral kapcsolatban, azonban a háborús események és az Egyesület vezetőségében történt változások miatt tovább húzódott a megoldás. Madzsar József, aki ebben az időben Szabó Ervin mellett igazgató volt, és a Galilei szabadkőműves páholy tagja, ugyancsak mindent elkövetett, hogy érvényre juttassa Szabó Ervin elképzeléseit. A Galilei páholy vezetőségi tagjait megnyerte az ügynek. Arra kérte őket, hogy a Budai Könyvtáregyesület Könyvtárába szervezzék be – a páholy tagjai közül – annyi tagot, hogy többségbe kerüljenek az Egyesületben és ő maga 1916 októberében be is lépett az Egyesületbe. Elképzelésük szerint az ott szerzett többségre támaszkodva sikerült volna olyan határozatot hozni, amely biztosította volna, hogy a Fővárosi Könyvtár kezelésébe vonják és ezen belül működtessék a Budai Könyvtáregyesület Könyvtárát. Sajnos ez az elképzelés sem valósulhatott meg, mert a háború mindent háttérbe szorított.³ A sok huza-vonának végül is az 1919-es proletárforradalom győzelme a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttét vetett véget.

A Tanácsköztársaság létrehozta Buda első nyilvános közművelődési könyvtárát

A Magyar Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztossága 24. K. N. sz. rendelete. Tanácsköztársaság 1919. május 6. 35. sz. kimondta:

(1. §.) „A megszűnt vagy a felszámolás állapotában levő egyesületek (intézmények, társaságok) könyvtárát és archivumát, a hozzájuk tartozó állványokkal és egyéb berendezési tárgyakkal együtt, a Közoktatásügyi Népbiztosság köztulajdonba veszi.”

Az 1919-es proletárdiktatúra idején a még 1918 szeptemberében elhunyt Szabó Ervin tanítványaira, munkatársaira, Dienes Lászlóra és Kóhalmi Bélára bízta a könyvtárügy irányítását, forradalmi átszervezését. Dienes László, aki a munkáshatalom első időszakában a Fővárosi Direktórium egyik népbiztosa is volt, számos javaslatot tett a könyvtárügy fejlesztésére. Az ő javaslatára hozta a fővárosi népbiztosság művelődési osztálya az ekkor már Szabó Ervinről elnevezett könyvtár – közművelődési hálózatról szóló 56813/1919 – XIV. sz. rendeletet, amely többek között a következőket írja: „Budapest könyvtárügyét teljesen a proletárművelődés szolgálatába akarjuk állítani. Be kell hálózni az egész várost közművelődési könyvtárakkal és szakkönyvtárakkal úgy, hogy a város dolgozó népe mindenütt ráakadjon a tanulás centrumaira.”

Ezeknek a rendeleteknek alapján kezdődött el a Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózatának bővítése, fejlesztése. Kézenfekvő volt, hogy a nagyszabású program kere-

¹ Fővárosi Könyvtár irattár 1912. március 5.

² FSZEK, irattár, 6-os könyvtár.

³ FSZEK irattár, 6-os könyvtár.

tében valóra váltják az akkor már 8–9 év óta melengetett tervet és a Szabó Ervin Könyvtár hálózatába vonják a Budai Könyvtáregyesület hanyatlásnak indult gyűjteményét is. Ilyen előzmények után kezdődött 1919. áprilisában a Budai Könyvtáregyesületnek a Corvin téri Budai Vigadó II. emeletén levő könyvtára átalakítása, átrendezése, hogy alkalmassá tegyék városi nyilvános könyvtárfiók funkciójának ellátására. Az előkészítő munkálatok gyorsan haladtak, a fiatal Szauder Erzsébet könyvtáros vezetésével, aki Szabó Ervin mellett vált kitűnő szakemberré. Szauder Erzsébet 1915. szeptember 26-tól 1921. július 1-ig volt a Fővárosi Könyvtár alkalmazásában. Szabó Ervin a következő minősítést adta róla kinevezésekor: „Működésével kezdet óta teljes megelégedésemet érdemelte ki. Szorgalmas és kiválóan intelligens munkaerő, akinek irodalmi ismeretei a kölcsönző szolgálatnál értékes kvalitást képeznek.”¹ Szauder Erzsébet neve szorosan hozzá tartozik a 6-os könyvtár alapításához és történetéhez. Lelkiismeretesen végzett könyvtár-szervezési munkáját később, a fehérterror idején, politikai bűnnek minősítették és nem tudták neki megbocsátani a könyvtár ellenforradalmi vezetői, hogy odaadással dolgozott a munkáshatalom kulturális célkitűzéseiért. A proletárdiktatúra bukása után üldözték, mindent elkövettek, hogy kiűzzék a könyvtárból. Fegyelmi eljárást indítottak ellene és közvetlen munkatársai megrágalmazták, éppen a 6-os könyvtárban végzett kiváló szorgalmáért, szervezési munkájáért. Csak néhány idézet a tanúvallomásokból: „Wesselényi Emilné tanúvallomása szerint a budai könyvtár megnyitása alkalmából, mely éppen az ellenforradalom napjára – az 1919. június 24-i ellenforradalmi puccskísérletről van szó – volt kitűzve, midőn a lövöldözéseknek hallatára hivatalnoktársai ujjongtak, a terhelt fehér arccal, szó nélkül állott és mikor kissé magához tért, azon sópáncodott, hogy a népbiztosok és Dienes László nem jöhetnek el a könyvtár megnyitására.”

Kremmer Dezső, a Fővárosi Könyvtár első ellenforradalmi vezetője és „más tanúk” vallomására hivatkozva állapította meg a fegyelmi határozat, „hogy a terhelt a proletárdiktatúra alatt igen nagy ambícióval és szorgalommal dolgozott, annak bukása után azonban elkedvetlenedett, oly annyira, hogy ez működésén is feltűnően megnyilvánult, amennyiben tevékenykedése huzamosabb ideig a szabotálás látszatát keltette...”¹

A 6-os könyvtár előkészítő munkái befejeződtek és nyitásra készen állt. A nyitást megelőző napokról Kóhalmi Béla a következőket jegyezte meg: „A Szabó Ervin Könyvtár 6. számú fiókja akkor a Corvin téri Budai Vigadó épületében volt. A könyvtár megnyitásának előkészületei június 24-én fejeződtek be. A könyvtárba belépő nem ismert rá a hajdani áporodott levegőjű, kopott bútortatú kaszinó elnyűtt könyvtárára. Az új könyvtár kedves bútoraival, sokszínű köteteivel a Szabó Ervin Könyvtár fiókjainak derűs hangulatát, frissességét árasztotta. A megnyitás napja, sőt órája véletlenül egybeesett a Népbiztosok Háza elleni dunai monitorokról intézett ellenforradalmi támadás idejével. A könyvtár megnyitását azonban épp ezért nem akartuk elhalasztani.”²

1919. június 24-én került sor a Szabó Ervin Könyvtár 6-os számú könyvtárának megnyitására. Azon a napon, amikor az emlékezetes balsikerű ellenforradalmi kísérlettel kellett leszámolnia a proletárforradalom katonáinak. A megnyitásról A Tanácsköztársaság Könyvtárügye című folyóirat 1919. július (4.) száma így emlékezett meg:

„Június 24-én, ugyanabban az órában, mikor a budapesti ellenforradalom kirobbant, mi a tudásnak és közművelődésnek új kapuját nyitottuk meg a reakció fészkében, Budán. A budai könyvtár nagy jelentőségét hangsúlyozandó, bizonyos ünnepélyességgel készülődtünk a megnyitásra. Úgy akartuk, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság, a könyvtárügyi megbízottak, a Központi Munkás- és Katonatanács Elnöksége, a Szabó Ervin Könyvtár vezetősége és a II. kerületi munkás- és katonatanács együttesen adják át a könyvtárat a budai proletároknak. Nem egészen úgy volt: Lukács György népbiztost, Ágoston Péter

¹ FSZEK irattár.

² Szauder Erzsébet fegyelmi ügye. Városi Nyilvános Könyvtár, irattár.

³ Kóhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság Könyvtárügye, 162. o.

elnököt, Dienes László könyvtárügyi politikai megbízottat és Ertler Antalt a II. kerületi munkás- és katonatanács titkárát gépfegyvertűzzel állították meg a fehér monitorok, amint a Központi Munkás- és Katonatanács üléséről az Erzsébet-hídon át a Corvin téri könyvtárba igyekeztek. Gépfegyverek ropogtak, amikor Kőhalmi Béla elvtárs, a könyvtárügyek helyettes megbízottja a könyvtárt a dolgozóknak átadta és ágyú dörgött, mikor a II. kerületi munkástanács megbízottja átvette a proletáriátus nevében. Braun Róbert, a Szabó Ervin Könyvtár vezetője, fegyverzajban tett ígéretet, hogy a könyvtár az egész szervezet nagy alapítója, Szabó Ervin szellemében fogja a közművelődés ügyét szolgálni.

Sokan jöttek el. És ha akadtak olyanok is, akik az első puskaszóra megfutamodtak, még mindig elegen maradtak, akik az ígéretet felfogták. Melegen köszöntötte az egybegyűlt közönség a könyvtár átszervezőjét, Szauder Erzsébet elvtársnőt, aki a patriarkális elavult Budai Könyvtáregyesület könyvtárából pár hét alatt modern nyilvános könyvtárat szervezett.

A budai lakosság nagy örömmel fogadta az első budai Szabó Ervin Könyvtárat. Igen rövid idő alatt 1232 olvasó iratkozott be, és a reakciós Kremmer Dezső, az ellenforradalom felülkerekedése után megbízott vezető 1919-ről készített nyomtatott jelentése is kénytelen volt elismerni, hogy a könyvtárnak napi 300 fő látogatója volt. A proletárforradalom ideje alatt nagy könyvtárfejlesztési tervek születtek Dienes László és Kőhalmi Béla szakavatott vezetésével. Nem rajtuk múlt, hogy negyedszáz esztendőt kellett várni a tervek megvalósítására.

A Horthy-korszak könyvtárpolitikája A gyűjtemény kilakoltatása

A Tanácsköztársaság leverése után a könyvtár a burzsoá restauráció rendelkezései szerint tulajdonjogilag visszakerült a Budai Könyvtáregyesület, illetve utóda a Lövészegylet és a Budai Torna Egyesület hatáskörébe. Ezért rövid időre be is zárták a könyvtárat. Csak hosszú huza-vona után nyithatták meg a régi helyen anélkül, hogy a jogviszony tisztázódott volna. Kremmer Dezsőnek, a Szabó Ervin nevétől megfosztott Fővárosi Könyvtár ideiglenes igazgatójának intézkedésére azonnal leváltották Szauder Erzsébet könyvtárvezetőt és a központ feldolgozó osztályára helyezték. Ezzel egyidejűleg a 6-os könyvtár vezetésével Schein Józsefnét, majd 1921-ben Wesselényi Emilnét bízták meg. Kremmer 1919-ről szóló jelentésében keserűen állapította meg: „A bolsevizmus kitérésében, a diktatúra támogatásában a könyvtárunk – sajnos – számos vezető tisztviselője volt bűnös. A bolsevizmus könyvtárügyének egész szervezete Dr. Dienes László főkönyvtáros és Kőhalmi Béla könyvtáros műve volt. Ebben a szervezetben a legelső helyet – természetesen – a Városi Nyilvános Könyvtárnak szánták.” Kremmer e sorok írásakor nem sejtette, hogy milyen dicséretet mondott Dienes László és Kőhalmi Béla tevékenységéről, a magyar könyvtárügy kiváló egyéniségeiről.

A szépen meginduló könyvtári tevékenység, amely a 133 napos Tanácsköztársaság ideje alatt kialakult, egyre inkább sorvadni kezdett. A gyűjtemény nyitvatartási idejét, amely 1919-ben és még 1920-ban is heti 38 óra volt, 1921-ben 27 órára csökkentették, majd 1922-ben és 1923-ban már csak 25,5 óra lett a heti nyitvatartási idő. Hosszú ideig stagnált a könyvtár forgalma, 1937-ig mindössze két alkalommal 1920-ban és 1929-ben érte el a 2000 főt a beiratkozott olvasók száma, a legmagasabb létszámot 1943-ban mutatták ki, amikor 2643 volt a beiratkozottak száma.

Sajnos a felszabadulás előtti 25 év történetéből csak nagyon keveset tudhatunk meg, mert az évkönyvek, jelentések, értesítők a statisztikai adatokon túl, úgyszólván semmi egyebet nem tartalmaznak a 6-os könyvtárról, mint ahogyan általában is kevés figyelmet fordítottak a hálózatra. A statisztikai adatokból azonban annyi mégis kitűnik, hogy a Horthy-korszak alatt a stagnálás és az igen jelentős visszaesés, időszakai váltogatták egy-

mást. Ennek a helyzetnek illusztrálására idézzünk egy részletet Enyvvári Jenő könyvtár-igazgató 1937. évi jelentéséből:

„A Fővárosi Könyvtár működéséről az utóbbi években kiadott jelentéseimben állandóan visszatérő motívum a könyvbeszerzési dotáció elégtelenségének hangsúlyozása és azokra a szükségszerű követelményekre való figyelmeztetés, amelyekre ez a sajnálatos körülmény előbb-utóbb vezetni fog, de egyúttal annak a reménynek hangoztatása is, hogy a könyvtár helyzete belátható időn belül lényegesen javulni fog. Ezt kell panaszolnom és ennek a reménynek kell kifejezést adnom ez évi jelentésemben is.” És ebben az időben a Fővárosi Könyvtár egész közművelődési hálózata mindössze 13 könyvtárfiókból állott.

1942-ben Wesselényi Emilnét nyugdíjazták és Kolozsvári Gézá-t bízták meg a könyvtár vezetésével, aki már 1923 óta a 6-os számú könyvtárban dolgozott. A Horthy-korszak kultúrpolitikájában elhanyagolható kérdésnek tekintették a könyvtárügyet, nemcsak a proletariátus, de még a polgári-kispolgári rétegek művelődési igényeit sem tartották fontosnak. Hogy ez mennyire így volt, ezt sajnos a 6-os könyvtár esetével is illusztrálhatjuk. 1943 őszén a könyvtárt váratlan hatósági intézkedésre 3 nap alatt ki kellett költöztetni, mert a helyiségeket katonai hivatal céljára vették igénybe. Még annyi időt sem engedélyeztek, hogy másik helyiséget keressenek. Ilyen körülmények között, átmenetileg a Reviczky utcai központba kellett szállítani a bútorzatot és a könyvvállományt. Buda első nyilvános könyvtárát tehát rövid úton kilakoltatták! Csak 1943 novemberében sikerült új helyiséget találni, mégpedig a XI. kerületben, a Verpeléti út 9. szám alatti új házban levő két üzlethelyiségben. Ez a könyvtári helyiség sokkal kisebb volt, mint a Corvin-téri. Közel négy hónap eltelte után végül is 1944. február 15-én megnyílt új helyén a 6-os számú kerületi könyvtár. Sajnos a szűkös helyiségek miatt egészen 1950-ig gyermekkönyvek kölcsönzésére nem kerülhetett sor.

Újabb megpróbáltatások

Ezen a helyen sem örülhettek sokáig a budai olvasók a könyvtárnak, mert azt az 1944-es év végén a bombázások alatt belövés érte és a helyiségek utcai frontja súlyosan megrongálódott, a könyvvállomány tekintélyes része tönkrement, elpusztult. Ami pedig megmaradt, annak is nagyrésze az utca prédája lett. Amint azt a szemtanúk elmondották, az épület derék házfelügyelője, Mátrai István mentette, ami még menthető volt, de a meginduló ostrom napjaiban őrzéséről már nem gondoskodhatott. A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1943–1945. számában a következőket olvashatjuk a könyvtár akkori állapotáról:

„1945 elején a közelben lakó Rozgonyi Györgyné könyvtári tiszt, látva a bekövetkező pusztulást, Galner Ferenc XI. kerületi előljárótól engedélyt kért és megbízást kapott a könyvek és berendezési tárgyak elszállítására a Verpeléti út 5. sz. ház egyik lakásának rövid úton kibérelt szobájába. A ház lakóinak, munkaszolgálatosoknak, egy-két előljárósági tisztviselőnek, katorának a segítségével kosarakban hordták át a könyveket, amikor a támadás szünetelt, vagy csendesebb volt. A harmadik napon bekapcsolódott a munkába Zsák Wilfried könyvtári felügyelő és Vértessy József könyvtári főtiszt, valamint Keszthelyi Erzsébet könyvtári főtiszt is, amikor 2–3 esetben a harcok szüneteiben el tudott jönni. A férfiak tartózkodtak csak a könyvtárban, a nők a Verpeléti út 5. szám alatt átvették és rakták a könyveket. Közben ismeretlen egyének a könyvtár helyiségébe egy teherautót s mögéje egy ágyút állítottak be, amit egy német katona éppen Zsák és Vértessy odamenetelekor vett észre. Pisztolyát rájuk fogva azt állította, hogy ágyúját ellopták s azonnal le akarta őket löni. Szerencsére egy ismerős német tiszt és a gyorsan odahívott előljárósági tisztviselők tisztázták a helyzetet. A felszabadulás után a könyvtár siralmas képet nyújtott. Hátsó falán hatalmas lyuk tátongott, egyik kirakatán szabadon lehetett bejárni. Amint az élet kezdett Budán megindulni, Galner előljáró, majd utóda Frey Ágoston

előljáró a könyvtár iránti szeretettől vezetve, lassan rendbehozatta a helyiséget..." A könyvtár vezetője a felszabadulás után Rozgonyi Györgyné lett, aki sokat fáradozott a gyűjtemény megmentésén, a már azóta elhalálozott Zsák Welfriddel és a könyvtárt ma is szorgalmasan látogató Vértessy József nyugalmazott könyvtárossal együtt.

Felszabadulás utáni újjáépítés

Megkezdődött a könyvtár teljes rendbehozása, amely komoly nehézségekbe ütközött, mert a bútorok nagyrésze tönkrement. A központ háziműhelye a lehetőségekhez mérten igyekezett berendezni a könyvtárat. Egy kissé kopott és primitív volt ez a berendezés, de ki látta ezt akkor, illetve kinek tűnt volna ez föl, amikor szép fővárosunk romokban hevert? Végül is 1945. év végén újra megnyitotta kapuit az „újjáépült” 6-os könyvtár. A kommunista párt ösztönzésére és vezetésével megindult romeltakarítás gyors eredményekre vezetett. Lassan-lassan megindult az élet, és ezzel egyidőben megkezdődött a könyvtárhálózat helyreállítása és fejlesztése az 1919-ben megalkotott és megkezdett alapelvek szerint. A fővárosi törvényhatósági bizottsága 1946. évi május hó 22-én egyhangúlag elhatározta, hogy a Fővárosi Könyvtár nagy újjászervezője és elévülhetetlen érdemű volt igazgatója emlékére ismét Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nevet vegye fel. Nagy elégtétel volt ez, kifejezése annak, hogy 27 év után ismét a Szabó Ervin-i célkitűzések kerültek előtérbe s ha nem is akadálytalanul, de egyre erősebben bontakozott ki ennek az iskolának következetes érvényrejuttatása. Erre biztosíték volt, hogy ezt a koncepciót olyan kommunista vezetők képviselték, és megvalósításáért folyó munkát vezették, mint Dienes László, Kóhalmi Béla és Solti Andrásné (Szigeti Gabriella). A könyvtárhálózat újjáépítése a háborús károk helyreállítása a Horthy-rendszer ideje alatt felhalmozott félponyva, hamis szemléletű gicces könyvek folyamatos kivonása és ezzel egyidejűleg a hálózatfejlesztéssel párhuzamosan a könyvtári tisztviselők helyett, a Szabó Ervin-i iskola alapján új könyvtáros generáció felnevelése volt a legfontosabb teendő.

Szemléletbeli változásra volt szükség egyrészt az új típusú könyvtárosok feladatait illetően, másrészt a „minden igényt kielégíteni” vagy az „igényeket megteremteni” probléma megoldására. Egy 1947-es felmérés, közvéleménykutatás eredményéről Solti Andrásné (Szigeti Gabriella) a könyvtárhálózat akkori vezetője a következőket írja: „1947 januárjában közvéleménykutatást végeztünk olvasóink körében. A kérdéseket úgy tettük fel, hogy a kapott válaszokból megállapíthassuk az átlagos nívót. Sajnos, az eredmény lesújtó volt. Az olvasók legnagyobb része a silány könyveket szereti és csak elenyésző réteg az, amelynél már kialakult ízlésről lehet beszélni. Különösen kiderült ez a válaszok indoklásaiból, amelyek sok esetben nemcsak fejletlenséget és bizonytalanságot árultak el, hanem az őszinteség hiányát, sznobizmust is. Ezek után világosan látjuk: nem az igények kielégítése, hanem először az igények megteremtése a feladatunk, amihez hozzá is láttunk azonnal.”¹

1945-től 1948-ig voltaképpen az újjáépítés volt a súlyponti kérdés, de már megtették az első lépéseket a korszerű könyvtárhálózat kialakítása felé is, aminek egyik előfeltétele volt a hálózat átszervezése, a meglehetősen nagy értékű könyvtömeg kivonása s ezek pótlása a demokratikus kultúrpolitikai célkitűzéseket támogató könyvekkel. Ugyancsak előtérben álló feladat volt az új szemléletet képviselő, új típusú könyvtárosok képzése. Dienes László még 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt állapította meg „A könyvtárak a kommunista társadalomban” c. munkájában az új típusú könyvtárosokról a következőket: „nem elég a kultúrához vezető eszközöket egyszerűen átadni, letenni a kezébe a proletáriátusnak, hanem ezenkívül kötelességük meg is tanítani, hogy hogyan éljen velük.

¹ FSZEK Évkönyve, 1947.

S a jó könyvtáros feladata nem az, hogy a könyveket kivegye-bevegye és a polcokon rendben tartsa, hanem sokkal több és szebb ennél: a könyvek elvezetése az olvasó lelkéhez. Ez a könyvtáros igazi feladata, ahol a munka már felülemelkedik az egyszerű mechanikus és kezelési munkálatokon és szép szellemi munkává válik.”²

A Szabó Ervin Könyvtár vezetői 1945 után mindent megtettek annak érdekében, hogy a régi könyvtári-tisztviselői szemlélet helyett a Dienes László által megfogalmazott könyvtárosi szemlélet érvényesüljön. Fő célkitűzés volt, hogy a tömegek számára minél több kerületi könyvtárat létesítsenek. Az 1919-es proletárdiktatúra szellemében fogant és elindított kultúrforradalom méltó folytatásaként kezdődött az a hősi korszak, amely hivatva volt arra, hogy létrehozza a Szabó Ervin által megálmodott nagy fővárosi könyvtárhálózatot.

*

A 6-os könyvtárban a szűkös helyiség viszonyok és a szükséges felszerelések hiánya miatt azonban egyelőre csak igen lassú fejlődést mutatnak az 1946–1950. évi statisztikai mutatók. A gyermek olvasók számára ekkor még nem volt kölcsönzés, pedig nagy szükség lett volna erre, tekintve a közeli iskolák tanulóinak állandó érdeklődését.

A XI. kerületi tanács igazgatása alatt

1951. január 1. hatállyal a Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózatát decentralizálták, ennek keretében a 6-os könyvtár is a XI. kerületi Tanácshoz került, az gondoskodott a könyvtár anyagi és személyzeti ellátásáról, politikai és kulturális irányításáról. Továbbra is központilag történt a könyvbeszerzés és a nyomtatványokkal való ellátás, a könyvtárak szakmai irányítása. Ezt követően 1953-tól a 6-os könyvtár is önállóan szerzi be a könyveket, megadott gyarapítási kereten belül. Ez utóbbi intézkedés mindenképpen pozitív hatással volt a könyvtárlományszélesítésére. Javult az állományfejlesztés, messzeemenően figyelembe vehették a kerület igényeit, sajátosságait. A decentralizálás azonban jelentősen megnövelte a könyvtárvezetők munkáját, mert mindenütt nekik kellett elkészíteni a könyvtár évi költségvetését és állandóan figyelni annak felhasználását stb. Ez bizonyos mértékig az olvasószolgálati, a könyvtár tartalmi munkáját rövidítette meg. Másrészt viszont az 1951-es intézkedés pozitív hatást is gyakorolt, mert szorosabbá vált a könyvtár kapcsolata a kerület más kulturális intézményeivel, tömegszervezeteivel, igénybe is vehette ezek segítségét. A XI. kerületi Tanács jó gazdának bizonyult, igen gyorsan olyan jó viszony alakult ki a könyvtár és a tanács népművelési osztálya között, amely biztosította a könyvtár további fejlődését. Változás állott be a könyvtár vezetésében is. Rozgonyi Györgyné nyugalomba vonulása után 1951 végétől átmenetileg Bartosné Vásárhelyi Edit, utána rövid ideig Dávid Gyuláné, majd 1952–1953-ban Tordai György volt a könyvtár vezetője. 1952-ben a kerületi tanács újabb helyiségeket biztosított a gyűjtemény fejlesztésére, ahol több ezer forintos költséggel külön gyermekrészleget és olvasótermet rendezhettek be. Ezzel végre megoldódott a 6 éven át húzódó probléma a gyermekek is kölcsönözhetek korszerű körülmények között. A fejlesztéssel egyidőben megindult a propagandamunka új olvasók szerzéséért, amely gyors eredményt hozott: számuk gyorsan emelkedett, s a nagyobb alapterületű intézmény is hamarosan szűk lett az olvasók számára. 1953. április 1-én újabb változás történt a vezetésben: e sorok íróját Uray Bélát bízták meg a könyvtár vezetésével.

1954-ben a kerületi tanács ismét jelentősebb hozzájárulással segítette a könyvtárat, felnőtt részlegét új bútorral és más fontos felszerelési tárgyakkal látta el. Az olvasókkal való szorosabb kapcsolatot erősítette, hogy 1954-ben létrehozták – a hálózatban talán

² A Tanácsköztársaság Könyvtárügye, 1919. június 1. 2–3. sz.

elsőként – az Olvasók Bizottságát, ennek az volt a célja, „hogy tolmácsolja az olvasóknak a könyvtár működésével és a könyvtári feladatok ellátásával kapcsolatos észrevételeit, kívánságait és bírálatát a könyvtár vezetősége ill. munkatársai felé.”¹ A bizottság, amely két évig működött, jelezte a különböző olvasói könyvigényeket, egy-egy tagja minden pénteken 17-től 19 óráig állott az olvasók rendelkezésére, a kívánságokat feljegyezte és a könyvtárvezetővel megbeszélte. A bizottság közreműködésével olvasói értekezleteket is szerveztek. Ezeken az Olvasók Bizottságának egyik tagja elnökölt, és a könyvtárvezető rövid beszámolója után az olvasók mondták el véleményüket. Csak ízelítőül néhány hozzászólást az 1954. évi olvasói értekezletről. Siraki Jenő nyugdíjas: „Az Olvasók Tanácsa folytasson irodalmi közvélemény kutatást, ezt összegezve juttassuk el a kiadókhhoz...” Dr. Bárczi Gusztáv a Gyógypedagógiai Főiskola – azóta elhunyt – Kossuth-díjas igazgatója, országgyűlési képviselő: „Fontosnak tartja az új könyvek rövid ismertetését, egyszerre több könyvet. Ő maga is szívesen áll a könyvtár olvasóinak rendelkezésére, szívesen vállalja pl. Szecsenov: Az agy reflexek működése c. könyvről egy népszerű előadást meg tartását. Általában a természettudományos művek megvitatását és ilyen előadások tartását igen fontosnak tartja.”² Bárczi professzor ajánlatát örömmel elfogadták és az előadást meg is tartották a kerületi tanács nagytermében 378 érdeklődő résztvevővel, kiemelkedő sikerrel.

1954. március 26-án az Országos Könyvtáros Értekezlet felhívására a Népművelési Minisztérium meghirdette a „Tömegkönyvtárak felszabadulási versenyét” hazánk felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából. A verseny célja a könyvtári munka egészének megjavítása volt. A 6-os könyvtár is benevezett a versenyre és elnyerte a Népművelési Minisztérium „Kiváló Könyvtár 1954–1955.” feliratú díszszaszalját.

Azon elv alapján, hogy a könyvet el kell juttatni a kerület minél több lakosához, már 1951-ben elkezdtek az ún. kölcsönzőállomások létesítését a kerület különböző részein. Ezeket leginkább a társadalmi szervezetek helyiségeiben, emellett kisebb üzemekben, honvédségi alakulatoknál stb. helyezték el. A kölcsönzőállomások 100–300 kötetig terjedő letéti állományt kaptak és kezelők társadalmi munkában végezték a könyvtárosi teendőket. Ez eleinte hasznosnak és szükségesnek látszott, de utóbb feleslegesnek bizonyult és az állomások nagy részét meg kellett szüntetni. Szerepet játszott ebben, hogy a szervezetek, intézmények stb. saját könyvtárakat hoztak létre, másrészt az olvasás iránti növekvő igényeket nem elégítették ki a 100–300 kötetes gyűjtemények. A későbbiek során teljesen megszüntették azokat és helyettük saját kezelésű könyvtárfiókokat hoztak létre Albertfalván és Kelenvölgyben. Mindkét fiók körzeti párthelyiségben kapott otthont, és heti három napon át kölcsönzött. Bár ezek a gyűjtemények ebben az időben igen szégyesek voltak, a lakosság mégis nagy örömmel fogadta őket.

Tovább fokozódott az olvasók létszámának emelését célzó propagandamunka. Általános és középiskolások körében könyvtárlátogatásokat szerveztek, olyan tömeges méretekben, hogy negyedévenként 15–20 osztályt is elhoztak a könyvtárba. Ugyanoda invitálták a megszűnt kölcsönzőállomások olvasóit is. Ebben az időben indult meg a szemléltető agitációs eszközök alkalmazása a könyvtár állományának jobb feltárása érdekében. Ez szinte kényszerítő körülmény volt, tekintve a gyűjtemény zártpolcos rendszerét. Az előbbiekkal párhuzamosan a könyvtár személyzete arra is törekedett, hogy konkrét segítséget nyújtson olvasóinak a napi politikai kérdések megértéséhez, az általános tájékozódáshoz. Íme néhány példa: A Szabó Ervin Könyvtár Központja 1950-es évek elején önálló bibliográfiai osztályt hozott létre, amely rövidesen népszerű könyvészeti sorozatok tömegével látta el a közművelődési hálózatot. A bibliográfiák népszerűsítése, jobb felhasználása, de a könyvpropaganda érdekében is a 6-os könyvtárban elkészítették az „Olvasási tanácsadó” táblát, ezen helyezték el a különböző bibliográfiákat,

¹ Az olvasóbizottság elnökének Pollák Andornak felhívásából. 6-os könyvtár irattára.

² Jegyzőkönyv az 1954. december 7-i Olvasóértekezletről, 6-os könyvtár, irattár.

az egyes címek mellé odaírták a könyvek lelőhelyét is, ami támogatást nyújtott az olvasóknak a választásnál. Említést érdemel az is, hogy a tanácsválasztások idején témakartotékok készítették „Mit kell tudni a Tanácsokról?” címmel, amit a kerületi pártbizottság sokszorosított és a kerület összes üzemébe is eljuttatott. Feltűnt, hogy az olvasók ritkán fordulnak a katalógusokhoz, aminek egyik oka abban állt, hogy a könyvtárosok keveset tettek azok használatának megismertetése érdekében. Törvény lett ezután, hogy minden új olvasóval meg kell ismertetni a katalógusok használatát. Az 1950-es évek közepén kezdtek meg az olvasótermi kézikönyvtár erőteljesebb fejlesztését és magának az olvasóteremnek otthonosabbá, barátságosabbá alakítását. Hatékony lépések történtek a főváros könyvtárhálózatánál fiatalabb üzemi könyvtárakkal való együttműködés megteremtésére. 1955-től kezdve a kerületi Pártbizottság segítségével negyedévenként összehívták a kerületi üzemek könyvtárosait, ez alkalmakkor szakmai segítséget és tájékoztatást nyújtott a 6-os könyvtár, amely megszervezte az üzemi könyvtárosok alapfokú tanfolyamait is. Egy-egy tanfolyam 3 hónapig tartott, előadók: Hajó Lajosné a kerületi tanács népművelési osztály vezetője és Uray Béla könyvtárvezető. A tanfolyam bizalmi Sárosi Istvánné volt. Három ilyen tanfolyam zajlott le, összesen 82 üzemi könyvtáros kapott bizonyítványt annak elvégzéséről. Az üzemi könyvtárakkal az évek során nagyon jó kapcsolat alakult ki. A negyedévenként megtartott értekezleteket mindig más-más üzemi könyvtárban tartották meg, és így azok egyben tapasztalatcserét is jelentettek. Az üzemi könyvtárosok igen gyakran fordultak különböző kérdéseikkel, problémáikkal a 6-os könyvtár vezetőjéhez. Ez a szoros kapcsolat csak akkor lazult meg, amikor rendeletileg szabályozták az üzemi könyvtárak módszertani irányítását.

Ezekben az években vette át a gyermekrezsleg vezetését Sárosi Istvánné, aki még Szabó Ervin tanítványai közül való volt. Nagyon szerette a gyermekeket, fáradságot nem ismert, amikor egy-egy gyermekrendezvényt kellett előkészíteni és megtartani. A gyermekek viszonzták az „Annus néni”-ként emlegetett idős könyvtárosnő érzelmeit és évek múltán felnőtt korukban is szeretettel emlékeznek és gondolnak rá. Az ő munkája nyomán olyan gyermekkönyvtári módszerek honosodtak meg, amelyek példaként szolgálhattak mindazok számára, akik e területen tevékenykedtek. Se szeri se száma a rendezvényeknek, amelyek az ő nevéhez fűződtek. Hivatásának tekintette foglalkozását. Csak néhány példa a csoportos foglalkozásokat illetően: Köztudomású, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi gyermekkönyvtáraiban dia-film kölcsönzés is folyik. Ezek népszerűsítése és használatuk bemutatása céljából rendszeresen dia-film vetítést tartanak a gyermekkönyvtárakban, illetve az olvasóteremben. Bikácsi Lászlóné, a hálózati gyermekkönyvtárak csoportjának vezetője a következőket írta a Szabó Ervin Könyvtár 1949–1954. évi Évkönyvében: „A dia-film felhasználásában élen jár a XI. ker. Tanács Szabó Ervin Könyvtára. Néhány példa programjából: „Molekulák, atomok és rádiumok” „Vulkánok és földrengések”, „Rákóczi és Sárospatak”, „Magyarország felszabadítása”, „Gorkij”, „Majakovszkij”, valamennyi dia-vetítéssel. A könyvtáros ugyanakkor a témához megfelelő kiállítást is készít. Ugyanez a könyvtár utcai kirakatában is vetít diát. Így este a járókelők nagy csoportja vesz tudomást a könyvtár életéről.” Az idézett beszámoló azt is kiemelte, hogy „A XI. kerületi Szabó Ervin Könyvtár a felszabadulás évfordulója alkalmával beszámolt a gyermekeknek a könyvtár és a könyvállomány fejlődéséről, olvasói közreműködésével meséket dramatizált, végül megjutalmazta legjobb aktivistáit. Az ünnepi olvasóértekezletre meghívta a szülőket és pedagógusokat is.”

Sárosi Istvánnét nemcsak a gyermekek, hanem munkatársai és a kerületi pedagógusok is szívükbe fogadták. A pedagógusok gyakran kérték ki tanácsát különböző kérdésekben. 1956-ban a 6-os könyvtár kollektívája bensőséges ünnepségen emlékezett meg Sárosiné szolgálatba lépésének 40. évfordulójáról. Az ünnepségen jelen voltak a XI. ker. Tanács és a Szabó Ervin Könyvtár Központjának képviselői és az ünnepelt családja is. Sajnos a könyvtárnak ez a kiváló munkatársa 1962-ben, nyugdíjazása után néhány hónappal súlyos betegségben elhunyt.

**Az 1956-os ellenforradalom időszakában.
Ismét a Központ igazgatása alatt**

Az 1956-os ellenforradalom nehéz heteiben a könyvtár dolgozói őrizték a felhalmozott eszmei és anyagi értékeket a városban garázdálkodó kultúrbarbárok pusztítása elől. A munkatársak a közlekedési nehézségek ellenére bejártak a könyvtárba, bár kölcsönzés nem volt, de mindenki láthatta, hogy a könyvtárban vannak és dolgoznak, így a gyűjteményt nem érte anyagi károsodás. Mindössze egyetlen incidensről maradt híradás, amelyet a házfelügyelő mondott el: „Október végén a kapuban álltam, és a könyvtár kirakata előtt állt egy ember. Amikor meglátott azt kérdezte, ki a házfelügyelő? Én vagyok — válaszoltam. Felszólított, hogy vegyem be a kirakathból a könyveket. — A könyvtár munkatársai nincsenek benn, csak holnap reggel jönnek be — feleltem neki. „Azonnal szedje be a könyveket, mert különben betöröm a kirakatot!” Egy arra jövő férfi meghallotta, hogy mit mondott és rászólt: „Mit akar maga attól a kirakattól, olyan sok üveg van most az országban, hogy törni zúzni lehet?” A mindenáron törni-zúzni akaró egy pillanatra meghökkent, aztán elindult tovább, de így fenyegetett „visszajövök nemsokára a VIII. kerületiekkel.” (Szakály Józsefné a Karinthy Frigyes út 9. sz. épület házfelügyelőjének szíves közlése.) Szerencsére nem jött vissza. Az ellenforradalmat követő hónapokban többen azzal a kérdéssel fordultak a 6-os könyvtár vezetőjéhez, hogy ugye, most már lesznek indexes könyvek is a könyvtárban? Amikor megkérdezték, milyen tiltott könyvek felszabadítására gondoltak, legtöbbször Erdős René, Kosáryné Réz Lola, Zilahy Lajos vagy Bromfield műveit említették és erre azt a választ kapták, hogy a közművelődési könyvtáraknak nem feladata a csekélyértékű, hatásvadászó könyvek terjesztése. A könyvtár a szocialista kultúrpolitika szerves részeként kíván és fog is működni. Természetesen figyelemmel kísérik az olvasók igényeit, kívánságait, de azokat a könyvtár múltjához, nevéhez méltó irodalmi színvonalon elégitik ki.

A könyvtár forgalmi statisztikája és az olvasószolgálati munkában szerzett tapasztalatok jól illusztrálják, hogy milyen kárt okozott az ellenforradalom eszmei vonatkozásban. A statisztika jelzi az októberi események erős hatását a könyvtárra és olvasóira. Ha összehasonlítjuk az ellenforradalom előtti, utáni és az 1957 június hónapjának adatait, akkor a következőképpen alakul a kölcsönzött könyvek műfaji megoszlása:

Hónap	Polit. ideol.	Műszaki	Term. tud.	Egyéb	Együtt	Új magyar	Régi magyar	Szovjet	Világ irod.	Népl. dem.	Egyéb	Együtt	Gyermek irod.	Összesen
1956 IX.	116	135	250	1 269	1 770	2 214	820	475	2 087	272	3 656	9 524	1 536	12 830
1956 XII.	15	52	143	602	812	316	257	27	1 147	141	2 743	4 631	408	5 851
1957 VI.	64	83	260	1 671	2 078	2 017	1 424	201	1 221	517	3 505	8 885	1 446	12 409

A táblázatból kitűnik, hogy 1956 decemberében igen számottevő a visszaesés, amiben annak is része volt, hogy ekkor még csak 9-től 13 óráig tarthatott nyitva a könyvtár. Feltűnik továbbá, a politikai, az ideológiai és a szovjet irodalom forgalmának erős csökkenése. E ponton is érezhető volt az ellenforradalom uszító, megfélemlítő propagandájának hatása. 1957 júniusában viszont már észrevehető a konszolidálódás, annak ellenére, hogy a nyári hónapokban a forgalom általában alacsonyabb.

Jelentős fordulat, melynek előkészítése még 1956 elején indult meg: 1957 április 1-i hatállyal a kerületi könyvtárak ismét a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának kezelésébe kerültek. Az intézkedés következtében átmenetileg elhidegült, majdnem teljesen megszakadt a 6-os könyvtár kapcsolata a kerületi Tanáccsal. Hosszú és szívós meggyőző

munkával, időnként a helyi sajtón keresztül is vitázva az illetékesekkel, sikerült végül megtörni a jeget. Sikerült meggyőzni az illetékeseket, hogy bárki a gazdája a könyvtárnak, az mindenképpen a XI. kerület lakosságának kulturális igényeit elégíti ki. A közös cél: a kerület könyvtári ellátottságának lehető legjobb megszervezése. A félreértések eloszlása után felújult a nagyon jó kapcsolat a kerületi Tanáccsal.

A könyvtár forgalma az ellenforradalmi megrázkódtatással összefüggő átmeneti hanyatlás után ismét állandóan emelkedett, a helyiség egyre inkább szűknek bizonyult. Ekkor kezdett tért hódítani a könyvtár hálózatában a szabadpolcos rendszer, de a 6-os számú könyvtár a helyiségek kis mérete miatt – nem tudott áttérni a szolgáltatás korszerűsítésére. E fogyatékoságot azzal kívánták valamennyire ellensúlyozni, hogy a korábbiaknál is intenzívebben alkalmazták az állományt feltáró könyvtári szemléltető eszközöket.

1957-ben revízió alá vették és átszakszakták a katalógusokat. A könyvtár munkatársai megindították és elkészítették az „Új szerzeményeink katalógusa rövid tartalmi ismertetéssel az 1957. évtől” c. annotált katalógust is amelyet 1964-ig folyamatosan vezettek. Mivel a kiadvány mérete meghaladta a katalóguscédulák szabvány méretét a sorozat kiadását nem folytathatták. Ugyancsak az olvasók jobb eligazítását szolgálta egy másik, fokozatosan kiépített, „Irodalomtörténeti útmutató” című cédulakatalógus, amely körülbelül 800 cédulát tartalmazott. A központ bibliográfiai osztálya később többek között ezt is felhasználta a szerkesztésében készült irodalomtörténeti katalógushoz, amely azután valamennyi kerületi könyvtárba eljutott. A 6-os könyvtár ugyancsak ebben az időben kezdte el egy „Címszókatalógus” szerkesztését, amelyet 1959-ben fejezett be. Ehhez azok a gyakran előforduló esetek adtak ösztönzést, hogy az olvasók csak a könyv címére, nem egyszer arra is csak bizonytalanul emlékeznek. E katalógus segítségével a könyvtáros gyorsan és megbízhatóan tudott válaszolni, útmutatást adni a keresett könyvhöz. A katalógusban egymás mellé kerültek az azonos vagy hasonló című, de más-más szerzőjű művek:

Pl. Nehéz idők (Dickens)

Nehéz idők (Szabó Pál)

Nehéz idő (Sadoveanu)

Művészek (Lewis, Sinclair)

Művészek (Czeizing – Fehér) 750 rakt. jelzetű mű./stb.

Az ilyen és a későbbiek során készült hasonló segédletek mind sürgős igényt voltak hivatva kielégíteni a könyvtárosok, de az olvasók számára is fontos segédeszközzé váltak a tájékoztató munkában. A 6-os könyvtár címszókatalógusát egyébként gyakran igénybe vették és veszik a hálózat többi könyvtárai is. Ugyancsak említést érdemlő állomásai a fejlődés újabb periódusának, hogy 1958-ban a gyermekrészleg új berendezést kapott, az olvasótermet is otthonosabbá, derűsebbé alakíthatták, függönyöket, terítőket stb. juttattak, modernizálták a világítóberendezést is. A könyvtár tehát egyre szépült, forgalma növekedett, a legfontosabb probléma megoldására azonban sajnos az itt tárgyalt időszak végéig nem került sor: a könyvtár alapterületét nem növelhették, pedig az a helyiségeket minden tekintetben kinőtte. A könyvállomány elhelyezése rendkívül nehézvé vált, a raktár teljesen megtelt, további terjeszkedésre nem volt lehetőség. Az erősen megnövekedett forgalom lebonyolítása rendkívüli erőfeszítést követelt a könyvtárosoktól.

1959-ben a kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága tárgyalta a könyvtár helyzetéről, munkájáról szóló jelentést, amelyben Uray Béla azt javasolta, hogy tegyék megfontolás tárgyává, hogy amennyiben a mellettünk levő Verpeléti út 11. szám alatti üres telek beépítésre kerül, vegyék igénybe új könyvtár létesítése céljából. A Végrehajtó Bizottság a javaslatot elfogadta, és a következő határozatot hozta: „A VB. utasítja a VB. titkárát, hogy a könyvtár bővítése érdekében keresse meg a Fővárosi Építőipari Beruházási Vállalatot, s hasson oda, hogy a könyvtár melletti foghíjas telek beépítésével egyidőben biztosítsák a könyvtár bővítését. Határidő: 1959. január 15. Felelős: Völgyesi József VB. titkár.”¹ A kerületi Tanács viszonylag gyorsan intézkedett. Kiderült, hogy az üres telket

¹ XI. ker. Tanács VB határozat, 6-os fiók, irattár.

1963 – 1964-ben kívánják beépíteni és a kerületi Tanács igénye alapján a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 2 millió forintot adott az új könyvtár létesítésére és ezzel egyidőben a tervezést végző „BUVATI” megbízást adott Virág Csaba építésznek a tervek elkészítésére. Itt kell megjegyezni, hogy az első elképzelés szerint a könyvtár megmaradt volna a régi helyén és az új épületből kapott volna 130 m² területet. A tervező azonban más megoldást választott és a következő javaslatot juttatta el a Fővárosi Tanács Népművelési Osztályához:

„... megemlítem, hogy a körülmények megvizsgálása, valamint a nevezett fiókkönyvtár vezetőjével való megbeszélés során a következő javaslatunk volna: helytelennek tartjuk, hogy nevezett komoly forgalmú fiókkönyvtár két épületben a kapualjak és az épület határoló falai által három részre szakítottan alakíttasson ki, mert ez a megoldás sem esztétikailag, sem funkció szempontjából kedvező soha sem lesz.

Javasoljuk tehát azt, hogy az újonnan tervezett 11. sz. épület teljes egészében foglalja magába a fiókkönyvtárat, és a 9. sz. épület jelenleg elfoglalt üzlethelyiségei a 11. sz. épületbe tervezendő gyümölcsös bolt illetve egyéb üzlethelyiségei részére adassanak át.”¹ Ezt a javaslatot megvizsgálta és jóváhagyta az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtár-építési Szakbizottsága azzal a módosítással, hogy – mint írja – „... ezen túlmenően szűkeségnek látszik, hogy az új épület földszintjének udvari része nagyobb területet foglaljon el, mint a ház emeleti része, mivel a könyvtár területi igényeit perspektivikusan csak így lehet biztosítani.”²

Az indítványt módosításával elfogadták, és így kezdődött el 1963-ban az építkezés, amely 1965 tavaszán fejeződött be. A könyvtár dolgozói természetesen nagy örömmel fogadták a döntést, sajnos azonban a beköltözésig pontosan 6 év telt el. Ez a 6 esztendő az egyre növekvő olvasói létszám és helyhiány miatt nagyon nehezen telt el. Igen nagy szellemi és fizikai többletterhelést jelentett a munkatársak számára.

1960-ban a Fővárosi Tanács Művelődési Osztálya megbízásából az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Módszertani Osztálya Sallai István osztályvezető vezetésével 6 tagú bizottságot küldött ki a Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak tanulmányozására. Ez a bizottság a könyvtárak túlterheltségét, telítettségét illetően ezt állapította meg: „A megvizsgált könyvtárak átlag-kötetszáma 24.000, az átlagolvasók száma pedig (a gyermekolvasók kivételével) a 3500 felett van. (A 2. sz. könyvtárban pl. 5750 a felnőtt olvasók száma és 5,77 kötet jut egy olvasóra, a 6. sz. könyvtárban 5464 a felnőtt olvasó és 5,86 kötet jut egy olvasóra.) A fővárosi kerületi könyvtárak a túlterheltség olyan fokát mutatják, amire aligha van példa.”³

Nagy gondot okozott az a tény is, hogy a könyvvállomány nem megfelelő összetételű, ugyanis – az akkor 40 éves múltra tekintő – könyvtár állománya rendkívül gazdag volt ismeretterjesztő művek tekintetében, de nem volt megfelelő az arány a szépirodalmi műveket illetően. Ezért az volt a feladat, hogy a – könyvtár közművelődési funkciójának megfelelően – erőteljesebben kell fejleszteni a szépirodalmi művek arányát. Ennek bizonyítására néhány adat:

1954-ben az állomálynak csupán 40%-a volt szépirodalom, 54%-a ismeretterjesztő és 6%-a gyermekirodalom. 1954-től tervszerű fejlesztés, selejtezés, a fölös példányok kivonása következtében így alakult, fejlődött az arány:

Év	Összesen kötet	Szépirod.	Ismeretterj.	Gyermek
		százalékban		
1954	30 496	40,4	54,0	6,0
1957	41 660	51,5	42,0	6,5
1959	36 037	54,0	35,0	11,0

¹ FSZEK Központjának irattára.

² FSZEK irattár.

³ FSZEK Központjának irattára. A Sallai István vezette bizottság jelentése.

Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy a könyvtárállomány összetételének és beszerzésének szoros összhangban kell állnia a könyvtár célkitűzéseivel. Tervszerű állományfejlesztés elengedhetetlen követelmény a célratörő könyvtári tevékenységnél. Fentebb szó esett már róla, hogy a könyvtárállományt igen nagy mennyiségben terheltek az elavult és fölös példányok. Ilyen szempontból is érdekes megnézni az állomány szelekció előzményeit és méreteit. A táblázatunk az utolsó 12 évi állománykivonás adatait mutatja:

Év	Selejt rongálód. és tart.	Főlöspéldány	Elveszett	Áthelyezve a gyermek könyvtárba	Összesen
1957	777	4 262	872	—	5 911
1958	672	875	72	—	1 619
1959	320	300	213	—	833
1960	579	512	678	—	1 769
1961	409	721	65	—	1 195
1962	573	626	397	—	1 596
1963	3 789	6 613	374	—	10 776
1964	1 074	—	299	—	1 373
1965	2 160	—	256	5 472	7 888
1966	116	—	236	—	352
1967	1 740	—	104	—	1 844
1968	908	—	236	1 140	2 284
Összesen	13 117	13 909	3 802	6 612	37 440

Az eltelt 12 év alatt (1957–1968) kivontak az állományból 37 440 kötetet, ugyan-ezen idő alatt vásároltak 56 301 kötetet. 1956 év végén az állomány 34 139 kötet volt, 1968. év végén 53 000 kötet. Két számadat, hogy ez a folyamat milyen megterhelést jelentett a könyvtár feldolgozó munkájában: ha az évi átlagot vesszük figyelembe, akkor az állományból évenként 3 120 kötetet vezettek ki és állományba vettek 4691 kötetet. A tervszerű állományfejlesztéssel végül sikerült is kialakítani a megközelítően helyes arányokat. A már fentebb említett bizottság a következőket írta a 6-os könyvtár könyvtárállományának összetételéről: „Mint közművelődési gyűjtemény, országosan is kiváló pl. a 6. sz. könyvtár anyaga, ami tervszerű gyűjtési politika következménye.”¹

A könyvtárnak az 1960-as években tovább növekedő forgalma mellett el kellett végeznie azokat a kultúrpolitikai feladatokat is, amelyek nem közvetlenül kapcsolódtak a könyvtári munkához. Aktívan kellett részt vennie a terület szélesebb értelemben vett kulturális életében, részt kellett vennie a Kultúrpolitikai Bizottság munkájában, a Könyvtári Albizottságéban, az iskolákkal, üzemi könyvtárakkal kellett ápolnia kapcsolatait és segíteni azokat. Mindezek mellett tovább fejlesztette az olvasószolgálati munkát segítő katalógusrendszerét is. 1961-ben befejezték a „Cikluskatalógus” című munkát. Már az anyag gyűjtése közben felkeresték a 6-os könyvtárat a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól és közölték, hogy amennyiben hozzájárul és elkészíti ezt a katalógust, úgy füzet alakjában kiadják, mert úgy ítélték meg, hogy az ország valamennyi közművelődési könyvtárának szükség van rá. A katalógus (jegyzék) azokat a többkötetes műveket (ciklusokat, trilógiákat, tetralógiákat) tartalmazza, amelyek tartalmilag egymáshoz tartoznak. A szerző neve után a többkötetes művek közös címe (ciklus címe) következik — ha van ilyen — majd a ciklushoz tartozó egyes művek címei a tartalmi összegezés sorrendjében. 1961-ben készült el az első kiadás Uray Béla és Rajos Ferencné összeállításában, majd ezt követte a második, bővített és javított kiadás Uray Béla szerkesztésében, „A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai” sorozatban.

¹ FSZEK irattár. A Sallai István vezette bizottság jelentése.

Sikerült – a kerületi Tanács segítségével – jobb körülményeket biztosítani az albertfalvai könyvtárfiók számára. 1962. augusztus 20-án költöztették át a Szabadság út 78 szám alatti üzlethelyiségbe. Ezzel egyidejűleg heti 5 alkalommal napi 4 órás nyitvatartást vezettek be. Az átköltözés után év végére az addigi 200-as olvasói létszám 579-re emelkedett. Ez a tábor a következő év végére 1041 főre nőtt és a fiók emiatt új otthonában is „megtelt”. Újabb gond szakadt hát a könyvtár vezetősége nyakába, hogy a másodiknál is nagyobb helyiséget találjon albertfalvai fiókja számára.

1963-ban ért véget a könyvállomány megtisztításáért, a felesleges, elavult illetve fölös példány könyvek kiselejtezéséért folytatott több esztendő munka. Ezzel jelentős lépést tettek az állomány helyes összetételének végleges kialakítása felé. Ebben az évben nem kevesebb, mint 10 776 db könyvet vontak ki az állományból! Az ilyen ütemű kivonást az indokolta, hogy az elkészülő új könyvtárba már ne vigyék át a felesleges könyveket. 1964-ben tovább javult a könyvtárfiókok helyzete. Albertfalván jelentősen bővítették a könyvállományt. Megoldódott a Kelenvölgyben levő könyvtárfiók régen vajúdó problémája is. Megint a kerületi Tanács jött és segített: két helyiségből álló üzlethelyiséget utalt ki. Új és szépen berendezett könyvtárfiók alakult ki ebben a helyiségben, amelyet az albertfalvaihoz hasonlóan ugyancsak heti 5 alkalommal, napi 4 órás nyitvatartással működtettek. Míg az előző évben a régi helyén 294 olvasója volt a kelenvölgyi fióknak, addig az új helyiségben 1964 végéig 524-re növekedett a számuk.

Új, korszerű otthon.

A kerületen belüli hálózat fejlesztése

Az eredeti program szerint 1965 januárban kellett volna az új otthont elfoglalni, de az „ősi hagyományoknak” megfelelően ezúttal is volt némi elcsúszás: az építkezést csak májusban fejezték be. Így az átköltöztetésre a tervezettnél valamivel több idő állott rendelkezésre. A régi helyiségben már mindent jól előkészítettek, így a hurcolkodás zökkenésmentes volt. Az új könyvtárban lényeges változtatásokat vezettek be. A gyűjtemény szabadpolc rendszerű könyvtárrá alakult. A már előzetesen megtervezett és elkészített útmutató táblákat, feliratokat csak el kellett helyezni a válogató teremben, illetve az ott levő könyvállványokon. Az olvasóknak megmagyarázták, hogy mi az eljárás a szabadpolcos kölcsönzésnél, az új kölcsönzési (nyugtatómbös) eljárásnál stb. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 48-as fiókjában már korábban rendszeresített eljárást alkalmazva a 6-os könyvtár állományát teljes egészében fóliaborítással látták el, csakis ilyen könyvek kerülhettek a polcokra. Az átköltözés előtti időben valamennyi könyvet bekérték az olvasóktól, és így lehetséges volt az újabb szelektálás. Több mint 40 000 könyvet kellett átvizsgálni, majd elhelyezni a következő szempontok szerint:

1. Könyvek állapota:
 - a) kötés
 - b) selejtezés
 - c) gerincfelirat javítás (helyben)
 - d) fóliaborítás
2. Elhelyezése:
 - a) szabadpolc
 - b) belső raktári állomány
 - c) kézikönyvtár
 - d) önálló gyermekkönyvtár részére

Lényeges változás volt, hogy a gyermekrészleget leválasztották és abból önálló gyermekkönyvtár alakult, bár továbbra is egy fedél alatt maradt a felnőttekével. A gyermek-

könyvtár vezetője Paál Éva lett, aki az addigi gyermekrészleget vezette. A szabadpolcos rendszerű új, tágas, vonzó és derűt árasztó könyvtárban hamarosan megduplázódott az olvasók száma. A gyermekek szívesen időznek kényelmes és kézikönyvtárral ellátott olvasótermükben, ahol otthont biztosítottak a különböző gyermekrendezvényeknek is. Az olvasók számát tekintve is hálózati viszonylatban az elsők közé emelkedett a 6-os gyermekkönyvtár.

1968 márciusában – a Fővárosi Könyvtár hálózatában elsőként – Albertfalván megnyitották a 6/1. sz. gyermekkönyvtár fiókot, amelynek alapállományát a 6/1-es vegyes-könyvtárfióktól vették át.

A felnőtt könyvtár tehát végül is 1965 májusában költözhetett az új helyiségebe és néhány héttel utóbb június 16-án nyílt meg az olvasók számára. A megnyitás ünnepélyes formák között zajlott le. Révész Ferenc a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója és a XI. ker. Tanács Végrehajtó Bizottsága részéről Szerényi József elvtárs, mondottak beszédet, majd Uray Béla könyvtárvezető köszöntötte meg az illetékeseknek azt a segítséget, amellyel lehetővé tették a szép új otthon megteremtését. A könyvtár megnyitásáról a Magyar Televízió is hírt adott. Az új helyiség lehetővé tette, hogy kedvezőbb körülmények között, korszerűbb és színvonalasabb szolgáltatással álljon az olvasók rendelkezésére a könyvtár. A válogató terem polcain 15 000 kötet könyvnek jutott hely. Az olvasóterme 22 férőhellyel, közel 3000 kötetes kézikönyvtárral, 60 folyóirattal és napilappal most már hosszú időn át kielégítheti a közművelődési igényeket. A tágas, világos helyiségek otthonossá, kényelmesebbé tették az olvasók számára a válogatást, megkönnyítették az adminisztrációt és így természetesen könnyebb lett a könyvtárosok munkája is.

A szabadpolcos rendszer bevezetését az olvasók többsége örömmel üdvözölte. Sokan és szívesen fordultak és fordulnak az állandóan a válogatóteremben tartózkodó tájékoztató könyvtárhoz felvilágosításért, tanácsért. Ez a segítség első időben majdnem kizárólagosan a könyvek közötti eligazításokra korlátozódott. Az olvasóteremben is eleinte csak a folyóiratok és napilapok keltették fel a figyelmet. Később azonban – amikor a könyvtárosok is megszokták az új rendet, és jobban aktivizálódtak – egyre többen fordultak könyvkiválasztási tanácsért a könyvtárosokhoz.

A megnyitástól kezdve a könyvtár egy műszakban dolgozik, heti 29 órai nyitvatartási időben a korábbi 39 óra helyett. Ez a korábbiakhoz viszonyítva kétségen kívül visszalépést jelentett, hiszen a könyvtár forgalmát még a 39 órás nyitvatartási idő mellett is csak nehezen tudták lebonyolítani. A létszámhiány idézte elő ezt a káros korlátozást. Az olvasói létszám további növekedése azonban kényszerítően előírja, a kétműszakos kölcsönzési idő visszaállítását. Az 1965-ös évi jelentés a nyitvatartási idő csökkentése ellenére lényeges pontokon figyelmet érdemlő előrehaladásról számolhatott be, különösen az olvasószolgálat színvonalának emelésénél. Öröndetes például a kor szerinti megoszlásnál a fiatalok (15 – 26 évesek) arányának jelentős emelkedése:

Kor	1964	1965	Emelkedés
15 – 18	22,6%	23,3%	0,7%
19 – 26	17,3%	18,8%	1,5%

Tehát 1965-ben a felnőtt olvasók 42,1%-a a 15 – 26 éves korosztályból került ki. Ugyan-csak a minőségi eredmények javulását jelezte, hogy az ismeretterjesztő művek kölcsönzési aránya az 1964. évihez viszonyítva (amikor még a könyvtár zártpolcos volt) jelentősen

(4,7%-kal) emelkedett. A könyvforgalom reprezentatív adatok alapján a következőképpen alakult:

	1964	1965
Szépirodalom	75,5%	65,8%
Ismeretterjesztő	29,5%	34,2%
Politikai-ideológiai	6,3%	7,2%
Természettudományi	4,6%	5,7%
Műszaki	2,5%	4,0%

A szépirodalmi művek kölcsönzésénél feltűnt, hogy a szovjet könyveket csak nagyon kis mértékben kölcsönzik az olvasók. Ezért a könyvtár tervfeladatként tűzte napirendre a jó szovjet könyvek propagálását. Ennek érdekében célfeladatként féléven keresztül vizsgálták, keresték az okát az e ponton tapasztalt érdektelenségnek.

Mindenekelőtt megvizsgálták az állományt és szükség szerint kiegészítették szovjet művekkel. Megszervezték e könyvek forgalmának figyelését. Az erőfeszítések eredményt hoztak. Fél esztendő leforgása alatt 4576 szovjet könyvet kölcsönöztek, ez az összes kölcsönzött könyvek 4,7%-a volt, szemben az előző évben kölcsönzött 2,9%-kal. A mutató a későbbiek során 6% fölé emelkedett, és ez az arány állandósult. Természetesen ennek az eredménynek elérésében döntő szerepük volt a reference könyvtárosoknak. Jól szolgálta a szovjet irodalom népszerűsítését az 1967-ben rendezett „Aurórától a holdrakétáig” c. vetélkedő is, amelynek igen nagy sikere volt a kerületben. A szervezőmunkát négy nagyüzem könyvtárosaival közösen végezte a 6-os könyvtár, és ezt a munkát igen nagy mértékben támogatta a kerületi Tanács Népművelési Osztálya is. A vetélkedőben összesen 645-en vettek részt, a négy nagyüzemből, továbbá három honvédségi alakulatból, két iparitanuló otthonból és a 6-os könyvtár olvasóiból. A vetélkedő nyomán szemmel láthatóan emelkedett a Szovjetunió tudományos, gazdasági és művészeti eredményei iránti érdeklődés. Ennek eredményességét bizonyította a vonatkozó irodalom iránti kereslet is. A vetélkedő során szorosabbá vált a kapcsolat a kerületi KISZ Bizottsággal, a középiskolákkal, és főként az iparitanuló otthonokkal. Többek között ennek tudható be, hogy 1968-ban a beiratkozott olvasók közel fele (48,3%) 15–26 évesekből került ki.

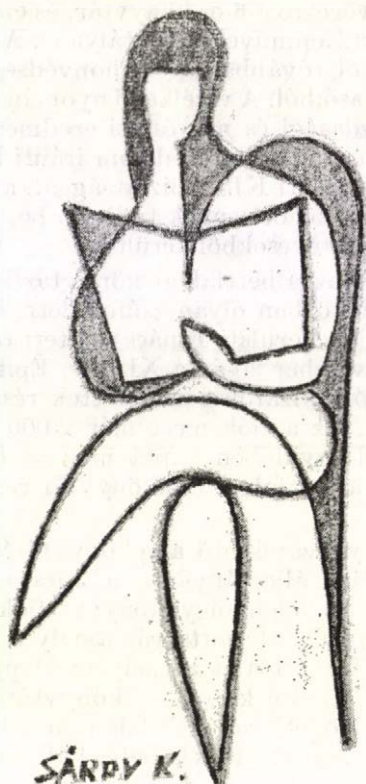
Az 1960-as évek közepétől az albertfalvai könyvtárfiók, amely már a megnyitása évében is szűknek bizonyult időközben olyan zsúfolt lett, hogy már-már tarthatatlanná vált további működtetése. Ismét a kerületi Tanács segített és igen rövid idő alatt új helyiséget utalt ki számára, 1967 november 20-án a XI. ker. Építész út 3. szám alatti új helyiségben nyílt meg a könyvtárfiók, kizárólag a felnőttek részére. Szép ízléses berendezést kapott a központi könyvtártól. Ez a fiók most már 2 000 felnőtt olvasó igényeinek kielégítésére lett alkalmas. Ezzel egyidőben kapta meg az önálló 6-os gyermekkönyvtár saját fiók létesítése céljából az albertfalvai fiókkönyvtár régebbi helyiségét és gyermek-könyvállományát is.

A kerület 50 éves múltira visszatekintő alapkönyvtárának új, korszerű elhelyezése, 1965. év nyarán törént megnyitása, állományának felújítása, bővítése és modernizálása az ugyancsak felújított albertfalvai és kelenvölgyi könyvtárfiókokkal együtt jelentős mértékben növelte a XI. kerület könyvtári ellátottságát amely e jelentős előrehaladás ellenére sem kielégítő, sőt az 1969 első feléig kialakult helyzet alapján azt kell megállapítanunk, hogy a XI. kerület a főváros kerületei között – könyvtári ellátottság tekintetében legrosszabbak közé tartozik. Az elkövetkező idők feladata lesz, hogy a lakosság számának megfelelően további egységekkel gyarapítsák a helyi hálózatot.

Uray Béla

Felhasznált irodalom

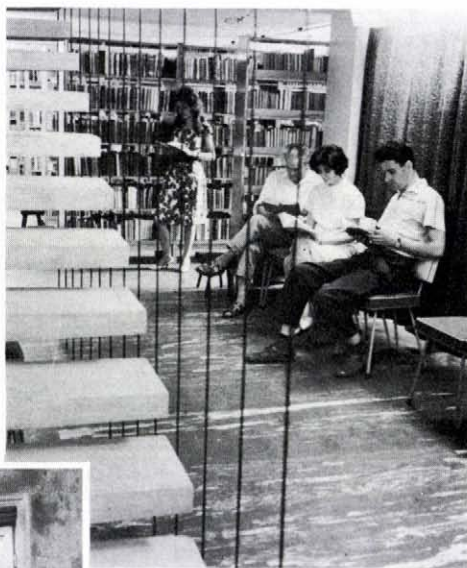
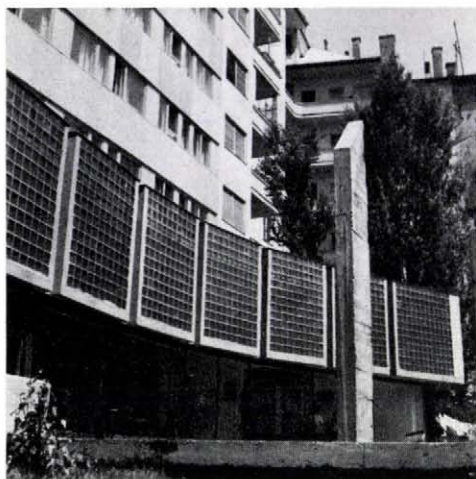
1. Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Bp. 1959. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
2. Madzsar József válogatott írásai. Bp. 1967. Akad. Kiadó.
3. Kőhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság Könyvtárügye. Bp. 1959. Gondolat.
4. A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája. Bp. 1959. Gondolat.
5. Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
6. Remete László: Dienes László élete és munkássága. Bp. 1964. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
7. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. (Korábban: Városi Nyilvános Könyvtár jelentése, Fővárosi Könyvtár Értesítője, Fővárosi Könyvtár Évkönyve⁵) 1919 – 1967.
8. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irattára. (6. sz. könyvtár.)
9. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 6. sz. kerületi könyvtár évi jelentései.

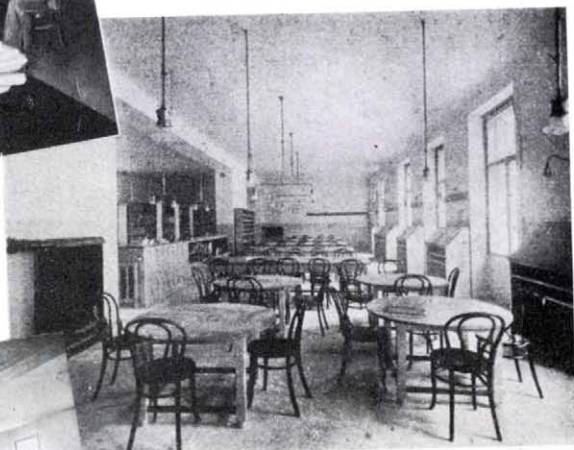

Az 50 éves 6. sz. kerületi könyvtár
múltjából

Az 50 éves 6. sz. kerületi könyvtár – ma

Az 50 éves 7. sz. kerületi könyvtár
múltjából

Az 50 éves 7. sz. kerületi könyvtár — ma

A FÉLÉVSZÁZADOS ANGYALFÖLDI KÖNYVTÁR

A 7. sz. könyvtár története

A 7. számú kerületi könyvtár a Tanácsköztársaság művelődéspolitikája eredményeként, ötven évvel ezelőtt – mint Budapest közönsége által fenntartott nyilvános köz-művelődési gyűjtemény – 1919-ben került a Fővárosi Könyvtár hálózatába. Előttörténete azonban a milleneumi alapítványból létesített V. kerületi Népház megnyitásáig, 1911. április 24-ig nyúlik vissza.

1. Az intézmény előttörténete 1911 – 1919-ig

Budapest törvényhatósága 1896-ban a milleneum esztendejében „népjóléti” célokra alapítványt hozott létre. A főváros a század végén hirtelen meggazdagodott nagypolgárságának ez az egyedülálló gesztusa, amellyel 2 000 000 koronát letéteményezett, az indokolás szövege szerint is magán viselte a vagyonos osztályoknak a „néppel”, ez esetben főként a munkássággal szembeni atyáskodó „jóindulat” ismérveit. Ez nem nélkülözte a politikai célzatosságot: az ezer esztendőös osztályuralom, a dualista rendszer örökkévalóságának, a túlnyomórészt Budapest legnagyobb polgáraiból álló törvényhatóság nagylelkűségének, a nacionalista eszméknek reklámozását. A tipikusan filantrop jellegű alapítvány felhasználása körül már 1898-tól megindultak a viták; ekkor döntött úgy a közgyűlés, hogy annak csak a kamatait engedi felhasználni, de ebben az irányban is halogatták a döntést. Bizottságot küldtek ki és indítványát elfogadva úgy határoztak, hogy nem aprózzák el az összeget, hanem pár év elteltével nagyobb szabású intézményt alapítanak belőle. 1910-ig nem került sor felhasználására.

A század elején a nyomor, a munkanélküliség – és ennek egyik következményeként a tömeges kivándorlás – olyan nagy méreteket öltött, hogy a hatóságok kénytelenek voltak intézkedéseket hozni. Ezek végrehajtására új szabályrendelet is életbe lépett, s ennek alapján jöttek létre az úgynevezett népjóléti intézmények. A Törvényhatósági Bizottság 1908-ban, Sándor Pál országgyűlési képviselő vezetésével küldöttségileg kérte Bárczy István dr. polgármestert, hogy az V. kerület munkáslakta részén (ma XIII. kerület) olyan épületet emeltessen, „amelyben egyrészt a munkanélküliek foglalkoztató műhely révén munkához jussanak, és amelyben másrészt nyilvános étkező, népkonyha, népkönyvtár és egyéb közjóléti intézmények is berendezhetők legyenek.”¹

A polgármester a tervet elfogadta és beillesztette akkori jelentős építési programjába. A terv megvalósítása érdekében nyúltak először a milleneumi alaphoz, és tervezgették meg a Népházat.

¹ Hanvai Sándor: A székesfővárosi V. kerületi Népház. Klny. a Társadalmi Múzeum Értesítője. 3. sz. 3 p. Bp. 1911.

A Népház részére a Vág utca 12–14. szám alatti telket jelölték ki. A terveket Orth Ambrus és Somlyó Emil építészek készítették el, és az ő vezetésük mellett 1910-ben munkához kezdtek. Az épület 500 000 koronába, belső berendezése pedig 100 000 koronába került. A Népházat a benne elhelyezett intézményekkel 1911. április 24-én adták át rendeltetésének.

A hatalmas épülettömb homlokzatát három bejárat osztotta meg. A legszebb, legimpozánsabb lépcsőfelfjáró a gyermekotthonhoz, az I. emeleti étkezőhöz, a nyilvános tanácsadóhoz, valamint a könyvtárhoz vezetett.

A könyvtár a II. emeleten kapott helyet. Megszervezésére és berendezésére a Fővárosi Könyvtár vezetősége kapott megbízást. Az amerikai public libraryk mintájára létesült. Létrejötténél „Az amerikai könyvtárak elve: a legjobb könyveket a legtöbb embernek a legolcsóbb úton”² érvényesült. A könyvanyag összeállítása, a technikai berendezés és a nyilvános szolgálat megszervezése a Szabó Ervin által kidolgozott szempontok szerint történt, az ő irányításával végezték el ezt a feladatot a Fővárosi Könyvtár munkatársai.

Bátran állíthatjuk, hogy Közép- és Kelet-Európában ez a Szabó Ervin elgondolásai szerint kiépített kis intézmény képviselte könyvanyaga, olvasószolgálat, berendezése és egész mechanizmusa által elsőként a modern public library típust.

Az első könyvtáros nevét nem ismerjük. Tudjuk azonban, hogy 1912. február 1-től 1914 júliusáig a háborús mozgósításig Alpári Gyula a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiváló alakja és mártírja volt a könyvtár vezetője, aki a szocialista forradalmár Szabó Ervinhez hasonló könyvtárpolitikai nézeteket képviselt.

A tervezők jól oldották meg feladatukat. A könyvtárat a ruhatáron keresztül lehetett elérni, melynek használata díjtalan, de kötelező volt. A ruhatárból egyik ajtón a kölcsönzőbe, a másik ajtón a 21 méter hosszú olvasóterembe lehetett jutni.

A nyilvános könyvtár tulajdonképpen három részből állt, a kölcsönzőből („könyvkiadó”), ahol „háziolvasmányt” kölcsönözhettek, mögötte a könyvek elhelyezésére szolgáló raktárból és az olvasóteremből, ahol a szabadpolera helyezett kézikönyveket, szótárakat, lexikonokat, térképeket és folyóiratokat lehetett használni. A könyvkiadót és az olvasótermet hosszú pult választotta el, melynek az olvasóterem felé eső részét polcokkal úgy képezték ki, hogy folyóiratok tárolására alkalmas legyen. Az olvasóteremben elől négy hatalmas kerek asztal állott négy-négy kényelmes székekkel; mögötte öt hosszú asztal, s mindegyik körül tíz szék. Az olvasótermi férőhelyek száma 66 volt. Az ablakok közé könyvkiállítások céljára tárlókat helyeztek el.

A könyvkiadóban az olvasót a könyvtárostól és a könyvektől pult választotta el. A pult előtt sárgaréz terelőkorlát, a pult mögött álltak a világosszürkére festett masszív dupla polcok (jelenleg is a könyvtár birtokában) a könyvek raktározására. A világítást a sűrűn elhelyezett kétkarú gázlámpák szolgáltatták, míg a természetes fény az olvasóterem hét hatalmas ablakából áradt.

Induláskor körülbelül 2000 kötet gondosan válogatott anyaggal rendelkezett a könyvtár. A magyar nyelvű szépirodalmi és ismeretterjesztő művek mellett volt német, francia, angol, orosz nyelvű könyv is. A kölcsönzés modern kártyarendszer szerint történt.

A Népház a könyvtár propagálására is gondolt. Már a megnyitás évében tájékoztatót adott ki, mely a legfontosabb tudnivalókat tartalmazta: a nyitvatartás és a könyvkölcsönzés idejét, az olvasóterem használatát, majd felhívta a figyelmet, hogy a könyvtáros a legnagyobb készséggel ad tanácsot mindenkinek, aki hozzáfordul.

Az olvasóterem minden hétköznap este 6–9-ig, vasárnap du. 5–9-ig volt nyitva, a könyvkölcsönzés kedd, csütörtök és szombaton folyt.

A könyvek védelmét a legmesszebbmenőkig biztosítani igyekeztek; külön foglalkoztak a kölcsönzésre adott könyvek tisztántartásával. A tájékoztatóban ezt olvashatjuk:

² Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Bp. 1959. 295 p.

„A könyvtárból kölcsönvett könyvet még a könyvtárban papírba kell csomagolni és csak úgy szabad használni.”³

A kölcsönzés díjtalan volt, de mindenkinek kellett jótálló. Jótálló lehetett:

1. Az V. kerületi Általános Jótékonyági Egyesület egyik választmányi tagja.
2. Munkáltatója vagy szakszervezete.
3. Tanítója.⁴

Akinek nem volt jótállója, annak a kölcsönzés tartamára négy koronát kellett letenni biztosítéknak. Az összeget visszaadták, ha hosszabb időre, vagy egyáltalán nem kívánt kölcsönözni. Mindenkinek kötelezvényt kellett aláírnia a házirend betartásáról.

Az olvasók számára könyvjegyzéket készítettek, amit fillérekért meg lehetett vásárolni. Házi használatra egy alkalommal csak egy kötetet kölcsönöztek, ismeretterjesztőből kivételesen kettőt. A kölcsönzési határidő három hét volt, a határidőt a könyvtáros – jelentkezésre – meghosszabbította. Mindenki csak a saját nevére vehetett ki könyvet, s a könyv jókarbantartásáért felelős volt.

A könyvtárosok jegyzéket készítettek fontosabb könyvekről, folyóiratcikkekről; a népházi előadásokhoz irodalmat ajánlottak.

A könyvtár forgalma már az első években fellendült. Megnyitásának harmadik esztendejében naponta 120–150 gyerek és 80–120 felnőtt látogatta. Ez bizony jelentős szám, különösen akkor, ha hozzátesszük, hogy a könyvtár vasárnap is nyitva volt. Az olvasóterem látogatottsága igen nagy volt, az akkori nyugati könyvtárak tapasztalataival szemben, ahol a házi kölcsönzés volt jelentősebb. A különbség nem annyira a lakosság kultúrigényéből származott, mint inkább a lakásviszonyok különbségéből. A fűtetlen, sötét lakás helyett szívesebben időztek a környék lakosai a modern berendezésű, jól megvilágított meleg könyvtárban. E mellett a fontos tényező mellett nem szabad megfeledkezni a legfontosabbról, a könyvről.

A korabeli sajtóból tudjuk, hogy a népkönyvtárak nem töltötték be azt a szerepet, amit vártak tőlük, ezzel szemben a Népház könyvtára – gazdag állománya miatt – elismerésre méltóan működött.

A népkönyvtárakat előre elkészített címjegyzékek alapján állították össze, köztük csak nagyságrendi különbség volt. A jegyzéken szereplő könyvek többségükben alacsony színvonalúak voltak, a nacionalista, klerikális és tudománytalan ideológiai termékek közül kerültek ki. Először Szabó Ervin bírálta ezeket a jegyzékeket, később országos viták folytak körülöttük szakmai körökben. A népkönyvtári vitába Alpári Gyula, a könyvtár vezetője is bekapcsolódott és gyakorlati példán, saját könyvtára eredményével bizonyította Szabó Ervin elvének helyességét. „Legyen szabad megjegyeznem, hogy a főváros területén már három év óta működik egy népkönyvtár, mely ugyanazokon az elveken épült fel, melyeket dr. Szabó szerint minden népkönyvtárnak követnie kellene; talál itt az olvasó minden pártpolitikai irányzathoz tartozó lapot, folyóiratot, új és régi jó könyveket, köztük szép számmal olyanokat is, melyek az élet problémáira őszintén iparkodnak megfelelni... Ez a könyvtár az V. kerületi Népház könyvtára.”⁵

A megnyitás után a könyvtár forgalma állandóan növekedett. Ez köszönhető volt annak is, hogy a Népházban adva voltak a lehetőségek a kulturális intézmények együttműködésére. A könyvtárosok a népházi előadásokhoz hallgatókat toboroztak, irodalmi jegyzékeket készítettek, az előadók pedig a könyvtár anyagát propagálták. A könyvtár vezetője, bár büszke volt az elért eredményekre, elhárította magától az érdemet azért,

³ Budapest V. kerületi Népháza Nyilvános Könyvtára. Tájékoztató a könyvtár látogatói részére. Bp. Székesfőváros háziny. 1911.

⁴ Budapest V. kerületi Népháza Nyilvános Könyvtára. Tájékoztató a könyvtár látogatói részére. Bp. Székesfővárosi háziny. 1911.

⁵ Világ, 1913. december 31.

„hogy a könyvtár, mint első jár el az új könyvtári elvek szerint, mert ezeket a Népház könyvtárában — dr. Szabó könyvtári igazgató honosította meg.”⁶

A Népháza Közművelődési Szakosztályának 1917. évi beszámolójából ismerjük a könyvtárnak rendelt napilapok és folyóiratok gazdagságát és sokrétűségét:

Az Est	Vas és Fémmunkások Lapja	Husadik Század
Népszava	Az Üzlet	Népművelés
Pesti Hírlap	Vasárnapi Könyv	Városi Szemle
Budapesti Hírlap	Darwin	Szociálpolitikai Szemle
Világ	Élet	Fővárosi Közlöny
Neues Politisches Volksblatt	Typographia	Jó Egészség
Igaz Szó	Szakszervezeti Értesítő	Tolnai Világlapja
Festők Lapja	Könyvkötők Lapja	Zászlónk
Czipőfelsőrészkesztők Lapja	A Nő	Jó Pajtás

A háború azonban a könyvtár életébe is beleszólt. Alpári Gyula a mozgósításkor elhagyta a könyvtárat, hadbavonult; s mert utódról nem gondoskodtak, a házikölcsönzést meg kellett szüntetni. Az olvasóteremben egy fizetett tisztviselő mellett önkéntes segítők felügyeltek. A háború alatt a súlyos lakásviszonyok még csak fokozódtak, s emiatt még nagyobb számban vették igénybe a könyvtár olvasótermét. A téli másfélhónapos iskolai szünetben a gyerekeknek harmincegy napon át délelőtt is megnyitották és rendszeres foglalkozásokat tartottak. Különösen nagy jelentősége volt a hangos „előolvasások”-nak, melyeknek célja az olvasás gyakorlásán kívül a helyes kiejtés tanítása volt. A gyerekekkel a katalógus használatát is gyakorolták.

A könyvtári alkalmazott a megkezdett kultúrmunkát is tovább folytatta; tartotta a kapcsolatot a népszínházi tudományos és ismeretterjesztő programok előadóival, ajánló könyvjegyzékeket készített. Az olvasóteremben állandó kiállítás volt. 1917-ben a könyvtár anyagát és a katalógust revideálták. Kiadtak két könyvjegyzéket „Gyermekek olvasmányai” és „Ifjúsági könyvek” címen. Elfekvő könyvek ajánlására rajzpályázatot hirdettek. A felnőttek részére is összeállítottak egy katalógust, ami a jelentés évében már nyomdában volt. Nem tudjuk, hogy az elkészült-e; egyetlen példányt sem sikerült belőle találni. A könyvtár állománya 1917-ben 478 kötetrel gyarapodott; év végén összesen 6670 kötetrel zártak. 1916. szeptember 1-től 1917. augusztus 31-ig 318 napon át volt nyitva a könyvtár.

Az alábbi adatokból kitűnik, hogy a háború utolsó éveiben, a jól megszervezett, korábban szép eredményeket elérő könyvtárban milyen rohamosan csökkent a látogatások és könyvkölcsönzések száma:

1916–1917	Fiatalkorú	Felnőtt	Összesen	Napi átlag	Kölcsönzött kötetek száma
Szeptember	1414	823	2237	75	3166
Október	2794	1388	4182	135	5255
November	3291	1967	5258	175	6122
December	3270	778	4008	138	5943
Január	4536	2265	6801	220	7415
Február	6112	2907	8019	286	7824
Március	4046	2551	6597	213	7165
Április	1654	1013	2667	99	3227
Május	1138	557	1659	58	1853
Június	938	333	1271	42	1691
Július	296	115	411	29	579
Augusztus	78	32	110	14	192

⁶ Világ, 1913. december 31.

Az olvasóteremben 50 432 kötetet olvastak. A könyvtárnak 1917-ben összesen 43 231 látogatója volt.

Az első világháború időszakában általános tünet volt, hogy a Budapesten a századvég-századforduló táján viszonylag szép számmal létesített polgári egyesületi könyvtárak rohamos hanyatlásnak indultak. Ez történt a Soroksári úti Iskola és Népkönyvtárral, a kőbányaival, vagy olyan jelentős gyűjteménnyel is, mint az 1892-ben alapított és a század utolsó éveiben rövid virágzásnak indult Budai Könyvtáregyesület volt. A Népház könyvtára sem volt kivétel: személyzet és az állomány csekély gyarapodása miatt ennek fejlődése is teljes mértékben elakadt. A könyvtár további életében döntő változást a Tanácsköztársaság könyvtári programja hozott.

2. 1919: megszületik Angyalföld első nyilvános közkönyvtára

1919. március 21-én megszületett a proletárdiktatúra, megalakult a Magyar Tanácsköztársaság. A fiatal proletárállam óriási átszervező, építő munkába kezdett. A közoktatási népbiztos vezetésével dolgozták ki a kulturális élet minden területére vonatkozó legfontosabb és legsürgősebb tennivalókat.

Kidolgozták az oktatási és nevelési reformot is. A képzőművészeti élet irányítására művészeti és múzeumi direktóriumot neveztek ki. Szocializálták a műkincseket, melyekből június 15-én megrendezték az első kiállítást. Gondot fordítottak a fiatalok képzőművészeti nevelésére. Az Ifjúság munkások Országos Szövetsége ingyenes tanfolyamokat indított, hogy az anyagiakban és szellemiekben elnyomott ifjúság munkásokat öntudatos, művelt dolgozókká képezze. Az V–VI. kerületi ifjúság munkások B csoportjának a Vág utcai Népházban tartottak előadásokat. Szocializálták a színházakat, a zenei oktatást ingyenessé tették. Államosították a filmgyárakat, filmkölcsonzókat és a mozikat.

A könyvtári munka irányítására létrehozták az Országos Könyvtárügyi Tanácsot. A könyvtárügyek megbízottja Dienes László lett, helyettese Kőhalmi Béla.

Dienes László indítványára a Fővárosi Nyilvános Könyvtárat Szabó Ervin Könyvtárnak nevezték el.

A könyvtári program leglényegesebb pontjai a következők voltak: „Az összes könyvtárak – tudományosak és közművelődésiek – állami központi irányítása; a közművelődési könyvtáraknak eleven áramú hálózati központ gondozásába helyezése; a közművelődési könyvtárak könyvveltségletének központosított ellátása; a megfelelő példányok biztosítása még a művek kinyomtatása előtt; gyári munkáskönyvtárak létesítése addig is, amíg a munkáslakta kerületekben városi könyvtárak létesülnek...”⁷

Dienes László kezdeményezésére adta ki a városházi művelődési osztály a könyvtárhálózatról szóló rendeletet, melyet dr. Sidó Zoltán tanácsjegyző írt alá. „Budapest könyvtárügyét teljesen a proletárművelődés szolgálatába akarjuk állítani. Be kell hálózni az egész várost közművelődési könyvtárakkal és szakkönyvtárakkal úgy, hogy a város dolgozó népe mindenütt ráakadjon a tanulás centrumaira.

Felhívjuk a Szabó Ervin Könyvtárt, hogy a könyvtár nagy újjászervezésének munkáját továbbépítve, haladéktalanul kezdje meg a budapesti fiókkönyvtárhálózat kiépítését, gyári munkáskönyvtárak és mozgókönyvtárak szervezését. Tegyen sürgős előterjesztést azon épületek lefoglalására vonatkozólag, amelyeket a Központi Lakásbizottság útján lefoglaltani kérünk kell, és tegyen javaslatot mindazon eszközök biztosítására nézve, amelyek útján a közművelődési könyvtárak sürgősen berendezhetők és kellő személyzettel elláthatók lesznek...”⁸

⁷ Kőhalmi Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Bp. 1959. Gondolat. 12. p.

⁸ Budapest könyvtárügye. Közművelődésügyi könyvtárhálózat kiépítése a Szabó Ervin könyvtár keretében. A Tanácsköztársaság könyvtárügye. 1919. május 1. 1. sz.

Dienes László már konkrét tervekről írt a Vörös Újság 1919. május 29-én megjelent számában. „Terveink szerint minden kerületben több 15–20 ezer kötetes általános – szépirodalmi és ismeretterjesztő – könyvtárat fogunk felállítani. Nagy-Budapesten körülbelül 30–40-et... Ennek az országos könyvtár-hálózatnak egyes szervei már az előkészítés előrehaladott állapotában vannak. Így Budapesten rövid idő alatt öt ilyen közművelődési könyvtárat nyithatunk meg. Ezek előkészítése azért megy gyorsabban, mert megszűnt egyesületek képezik kiindulópontjukat, már némi kész szervezet áll előttünk, mely csak modern irányba való átszervezést igényel. Ilyenek a volt Budai Könyvtár-egyesület, az V. ker. Népháza, az Erzsébet Népakadémia helyiségeiben és anyaguk felhasználásával, felfrissített anyaggal megnyíló könyvtárak.”⁹

A cikk megjelenése után egy hónap sem telt el, 1919. június 24-én a Szabó Ervin Könyvtár megnyitotta az első új, átszervezett könyvtárat a 6-os számút a Budai Vigadó épületében. Ennek a könyvtárnak a megnyitásával kezdődött a könyvtárhálózat bővítésére hozott határozat megvalósítása. A Népház könyvtárát jelölték 7. számúnak és megnyitását augusztus első napjaira tervezték. Az állomány átvizsgálásakor megállapították, hogy a könyvvagyongat nagy része használható, bizonyos könyvek leválasztása, valamint újakkal való feltöltése után a könyvtár átadható a forgalomnak. Már július 22-én jelentették a Budapesti Munkás- és Katonatanácsnak, hogy a könyvtárat átvették, megnyitáshoz csupán néhány bútor kiutalását kérték. A könyvtár vezetésére Tima-Horváth Margitot jelölték.

1919. augusztus 2-án Braun Róbert a Szabó Ervin Könyvtár vezetője, aláírta azt a körlevelet, amelyben a Tanácsköztársaság alatt létesített 7. számú fiók ünnepélyes megnyitójára a könyvtár dolgozóit meghívta:

„Körlevél

Hétfőn délután 6 órakor nyitjuk meg az új (7. számú) fiókunkat. (Népháza, Vág utca 12. – 1. és 57. villamoson a régi vámíg kell menni.) Kérjük az elvtársakat, jelenjenek meg a megnyitáson minél számosabban.

1919. augusztus 2

Braun
vezető”⁹

A könyvtár tervezett megnyitása azonban elmaradt, hisz az intervenció román királyi hadsereg már bevonult Budapestre. Ellenforradalmi rendszer jutott hatalomra, a városháza volt vezetői is visszatértek, s intézkedéseik a Szabó Ervin Könyvtárban is érezhetők voltak. Fegyelmi úton azonnal elbocsátották Dienes Lászlót, Braun Róbert igazgatót, Kóhalmi Béla, Pikler Blanka és Váradi Irma könyvtárosokat.

A 7. számú könyvtárat – már az ellenforradalmi rendszer nevében – Kremmer Dezső megbízott könyvtárvezető adta át rendeltetésének 1919. augusztus 13-án, azonban hangsúlyozni kell, hogy a könyvtár újjászervezése és a könyvtárhálózathoz csatolása mégis a Tanácsköztársaság kulturmunkáját dicséri, ennek eredményeként válhatott a jótékonyági alapon létesült intézményből az elkövetkező félévszázad alatt – a negyedszázados Horthy-fasizmus időszakát is átvészelve – valóban korszerű nyilvános közkönyvtárrá.

A könyvtár ellenforradalmi vezetői a gyűjteményt sietve visszaadták az újonnan megalakult Jótékonyági egyesületnek, ezzel is bizonyítani igyekeztek, hogy nem értettek egyet elődeik „könyvtár kisajátító” politikájával. De az átadás valójában csak formális volt, hisz 1919-től a könyvtár működtetéséről a Fővárosi Könyvtár gondoskodott.

⁹ Irattár. 7. számú fiók iratai.

⁹ Irattár. 7. számú fiók iratai.

3. A 7. számú könyvtár a két világháború között

Az ellenforradalom évei alatt a Fővárosi Könyvtár fiókjaiban a hanyatlás jelei mutatkoztak. Ez olvasható ki a 7. számú könyvtár jelentéseiből is. A jól felkészített, felújított anyagú könyvtárban, melyet szakképzett könyvtáros vezetésére bízta, mindjárt az ellenforradalom első éveiben tisztogatást hajtottak végre, mind személyi téren, mind az állományban. Hogy ez a tisztogatás milyen nagymérvű lehetett, azt legjobban az új fiókvezető, Schein Józsefné írásos jelentéséből tudhatjuk.

„Az 1920-as év az első teljes év, melyről beszámolhatunk. Kölcsönzés ez évben csak a felnőttek részére volt, mert a nagy könyvhiány miatt a gyermekek kölcsönzését be kellett szüntetni. A gyermekek csak helyben olvashattak könyveket, míg a felnőttek csak lapokat és kézikönyvtári könyveket használhattak helyben.”¹⁰ A könyvhiány okaira nem tért ki. 1920-ban a könyvtár 5344 kötetről ad jelentést, ez a szám megdöbbenő, mivel tudjuk, hogy 1917-ben a Népház könyvtára 6670 kötetel rendelkezett, ha ezután a könyvanyag már egyáltalán nem gyarapodott volna, — ami elképzelhetetlen — akkor is legalább tízezres állománynak kellett volna lennie, hisz a hálózathoz csatoláskor kevés kivétellel átvették az anyagot, sőt felújították. Az 1919-es házi könyvkötészeti jelentésből tudjuk, hogy a megnyitandó két fiók — a 6-os és 7-es — részére 12 000 kötet könyvet javítottak és címaranyoztak.

Az egyre súlyosodó gazdasági válság erősen kihatott a könyvtár munkájára. A Fővárosi Könyvtár vezetői a könyvbeszerzésre fordított pénzösszezből, főleg a központi anyagot gyarapították, háttérbe szorítva a fiókkönyvtárakat. Azonban nemcsak a központ és a fiókkönyvtárak között volt óriási különbség, de fiókkönyvtár és fiókkönyvtár között is. Ellátottságuk nem volt egységes.

A 7-es fiók állománya 1919-től 1924-ig csak 3000 kötetel gyarapodott összesen, évi gyarapodási átlaga 500 kötet volt, ez nem éri el még a népházi könyvtár háború alatti gyarapodását, az átlagos évi 770 kötetet sem.

A könyvtár 1924-es jelentésében olvashatjuk a 7-es számú fiókról: „Ez a könyvtár elsősorban munkáskönyvtár, mely a külső Váci út munkásközönségének igényeit igyekszik kielégíteni.”¹¹

Valóban a könyvtár munkáslakta környéken volt, de a könyvtár vezetősége akkor, amikor munkásigényről írt, saját gyarapítási politikájának helyességét igyekezett bizonyítani, elfelejtve Szabó Ervin már 1910-ben megfogalmazott tanítását: „A tapasztalat azt mutatja, hogy a munkásosztály könyvszükséglete semmivel sem alacsonyabb rendű, mint a művelt osztályoké. Ezt a szükségletet nem lehet másképpen kielégíteni, mint olyan könyvtárral, s olyan könyvanyaggal, amely a népesség összes osztályainak szükségletére van alapítva.”¹²

Egy 1923–1928-ig használt beiratkozási napló — ez a legrégebbi napló, ami a hálózatban megmaradt — tanuskodik arról, hogy milyen sokrétű volt az olvasói összetétel. A napló a név és a lakcím mellett a foglalkozást is feltünteti. Így lehetett több olvasó adatát egyeztetni a későbbi híres, közismert tudós, művész, író, pedagógus adataival.

A 7. számú fiók olvasója volt Novobáthzy Károly, a kétszeres Kossuth díjas fizikus, — mint állami főgimnáziumi tanár; Goldmann György képzőművész növendék, — később szobrászművész, a kommunista mozgalom mártirja, — neve 1924–1928-ig a párizsi tanulmányútjáig minden évben megtalálható a naplóban; Ligeti Vilma akkor zeneakadémiai hallgató — ma író; Földes Ferenc, a mártírhálált halt pedagógus, mint hetedik gimnazista van bejegyezve a naplóban 1927-ben.

¹⁰ Irattár. 7. számú fiók iratai.

¹¹ Fővárosi Nyilvános Könyvtár Értesítője. Bp. 1924.

¹² Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Bp. 1959. 270 p.

113	Kálmán				V
114	Károly	1. kötet - n. 12. 5. 4	1. kötet	Károlyi	✓
115	Károly	1. kötet - n. 13. 5. 10	1. kötet	Károlyi	✓
116	Károly	1. kötet - n. 14. 5. 10	1. kötet	Károlyi	✓
117	Károly	1. kötet - n. 15. 5. 10	1. kötet	Károlyi	✓
382	Novobátzky	1. kötet - n. 62. 5. 8	1. kötet	Károlyi	✓
383	Károly	1. kötet - n. 3	1. kötet	Károlyi	✓
384	Károly	1. kötet - n. 3	1. kötet	Károlyi	✓

A könyvállomány gyarapítása továbbra is központi irányítással erős politikai szelekcióval történt. A huszas években már tömegesen megtalálhatók az akkori divatos írók, mint Herczeg Ferenc, Harsányi Zsolt, Zilahy Lajos stb. művei a könyvtárban, viszont a magyar és világirodalom klasszikusait szinte teljesen kizárták a szerzeményezésből, vagy csak egyes műveiket vásárolták csekély példányszámban.

A Fővárosi Könyvtár 1930-as évi jelentésében olvashatjuk: „A fiókkönyvtárak elérték teljesítőképességük maximumát. A perifériákon alapított fiókkönyvtárak személyzetiekben és helyiségben egyaránt igen szűkreszabott kereteik között, sajnos már nem igen emelhetik a forgalmat. A forgalom emelkedése a gazdagabban felszerelt könyvtárakban mutatható ki.”¹³

Talán a 7. számú fiók volt az egyetlen a hálózatban, ahol helyhiányra nem lehet panaszkodni, viszont a könyvanyag gyarapítása már-már tragikusnak mondható.

1928-ban 3093

1929-ben 2296

1930-ban 1568 kötet könyvvvel gyarapodott az állomány. Ezek a számok az évek folyamán tovább csökkennek:

1931-ben 1437

1932-ben 1292

1934-ben 607 kötet a gyarapodás.

Az 1935 – 1936-os években egészen kis emelkedés van, a gyarapodás éppen csak meghaladja az ezer kötetet, 1937-től aztán a háború végéig annyira lecsökken, hogy az átlagos évi gyarapodás 770 kötet, de 1940-ben csak 400 kötet.

Ha az olvasók számát is felsorakoztatjuk e számok mellé, akkor látjuk csak igazán, milyen nehéz feladat hárult a könyvtárosokra, hogy a jelentkező igényeket kielégíthessék. Az olvasók létszáma állandóan 1400 – 1700 körül mozgott.

¹³ A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, 1930.

FŐVÁROSI NYILVÁNOS KÖNYVTÁR BUDAPEST

sz. fiókkönyvtár

407 **OLVASÓFÜZET** 1926

Vernák Gyula

Foglalkozása: *Könyvtáros* K részére

A KÖLCSÖNZÉS SZABÁLYAI

Könyvet csak olvasófüzettel lehet kölcsön venni. Az olvasófüzet elvesztéséből eredő minden kár az olvasót terheli. Elvesztett füzetet csak egy hónap múlva lehet bejelenteni; a megvesztett füzetet azonnal megújítani kell. Az olvasófüzet másra át nem ruházható. Elvesztett olvasófüzetért a kölcsönzőnek kiutalásból esetleg többlet kell fizetnie.

Az olvasófüzet borítójának belső oldalán minden kölcsönzött könyv lejárati napját a könyvtár könyvtárgyosával jelezni kell. A könyvet későbbi napra a jelzett napon vissza kell hozni; lehet előbb, de négy napon belül könyv nem cserélhető. Készenlétem minden napja után bírság fizetendő. A bírság összegét tanácsai rendelet szabályozza, mely a könyvtárban mindenkor ki van függetve. A kölcsönzés határideje meghosszabbítható, ha időközben más nem kéri a könyvet. Meghosszabbítást csak bemutatott olvasófüzettel és könyvvel lehet, levél vagy telefon útján nem.

Az olvasó felelős a kölcsönzött könyvek épségéért és tisztaságáért. A könyv rongálásáért vagy bepiszkításáért kártérítést kell fizetni; használhatatlanná vált, vagy elvesztett könyveknek napi forgalmi értéke fizetendő meg.

Aki bírsággal, vagy kártérítéssel tartozik, újabb könyvet nem kaphat.

Lakásváltozás (a jótállás is) azonnal bejelentendő.

Székesfővárosi Könyvtár 1924

1925-től a gyerekek is kölcsönözhetek könyvet házi olvasásra. Ettől az időtől kezdve a gyerek állomány is nagyobb rongálódásnak volt kitéve, s egyre nőtt a kiselejtezendő könyvek száma. Míg 1919–1924-ig csak 10–15 kötet könyvet kellett elhasználdás miatt kivonni, addig 1925-től évente több száz könyv került selejtezésre.

A kölcsönzött kötetek száma évente 90 000 körül volt.

1934-ben, amikor a legkevesebb könyv került be a könyvtárba, és az olvasók jóformán nem, vagy csak több havi várakozás után juthattak új könyvhöz, tömegesen el is maradtak. 1935-ben négyszázzal csökkent a beírt olvasók száma, bár ebben az évben kissé megemelték a könyvek számát. 1936-ban további száz ember maradt el a könyvtártól.

A kölcsönzött kötetek száma sem érte el többé a szokásos számot.

1933-ban	99 702
1934	86 457
1935	78 861
1936	73 968
1937	78 167
1938	75 416
1939	71 952

kötet könyvet kölcsönöztek.

1936-ban, amikor a könyvtár a legnehezebb helyzetben volt, ünnepelte az V. kerületi Általános Jótékonyági Egyesület a Népház fennállásának 25. évfordulóját. Ekkor részletes beszámolót készítettek eddigi munkájukról, de sem a könyvtár jelentőségét, sem az elért eredményeket nem méltatták. Mindössze a következők hangzottak el: „Rosszul van elhelyezve az épület második emeletén a székesfővárosi könyvtár fiókja, melyet emiatt nem vesz kellőleg igénybe a környék lakossága. Erre a teremre az éjjeli szálló kibővítése céljából szüksége volna az egyesületnek.”¹⁴

Ez a beszámoló is bizonyítja, hogy 1919-ben csak formálisan kapta vissza az egyesület a könyvtárat, de igazán soha nem érezte magáénak. Pedig a könyvtár, bár a Fővárosi Könyvtár hálózatához tartozott, nem különítette el magát az egyesület többi intézményé-

¹⁴ A Budapesti V. kerületi Általános Jótékonyági Egyesület jelentése a Népház 25. évi működéséről és az 1935. évi jelentés. Bp. 1936.

től, ugyanúgy segítette a különböző programok megvalósításában, mint megalakulásuk első esztendejében. A könyvtár saját hibáján kívül bekövetkezett visszaesését rögtön ellene fordították és a forgalom csökkenését arra akarták felhasználni, hogy eltávolítsák az épületből, ahol 25 év óta egyfolytában működött.

A háború éveit alatt, annak ellenére, hogy a könyvbeszerzés a lehető legalacsonyabb volt, a könyvtár forgalma fellendült. Az emberek egyre kevesebb könyvet vásároltak, inkább a könyvtárból kölcsönöztek, azonkívül a barátságos, meleg könyvtár vonzotta a tüzelőhiánnyal küszködő lakosságot. 1940-től hirtelen felszokott az olvasók és a kölcsönzött kötetek száma. A háború alatt főleg az utolsó években a legtöbb fiókkönyvtár csak kétnaponként kölcsönzött, a 7. számú könyvtár nyitvatartása nem változott.

A könyvtár olvasótermének néhány adata: az olvasóterem nyitvatartási rendje még a tizedes években kialakult, s a hálózathoz csatlakozáskor a heti 48 órás nyitvatartást betartották. Először 1923-ban csökkent a nyitvatartási idő 36 órára, ekkor felnőttek, gyerekek számára egyaránt 18–18 órán át volt nyitva, majd 1929-ben a gyerekek már csak heti 12 órán át látogathatták a könyvtárat. 1931-től a gyerekek számára az olvasóterem használata teljesen megszűnt, felnőtteknek is csak heti 12 órát tartott nyitva. 1933-tól 1938-ig heti 13 órát, majd 1939-től 14 órát tart nyitva. 1941-ben személyzet hiányában az olvasóterem nyáron zárva volt.

4. A felszabadulás után

A háború utolsó hónapjaiban az ostrom alatt több alkalommal kapott a könyvtár belővést. 1945. januárjában aknátalálat érte, ami a padlót is felszakította. A belövés okozta sérülés miatt 534 kötetet kellett kiselejtezni, több állvány, lámpa, kisebb berendezési tárgy tönkrement. A kárösszeg nem volt jelentős, mindössze 538 pengő.

A Vág utca környéke 1945. január 15-én szabadult fel. A könyvtár takarítás és leltározás után már április első napjaiban megnyílt. Több száz olyan könyvet kellett az állományból leírni, melyek az olvasók elpusztult, romos lakásaiban veszték el.

A Központi Szociális Telep már 1945-ben bejelentette igényét a könyvtár helyiségére, a Szociális Telep Tanoncotthona részére. Az intézmény vezetősége természetesen ragaszkodott az eredetileg is könyvtárnak tervezett helyhez, — amelyben akkor már 35 év óta megszokás nélkül működött — annak ellenére, hogy elismerte, a Szociális Telepnek szüksége van rá.

A könyvtárnak cserébe ajánlott helyiség az épület földszintjén eredetileg munkateremnek készült, a Népház szociális foglalkoztatója működött benne. Ez a sokkal kisebb alapterületű, köves padlózatú, nappal is sötét, hosszú terem, könyvtár céljaira egyáltalán nem volt megfelelő, s legnagyobb hibája volt, hogy olvasóteremnek sem tudtak helyet biztosítani benne. Ennek ellenére, polgármesteri döntés alapján, 1946. novemberében sor került az átköltöztetésre. Az átköltöztetésnél tanoncok és egy önkéntes tisztségviselői rohamosztag segített és azt két hét alatt lebonyolították. A könyvanyagot az esti órákban szállították, a kölcsönzés közben nem szünetelt. Ettől az évtől kezdve, a könyvtár nem rendelkezett olvasóteremmel. Azokat az olvasókat, akik rendszeresen igénybe vették az olvasóterem könyv és folyóirat anyagát, nagyon érzékenyen érintette ez a veszteség. Emiatt az olvasók száma is csökkent.

1946-ban az olvasók száma 2119 volt, 1947-ben csak 1720.

1947-ben helyreállt a rend a könyvtárban. A könyvvállomány megtisztítását a fasiszta jellegű irodalomtól ebben az évben elvégezték. A különböző, néha egymásnak ellentmondó instrukciókat figyelembe véve sajnos sok igazán jó könyv is kikerült az anyagból, így Gárdonyi, Móra, Krúdy művei is. A nagyarányú selejtezés az elkövetkező években éreztette hatását; hiába keresték az olvasók a magyar irodalom klasszikusait, helyettük sok új szemléletű könyvet találtak, melyek tartalmi és formai szempontból is alacsony színvonalon az akkori politika és a személyi kultusz propagandáját képezték. Ezek a könyvek,

valamint a sematikus szovjet regények nagy példányszámban kerültek a könyvtárba. Ez nagyon megnehezítette a könyvtárosok munkáját, hiszen az olvasószolgálat színvonalát a könyvek gazdagsága és sokrétűsége segíti.

Pozitívan kell értékelni azt a munkát, amit a könyvtárosok olvasószervezés terén végeztek. Különösen jó és intenzív kapcsolatot építettek ki a Pannónia utcai és Váci úti iskolákkal. Az iskolák igazgatói és a könyvtár vezetője, Gerébné Nyilas Márta rendszeresen tartottak megbeszéléseket a tanulók olvasmányairól, s könyvtárlátogatásokat szerveztek.

A későbbi könyvtárvezetők is, Fábíán Józsefné, Tyroler Gyula, Bruckner Frigyesné a könyvtár legfontosabb feladatának az olvasószervezést tartották.

A felszabadulás után sor került a fővárosi közművelődési könyvtárhálózat fejlesztésére a Tanácsköztársaság alatt megfogalmazott határozat szellemében. A Horthy-fasizmus nagyon keveset áldozott könyvtári célokra, bőven volt tennivaló ezen a téren. Már a 40-es évek végén egymás után nyíltak meg az új könyvtárfiókok a kulturálisan elhanyagolt peremkerületekben is. 1949-ben adták át a környék lakóinak a 19-es számú könyvtárat Angyalföldön, ez volt a terület második Szabó Ervin könyvtára. Eddig az időpontig a Vág utcai 7-es számú könyvtár volt az egyetlen jelentősebb könyvtár, mely Budapest egyik legnagyobb, legrégebbi ipari negyedében működött, s több évtizeden át fontos, kulturális missziót töltött be.

A kerületi tanácsok megalakulása után, 1950-ben a fővárosi könyvtárhálózatot decentralizálták. A 7-es számú fiókkönyvtár a XIII. kerületi tanács felügyelete alá került, mint 1-es számú fiókkönyvtár. Szakmai és módszertani irányítása továbbra is a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár módszertani osztályán történt. Később ezt a fiókszámozást eltörölték, s a könyvtár ezután ismét 7-es számú lett.

A könyvtár az ötvenes évek elején, mint egy kis fiókközpont, tíz-tizenöt társadalmi kezeléssel kölcsönzőállomással rendelkezett. Ezek az állomások iskolákban, a Szabolcs utcai és a Róbert Károly körúti kórházakban, a XIII. kerületi Pártbizottságon, az MNDSZ és az MSZT körzetek helyiségeiben működtek, volt kölcsönző-hely kisebb üzemekben, KTSZ-ekben, sőt a Szabadság-strandon és a Szent István parkban is. Kezdetben hasznosak voltak ezek a létesítmények, elvitték a dolgozók közé a könyvet, megszerettették az olvasást. Később az egyre nagyobb követelményeknek már nem feleltek meg. Könyvanyaguk 100–300 kötet volt, egy-két éven belül a rendszeres kölcsönző már nem talált olvasnivalót. Ezeket a kis kölcsönzőhelyeket az egyre jobban gyarapodó üzemi, szakszervezeti és iskolai könyvtárak váltották fel. 1956-ban az utolsó könyvvállomás is megszűnt.

1954-ben olyan változás történt, amely igen nagy jelentőségű volt a könyvtár életében. Ettől az évtől kezdve a könyvtár önállóan szervezhetővé vált. A könyvkiadás megjavulásával, s az olvasói igények birtokában rá lehetett térni a tudatos állományfejlesztésre. A szerzeményezés segítésére a központ létrehozott egy állományfejlesztéssel foglalkozó munkaközösséget, melynek a 7-es könyvtár akkori vezetője, Brucknerné is tagja volt.

A könyvtár propagandamunkája éveken keresztül változatos, gazdag programú volt. Előadások, irodalmi ankétok, könyvismeretetések váltogatták egymást. Sorozatos előadás keretében sokrétűen társadalmi, történelmi, néprajzi szempontból ismertették a terület történelmét. Gyakori előadók voltak a könyvtárban: Remete László, Krúdy Zsuzsa, Tyroler Gyula, Román József, Marót Miklós.

A könyvtár megfelelő helyiségbe való költöztetését mindenki szorgalmazta. A fővárosi és a kerületi tanács illetékesei 1949 óta állandóan napirenden tartották a könyvtár ügyét, a költözés mégis egyre később. 1953-ban a könyvtár vezetője egy – a XIII. kerületi tanácshoz intézett – jelentésében a következőket írta: „Ez a mostani helyiség a szocialista könyvtár követelményeinek nem felel meg, a könyvtár népszerűvel és propaganda munkáját egy megfelelő helyiségben sokkal eredményesebben tudná végezni.”

A 19-es könyvtár létrejött, mivel területileg messze volt, nem okozott változást a 7-es könyvtár olvasóinak számában; viszont a közelben a Lehel úton létesített 4-es könyv-

tár elszívó hatását már pár éven belül érezni lehetett. Amilyen mértékben növekedett a Lehel úti könyvtárban a beiratkozott olvasók száma, olyan mértékben csökkent a Vág utcában.

	Olvasók száma a 7-es könyvtárban	Olvasók száma a 4-es könyvtárban
1955	2954	2043
1957	2289	2392
1958	2296	2700
1959	2461	2955
1960	2255	3041

Ezek a számok világosan bizonyítják, hogy milyen nagy jelentősége van egy könyvtár jó elhelyezésének. A környék lakosai azt a könyvtárat részesítették előnyben, melyet közlekedési eszközökkel is el lehetett érni. Ezen még az a tény sem változtatott, hogy a 7-es számú könyvtárnak sokkal gazdagabb könyvanyaga volt. 1959-ben egy olvasóra 11,3 könyv jutott, míg a 4-es könyvtárban csak 5 könyv. (1963-ban, mikor a 4-es könyvtár átalakítás miatt zárva volt, több mint 400 olvasó jött át ideiglenesen.)

A könyvtár elköltözése minden évben várható volt, ezért a központ hosszú ideig nem áldozott felújítására. 1959-ben, mikor a költözés ismét bizonytalan időre eltolódott, a lehetőségekhez mérten rendbehozták a könyvtár helyiségét és belső berendezését modernizálták. Itt ünnepelte a könyvtár a negyven éves jubileumát. Révész Ferenc könyvtárigazgató tartotta a megemlékezést és méltatta a könyvtár több évtizedes munkáját.

1962. februárjában megszüntették a gyermekrészleget, könyvanyagának egy részét átadták a közelben létesült 3-as számú önálló gyermekkönyvtárnak. Az általános iskolai olvasókat oda irányították. A gyermekrészleg megszűnésekor alkalom kínálkozott, hogy az addigi zártpolcos kölcsönzésről áttérjenek a szabadpolcosra. Még ugyanebben az évben Bruckner Frigyesné betegségére való tekintettel áthelyezték a könyvtár központjába. Helyette Perlusz Józsefné vette át a könyvtár vezetését, aki 1968-ig – nyugdíjba vonulásáig – lelkesen és eredményesen töltötte be feladatát. Ez időtől kezdve Csépp Attiláné, e sorok írója a könyvtár vezetője.

A gyermekrészleg megszűnésével egyre nehezebbé vált az olvasók létszámának emelése, de még a régi szinten való fenntartása is. Az általános iskolákkal a kapcsolat jó volt, könyvtárlátogatások alkalmával a gyerekek tömegesen iratkoztak be; a könyvtárosok további feladata az volt, hogy megtartsák őket és irodalomszerető, rendszeres olvasókat neveljenek belőlük. Ez a könyvtáros számára oly nagy értéket képező olvasó-réteg a 7-es könyvtárból teljesen eltűnt. Az olvasólétszám akkor kezdett újra emelkedni, amikor új könyvtárfiókot létesítettek.

A sűrűn lakott Lipótváros lakosainak jogos követelése volt, hogy könyvtárhoz jussanak. A 7-es könyvtár elköltöztetése évek óta húzódott, így mintegy megalkuvásképpen az 5-ös számú MSZMP pártkörzet által felajánlott Pannónia utca 40. (ma Rajk László utca) alatt két kis alagsori szobában 1964. május 15-én 3029 kötetrel megnyitották a 7/1-es könyvtárfiókot. Megnyitáskor a könyvállomány összetétele 40 százalék ismeretterjesztő és 60 százalék szépirodalom volt. A könyvtárfiókot a pártkörzet társadalmi kezelésre vette át. Év végén a beiratkozott olvasók száma meghaladta a 600-at. Ilyen sikerre senki nem számított. Ez viszont azt eredményezte, hogy mivel a kezelésére kijelölt társadalmi munkás nem volt szakképzett, az olvasószolgálati munka színvonala alaposan lemaradt az igények mögött. Az állomány ismeretének hiánya a könyvek kölcsönzésének százalékos arányában is kimutatható: míg az állomány 40 százaléka volt ismeretterjesztő, addig a kölcsönzött köteteknek csak 20 százaléka. A könyvtár vezetője kéthetenkénti látogatása során meggyőződött, hogy a könyvtárfiók munkája nem kielégítő. Személycserét kért, de a

helyzetén ez sem változtatott. Tovább súlyosbította a helyzetet az, hogy 1965. végére a beiratkozott olvasók száma annak ellenére, hogy olvasószervezési propaganda egyáltalán nem folyt, majdnem elérte az ezret. Ekkor a Szabó Ervin Könyvtár központja szakképzett könyvtárost helyezett a fiókba, dr. Novák Józsefnét. Ettől az időtől kezdve tulajdonképpen két könyvtár állományát kellett gyarapítani, s úgy irányítani a könyvbeszerzést, hogy a könyvtárfiók is minden újonnan megjelenő könyvből kapjon. További feladat volt a törzsanyag pótlása is. Az olvasók idegennyelvű könyveket — főleg németet és angolt — is kértek, s ilyen irányú igényüket részben a 7-es könyvtár meglevő anyagából, részben újak vásárlásával igyekeztek kielégíteni.

A 7-es számú könyvtár 1966-ban „társbérlőt” kapott. A Váci úti épületet — melyben 1962-ben a 3-as számú gyermekkönyvtár létrejött — lebontották, s a gyermekkönyvtárat ideiglenesen a Vág utcába helyezték át. A kölcsönzőtérben polcokkal választották el egymástól a két könyvtárat. Ez sajnos azt eredményezte, hogy a válogatópolcok számát erősen csökkenteni kellett, s körülbelül 1500 kötetrel kevesebb anyag állt az olvasók rendelkezésére a szabadpolcon. Az átrendezés annyiból vált javára a könyvtárnak, hogy a régi polcokat újakkal cserélték fel, s a világos polcok barátságos külsőt adtak. A 3-as gyerekkönyvtár 1967. augusztusában költözött el. Könyvanyagának egy része azonban visszamaradt, mert a kiutalt helyiség már a beköltözéskor is szűknek bizonyult. Azóta a könyvek egy része a duplumraktárba került, a kurrens könyvek pedig még mindig elszállításra várnak. A gyerekkönyvtár elköltözése után kicserélték és felújították a még régi könyvtári bútorokat, és ruhatárat is felállítottak. Ez utóbbi a sorozatos könyvlopások miatt már nélkülözhetetlen volt.

A könyvtárban 1963-ban Ifjúsági Klub alakult Szitás Zsuzsa könyvtáros kezdeményezésére. A klub vezetését 1964-ben Szalai Magda vette át. A klubnak körülbelül ötven állandó tagja volt; részükre hetente előadásokat, közös múzeumlátogatásokat és szabad vitadélutánokat rendeztek.

A katalógus teljes revíziója, melyet 1962-ben kezdtek el, 1967-ben befejeződött. Több ezer cédula gépelése után (a hiányzó és elkopott cédulák helyett) a katalógus teljes újszerűsítésére volt szükség. Az irodalmi analitikus katalógust is összeállították használható segédesszközzé.

A könyvállományt a két könyvtáregység olvasói igényének figyelembevételével gyarapították. A könyvvásárlásra fordított összeg évenként különböző volt, főleg a közsegfejlesztési alaphól nyújtott összeg változott, például egyik évben 15 000 forint, a másikban csak 8000. Emiatt az állomány nem fejlődhetett egyenletesen, viszont összetételében az ismeretterjesztő és szépirodalmi művek aránya évről évre javult. 1964-ben — amikor selejtezés és duplumosítás után több mint 8000 kötetet választottak le — az ismeretterjesztő művek aránya 37,98 százalék volt. Ugyanebben az évben az új szerzemények 47,6 százaléka, 1966-ban 43 százaléka, 1967-ben az évi gyarapodás 48 százaléka volt ismeretterjesztő.

Az állomány fejlődése, az olvasók és a kölcsönzött kötetek számának alakulása az alábbi táblázatból látható:

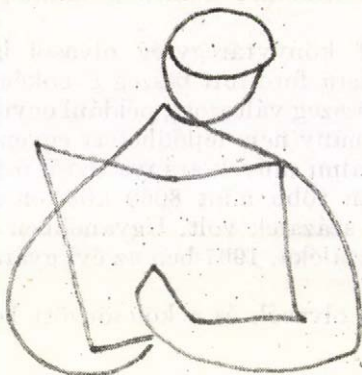
	Könyvállomány	Olvasók száma	Kölcsönzött kötetek száma
1962	30 091	1 922	75 880
1963	31 030	2 117	105 065
1964	26 120	2 328	106 048
1965	29 297	2 409	126 878
1966	30 419	2 509	137 761
1967	31 296	2 667	136 675
1968	32 917	2 496	108 067

A 7. számú könyvtár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában 1919 óta működik. Ebben az évben történetének fél évszázados periódusa zárul le. Sajnos 1946-tól, és megnyitásától, 1964-től könyvtárfiókja is helyiségproblémákkal küszködik. Reméljük, hogy nagy múltjára való tekintettel mindkét könyvtáregység problémája a közeljövőben felépülő Gogol utcai új könyvtárba való költöztetéssel megoldódik.

Csép Attiláné

Irodalomjegyzék

- ADAMETZ Gyula: Angyalföld. Bp. 1947.
A Budapesti V. kerületi Általános Jótékonyági Egyesület jelentése a Népház 25 éves működéséről és az 1936. évi jelentés.
Budapesti V. kerületi Népháza Nyilvános Könyvtára. Tájékoztató a könyvtár látogatói részére. Bp. Székváros Házi ny. 1911.
Fővárosi Könyvtár Évkönyve, majd Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, 1911–1968-ig.
FREUND, Katinka: Az angol settlementek és a Népház. Bp. 1914.
HANVAI Sándor: A székesfővárosi V. kerületi Népház. Bp. 1911.
KERTÉSZ Pál: Jubileumi ünnepség a 7. sz. könyvtárban = Könyvtári Híradó, 1959. 12. sz.
KÓHALMI Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Bp. 1959.
LIPTAI Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság. Bp. 1965.
REMETE László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966.
SZABÓ Ervin: Magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900–1918. Bp. 1959.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nevében tisztelettel kerestük fel a 85 éves Köhalmi Bélát, a Kossuth-díjas ny. egyetemi tanárt, könyvtárunk volt vezető munkatársát, aki itt, Szabó Ervin mellett kezdte könyvtári tevékenységét. Hogyan emlékszik vissza a Fővárosi Könyvtárban töltött kezdeti időkre?

— Mi mindnyájan, akik Szabó Ervin közelében dolgoztunk — igen kevés kivétellel — mind a tanítványai voltunk és résztvevői egy soha nem szünetelő tanfolyamnak. A könyvtárban megvolt a nemzetközi könyvtárügyi szakirodalom minden fontos terméke. Ezek lényeges tartalmát és az angol, amerikai, belga, francia, olasz, német és holland szakfolyóiratokét elreferáltuk egymásnak. Részt vettünk a Bárczy polgármester által a fogalmazói kar számára rendszeresített idegen nyelvi tanfolyamokon is. Az első világháború éveit alatt Szabó Ervin ötletéből hozzánk rendelt két orosz hadifogoly — igaz: kevés sikerrel — az orosz nyelv titkaiba is bevezetett bennünket.

Tanítva tanultunk — ez volt a másik fő célja fölkészülésünknek arra az időre, amikor majd a „nagy lehetőségek” elkövetkeznek. Nemcsak a gyakornokaink számára rendezett tanfolyamokon tartottunk előadásokat. Fiókkönyvtáraink olvasói részére is; a könyvtárunkkal kooperáló Szabad Lyceum hallgatóival is ismertettük fejlettebb országok könyvtári szolgáltatásait. Az igények növelésére törekedtünk, hogy gyorsítsuk a könyvtári fejlődést. Szabó Ervint, a munkásmozgalom nagy alakját természetesen az is jellemezte, hogy rendkívüli érzéke volt a propaganda iránt. Tervei megismertetése során munkájában sokszor élt a napi sajtó adta lehetőségekkel. Polémiákba is szívesen belebocsátkozott. Félelmetes vitatkozó volt. Visszapillantva úgy látom, hogy jobban kellett volna mérlegelni a sajtóviták negatív hatását, azt például, hogy az ellenfél vádaskodásai nemcsak alaptalanok, hanem alacsony indulatokból származók voltak, hogy a haladónak nevezhető sajtó tábor a klerikális és reakciós sajtóval szemben kisebbségben volt. Eredményesebbnek mutatkozott a semleges területen rendezett nyilvános vita, például a női munkaerők helyzetéről a könyvtári szolgálatban. (A feministákkal való vitákra gondolok.)

Mint mai könyvtárpolitikánk kialakításának egyik irányítója, hogyan látja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tevékenységét az ifjúság kulturális nevelésében?

— Ami a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókkönyvtár-hálózatának fejlődését, mai szolgáltatásainak minőségét illeti, itt személyes tapasztalatokról számolhatok be. A belvárosban lakom és lakásom közelében két fiókkönyvtár is van. Egy gyermek- és ifjúsági

* Sajtó alatt volt már az Évkönyv, amikor Köhalmi Béla elhunytáról értesültünk. A megrendítő hír az egész magyar könyvtárostársadalmat érintette, de talán elsők között éppen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóit. Hiszen szeretett Béla bácsink nemcsak a régi Fővárosi Könyvtárnak volt munkatársa a Tanácsköztársaságig, hanem a felszabadulás után egy ideig igazgatóhelyettese is. Nagy halottunkról az Évkönyv 1970-es számában fogunk megemlékezni. Köhalmi Béla könyvtárunk munkájáról adott fenti interjúja, mint hozzánk intézett utolsó üzenete, különösen értékes számunkra.

és a felnőttek egyik kerületi könyvtára. Két unokám mint kisiskolás lett az ifjúsági könyvtár szorgalmas olvasója és ma már mint két nagydiák (az idősebb már érettségi után van) olvasója a felnőttek könyvtárának. Könyvek tornyaival jönnek haza, valahányszor olvasmányt cserélnek. A könyvanyag kaleidoszkópszerű változatossága mögött azonban fölismerhető a szerzeményi politika átgondoltsága. Az évről-évre változó, az új követelményekhez igazodó tananyag figyelembe vétele. Szemünk láttára nemzedékek nőnek itt fel, akiknek szellemiekben tápláló anyjuk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókhálózata: az Alma Mater ahogyan *Ignotus* nevezte el a közművelődési könyvtárak egyetemét.

Közhalmi elvtárs mindig figyelemmel kísérte a FSZEK kiadvány-politikáját. Hogyan értékeli bibliográfiáinkat és egyéb könyvtártudományi vonatkozású kiadványainkat?

– A mai FSZEK vezetőinek, különösen pedig a bibliográfiai osztály dolgozóinak munkájában azt értékelem nagyra, hogy az általam „tanácsadó bibliográfiák”-nak nevezett kiadvány sorozatukkal szinte folyamatosan lehetővé teszik a kölcsönzést lebonyolító dolgozók részére a „tájékozottság” megnyugtató tudatát, megkönnyítik számukra az olvasók tájékoztatásának igényesebb ellátását.

– A fiókkönyvtárak vezetői és dolgozói pedig azzal hálálják meg a kapott értékes segítséget, hogy sűrűn jelentetik meg a könyvtár „Híradó”-jában vagy a „Könyvtáros”-ban az olvasók körében végzett munkájuk tapasztalatainak elemzését.

– A könyvtár bibliográfiai munkásságáról, különösen pedig hatalmas vállalkozásokról, a „Budapest történetének bibliográfiá”-járól külön fejezetet írtam „A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945–1965” c. nagyobb munkámban, legutóbb pedig a „Magyar Könyvszemle” 1969. 3. számában. Egyik cikkemben – egyenrangú ajándékként – a gyönyörű új Erzsébet-híd mellé állítottam a Könyvtár bibliográfusainak – elsősorban Zoltán Józsefnek – nagy alkotását. Azt hiszem, a világ legjobb szakemberei egyetértésének velem.

Közhalmi elvtárs 85-ik születésnapját ünnepeljük. Kérjük beszéljen jelen munkáiról, s további terveiről.

– Minthogy a kérdés személyemre szabott, a válaszem is az lesz. Ha sikerül megharcolnom a harcot az Idővel, a nekem még „kijáró”-val; amit a német munkásköltő: Dehmel egy szép versében, nem kis ironiával idéz („Nur Zeit” – írta – pedig a munkásosztály jövőjéről van szó), akkor talán elmondhatok egyet-mást arról, hogyan alakította egy papos-szellemű árvaházban felnőtt fiatalember a maga számára is harci területt a könyvtárat, pedig 60–70 év előtt könyvtárosi állás elnyerésére csak azok törekedtek, akik kis fizetéssel és csigalassúságú előlépéssel is beérték, csak békében élhessenek az irodalomnak, vagy valami „hobby”-nak. A példakép, aki e pályára vezérelt, természetesen Szabó Ervin volt, de mellette meg kell még emlékeznem Jászi Oszkáról, szuggesztív, robbanékony egyéniségről, akinek „Kulturális elmaradottságunk okai” című tanulmánya nagy hatással volt rám. Mindkettejükről még papírra szeretném vetni emlékeimet. Hogy telik-e még erre erőm? És mire még...? A Sorsot nem hívhatom ki magam ellen nehezen beváltható ígérettel.

– Szeretnék még összekaparni emlékfoszlányokat Szabó Ervin egy szívéhez nőtt barátjáról, a Nietzsche-fordító Wildner Ödönről, aki már Bárczy elődjének, Halmos János polgármesternek is megbecsült munkatársa, és a Fővárosi Tanács üléseinek jegyzője volt. S amikor a Tanács megválasztotta a könyvtárosi állásra Szabó Ervint, az egyhangú határozat után még az ülésről levélben értesítette az örömteli hírről Szabó Ervint, de levélpapír helyett Halmos polgármester névjegye akadt a kezébe és erre írta sebtiben a polgármester nyomtatott neve alá így: „árnyéka: Ödön”.

Kovács Csilla riportja

SZOCIOLÓGIAI KÖNYVANYAGUNK KORSZERŰ SZAKRENDSZERÉNEK KIALAKÍTÁSA

A Művelődésügyi Minisztérium 1968-as rendelkezése szerint* a FSZEK a szociológia országos tudományos szakkönyvtára lett. Szakkönyvtári funkciónk ellátásának egyik elsődleges követelménye szociológiai állományunknak és a beérkező nagymennyiségű új irodalomnak korszerű szakrendszer alapján történő osztályozása. A hivatalosan feladattá tett szociológiai gyűjtőkör az osztályozás terén is régi gyakorlatra és hagyományra támaszkodik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. A további feladatok és tervek között szerepel a könyvek analitikusabb feltárása és a gyűjtőkör folyóiratainak dokumentálása. Ehhez is megfelelő szakrendszer szükséges.

Szociológiai szakrendszerünk multja és korszerűsítésének szükségessége

Századunk első éveiben, amikor Szabó Ervin még mint a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosa, elsőként alkalmazta (és egyúttal meg is honosította) a tizedes osztályozást Magyarországon, jelentős kiegészítéseket vezetett be a 3–30-as; Szociológia-Társadalomtudomány szakban. Ezt az osztályt mintegy 100 új fogalommal bővítette. 1912-ben jelent meg a Fővárosi Könyvtár Osztályozása, amely az ún. brüsszeli séma „magyar sajátosságokra” átalakított változata, Szabó Ervin bővítéseivel és módosításaival. A bővítések elsősorban a 30-as szakra vonatkoztak, érintették a főszakokat, de módosították az alosztályokat és az alosztások értelmezését is.

A Fővárosi Könyvtár már ebben az időben is nagyjelentőségű társadalomtudományos anyaggal rendelkezett, amelynek mind mennyisége, mind haladó tartalma sokkal részletesebb feltárást kívánt meg, mint amilyent az akkor nemzetközi érvényűvé emelt brüsszeli táblázatok tartalmaztak. Szabó Ervin levelezésben állt P. Otlet-val, az Institut International de Bibliographie főtítkárával. A levelekben tárgyaltak Szabó Ervin módosításainak nemzetközi elfogadtatásáról, erre azonban az első világháború kitörése miatt nem került sor.

A Fővárosi Könyvtár tehát működésének első éveiben világviszonylatban is a leg részletesebb és a leghaladóbb szakrendszer alapján osztályozta a társadalomtudományokkal foglalkozó nagyértékű anyagát. Az ETO egyik legfontosabb alapelvétől, az egyetemességtől való eltávolodás azonban magát Szabó Ervint is arra a belátásra készítette, hogy a táblázatok későbbi kiadásainál sokat elhagyjon módosításaiból. A 30-as szak egyike azoknak a kivételeknek, amely megőrizte a változtatásokat és a legtöbb bővítést tartalmazza, egész struktúrájában Szabó Ervin-i vonásokat mutat.

Az ETO rendszerhez való teljes visszatérés tehát nem történt meg és az évek során egyre nagyobb az eltérés könyvtárunk szakrendszere és a nemzetközi ETO táblázatok

* 131/1968 (MK 11) M. M. sz. utasítás.

között. Így könyvtárunk, amely Magyarországon elsőként alkalmazta ezt a nemzetközi szisztémát, ma egy sajátos decimális szakrendszert használ, amely nem más, mint a brüsszeli séma első magyar variánsa.

A tudományok fejlődése, új tudományok, interdiszciplinák megjelenése folyamatosan problémákat állít a tudományrendszerezés elé. A könyvtári osztályozásnak, amely mint tudott, nem lehet azonos a tudományok osztályozásával, valamilyen módon mégis lépést kell tartania a fejlődéssel. A változásokat az adott szakrendszerbe kell beleilleszteni, hogy a publikációkat differenciáltan, a kutatók számára is kielégítő módon tárhassa fel. Ez természetesen nemcsak a könyvtárat jelenleg legjobban érdeklő szociológia szakra érvényes, hanem a tudományok, ill. az őket nyomon követni igyekvő könyvtári osztályozás egészére is. A következőkben tehát az osztályozás korszerűsítésének általános, az összes szakra kiterjedő kérdéseivel szeretnénk röviden foglalkozni.

Az ETO szerint szakozó könyvtárak az új fogalmak jelölésének kérdéseire nemzetközi fórumtól kapnak választ. A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség, a FID (Fédération Internationale de Documentation) három osztályozási bizottsága közül egy az ETO egyes szakterületeinek fejlesztésével foglalkozik. Külön szakmai bizottságok munkálkodnak az egyes tudományok, ágazatok, ismeretek osztályozásának kiművelésén és finomításán. Ezek a bizottságok nemzetközi szakmai tekintélyekből és nagy tapasztalattal rendelkező, s a vonatkozó szakterületen is jól képzett osztályozó szakemberekből állnak. Eredményeiket az időközönként megjelenő „Extensions and Corrections to the UDC”-ben teszik közzé. (Kiegészítések és módosítások az Egyetemes Tizedes Osztályozáshoz címmel magyarul is folyamatosan megjelenik). Az ETO szerint szakozó könyvtáraknak megbízható megoldást jelent a nemzetközileg ajánlott számok átvétele, ha célkitűzéseiknek, gyűjtőkörüknek és kapacitásuknak megfelelően kiegészítéseket tartanak szükségesnek. A FSZEK osztályozói a fent ismertetett bővítési lehetőségektől azonban meg vannak fosztva, legalábbis ami az ETO jelzetek változatlan átvételét illeti. Eddig láttuk az ETO-tól való eltérés két okát, az eltérést az indulásnál és az ETO nemzetközi változásait, most a harmadik okot is vizsgálnunk kell.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának szakozó könyvtárosai maguk is változtattak a sémán az elmúlt évtizedek során, a decimális osztályozás legnagyobb érényét, rugalmasságát, dinamikus jellegét kihasználva. A jelkészlet bővítésének, törléseknek szövegmódosításoknak, kiegészítéseknek, áthelyezéseknek kiindulópontja az esetek zömében az ETO volt s a lehetőség szerint ETO számokat, ill. azoknak adottságainkhoz alkalmazott változatait építették be a táblázatokba. A többi esetben a jelzetalkotás önkéntes volt, ilyekezve legalább a saját rendszer logikáját követni. A módosítások szükségessége egy-egy publikáció osztályozása során merült fel, így az új szakszámok — akár az ETO-ból származók, akár az önkényesek — esetlegessé váltak, következtelenné, szétesővé tették a sémát. A szakkatalógus feltáró értékét azonban legjobban az csökkentette, hogy az új jelzetek bevezetése után nem történt meg sem a séma, sem a katalógus átszerkesztése.

Hangsúlyozni kell azt a tényt, hogy nagy könyvtárakban az aránylag egyszerűbb módosítások bevezetése esetén is cédulák ezreit kell átdolgozni s ez legtöbbször úgyszólván megoldhatatlan feladat elé állítja a könyvtárosokat, mert a kurrens gyarapodás feldolgozása mellett a szakkatalógus szerkesztésére, rendszerezésére kevés idő jut. A módosítások átvezetése azért is munkaigényes feladat, mert a tudomány változó tartalma többször arra a kompromisszumra kényszerítette a szakozó könyvtárost, hogy régi, elavult, már meg nem felelő jelzet alá osztályozza az új fogalmat hordozó műveket. Ebben az esetben a katalógus használóinak tájékoztatására legalább a betűrendes mutatóban és a válaszlapon kell feltüntetni az új tartalmat.

A kurrens szerkesztés, kiegészítés és gondozás mellett igényesebb feladat — legalább nagyobb időszakonként a katalógus átszerkesztése. Az elkerülhetetlenné vált új szakjelzetek alkotása esetén a múltban nem történt meg az együvé tartozó, de eddig szétszórtnak található művek céduláinak kiemelése a régi helyről és átszakozása az új helyre. Ennek

következtében egy-egy téma iránt érdeklődő olvasónak sokszor a szakkatalógus legkülönbözőbb helyein kellett a szó szoros értelmében kutatnia.

A felhalmozódott feladatok, melyek már a folyamatos szakozási munka megfelelő menetét is gátolták, végül is kényszerítő erejűvé váltak. A szakozó csoport kidolgozta és végrehajtotta a séma és a szakkatalógus teljes érdemi revízióját. Az érdemi revízió célja a teljes osztályozási rend megteremtése volt a könyvtárban, alapja a séma valamennyi jelzetének felülvizsgálata, ennek során a fellelhető kettősségek megszüntetése, illetve a jelzetek pontosabb tartalmának tisztázása, megfelelő utasításokkal. Itt is, csak úgy mint az új mutató szerkesztésében, mindenekelőtt az ETO legújabb kiadásai és bővítései szolgáltak forrásként, de praktikus szempontokat is figyelembe kellett venni a változtatások bevezetésénél. Ahol néhány cédula átszakozása árán logikusabb, a témát jobban kifejező egységet kaptunk, ott merészebben kezdeményezhettünk, de ahol nagy anyagrészek megmozgatását, átszakozását jelentette volna csak egyetlen szakszám megváltozása is, ott kompromisszumos megoldást kellett találni. A radikális átszakozásnak egyrészt azért nem vághattunk neki, mert a szakkatalógus élő: gyarapodik, csökken és használják, másrészt a sokszorosított cédulák rendszere miatt egyetlen cédulán történt bármilyen változtatás legalább 3–4, de rendszerint még több cédula kijavítását vonja magával.

A könyvtári szakkatalógusoktól a kutatók és szakemberek szeretik számonkérni, hogy miért nem felelnek meg a tudomány vagy az ismeretek rendszerező felosztásának és követelik, hogy a szakma logikája szerint, annak elfogadott terminológiájában tükrözzék az anyagot. A kérdés vizsgálata messze vezetne, de mindenképpen ahhoz az eredményhez jutnánk, hogy a feladatot – a logikus tudományfelosztást – nem csak a FSZEK szakrendszere, de sem az ETO, sem más könyvtári szakrendszer nem tudja megvalósítani. Igyekezetünk arra irányulhat, hogy a tudomány vagy ismeretág elméletének és gyakorlatának irodalmában jelentkező történeti és új fogalmak a lehetőség szerint megtalálhatók legyenek és logikusan, a megfelelő átfogó fölérendelt fogalom alá kerüljenek. Ez a törekvés sok esetben azt hozza magával, hogy amikor csak minimálisan szükséges változtatásokat kívánunk megvalósítani, kiderül, hogy hozzányúlva egy szak revíziójához, olyan láncreakció indul meg, mely arra inspirál, hogy az adott szakcsoportban található vagy azzal összefüggő többi logikátlanságot is felszámoljuk.

Végzett munkánk során a fentebb elmondottak miatt nem voltak korrigálhatók minden esetben a szakkatalógus objektív vagy szubjektív okokból keletkezett téves megoldásai, a régi szakozások következetlenségei, az egymást követő szakozók különböző osztályozási felfogásából és módszereiből eredő hibák. De a séma valamennyi jelzetének felülvizsgálata kiküszöbölte a szakozók további munkája számára az objektív hibaforrásokat, az olvasók részére pedig világosabbá, egységesebbé váltak katalógusunkban az egyes szakok. Ugyanez történt a sok változásnak kitett földrajzi alosztások vonatkozásában is. Erről jelen évkönyvünk más cikkében számolunk be.

A 30-as, szociológia szak revíziója

Könyvtárunk gyűjtőköre és immár országos feladata azt követelte, hogy a szociológia szakot a többen is alaposabban, nagyobb ráfordítással vegyük revízió alá, ill. teljesen dolgozzuk át. Bármily hatalmas munkát jelentett volna is egy sajátunktól merőben eltérő módszerű szakrendszer átvétele, először az a megoldás tűnt a legkézenfekvőbbnek, hogy a központi könyvtár egy már meglevő, elismerten jó szociológiai könyvtári szakrendszerre térjen át. Ilyen rendszer azonban sem a hazai, sem a külföldi könyvtárak gyakorlatában nem található.

A társadalomtudományok, s ezen belül a szociológia könyvtári osztályozása országosan megoldatlan probléma. Kiderült, hogy az ország könyvtárai között, hagyományai alapján

a FSZEK-e a legrészletesebb s elavultsága ellenére is a leginkább használható szociológiai szakrendszer. Szabó Ervin változtatásai, amint már említettük elsősorban a társadalomtudományok területére összpontosultak, s noha ezek természetesen az 1910-es évek állapotait tükrözik, még mindig teljesebbek s állítjuk, „korszerűbbek”, a szocialista szellemű könyvanyag osztályozására különösképp megfelelőbbek, mint a nagy ETO általánosan használt kiadásának szociológia szakcsoportja.

Átvizsgáltuk a legtekintélyesebb társadalomtudományi bibliográfiák és szakfolyóiratok felosztásait is. Mint szocialista jellegű és nagyon részletes felosztás, — többek között — tanulságos volt a Német Tudományos Akadémiához tartozó Gazdaságtudományi és Információs Központ (NDK) által összeállított társadalomtudományi szakrendszer tanulmányozása. E rendszer az intézet dokumentációjához készült, a szociológiát csak elnagyoltan osztályozza, mert a teljes társadalomtudományt felöleli. Az International Bibliography of Sociology, az UNESCO támogatásával megjelenő periodikus kiadvány a munka során gyakran eligazított a fogalmak tartalmi hovatartozásának eldöntésében. A bibliográfiák és szakfolyóiratok csoportosításai azonban bármily kitűnőek lehetnek, nem könyvtári célra készültek, nem eléggé részletesek, összetett fogalmak kifejezésére alkalmatlanok; s ami a praktikus szempontokat illeti, teljesen idegenek a mi szakrendszerünkétől.

Az új szakrendszer kialakításának nomenklatúráját, címszóanyagát keresve ugyancsak szűkös forrásanyagról lehet számot adni. Magyar nyelvű kézikönyv, de még összefoglaló jellegű monográfia sem állott rendelkezésünkre. Ezt a hiányt könyvkiadásunk az utóbbi időben részben már pótolta, az előbbi nem; de nehéz is lenne javasolni megbízható, korszerű kézikönyv fordítását és kiadását, mivel más nyelvterületeken sem található átfogó, objektív rendszerű szociológiai kézikönyv. Így az adatokat és definíciókat a legkülönbözőbb forrásokból kell összeszedni, gyakran ellentmondásos információkat egybevetni és értékelni, s tisztázni a különböző nyelvek terminológiájában kifejezett fogalmak azonosságát vagy különbségét.

A Művelődésügyi Minisztérium 1968-as, könyvtárunk gyűjtőkörére vonatkozó döntését egy szakbizottság felmérése előzte meg. A felmérés során megvizsgálták szakkatalógusunkat is. Külön vizsgálat tárgyát képezte a szociológiai szakkatalógus állapota és magának a szakrendszernek feladata ellátására való alkalmassága. A bizottság tagjai, akik között neves szociológusok is voltak, írásos javaslatot készítettek, amelyben röviden pontokba foglalták a szerintük optimális szociológiai szakfelosztás vázát és felsorolták azokat a szociológiai elméleti alapkategóriákat, amelyeket a FSZEK szakkatalógusa jelzetekben eddig nem tudott kifejezni. A javaslat az új szociológiai szakrendszer elméleti megalapozásában jó segítséget jelentett, de mivel a kapott felosztás inkább tudományrendszertani jellegű, eredeti formájában a könyvtári gyakorlatba nem vihettük át. Különösen érdekes például az a két pont, amely a modern szakirodalom legizgalmasabb és leggyakrabban tárgyalt témaköreit öleli fel és csoportosítja:

A szociológia alapkategóriáinak elmélete

a) STRUKTÚRAELMÉLET

stratifikáció

mobilitás

integráció-csoportelmélet

érintkezési formák

vezetés, hatalom, közösség elméletei

b) CSELEKVÉSELMÉLET

gyakorlat, praxis

mindennapi élet

érték és értékorientáció

szerep, komfortitás

előítélet

manipuláció stb.

A fentiekben csoportosított (és egyéb, fel nem sorolt) szociológiai tárgyköröknek mindenképpen helyet kellett biztosítani az új sémában, lehetőleg a tudomány művelői által elvárt helyen és rendszerezésben.

A felmérést végző bizottság néhány konkrét mű eszmei „beszakozásával” is igyekezett rávezetni könyvtárosainkat arra, hogy szociológus-szemmel hol, milyen kategória és milyen terminológia alatt ésszerű bizonyos jellegű művek elhelyezése.

A szakozó könyvtárosok szociológiai felkészültsége az általuk osztályozott és többé-kevésbé megismert publikációk nyújtotta tudáson alapult; erőssége mindössze annak a hiányosságnak a felismerése volt, hogy a séma adta lehetőségeken belül milyen keveset képesek visszaadni a publikációk lényegéből. Kétségtelenné vált, hogy feladatukat csak szociológus szakember segítségének igénybevételevel oldhatják meg. Az igazgatóság ezért felkérte Varga Károly szociológust, az MTA Szociológiai Intézetének munkatársát, a készülő új szociológiai séma létrehozásában való közreműködésre, annak szakmai felülvizsgálatára. Az új szociológiai szakrendszer tervezetét természetesen az osztályozó csoport munkatársainak kellett összeállítani, hiszen csak ők határozhatták meg, hogy milyen mélységű, mennyire specifikus és mindenekelőtt milyen rendszerű bővítéseket, ill. átalakításokat tartanak szükségesnek és képesek végrehajtani.

Az ideális szakrendszer utáni keresés egybeesett azzal a ténnyel, hogy a FID egyik különbizottsága kutatást folytatott egy korszerű társadalomtudományi rendszer kidolgozására a decimális osztályozás keretében. A megbízott holland bizottság* így az ETO részére kidolgozott egy részletes, új szociológiai szakrendszert.** A tervezet lefordítása és áttanulmányozása arra a következtetésre vezetett, hogy ez a legjobb, a legtöbb modern fogalmat tartalmazó, és ETO rendszerről lévén szó, a FSZEK sémájába legegyszerűbben beépíthető szociológiai szakfelosztás.

Amikor tehát nagyobb kitérők után úgy határoztunk, hogy ez az ETO tervezet lesz a szociológiai séma átdolgozásának és kibővítésének legfőbb forrása, tisztában voltunk azzal, hogy nem a rendszerek legtökéletesebbikét tartjuk kezünkben. Azt is láttuk, hogy az ETO szakfelosztása polgári szemléletet tükröz, de mivel a tudományág szocialista rendszerezése még nem született meg, a magunk részéről csak annyit tehattunk, hogy megfelelő helyet adjunk a szocialista világnézetű publikációk számára. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a könyvtári osztályozás nem tudományrendszerezés, ezért az általunk végrehajtott korrekció ideológiai értékelése indokolatlan volna. Az óriási szellemi koncentrációk nyomán végbement fejlődés következtében a szociológia, különösen ma nálunk forrongásban levő tudomány, amelytől tudományrendszerezési szempontból sem várhatunk el valami lezártat és egységeset. A tudományfilozófiai és rendszerezési problémák megoldása egyébként is hosszú folyamat, de az alkalmazási területeken hamarabb ki kell alakítani egy elfogadható osztályozási rendszert, mint ahogy azt az elméleti viták lezárása lehetővé tenné.

* Documentation Section of the State University of Utrecht.

** FID C-3 67-3

Olyan aggályok is felmerültek, hogy a decimális rendszer perspektívájában elavult s előbb utóbb át kell adnia a helyét valamiféle gépi válogatást lehetővé tevő rendszernek. Valóban, a tájékoztatástudomány is robbanásszerű átalakulásokon megy keresztül korunkban, de a mi apparátusunktól még annyira idegen technikai eredményeket belátható időn belül nem fogjuk tudni alkalmazni, s mivel mind idehaza, mind külföldön, a nagyobb könyvtárak ma is ETO rendszerben osztályoznak, reálisnak tűnik, hogy a FSZEK is ezen az alapon oldja meg a profilja szempontjából oly sürgető változtatásokat.

Tartalmi és technikai kérdések

A régi szociológiai táblázatok alapstruktúráját nem állt módunkban megváltoztatni, a kiegészítéseket az adott vázba kellett beillesztenünk. A könnyebb eligazodás kedvéért hadd álljon itt a séma főosztályainak számjegyeiben a régivel azonos, értelmezésében némileg módosított váza:

30 SZOCIOLÓGIA, TÁRSADALOMTUDOMÁNY

301 Általános kérdések

302 Társadalmi struktúra

303 Szociálintropológia

305 Ökológia

307 Társadalmi tudat. Társadalmi kontroll.

308 Szociográfia

309 Művelődéstörténet

A felosztásnak csak a 301, 302 és 307-es számjegyekkel jelölt csoportjaiban eszközöltünk lényeges bővítéseket, és a séma élére beállítottunk egy 300.1-es számjeggyel kezdődő felosztást a szociológiai elméletek részére. A felsorolásszerű ismertetések helyett inkább szólnánk valamit a bővítések kialakításával kapcsolatos kérdésekről és az érdekesebbnek látszó megoldásokról.

A kibővítés munkája a tartalmi és technikai problémák elhatárolását is felveti. A kiindulópontot a tartalmi kérdések képezik, mint a táblázatok szerkezete, a fogalmak meghatározása és összefüggése, és új társadalmi jelenségek megfogalmazásának szükségessége. Technikai kérdés maga a jelzetalkotás, tehát a konkrét szakszámok kialakítása s részben az ezeknek megfelelő definíciók meghatározása. Ehelyütt meg kell említeni a nyelvi kifejezéssel kapcsolatos nehézségeket is. A szociológia magyar nyelvű irodalma még nem állapodott meg a terminológia tekintetében. A tudományos és műszaki életben gyakran az adott területen éppen leghaladottabb ország nyelve dominál, így a magyar nyelvű szociológiai szakirodalom is használja az angol ill. amerikai terminus technikusokat.

Némelyik fogalomra nem is lehet azonnal megfelelő, hasonló rövidségű vagy hasonlóan találó magyar szót vagy kifejezést alkotni. A könyvtári szakrendszer összeállítójának ez sem lehet feladata. Hogy mely szavakat vagy kifejezéseket nem is érdemes lefordítani, mert idegen alakjukban fognak átmenni a köztudatba, az ma még nem dönthető el, s ezért az ilyen kétes esetekben az eredeti nyelvi meghatározás (is) szerepel a szakjelzetek mellett. Arra törekedtünk, hogy a szavak specifikusságának foka a lehető leginkább közelítse meg a dokumentumokban való használatuk specifikusságának mértékét.

Abból a célból, hogy az egyik elsődleges tartalmi követelménynek, a hierarchikus kapcsolásnak legalább az egyes alosztályokon belül eleget tegyünk, teljes egészükben átemeltünk bizonyos szakcsoportokat és egyidejűleg a régi sémából töröltük az új csoportosításban is szereplő, azonos fogalmakat. Ily módon legalább a kisebb egységeken belül megmutatkozik az alá- és fölérendelő viszony. Ilyen tiszta átemelés történt a Szociológiai elméletek, elméleti rendszerek — címszónál, mely a táblázatok élére került.

A FID tervezet ezt a csoportot 301.1-es szám alatt hozza, szintén táblázatai elején. Nálunk e szám foglalt lévén, 300.1-es jelzetet kapott ugyanez a fogalomcsoport:

Saját (új) táblázataink	FID táblázatok
300.1 Szociológiai elméletek	301.1 Szociológiai elméletek
.12 Pozitivistika ökológia	.12 Pozitivistika ökológia
.122 Neopozitívizmus	.13 Neopozitívizmus
.123 stb. ...	.123 stb. ...

Változások nélkül, ill. a struktúrát változtatlanul hagyó összevonásokkal építettük be a 302-es Társadalmi tagozódás, társadalmi struktúra szakcsoportba is a 302.0-ás (Csoportszociológia) és a 302.1-es (Egyén és társadalom. Társadalomlélektan. Behaviour) felosztásait. A jelzetek számszerű formája nem egyezik a FID-tervezet számaival, amelyek a csoportszociológiai és szociálpszichológiai fogalmakat a 301-es főszakon belül részletezik. Mi ezeket a 302-es szakba helyeztük, mert ennek tartalma a legrokonabb a beépített új fogalomcsoportokkal és így nagyobb logikátlanságok nélkül eredeti helyén maradhatott a régi 302-es alosztások zöme. Nem kellett hozzányúlnunk ahhoz a hatalmas mennyiségű cédulát tartalmazó anyagrészhöz sem, amely a 302.4-es számszám és ennek továbbosztásai mögött sorakozik. Megváltoztattuk ill. kibővítettük azonban a szakcsoport definícióját és beékelünk olyan új fogalmakat, melyeket a szociológia ezen a helyen tárgyal:

Régi felosztás

- 302.4 Társadalmi szolidaritás
Kölcsönös segítség
- .41 A társadalom harca az alkoholizmus és a kábítószer ellen
 - .42 A társadalom harca a tuberkulózis és egyéb népbetegségek ellen
 - .43 A társadalom harca a nikotinfogyasztás ellen
 - .44 A társadalom harca az öngyilkosság ellen

Új felosztás

- 302.4* Devians magatartás. Marginalitás
Társadalmi problémák és megoldási kísérleteik
- .40 Elidegenedés, anomia, elszigetelődés, meghasonlás
 - .401 Agresszivitás. Extrapunitivitás
 - .41* Alkoholizmus
 - .42* Tuberkulózis és egyéb népbetegségek
 - .43* Nikotinfogyasztás
 - .44* Öngyilkosság
 - .45 Idegbetegségek, elmebajok
- (A csillaggal jelölt jelzetek tehát lényegében változatlanok maradtak.)

A 302-es osztályon belül található az eddig „Nemi kapcsolatok”, a jövőben „Szexuális és családpszichológia” főcím alatt egy már szinte komikusan részletező felosztás. Ebben kisebb terminológiai korrekcióktól eltekintve semmilyen változtatást nem hajtottunk végre, bár a témakör nem igényelne oly aprólékos csoportosítást, az összevonásokkal járó munkaráfordítást nem éri meg.

Sértetlenül maradtak azok a részletezett és hatalmas anyaggal rendelkező osztályok is, amelyek szakcsoportjai mögött elavult, túlhaladott vagy téves nézeteket tartalmazó művek sorakoznak.

Ezek elnevezését esetenként korszerűsítettük:

303.2 Fajok harca, faji kérdés = Szociáldiszkrimináció

Vagy kibővítettük:

305.5 Geopolitika = Geopolitika. Telepítéspolitika. „Élettér elméletek”
vagyis a megfogalmazásban nyilvánvalóvá lett, hogy a kutató itt általában csak történelmi szempontból érdekes anyagot találhat.

Az értelmezés tartalmi kibővítése történt a 303.6-os szakcsoportban oly módon, hogy a régi „Wille zur Macht” jellegű anyag is itt maradhat és tér nyílik egyéb, a modern szakirodalomban gyakran tárgyalt témakörök ide történő besorolására. A 303.6-os szakcsoport régi definíciója: Uralomra törekvés. Hatalmi vágy. Hatalomelmélet. Zsarnokság. Elnyomás. Kibővített változata: Hatalom, erőszak, zsarnokság, elnyomás. Befolyás. Érdekvédelmi csoportok. Klikkek.

A 307-es szak az az egyetlen három számjegyű főcsoport, amely teljesen más értelmezést kapott. Ez a szak ugyanis „A társadalom lelki tényezői. Szociálpszichológia” definíció mögött 307.01 és 307.06-os továbbosztásaival együtt – megfelelő szakszám hiányában – gyűjtőmedencéje volt mindannak, amit a csoportszociológia modern irodalmából az utóbbi években a könyvtár szerzeményezett. Azzal a megfontolással, hogy az itt felsorakozó csaknem minden cédulát amugyis át kell majd szakozni, az egész társadalomlélektani és csoportszociológiai szakot áthelyeztük a 302-es: Társadalmi struktúra, társadalmi tagozódás – főcsoportba, ezzel a tudományrendszertani felosztást is jobban megközelítvén. A 307-es főszak így felszabadult, s olyan definíciót kapott, amely az itt megmaradó régi alosztásokat összefoglalóan kifejezi és lehetővé teszi bizonyos hiányosan tagolt szakok bővebb kifejtését. Az új sémában a 307-es szak mellett a következő definíció szerepel: „Társadalmi tudat, A társadalom kontrollja és a kommunikáció.” Ennek a megfogalmazásnak most már nem mondanak ellent a kényszerűségből érintetlenül hagyott, mert szükséges (bár meglehetősen önkényesen csoportosuló) régi alosztások. A szak élén egy fontos, új tárgykör kapott helyett:

307.1 Vélemények és attitűdök

- .11 Sztereotípek, normák, értékek
- .12 Befolyásolás. Véleményirányítók
- .14 Közvélemény, közv. irányítása, propaganda
- .141 Közönség, közönség fajtái, (public, audience) fogyasztói szokások

stb.

Az empiria a szociológia tudományában központi helyet elfoglaló kérdés. Itt is, csak úgy, mint a többi, nem 30-as szakcsoportnál, módszerek kifejezésére a (018)-as formai alosztást használtuk, vagyis: 30(018) = Szociológiai módszerek. Mivel már eddig is kerültek osztályozásra olyan publikációk, amelyek nem a tudomány egységére vonatkoznak, hanem csak egyes, tárgy szerinti specifikus kutatási technikákat ismertetnek, a (018)-as formai alosztást a 30-as szak továbbképzéseivel kapcsoltuk:

307.1(018) A véleménykutatás módszerei

Noha az általunk megismert egyéb szociológiai osztályozási rendszerek mindegyike kiemelt helyen, önálló szakszámok alatt hozza a módszertani alosztásokat, mi a kérdés megoldását megpróbáltuk összeegyeztetni régi gyakorlatunkkal és a (018)-as formai alosztást bontottuk további (018.1), (018.2) stb. alosztásokra. Kötelező elvként leszögezve azonban, hogy a részletproblémák módszereivel foglalkozó publikációk – tehát azok, amelyeknél a formai alosztás a 30-as szak többjegyű számjelzeteihez kapcsolódik – is

megkapják a 30(018.)-as beosztást, abból a célból, hogy a szakkatalógusban minden módszertannal foglalkozó monográfia egy helyen is megtalálható legyen.

A kibővítés munkáját csak a régi és az új táblázatok egybevetésével és az egyes régi szakszámok mögött felsorakozott cédulák tömegének és tartalmának mérlegelésével lehet megítélni. Az új séma abszolút értékét ez természetesen nem befolyásolja. A szociológus számára az átalakítás és bővítés után is érthetetlen hiányosság, hogy a szociológia tudományának egyes fontos ágazatait hiába keresi nálunk a 30-as szak alosztásaiban. Több szociológiai szakcsoport a FSZEK osztályozási táblázataiban, a szakkatalógus más részeiben található.

Nézzük meg egyenként, hogy melyek ezek a gyűjtőkörhöz tartozó, hagyományosan régen gyarapított, de nem a 30-as szakba kerülő diszciplínák. A 31-es főosztályban, a statisztikában található a demográfia, a népesség összetételét vizsgáló tudomány. Nem ennyire együtt, sajnos szétszórva találhatók a szakszociológiák. A szakszociológiákat egyébként az ETO és más rendszerezések sem sorolják a szorosan értelmezett szociológiához, hiszen minden társadalomtudománynak van szociológiai aspektusa. A mi 30-as sémánk meglehetősen ötletszerű módon, tartalmaz néhányat közülök. Például a 30-as szakban helyet kap a vallás, a művészetek, az irodalom, a film stb. szociológiája, holott hasonló jellegű anyag a vallás, a művészetek, az irodalom, a film stb. főszakjaiba ill. továbbosztásaiba is sorolható. A 29-es szakba az összehasonlító vallástudományba oly munkák tartoznak, a séma magyarázata szerint: „melyek a vallást egyetemes, tudományos vagy összehasonlító történelmi szempontból tárgyalják, dogmatikus vagy apologetikus elfogultság nélkül”. A definíció tehát a vallásnak, mint társadalmi ideológiának szerepére utal, egyértelműen vallásszociológia.

A szociológiához legközelebb áll a 33-as szak. Ebben található az egész munkáskérdés, ezen belül a munkaszociológiai kérdéskomplexum, a munkapszichológia, a szabadidő probléma, stb. Hatalmas anyagát átsorolni értelmetlen vállalkozás lenne.

Az üzempszichológiai és üzemszociológiai kérdéseket a 65-ös szakon belül részletezzük. Sorolhatnánk még a példákat, a kisebb szociológiai ágazatokat, amelyekben csak az utaló cédulákkal való gondos ellátás és a jó szakmutató igazítja útba a kutatót. A decimális rendszer elve lehetővé teszi, hogy a kettőspontos viszonyításokkal, tehát esetünkben 30: bármilyen más fogalmat kapcsolatba hozzunk a szociológiával. Megoldatlan még viszont a viszonyítások, kiváltképp a régi, szociológiai jelzetekhez való viszonyítások átalakítása.

Az új szociológiai séma a Szabó Ervin Könyvtár osztályozási táblázatai új kiadásának részeként fog megjelenni. A kialakításával kapcsolatos problémák további vázolása helyett még csak azt kell kiemelni, hogy mint minden tizedes rendszer, ez is tovább részletezhető a könyvanyag szaporodása ill. új fogalmak jelentkezése esetén.

Az elméleti megalapozás után most a gyakorlatra való áttérés következne. Minden halogatás azzal a hátránnyal jár, hogy halmozódik az átdolgozandó cédulák tömege, jelentős többletmunkát okozva. A szakkatalógus átjelzetele nem minden esetben kívánja meg a könyvek kézbevitelét, ez nagyon gazdaságtalan volna, hiszen az osztályozási döntés egyszer már megtörtént és kifejezésre jutott az éppen módosításra kerülő szakjelzetben. Az átszakozandók tetemes részét azonban olyan monográfiákról készült címfelvételek képezik, amelyeknek tartalmát nagyobb mélységig kívánjuk feltárni vagy éppen azt a lényegét akarjuk kifejezni, amelyre eddig megfelelő jelzet hiányában nem volt mód, a könyveket tehát kézbe kell venni.

Az újonnan beérkező szociológiai munkák természetesen már az új séma szakszámait kapják. (A régivel azonos jelzetű, de tartalmukban eltérő és a szakkatalógus megfelelő részében még át nem dolgozott cédulák ideiglenesen külön fiókban kapnak helyet.) Az új szociológiai műveknek az új séma alapján történő osztályozása rendszerint azzal a jóleső érzéssel párosul, hogy megnyugtató megoldást sikerült találni. Ugyanakkor — különösen monografikus művek analitikus felvétele vagy cikkek szakozása esetén tudomásul kell

venni azt, ami cseppet sem váratlan, hanem előrelátható volt: hogy az új szociológiai séma már használatbavételekor hiányos, sőt, elavult is. A rendszerezés csak követheti a tudomány fejlődését, de nem előzheti meg. Az adott periódusban azonban bővítésekre mindenképpen szükség volt, s a központi könyvtár szakozó csoportja a lehetséges és az elérhető mérlegelésekkel korszerűsítette és lényegesen kiegészítette a FSZEK szociológiai szakrendszerét.

Arató Józsefné

Irodalom

- Bereczky Lászlóné: A szakkatalógusok és az ETO módosításai. Könyvtáros, 1967. évf. p. 203.
Csapody Csaba: Az ETO újabb magyar irodalmáról. Magyar Könyvszemle, 1968. évf. p. 388 – 392.
Németh Endre: Osztályozás. Főv. Könyvtár könyvtárosképző tanf. előadásai 1945 – 46.
Remete László: Szabó Ervin és a decimális rendszer. Könyvtáros, 1968. évf. 9. sz.
Veredy Gyula: A könyvtári osztályozás újabb kérdései. Bp. Orsz. Könyvtárügyi Tanács, 1961.

FÖLDRAJZI KATALÓGUSUNK A DECIMÁLIS RENDSZER BEVEZETÉSÉTŐL NAPJAINKIG

A könyvek ismeretanyagának feltárásában az egyik lehetséges módszer a topográfiai megközelítés. A szó mindennapi értelmében vett földrajzi kérdések mellett minden tudomány- és ismeretág irodalmának kutatása során adódik olyan kérdés, melynél a válaszhoz csak a geográfiai adottság az egyetlen biztos adat. Ezért a tájékoztatásnak igen fontos forrása az egy-egy földrajzi helyhez kapcsolódó irodalom feltárása.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában ezen igények alapján, a decimális rendszerrel élve hozták létre a földrajzi katalógust. E katalógusunk jelentékeny múltra tekint vissza és ma az ország legnagyobb ilyen típusú tájékoztató eszköze. Ennek fejlődését s jelenlegi helyzetét vizsgáljuk az alábbiakban.

Földrajzi katalógusok — másutt

A földrajzi feltárásnak nagy jelentősége van a helyi vagy helytörténeti kutatások során. Különösen napjainkban van jelentősége e feltáró eszköznek, amikor szinte évről-évre új államok sora születik, új területek kapcsolódnak a világpolitikába és a világgazdaságba.

Bizonyos földrajzi utalások már a *hagyományos katalógusokban* is jelentkeznek. Ezek azonban — mint látni fogjuk — nem helyettesíthetnek egy önálló földrajzi katalógust, amely szervesen beépülve a könyvtár katalógusrendszerébe, az egész állomány földrajzi vonatkozásait feltárja. Hogyan érvényesül a geográfiai szempont a könyvtárak hagyományos katalógusaiban? *A szerzői, vagy betűrendes katalógusban* szerepelnek földrajzi vonatkozások, de csak akkor, ha a rendszerválasztás szükségessé teszi (helyhez kötött intézmények esetében), vagy ha a mű témája kifejezetten valamely földrajzi fogalomhoz kapcsolódik. (Utóbbi esetben melléklappal fejezhető ki a földrajzi vonatkozás.) *A szakkatalógusban* a téma az elsőrendű s az egy földrajzi egységre vonatkozó anyag számtalan helyen szét-szórtnan szerepel, kivéve természetesen magát a leíró földrajzot, egyes országok történelmét, vagy néhány, topográfiaiilag kötött egyéb ismeretet. *A tárgyszó-katalógusban* valamivel fokozottabb mértékben szerepel geográfiai feltárás, mivel a könyvállomány tartalmilag helyi vonatkozású anyagát földrajzi tárgyszavak alkalmazásával is tagolja. Ez a katalógus-fajta számos változatban nagyon sok kül- és belföldi könyvtárban az egyetlen forrás, melyben az olvasó egy meghatározott földrajzi hellyel foglalkozó, vagy ilyen vonatkozású irodalmat több-kevesebb nehézséggel megtalálhat.

A könyvtári szakirodalomban heves viták dúltak a szak- vagy tárgyszó-katalógus elsőbbsége felett. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a könyvállomány földrajzi szempontú szisztematikus feltárását teljesen és pontosan sem egyik, sem másik nem képes elvégezni. A legjobb megoldást egyedül a szisztematikus földrajzi katalógus nyújthatja.

katalógus a helynevek szerinti betűrendben adja a helyi vonatkozású műveket, ha egy helynév alatt nagy irodalom gyűlik össze, ez az anyag a tizedes osztályozás szerint van részletezve.”⁹ Az ilyenmódon létrejött betűrendes-, szak-, és földrajzi katalógus egységes rendszert képezve, világviszonylatban is modern volt és messze megelőzte hazai és fővárosi nagykönyvtáraink korszerűsített katalógusait.

Az új katalógus számszerűségében is igen tekintélyes volt. A betűrendes katalógus 132 000 cédulája mellett a földrajzi katalógus ennek több mint egynegyedét, 36 500 cédulát tartalmazott mintegy 30 katalógusfiókban elosztva. Átlagban 15 cédulánként elhelyezett válaszlapok biztosították a könnyebb keresést.¹⁰

Az évi jelentések 1914-től kezdve pontosan beszámolnak az egyes katalógusok évi gyarapodásáról. A számadatok azt mutatják, hogy Szabó Ervin vezetése alatt a könyvtár földrajzi katalógusának állománya 1917 végéig csaknem kétszeresére (kb. 64 000) nőtt.

Szabó Ervinnek 1912-ben készített munkarend tervezetéből is kiviláglik, hogy milyen fontosságot tulajdonított könyvtárunk nagynevű igazgatója a földrajzi katalógus gondozásának. Eszerint a betűrendes cédulák kéthetenkénti katalógusba sorolása után elsőként a földrajzi cédulák havonta történő berakását írta elő s csak ezt követően kéthavonként a szakcédulákét. E két utóbbi munkálatot mindenkor kvalifikált reference könyvtárosra bízta.¹¹

A világháború utolsó éveitől kezdve, a szinte állandó személyzethiány miatt, az évi jelentésekben többször találkozunk a cédulák besorolásának restanciájával. 1924-ben sor került a földrajzi katalógusnak a többi katalógussal való egybevetésére és a jelentés szerint megkezdték hiányainak pótlását.¹² A katalógus cédula állománya 1927-ben már 124 000-re tehető. Gyarapodásait a továbbiakban az 1939. évi jelentés adata is illusztrálja: a földrajzi katalógus 1914-ben, keletkezésekor, 30 katalógusfiókban elfért, 1939-ben anyaga 180-ból 225 katalógusfiókba került. A széthúzási munkálatok során a válaszlapok revíziójára is sor került.¹³

Az 1914-ben felállított *földrajzi katalógusunk* használatát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az erősen a könyvtárban való elhelyezésétől függött. Kezdetben, Szabó Ervin idejében, a Károlyi-utcai épületben a kölcsönző teremben állították fel, ahol könnyen hozzáférhető volt az olvasók számára. A későbbi években megjárta a referenceszobát, rendelőt, majd egy hátsó kis munkaszobában kapott helyet, ahová olvasók nemigen jutottak be. Az 1920–30-as években nemcsak a kutatók, de a reference-könyvtárosok is szívesebben használták a közelükben levő nyilvános szakkatalógust földrajzi vonatkozású irodalom kereséséhez.

A Wenckheim palotába való átköltözés (1931) és az akkori helybőség sem eredményezte, hogy a földrajzi katalógus nyilvánossá váljék, mert az új palotában is a közönség elől elzárt osztályozó szobájában kapott helyet.

1953-ban az eddig – mondhatni – csak „vegetáló” katalógus történetében döntő fordulat következett be. Az 1945 után beszerzett könyvanyag földrajzi jelzetű céduláit a decimális földrajzi alosztások sorrendjében és azon belül szoros szakrendben építették fel. A katalógust 180 fiókba rendezve válaszlapokkal látták el és 1953-ban végre újra nyilvánossá tették.¹⁴

A következő években a régi betűrendes szisztéma szerint tárolt, 1945 előtti cédulaanyagot is decimális alapra helyezve rendezték át és az 1945 utáni új anyag 9000 cédulájával egyesítve 1955-ben bocsátották az olvasók rendelkezésére.¹⁵

⁹ I. m. 1914. p. 54.

¹⁰ I. m. 1915. p. 31.

¹¹ Szabó Ervin: Könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Bp., FSZEK, 1959. p. 308–309.

¹² Fővárosi Nyilvános Könyvtár Értesítője, 1925. p. 10.

¹³ Fővárosi Könyvtár Évkönyve, 1939. p. 21.

¹⁴ Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, 1954. p. 195.

¹⁵ I. m. 1955. p. 15.

A földrajzi séma alkalmazása könyvtárunkban

Jelenlegi földrajzi katalógusunkat 1955-ben bocsátottuk tehát az olvasók rendelkezésére. A közel 600 000 cédulát számláló katalógus hazánkban nemcsak a legnagyobb, hanem ugyanakkor az egyetlen, amely a könyvtár teljes könyvvállományának geográfiai vonatkozásait feldolgozza.

Földrajzi katalógusunk a fizikai- és leíró földrajz helyeinek és fogalmainak, a geológiai koroknak, az ókori országoknak, bizonyos érdekszférák szerint csoportosult államoknak könyvtárunkban fellelhető irodalmát tárja fel a tizedes osztályozás földrajzi alosztásainak – ezen belül pedig a főtáblázati számoknak – szisztematikus felépítésében.

A katalógus az ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás – Classification Décimale Universelle) egyik segéd táblázatából, a „földrajzi alosztások”-ból (Subdivisions communes de lieu) kölcsönzi nevét, jóllehet helytörténeti, topográfiai, sőt kronológiai elemeket is magába foglal. A nem egészen egyértelmű elnevezés helyett, – amely csupán leíró földrajzi anyagot jelez – a könyvtári szakirodalom is „topográfiai” – vagy „hely-katalógus”-t emleget.

Magyarországon Szabó Ervin vezette be a tizedes osztályozást. Földrajzi katalógusunk felépítését szolgáló séma összeállítása az ETO brüsszeli változatának földrajzi alosztása szerint történt, kisebb-nagyobb eltéréssel, kiküszöbölve annak hibáit és figyelembe véve a könyvtár szükségleteit. Erről írja a „Könyvtárak Nemzetközi Osztályozási rendszere magyar viszonyokra alkalmazva” című, 1912-ben megjelent „Rövidített osztályozás”-ának elején: „Lényegileg változatlanul csak azon részeit vettük át, amelyek könyvtárunktól idegenebbek s ezeket nagyrészt tetemesen redukáltuk; más részeit teljesen átdolgoztuk.”

A földrajzi alosztások között néhány főfelosztás módosult:

Szabó Ervin javaslata:	A brüsszeli séma szerint:
Fizikai helyek (13)	(2)
A régi világ helyei (14–199)	(3)
Európa (2–4)	(4)

Szabó Ervin javaslata alapján Európa országainak jelzeteit lerövidítették, Magyarország (és Budapest) alosztásait pedig lényegesen kibővítették, elkülönítve jelzetét a Monarchiától. Előfordult, hogy a brüsszeli sémában nem szereplő számokat kreáltak, pl. az ókori népek között számot kaptak a hunok és avarok. Európán belül jelzetet kapott Észak-, Nyugat-, Dél- és Kelet-Európa, a brüsszeli sémában szereplő Közép-Európa (205) mintájára. Ugyancsak új jelzetet kaptak Magyarország részei, tájegységei, megyéi, egyházkerületei, Budapest kerületei és tájai.

1913-ban megkezdtek az átdolgozott séma szerint az átszakozást. Szabó Ervin levelezésben állott a brüsszeli Institut International de Bibliographie igazgatójával, Paul Otlet-val. A brüsszeli Institut azonban nem járult hozzá a főosztályok jelzeteinek megváltoztatásához. Így ezeket csak részben vezették be a gyakorlatba.

Az ETO táblázatainak második nemzetközi kiadása alapján sokszorosította a könyvtár 8 kötetből álló Tizedes Osztályozási Táblázatait (1930–1942). Ezek is több helyen eltértek a hivatalos táblázatoktól.

Nemcsak a brüsszeli sémából, hanem a későbbiek során a sokkal részletesebben kidolgozott német kiadású ETO (DK = Dezimal Klassifikation) sémájából is vettünk át néhány jelzetelemet. A német séma érvényesíti a hármas tagoltság elvét, amelyet – a könnyebb áttekinthetőség kedvéért – mi is alkalmazunk. Ez utóbbiból vettük át – részben – a német városok jelzetét (43–2.), vagy nálunk továbbfejlesztve: (43–21 A–Z), melyet ponttal történő továbbképzés helyett mi névalosztással láttunk el. A kétfajta séma szellemének megfelelően alakulhatott azután ki az a gyakorlat, hogy a szakozó könyv-

tárosok az évtizedek során más-más, külön elfogadható, de az egységet megbontó jelzete-
ket alkalmaztak:

(43 Leipzig)

(43 – 21 Leipzig)

Szászországon belül újra találkoztunk vele: (432.1 Leipzig) sőt, megesett, hogy így is szerepelt: (432.1 – 21 Leipzig), de meghúzódhatott Szászország városai alatt is: (432.1 – 21).

Az egyesítés a későbbiek során részben vagy teljesen megtörtént.

A földrajzi séma és a politikai változások

A régi séma az első világháború előtti politikai helyzet alapján készült. A brüsszeli és a német séma a (439)-es jelzetet – melyet mi Magyarországnak lefoglaltunk – az ő Nyugatról Kelet felé tekintő szemléletük szerint „Lajtántúli” (a mi szempontunkból Lajtán-inneni) országoknak tartották fenn:

Magyarország	(439.1)
Ausztria egykori tartományai	(439.2/6)
Erdély	(439.2)
Szlovénia	(439.3)
Horvátország	(439.4) stb.

Az ETO német változata helyenként más felosztást alkalmaz:

(439.2) Egykori magyar tartományok

(439.5) Egykori osztrák-magyar tartományok

Magyarország ilyen módon továbbképzett jelzete azt jelöli, hogy az első világháború előtt az Osztrák-Magyar Monarchia része volt. A katalógus azonban nem tud utána menni és együtt haladni a történelmi-politikai helyzet változásaival – csupán utalók segítségével. Ebből kifolyólag bizonyos földrajzi anyagot nem találunk meg egy helyen, így pl. Erdély, Délvidék és Felvidék irodalmát.

Erdély (439.42)

Erdély 1920 után (498.4) mint Románia része.

Másik példa:

Szilézia 1919-ig (431.4) Poroszország része

Szilézia 1919 – 1945-ig (438.23) Lengyelország és

(437.3) Csehszlovákia része

Szilézia 1945-től (438.23) Lengyelország része.

Ugyanez a probléma ismétlődik Finnország esetében, melynek jelzete mutatja, hogy a cári Oroszországhoz tartozott:

(47) Oroszország

(471) Finnország

Az országok égtájak szerinti felosztásában mínusz jellel ellátott, ún. korlátozottan közös alosztást használunk: pl. (.-11) = kelet, (.-15) = nyugat. E két utóbbi jelzést a megosztott Németország jelölésében alkalmaztuk.

(43) Németország

(43 – 11) Német Demokratikus Köztársaság

(43 – 13) Dél-Németország

(43 – 15) Német Szövetségi Köztársaság

(43 – 21) Németország városai

(43 A – Z) Németország városai egyenként, betűrendben.

A két Berlint pedig — hogy az anyag együtt legyen — a német városok sorában, (43 Berlin) mögött helyeztük el:

(43) Berlin)

(43 Berlin — 11) Kelet-Berlin

(43 Berlin — 15) Nyugat-Berlin.

A teljes átdolgozás gondolata, komoly formában, sohasem merült fel. Az említett szubordinációk avultsága érdektelen, mert a katalógus használói az egyes számokat, — országokat — és nem a számok rendszerét keresik. Különben is ez a képzett „rendszer” már egy világrészen is felborul, hiszen, kifogyván a kétszámjegyű jelzetekből, már Európán belül is logikátlanul egymás mellé kerültek: Belgium, Svájc, a Balkán félsziget államai stb.

A közigazgatási változásokat: magyar megyék, ezek községei, külföldi tartományok, országrészek stb. átcsatolását, összevonását vagy megszüntetését, éppen az egység kedvéért, nem követi a séma. E szempontból a számrendszer valóban földrajzi, topográfiai és nem közigazgatási katalógusként alkalmazható. A változásokat a mutató jelzi.

Nagyobb és nem megnyugtatóan megoldott feladat, hogy a gazdasági földrajz különböző ágazatainak gyakorlatában felmerült fogalmak nem fejezhetők ki jól. Különösen a gazdasági régiók, az ipari földrajz az idegenforgalmi földrajz stb. új fogalmaira nincsenek jól alkalmazható számok. E kérdés megoldása azonban meghaladja a könyvtár hatáskörét és az osztályozás országos, sőt nemzetközi kérdése, amellyel viszont bőséges irodalom is foglalkozik.

Földrajzi katalógusunk rendszere

A 12 szekrényben álló földrajzi katalógus jelenleg 540 fiókot tartalmaz, azon belül 6 fiók betűrendes mutatóval (index). A katalógus a földrajzi alosztások (1/9) sorrendjét követi az alábbi megoszlásban:

(11) Geológiai helyek vagy korszakok	1 fiók
(2) Fizikai helymegjelölések	4 fiók
(3) Ókori helyek és országok	12 fiók
(4) Európa	439 fiók
(5) Ázsia	24 fiók
(6) Afrika	10 fiók
(7) Észak-Amerika	35 fiók
(8) Dél-Amerika	5 fiók
(9) Óceánia. Antarktisz	4 fiók

A cédulaanyag — mint látjuk — meglehetősen egyenlőtlenül oszlik meg, a szerzeményezés szempontjai, a megjelent irodalom stb. függvényeként. Európát közelebbről vizsgálva néhány példával megvilágítva a következő megoszlást találjuk:

(4) Európa (általában)	12 fiók
(42) Anglia	24 fiók
(43) Németország	82 fiók
(435.9) Luxemburg	$\frac{1}{20}$ fiók
(436) Osztrák-Magyar Monarchia	10 fiók
(436.1) Ausztria	13 fiók
(437) Csehszlovákia	10 fiók
(438) Lengyelország	4 fiók
(439) Magyarország	142 fiók (ebből a megyék és városok 17 fiók)

(44)	Franciaország	33 fiók
(45)	Olaszország	18 fiók
(47)	Szovjetunió	43 fiók
(496.5)	Albánia	1 fiók
(497.1)	Jugoszlávia	3 fiók
(498)	Románia	4 fiók stb.

Természetesen Magyarország jelentkezik a legnagyobb anyaggal. Egyébként elgondolkoztató a kép: Franciaország cédulaanyaga majdnem kétszerese Olaszországénak. Csehszlovákia több mint kétszerese Lengyelországénak. Szomszédaink, Románia és Jugoszlávia kevés, 3–4 fióknyi anyaggal szerepelnek, bár a régi Magyarország egyes megyéinél és részeinél is találunk róluk cédulaanyagot. (Délvidék, Bácska, Bánát, Horvátország, Erdély stb.) Szembeötlő a Monarchia és Németország cédulabősége. A katalógusban megtalálható az új és legújabbban létesült államokról szóló irodalom. Kubát fél fióknyi cédula ismerteti, Tanganyika és Zanzibár Egyesült Köztársaság (Tanzánia), Ruanda és Burundi is szerepel néhány cédulával. Nyoma van a politikai határok alakulásának, a státuszváltozásoknak, amelyeket a katalógus új jelzettel vagy utalólap rendszerrel old meg. Ezenkívül elvontabb földrajzi egységek is szerepelnek itt, pl.: a szocialista tábor (47–62), a kapitalista tábor (73–62), az arab világ (5/6 = 927), a Brit-Nemzetközösség (42–5) stb.

A katalógus szerkezetéhez tartozik a 4000 címszavas kb. 3000 nevet tartalmazó betűrendes mutató, melynek szövege megismétlődik a földrajzi válaszlapon. Ennek a névmutatónak a szerepe nemcsak abban áll, hogy a keresett helynév földrajzi jelzetéről tudósít, hanem kalauzol a névváltozások (pl. Nizsnij – Novgorod ld. Gorkij, Pressburg – Pozsony ld. Bratislava) és kettős névhasználat között (pl. Wien – Bécs, Dobrogea – Dobrudzsa stb.) utaló rendszer segítségével. Az 1960-as években elkészült válaszlapozás során új földrajzi- és szakválaszlapokkal láttuk el a katalógust, megfelelő színdifferenciával tettük áttekinthetővé és szükség szerint tagoltuk.

Az egyes földrajzi alosztásokon belül egységes a felépítés; nagyobb egységtől a kisebb felé haladva történik a részletezés. Pl.

- (44) Franciaország
- (44–11) Franciaország keleti része
- (44–2) Franciaország városai és falvai
- (44 A–Z) Franciaország helységei egyenként, betűrendben sorakozva
- (441) Bretagne, s ezen belül az odatartozó megyék.

Minden országnál egy-egy tájegységen belül foglalnak helyet az odatartozó megyék, kivéve a legnagyobb anyaggal rendelkező Magyarországot. Itt a többi országtól eltérően nem Magyarország jelzetéhez kapcsoltuk a helységeket, hanem minuciózusabban, az egyes megyék jelzetén belül soroltuk fel azokat. Pl.:

- (439.022) Borsod megye
- (439.022–13) Borsod megye déli része
- (439.022 Aggtelek) stb.
- (439.023) Brassó vm.

A megyék betűrendben követik egymást a múlt századi megyefelosztás szerint. A régi vármegyék és a jelenlegi megyék nevei mindkét változatban szerepelnek a névmutatóban.

Az 1955-ben elkészült katalógus egésze, vagy egy-egy része az állandó gondozáson túlmenően többször került revízió alá. Felmerült a régi földrajzi jelzetek és terminológiák felülvizsgálata a sorra kerülő szak- és földrajzi sémarevizióval kapcsolatban. Az egyik legfontosabb szempont a földrajzi számokon belüli egységesítés volt, természetesen a kialakult szerkezetre támaszkodva. Előfordult, hogy kisebb földrajzi egységek, tájegységek

egyenetlenül voltak részletezve, a nagyobb egység pedig, amely alá tartoztak, egyáltalán nem szerepelt. Egységesítettük a magyar helységeket, megszüntetve a (439 A–Z) jelzetűeket, illetve beolvasztva a megfelelő megye helységei közé, amint azt fentebb említettük.

Felszámoltuk továbbá azt az egyenétlenséget, hogy az önálló jelzettel nem rendelkező szépirodalmak – a nemzetiségek és más „anyaországok” nyelvét beszélő irodalmak, – melyeket sémánkban földrajzi jelzettel kombináltunk, automatikusan bekerültek a földrajzi katalógusba, a többi szépirodalom pedig nem. Pl.:

810(498.4)	Romániai magyar irodalom
820(73)	Amerikai irodalom
840(71)	Kanadai francia irodalom

Ugyanez ismétlődött az írók életrajzában is. Ez idő szerint tehát a szépirodalom és az írók életrajzai nem szerepelnek a földrajzi katalógusban.

Előfordul, hogy a séma-adta lehetőség szűknek bizonyul a függetlenné váló afrikai államok esetében. Ilyenkor új számot kell kreálni. Pl.:

(678.1)	Zanzibar
(678.2)	Tanganyika, Német-Kelet-Afrika
(678.1/.2)	Tanganyika és Zanzibar Egyesült Köztársaság. Tanzánia.

A katalógus továbbépítése és gondozása

ETO-ra épülő katalógus-rendszerünk lehetővé teszi, hogy kevés munkatöbblettel építsük tovább a földrajzi katalógust. A decimálás során együtt kapja meg a mű a szak-, és ha földrajzi vonatkozása van, földrajzi jelzetét. A jelzetalkotás – a földrajzi katalógusra való tekintettel – kiterjedtebben operál a földrajzi alosztások jelzetelemeivel. Azonos fő táblázati jelzeteket szükség esetén többször is szerepeltet különböző földrajzi alosztásokkal. Faji alosztással, viszonyítással, kiterjesztéssel stb. – az ETO rugalmasságánál és továbbépíthetőségénél fogva – összetett és elvontabb földrajzi utalások is kifejezhetők.

A sokszorosított cédulamennyiség a szétosztás során – egymástól egyezményes jelekkel elkülönítve – válik különböző katalógusok részeivé. Az egy katalógusba tartozó cédulák rendezés után a megfelelő helyre sorolódnak be.

A katalógus gondozása naponkénti feladat. Új földrajzi fogalmakat nyomban bevezetünk a névmutatóba és földrajzi válaszlappal látjuk el. Névváltozásokról utalókat helyezünk el eredeti névalakjukról a Világatlasz alapján.

* * *

Budapest jelzete nem szerepel a földrajzi katalógusban, mert a „Budapest Gyűjtemény” anyagának (ősnevéen „Budapestiensia”) katalógusa nem más, mint a földrajzi katalógus „Budapest” címszáva. Az 1962–66. évi rekatalógizálás és redécimálás során a betűrendes- és szakkatalógus mellett létrehoztuk a „Budapest Gyűjtemény” földrajzi katalógusát is, amely nem a gyűjtemény teljes könyv-, periodika- és válogatott cikkanyagát dolgozza fel, csupán Budapest részterületeivel foglalkozó műveket az egyes kerületek, perifériák, hegyvidékek stb. részletes bontásában.

* * *

A földrajzi katalógus a fő- és alosztályokat áttekinthetővé teszi egy-egy földrajzi egység keretében. Felépítésének előnye, hogy a számok – horizontálisan és vertikálisan – közel hozzák egymáshoz a földrajzi tagolódást. Egymás mellett találja az olvasó az

illető ország egyes tájait, településeit, szomszédait. A keresett földrajzi egységen belül együtt találja az olvasó a rokontémákat is. A szakkatalógusban több helyről kellene ugyanezeket felkutatnia. Ugyanakkor ésszerűen bontja is a könyvanyagot. Elősegíti a kutató munkáját abban, hogy az illető ország ókori anyagára is felhívja a figyelmet, továbbá ismerteti, hogy bizonyos időkben az ország vagy országrész területileg hová tartozott.

A politikai reflektorfénybe kerülő országokról tájékoztatást ad. (Vietnam, Közelkeleti konfliktus, Afrika stb.) Helytörténetek számára bibliográfiaként szolgál. Utazók számára a legjobb keresési forrás. Lehetővé teszi a topográfiailag meghatározott témák keresését (görög filozófia, angol ipari forradalom, szegedi boszorkányperek, magdeburgi kísérletek stb. stb.).

Ha egybevetjük földrajzi katalógusunk előnyeit és használatának mértékét, megállapíthatjuk, hogy a kettő nincs arányban egymással. Bár sokan használják, de – mivel bizonyos fókig komplikáltabb, mint más katalógusok – az érdekeltek körében nagyobb igénybevételt érdemelne. A könyvtár egyik feladata, hogy új feltáró módszerekkel népszerűbbé tegye e hasznos katalógust.

Kápolnai Molnár Ilona – Nagy Emilné

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR MUNKÁSMOZGALMI VONATKOZÁSÚ KIADVÁNYAI

1945 – 1969

Könyvtárunk egyre terebélyesedő szakirodalmi tevékenységében – hagyományainknak megfelelően – mindig előtérben szerepelt a munkásmozgalmi vonatkozású kiadványok – bibliográfiák, dokumentumgyűjtemények, tanulmánykötetek, eseménynaptárak – szerkesztése és kiadása. E hagyomány forrása könyvtárunk alapítójának és munkatársainak – Szabó Ervin, Madzsar József, Pikler Blanka, Kőhalmi Béla és mások – működése, kapcsolatuk a munkásmozgalommal s ehhez fűződő irodalmi tevékenységük, mely gyakran bibliográfiai, könyvészeti jellegű is volt.

Összeállításunk, teljességre törekedve, 85 kiadványt sorol fel megjelenésük évről-évről s az egyes éveken belül a címfelvételek rendszavának betűrendjében. Az évről-évről csoportosítás lehetővé teszi munkásmozgalmi kiadványaink fejlődéstörténetének áttekintését, de lehetőséget ad arra is, hogy elkülöníthessük az ötvenes évek elején megjelentetett gyakran formális, torzult koncepciójú, javarészt már nem időszerű összeállításokat az 1956 után megjelentetett tisztultabb politikai szemléletű, szerkezetben, anyagválogatásban és feltárásban, technikai kivitelben egyaránt igényesebb és színvonalasabb munkáktól.

Felsorolásunkban változatos kiadványtípusok szerepelnek: könyvtárunk jellegéből fakadóan különböző népszerűsítő, ajánló bibliográfiák, olvasótervek és jegyzékek, szöveggyűjtemények, életrajzi és más tematikus bibliográfiák, továbbá anyagukat különböző módon és mélységben feltáró dokumentum- és faksimile gyűjtemények, eseménynaptárak. Természetesen tudományos igényű és jellegű, nagy anyagot feldolgozó bibliográfiákat is adott ki könyvtárunk, melyek közül nem egy úttörő jelentőségű s egyedülálló mind témáját, mind anyagát és feldolgozási koncepcióját tekintve.

Összeállításunkba nemcsak az önálló kiadványokat vettük fel, hanem azokat is, amelyeknek egy-egy fejezete, vagy – pl. tanulmánykötetben – függeléke önálló munkásmozgalmi bibliográfiát ad.

A címleírások után rövid annotációval igyekeztünk bemutatni az egyes kiadványokat. Meghatároztuk műfajukat, típusukat, népszerűsítő vagy ajánló jellegüket, ismertettük témájukat, utaltunk szerkezetük, anyagfeltárásuk, feldolgozásmódjuk jellegére és időszerűségükre; a tájékoztatószolgálatban dolgozó könyvtárosok segítése érdekében azt is elmondtuk: milyen mutatók segítségével igazodhatnak el ezekben a, véleményünk szerint reference-szolgálatban is nélkülözhetetlen munkákban. Utaltunk arra is, hogy az egyes kiadványok milyen alkalomra, eseményre, évfordulóra láttak napvilágot.

Az időrendi csoportosításon kívül tematikus mutató is segíti a tájékoztatást összeállításunkban, amely folyamatosan tételszámozott. Az e tételszámokra utaló mutatóból kitűnik, hogy a nemzetközi és magyar munkásmozgalmak tematikáján belül milyen rész kérdések feldolgozásával s egyre célszerűbb anyagfeltárási és műfaji formákat keresve igyekezett könyvtárunk az olvasók, a kutatók és természetesen a könyvtárosok segítségére sietni a munkásmozgalmak irodalmában való bevezetésük és tájékozódásuk érdekében.

PROLETÁROK!

BÉLYEGEZZÉTEK MEG SORAITOKBAN, AKI GYÁVA LEMONDÁST HIRDET! —
NE TÜRJÉTEK A KISHITÜ-EKET, CSÜGGEDŐKET! —
HIRDESSÉTEK, HOGY A PROLETÁR FORRADALOM NEM VESZETT EL, MERT A VILÁG MINDEN DOLGOZÓ EMBERE A SZÖVETSÉGESÜNK. —
PROLETÁROK! UGY VISELKEDJÉTEK E NEHÉZ NAPOKBAN, HOGY MÉLTÓK LEGYÉTEK VILÁGTÖRTÉNELMI KÜLDETÉSTEKHEZ! —

KÖZOKTATÁSÜGYI · NÉPBIZTOSÁG · PROPAGANDA · CSOPORT.

RADÓ BUDAPEST, SZEMERE U. 19.

Időrendi felsorolás

1948

1. (KÓHALMI Béla): Magyar ellenállási mozgalom bibliográfiája a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. (1936–1945.) (Összeáll. — —.) Bp. 1948, 3 l.

1951

2. GERÉB László: A Párizsi Kommün az egykorú magyar irodalomban. 1870–1871–1872. Bibliográfia és repertórium jegyzetekkel. Bp. 1951, Budapesti ny. 70 l. XV, [1] t. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok. Új sorozat I. (XXIV). Tudományos bibliográfia és repertórium, amely a francia–porosz háború kitörésétől a kommün bukását követő időszakig dolgozza fel anyagát. A legkülönbözőbb dokumentumtípusok kaptak helyet az összeállításban: versek, tárcák, regények, elbeszélések, cikkek, szemelvények a korabeli magyar sajtóból. Szerkezete tematikus, s az egyes témákon belül időrendi.
3. SZTÁLIN, I[oszif] V[isszarionovics] műveinek magyar bibliográfiája 1945–1950. (A bibliográfia anyagát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársai gyűjtötték Zoltán József vezetésével. Sajtó alá rend. Zoltán József, Köves Béla, Back Tiborné, Pikler Blanka.) Bp. 1951, Szikra. XIX, 244 has. [4] l. 1 t. Bibliografija proizvedenij I. V. Sztalina opublikovannuh na vengerszkom jazüke 1945–1950. Publ. Sztolicsnaja biblioteka im. Ervina Szabó. Budapest, 1950, Izd. „Szikra”. XIX sztr. 244 sztolb. [4] sztr. 1 k. Személyi bibliográfia, mely a Szikra kiadó gondozásában jelent meg. Anyaga zömmel az 1945–1950 között megjelent irodalomra terjed ki. Első része az önállóan megjelent kiadásokat, második része az egyes műveket (cikkeket, beszédeket, leveleket, parancsokat stb.) dolgozza fel. A kötetben a magyar, ill. orosz nyelvű címek s a megjelenés időrendi mutatója alapján tájékozódhatunk.
4. HARC a jobboldali szociáldemokrácia ellen. = Olvasótervek. 2. sorozat. Bp. 1952, [ny. n.] 3. sz. 1 l., 8 sz. 1 l., 10. sz. 1 l. Tematikusan csoportosított kisterjedelmű címbibliográfia.
5. ZOLTÁN József: Mit olvassunk hazánk történetéről? Válogatott művek bibliográfiája. (Összeáll. — —.) Bp. 1952, Globus ny. 288 l. Politikai – ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket egyaránt ajánl és annotál. A módszertani útmutatóval ellátott kiadvány anyaga zömmel elavult.
6. ZOLTÁN József: Mit olvassunk Sztálin elvtársról magyar nyelven? (Összeáll. — —.) Bp. 1952, Typopress. 30 l. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Népszerű Könyvészeti Sorozata 4. sz.) Mintegy 80 művet dolgoz fel rövid annotációkkal, tematikus elrendezésben, a 3. sz. alatt ismertetett bibliográfia folytatásaként.

1952

7. [KÖVES Erzsébet]: Sztálin életműve. [Összeáll. — —.] Bp. 1953, Typopress, 1–2. sorozat. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Olvasótervek. Ötödik sorozat.) Röplapok kollekciója, mely csak könyveket, könyvrészleteket dolgoz fel. Az egyes röplapok egy-egy szűkebb témakör anyagát dolgozzák fel annotációk nélkül.

8. (REMETE László:) Mit olvassunk Lenin elvtársról magyar nyelven? (Összeáll. — —.) Bp. 1953, Újpesti ny. 34 [5] l.
(A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Népszerű Könyvészeti Sorozata 8. sz.)
A kiadvány 62 magyar nyelvű művet ismertet jó annotációkkal Lenin életéről, illetve Leninnek egy-egy kérdéssel kifejtett tanításáról (pl. a pártról, az államról és forradalomról, a hazáról stb.)
9. A SZOVJETUNIO Kommunista Pártja 50. évfordulója. Ajánló bibliográfia könyvtárosok számára, kiállítások rendezéséhez, népművelők munkájához. Bp. 1953, Jegyzetsoksz. 8 l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Röplapbibliográfiai Sorozata.) [Sorozatszám nélkül!] Elsősorban könyvtárosok számára készült, tematikus szerkezetű ajánló röplapbibliográfia. Csak könyveket dolgoz fel rövidített címleírásokkal, annotációk nélkül.
10. (TISZAY Andor): Vörös Október, zászlódat mi visszük! (Szöveggyűjtemény a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 36-ik évfordulójának ünnepére.) (Összeáll. — —.) Bp. 1953, Jegyzetsoksz. 194 l.
Szöveggyűjtemény, mely 100 különféle szépirodalmi, prózai és versszemelvényt tartalmaz, továbbá filmforgatókönyvrészleteket, elbeszéléseket stb. Szerkezete részben időrendi, részben tematikus. A válogatás sokszínű, koncepciója az adott műfajban — megfelelő irodalom felhasználása esetén — ma is időszerű.
11. (ZOLTÁN József): Mit olvassunk a proletár nemzetköziségről és igazi hazafiságról? Ajánló bibliográfia. (Összeáll. — —.) Bp. 1953, Újpesti ny. 32 l.
(A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Népszerű Könyvészeti Sorozata 11. sz.)
Igényes, annotált bibliográfia, melyben csak a politikai-ismeretterjesztő művek munkásmozgalomtörténeti vonatkozásúak, szépirodalmi anyaga nem. Miután csak az 1953-ig megjelent forrásokból válogatható, anyaga zömmel elavult.
12. (ZOLTÁN József): Mit olvassunk hazánk történetéről? 2. r. Kiegészítés (Összeáll. — — Bp. 1953, Typopress. 117 l.
Az 5. sz. alatt ismertetett bibliográfia kiegészítése.
13. (ZOLTÁN József): Mit olvassunk Marxról és Engelsről magyar nyelven? (Összeáll. — —.) Bp. 1953, Újpesti ny. 35 [1] l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Népszerű Bibliográfiai Sorozata 14. sz.)
Mintegy 30 könyvet annotál részletesen Marx és Engels életéről, tanításairól. Anyaga az 1953-ig megjelent csak szűkös választékú Marx–Engels irodalmat tükrözi.
14. (ZOLTÁN József): Mit olvassunk Sztálin elvtársról magyar nyelven? (Összeáll. — —.) 3. átdolg. kiad. Bp. 1953, Újpesti ny. 48 [4] l.
(A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Népszerű Könyvészeti Sorozata 9. sz.)
Az átdolgozás a tematikai csoportosítás finomítására terjed ki.

1954

15. (FLÓRIÁN László – TISZAY Andor): Röplapbibliográfia a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 35. évfordulójára. — 1954. márc. 21. — (Összeáll. — —.) Bp. 1954, Jegyzetsoksz. 20 [1] l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Röplapbibliográfiák 1954. 2. sz.)
Könyveket, folyóiratcikkeket és irodalmi szemelvényeket tartalmaz tematikus, ill. műfaji csoportosításban, annotációk nélkül. Kiállítások rendezéséhez és műsorok összeállításához szerkezete, anyagválogatása megfelelő.
16. (FLÓRIÁN László – TISZAY Andor): Röplapbibliográfia Lenin halálának 30. évfordulójára. — 1954. január 21. — (Szerk. és összeáll. — —.) Bp. 1954, Jegyzetsoksz. 18 l.

Rövid módszertani útmutatóval kiegészített kiadvány, mely anyagát tematikusan csoportosítja annotációk nélkül. Válogatása és szerkesztése felülmúlja a hasonló jellegű röplapbibliográfiákat, anyaga azonban már kevésbé időtálló, az elmúlt évek termésével való kiegészítésre szorul. Szerkezeti koncepciója ma is elfogadható.

17. [KÖVES Erzsébet]: Lenin életműve. [Összeáll. — —.] Bp. 1954, Typopress. 11 [db.] (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Olvasótervek. Hetedik sorozat.) [Közös tokban.] Tematikusan szerkesztett olvasótervek kollekcója, annotációk nélkül.
18. (KÖVES Erzsébet): Szépirodalmi művek a SZKP történetének tanulmányozásához. (Bibliográfiai segédkönyv.) (Összeáll. — —.) Bp. 1954, Újpesti ny. — Egyetemi ny. 400 l.
Annotált bibliográfia, mely csak könyveket dolgoz fel s közli a róluk szóló orosz, ill. magyar nyelven megjelent ismertetések lelőhelyét is. Szerkezete „Az SZK(b)P története” c. munka egyes fejezeteit veszi alapul. Szak- és szépirodalmi művekből egyaránt válogat. Annotációi jók, néha túl rövidiek. Szerkesztése igényes, alapkonceptiója nagyrészt ma is időtálló, anyagának jó része azonban túlhaladott.
19. TISZAY Andor: Május a miénk! Szöveggyűjtemény május elsejére könyvtárosok számára. (Szerk. és összeáll. — —.) Bp. 1954, Jegyzetsoksz. 54 l.
Elsősorban könyvtárosok számára szerkesztett szöveggyűjtemény rendezvényekhez, kiállítások rendezéséhez, amely a munkásmozgalom kezdeti időszakáig visszanyúló témákat feldolgozó 50 különféle cikket, regényrészletet, verset stb. tartalmaz.
20. (TISZAY Andor): Szöveggyűjtemény felszabadulásunk kilencedik évfordulójára. (Összeáll. — —.) Bp. 1954, Jegyzetsoksz. 52 l.
Szépirodalmi művek részleteit tartalmazza kiállítási útmutatóval.

1955

21. (FANCSALI Petronella): Budapest felszabadulásának kronológiája. A hadműveletek előrehaladása szerint bibliográfiai utalásokkal. (1944. dec. 8 — 1945. febr. 16.) (Összeáll. — —.) Bp. [1955], Házi soksz. 4 l.
Kísérlet Budapest felszabadulása kronológiájának összeállítására. A mintegy 70 dátumhoz irodalmi utalást ad.
22. (KÖVES Erzsébet): A második világháború története (1939 — 1945). Válogatott művek bibliográfiája. (Összeáll. — —.) Bp. 1955, Egyetemi ny. 167 l.
Magyarország felszabadulásának 10. évfordulójára jelent meg. Csak könyveket dolgoz fel és annotál tematikus csoportosításban. Többek között ismerteti az egyes országok antifasiszta ellenállási mozgalmát, a kommunista párt stratégiáját és taktikáját, valamint a népfront törekvéseket ábrázoló műveket. A kötetet részletes kronológia egészíti ki (103 — 156. l.).
23. MARX Károly és ENGELS Frigyes életéről. Bibliográfia. Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Bibliográfiai Osztálya. Bp. 1955, Házi soksz. [1] 11 l.
[Egyoldalas gépelés.]
Gépirat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában fellelhető magyar, német, angol és francia nyelvű Marx — Engels irodalomról, a raktári jelzetek feltüntetésével. Marxról 93, Engelsről 25 művet sorol fel, 1899-től az ötvenes évek elejéig terjedő könyvtermésből.
24. [TISZAY Andor]: Budapest felszabadulásának dokumentumai. 1944 december — 1945 február 13. [Vál. — —.] [Bp. 1955] (30) db.
[Közös borítékban]

Rendeletek, parancsok, rölapok, sajtótermékek, újságok rendkívüli kiadásai s más dokumentumok eredeti méretű, tipográfiájú, színhű nyomtatott, illetve sokszorosított fakszimiléinek gyűjteménye.

25. (TISZAY Andor): Magyarország felszabadulása (1944–1945). Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. (Szerk. — —.) Bp. 1955, Egyetemi ny. 316 l. 40 t.
Tudományos bibliográfia, mely hazánk felszabadulásának 10. évfordulójára jelent meg. Könyvek, folyóirat- és hírlapcikkek, aprónyomtatványok rölapok, szépirodalmi összeállítások, egyedi illusztrációk egyaránt képezik anyagát, mely a hadműveletek előrehaladásának időrendjében, sokoldalú tematikai aspektusban rendszerezve (gazdaság, kultúra, egészségügy stb.) található meg a kötetben. Különösen fontosak azok a fejezetei, amelyek a Kommunista Párt vezette munkásosztály harcát tükrözik a korabeli és a felszabadulás után eltelt 10 év irodalma alapján. A széleskörű tematikájú kötet 6355 tételt és 40 könyvborító- és rölap hasonmást tartalmaz. Részletes kronológia egészíti ki. Forrása mintegy 750 féle lap, folyóirat. Sokoldalú mutatórendszer könnyíti meg a tájékozódást e gazdag anyagú kiadványban.

1957

26. (GÁLICZKY Éva): A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára. (Összeáll. — —.) Bp. 1957, Jegyzetsoksz. 7 l.
Rölapbibliográfia, melyben szépirodalmi művek, cikk- és szöveggyűjtemények, valamint a könyvtár kiadásában már megjelent bibliográfiák szerepelnek tematikus csoportosításban. Csak könyveket sorol fel annotációk nélkül.

1958

27. ÁPRILIS 4. Bibliográfia hazánk felszabadulása évfordulójának megünneplésére. [Összeáll. munkaközösség.] Bp. 1958, Házi soksz. 6 l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rölapbibliográfiája 1958. 2. sz.)
A kerületi könyvtárak kiállításaihoz készült segédlet, mely összefoglaló műveket és szépirodalmat sorol fel röviden annotálva.
28. (SZÁSZ Károlyné—POLGÁR Erzsébet—TISZAY Andor): A Magyar Kommunista Párt megalakulásának 40. évfordulója. Ajánló bibliográfia könyvtárosok számára, kiállítások rendezéséhez, népnevelők munkájához. (Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztálya munkaközössége: — —.) Bp. 1958, [Házi soksz.] 7 [1] l.
(A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rölap-bibliográfiája 1958. 3. sz.)
Könyveket és folyóiratcikkeket egyaránt feldolgoz s tematikusan csoportosít. A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának emlékére jelent meg.
29. (TISZAY Andor): Marx Károly halálának 75. évfordulójára. (Összeáll. — —.) Bp. 1958, Házi soksz. 6 [4] l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rölap-bibliográfiája 1958. 1. sz.)
[Egyoldalas nyomás.]
Rölapbibliográfia Marx életét és tanításait feldolgozó könyvekből, cikkekből, Marx életének eseménynaptárával.

1959

30. (ECSEDY Andorné—GÁLICZKY Éva): A munkásosztály forradalmi pártja. Válogatott bibliográfia a MSZMP VII. kongresszusára. (Összeáll. — —.) Bp. 1959, FSZEK—OSZK. soksz. II, 51 l.

Címbibliográfia, mely tematikus elrendezésben könyveket és folyóiratcikkeket egyaránt feldolgoz rövid módszertani útmutatóval kiegészítve. Szak- és szépirodalmat egyaránt tartalmaz, zömmel az ötvenes évek második felének ideológiailag tisztultabb, torzításoktól mentes irodalmából válogat igényesen.

31. ESEMÉNYNAPTÁR a MKP [helyesen: Kommunisták Magyarországi Pártja] megalkulásának és a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának előzményeihez. (1918. okt. 30 – 31-től 1919. márc. 21-ig. Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Bibliográfiai Osztálya.) Bp. 1958 [1959], Házi soksz. 4 l.
Részletes, tárgyyszerű, de tematikus megoszlásában aránytalan, irodalmi hivatkozásokat nélkülöző eseménynaptár.
32. [EZERKILENC SZÁZTIZENKILENC] 1919. Tanácsköztársasági eseménynaptár. (1919. március 21 – 1919. augusztus 3.) [Összeáll. – Kintliné Szántó Mária.] Bp. 1959, Országos Széchényi Könyvtár – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, [OSZK. soksz.] 14 l. Mintegy négyszáz esemény dátumát rögzíti, nem eléggé arányos tematikai megoszlásban. Az átlagosnál nagyobb súllyal szerepelnek a Tanácsköztársaság kulturális eseményeinek dátumai.
33. GERÉB László: Munkáselet és munkásmozgalom a magyar irodalomban. 1867 – 1872. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. Bp. 1959, Franklin ny. 96, XVI l. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Tanulmányok U. S. 6. (XXIX).)
A tudományos bibliográfiában a kialakulófélben levő magyarországi magyar nyelvű szocialista munkás sajtótermékek mellett 117 korabeli napilap, szépirodalmi és divatlap s néhány könyv alapján igyekszik mindvégig idézetek, szemelvények formájában képet adni a nemzetközi munkásmozgalom eseményeiről, így az I. Internacionálé magyar visszhangjáról, a munkásságot leginkább érdeklő kérdésekről, nevezetesen az Általános Munkássegyletről, a szociáldemokráciáról, a munkáskérdés elméletéről stb. Közli Táncsics Mihály írásait a munkásügyről, szemelvényeket ismertető rólá szóló és a munkások körében hallatlan népszerűségét bizonyító versekből és rigmusokból. Jelentős helyet kapott a kötetben a „hütlenségi per” (1871 – 1872) s a magyar munkásmozgalom üldözéséről írt anyag is. A feldolgozott szemelvények a kor legkülönbözőbb vonatkozásairól számot adnak s megismerhetjük általuk egy új írótypus: a *munkás-író* zsegeit is. A bibliográfia a május elsejéről szóló írásokkal zárul. Értékes illusztrációk és jó mutatók egészítik ki a kötetet, mely a 2. sz. alatt ismertetett bibliográfiával együtt jelentős adalékokkal járult hozzá a magyar szocialista irodalom kezdeti szakaszának tanulmányozásához.
34. KÓHALMI Béla: Szabó Ervin, a könyvtáros. (Ünnepi beszéd. . .) Bp. 1959, Franklin ny. 7 [3] l.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Tanulmányok U. S. 5. (XXVIII).)
Bibliogr. [9 – 10] l.
Emlékbeszéd Szabó Ervin halálának 40. évfordulója alkalmából, amely mindenütt kiemeli a könyvtárügy kapcsolatát a munkásosztály művelődésével. Ezt válogatott, időrendben szerkesztett bibliográfia követi az 1918 – 1958. közötti termésből: nekrológok, megemlékezések, tanulmányok, könyvrészletek hazai- és külföldi kiadásokból egyaránt szerepelnek benne.
35. A MAGYAR nép szabadságáért. A magyar kommunista ifjúsági mozgalom mártírjai. Válogatott művek és cikkek bibliográfiája. [Összeáll. a] (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár KISZ-szervezete.) Bp. 1959, [ny. n.] 88 [3] l.
Az MSZMP VII. kongresszusának tiszteletére készült, rövid életrajzokkal kiegészített címbibliográfia. Könyveket, cikkeket egyaránt tartalmaz. Kevésbé ismert vagy nehezen hozzáférhető forrásokból is merített anyagot (pl. *Sarló és Kalapács*, Moszkva;

Uj Március, Wien.) Anyagát a magyar kommunista ifjúságmozgalom 32 mártírja nevének betűrendjében csoportosítja.

36. A MAGYAR Tanácsköztársaság irodalma. Ajánló bibliográfia könyvtárosok részére olvasópropagandához, kiállítások rendezéséhez. 1919. [Összeáll. munkaközösség.] Bp. (1959), Házi soksz. 13 l.
A felszabadulás után megjelent szépirodalmi és ismeretterjesztő munkákból válogatta anyagát. Feltüntet más forrásokban, bibliográfiákban nem publikált anyagot is, pl. Babits Mihálynak az OSzK kéziratgyűjtésében őrzött címnélküli versét (megjelent a Szabad Nép 1956. aug. 5-i számában is) vagy Korvin Ottó börtönaplóját stb.
37. [ÖTVEN] 50 röplap dokumentum. Faksimilék a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára. Kiállítások rendezéséhez. Bp. 1959, Országos Széchényi Könyvtár – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, (50), [5] db.
A magyarnyelvűeken kívül még 13 más nyelven is közzétett dokumentum (röpiratok, könyvborítók, felhívások stb.) faksimiléit tartalmazza legfontosabb adataik feltüntetésével, az eredetiekkel azonos méretben, színben, sőt a lehetőség szerint még papírmintákban is.
38. TISZAY Andor: Szabó Ervin magyarul megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. 1900 – 1918. (Össze-gyűjt., jegyz. ell. és sajtó alá rend. – –.) Kiadta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szabó Ervin halálának negyvenedik évfordulója alkalmából. Bp. 1959, Franklin ny. 746 l. [11] t.
(Könyvtárosok kiskönyvtára 1. sz.)
Könyv- és folyóiratismertetések bibliográfiája: 605 – 610. l. Idegen nyelven megjelent könyvtártudományi és kritikai cikkeinek és tanulmányainak bibliográfiája: 611 – 617. l. A kötetben *Újabb Marx-irodalom* címmel (501 – 538. l.) német, angol, francia, olasz és magyar nyelven megjelent Marx- és a róla szóló irodalom kumulatív jegyzéke és két recenzió található, mely utóbbiak a *Szocializmus* 1907 – 1908-as évfolyamaiban láttak napvilágot. Az 539 – 551. l.-on a *Vezető a munkásmozgalom irodalmában* című válogatást találhatjuk, mely Szabó Ervin: A tőke és a munka harca c. művének függelékeként jelent meg, s bibliográfiákat, kézikönyveket, évkönyveket, munkásmozgalmi profilú folyóiratokat stb. s lelőhelyeiket közli.
39. (TISZAY Andor – MUNKÁCSI Piroska – REMETE László): A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. (Szerk. és jegyz. ell. – –.) [Kiad. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1959, Lakóterv soksz. 299 [3] l. 61 t.
Az 1919-es aprónyomtatványok gazdag gyűjteménye. A válogatás az Országos Széchényi Könyvtár és a Szabó Ervin Könyvtár anyagán kívül kiterjed a Párttörténeti Intézet és az Országgyűlési Könyvtár anyagára is. A kötet 754 féle, 21 nyelven megjelent aprónyomtatvány adatait közli. A tudományos értékű kiadványban sokoldalú mutatórendszer alapján tájékozódhatunk. Sok, nyomdában készült, szöveg-, szín-, betűtípushű, sőt a papírmintát is utánzó faksimile egészíti ki a kötetet, melynek szerkezete, anyagfeltárási módja, adatközlő- és mutatórendszere mintaszerű.
40. (ZOLTÁN József): Budapest a Tanácsköztársaság idején az egykorú sajtó tükrében. (Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti Gyűjteményének munkaközössége.) Bp. 1959, Házi soksz. [2], 214 l.
A repertórium 57 korabeli budapesti sajtótermékből válogatta anyagát, híreket, cikkeket, riportokat, rendeleteket, közleményeket stb., mintegy 5000 tételt. Szerkezete tematikus, azon belül időrendi. Feltünteti az egyes tételek pontos lelőhelyét, a FSZEK Budapest Gyűjteményének raktári jelzeteit. Tömör, a tétel tárgyára pontosan utaló annotációk kapcsolódnak a címfelvételekhez. Első része sokszorozásban jelent

meg; ez tartalmazza a Budapestre vonatkozó általános anyagot, tematikus csoportosításban. A második rész gépirat, mely Budapest egyes kerületeinek tanácsköztársasági anyagát foglalja magában kerületenként, időrendi csoportosításban. Tartalmazza a feldolgozott sajtótermékek jegyzékét is.

41. (ZOLTÁN József): Budapest munkásmozgalma 1919–1945. Bibliográfia. 1–3. köt. (Szerk. — —. Munkatárs: Rozgonyiné Pöschl Aranka. Az anyaggyűjtést végezte a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti gyűjteményének munkaközössége Remete László vezetésével.) Bp. 1959, Lakóterv soksz.
1. köt. 1–400. l. (1–20) t.
2. köt. 401–716. l. (21–42) t.
3. köt. 717–1098 [2] l. (43–58) t.
Tudományos bibliográfia, mely könyveket, folyóiratcikkeket egyaránt feldolgoz. A közel 6000 tételes, tételszámozott bibliográfiában az anyag a munkásmozgalomtörténeti események szigorú időrendjében követi egymást. Szerkezete gondos munkát tükröz. Kitűnő (sajtó-, név-, tárgy-, hely-, kerület-, intézmény- és üzemi) mutatók segítik a tájékozódást.

1960

42. (ECSÉDY Andorné–GÁLICZKY Éva): Lenin. Bibliográfiai válogatás a Leninről szóló magyarnyelvű művekből születésének kilencvenedik évfordulójára. Bp. 1960, Állami ny. 79 [1] l.
Ez a kiadvány nyitotta meg a hazánkban megjelent Lenin bibliográfiák sorát. Gondosan válogatott, magyar vonatkozásban teljességre törekvő anyagát tematikus csoportosításban közli (Lenin élete, Lenin tevékenysége, megemlékezések Leninről, Lenin alakja a szépirodalomban.) Közzéteszi Lenin életének és tevékenységének részletes eseménynaptárát is. A kiadványban szerzői névmutató alapján tájékozódhatunk.
43. A FELSZABADULÁS útján. 1944–1945. Eseménynaptár. Bp. 1960, Házi soksz. [16] l. Országos kronológia.
44. [HUSZONHAT] 26 rölpap. Fakszimilék felszabadulásunk dokumentumaiból. Bp. 1960, Lakóterv. soksz. [26] db.
A rölpapgyűjtemény egyes darabjai felhívják a Vörös Hadsereg támogatására, a nyilasok elleni harcra, ismertetik a Magyar Kommunista Párt programját, mozgósítanak a munkára, az újjáépítésre, az infláció elleni harcra, közhírré teszik a Magyar Köztársaság kikiáltását stb. Eredeti színösszeállításban készült fakszimilegyűjtemény jó nyomdai kivitelben.
45. (PÓRNÉ VÁRADI Irma): Braun Róbert a könyvtáros és a szociográfus. Bibliográfia és tanulmány. Bp. 1960, Franklin ny. 71 l.
(Könyvtárosok kiskönyvtára 2. sz.)
A kötetben tudományos szakbibliográfia közli a megjelenés időrendjében Braun Róbert önálló műveit, jegyzeteit, tanulmányait, könyvismertetéseit, fordításait stb., valamint a róla szóló irodalmat a szerzők betűrendjében. Összevont név- és tárgymutatón kívül a Braun által ismertett műveknek szerzői betűrendben felsorolt jegyzéke is segíti a tájékozódást az igényes, sokoldalú kiadványban.
46. BUDAPEST történetének bibliográfiája. — Bibliographia historiae civitatis Budapestinensis. [Összeáll. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye. Főszerk. Zoltán József. Bp.
1. köt. Általános rész. A legrégibb időktől 1686-ig. [Nem tartalmaz munkásmozgalmi anyagot].
2. köt. 1686–1950. Városleírás, városépítés. Budapest egészségügye. Budapest fürdőváros. Szerk. Berza László. 1963, Franklin ny. 616 l. 1 mell.: XXIV l.

3. köt. 1686–1950. Gazdaság. Szerk. Berza László. 1964, Franklin ny. 639 l.
A 2. és 3. kötet csak szórványosan tartalmaz munkásmozgalomtörténeti vonatkozású anyagot.

4. köt. 1686–1950. Társadalom. Szerk. Berza László. 1965, Franklin ny. 598 l.

Ez a kötet a munkásosztályt érintő szociálpolitikai vonatkozásokról, a munkásosztály helyzetéről (208–219. l.) életszínvonaláról (263–314. l.) a nőkérdésről, nőmozgalomról ad anyagot. Asport főfejezet nem emlékezik meg a munkássportegyesületekről, mint legális mozgalmi keretről, a néprajz főfejezet pedig nem adja a munkásosztály életének jelentős mozgalmi szereppel bíró néprajzi vonatkozásait (munkásdal, munkásfolklór, munkáshagyomány stb.)

5. köt. 1686–1950. Politika. Közigazgatás. Szerk. Berza László. 1966, Franklin ny. 598 l.

A kötet gazdag munkásmozgalmi anyagot tartalmaz. A *Társadalmi mozgalmak – ellenforradalmi elnyomás* című rész (85–139. l.) a magyar jakobinus mozgalom és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc budapesti vonatkozású bibliográfiai tételei után közli a munkásmozgalom korabeli szerepéről, első mozgalmi kísérleteiről szóló anyagot. A *Munkásmozgalom* című főfejezet (139–494. l.) időrendi csoportosításban adja anyagát: a kezdetektől 1917. november 7-ig, majd ezután 1919 júliusáig, majd a Tanácsköztársaság leverését követő ellenforradalmi időszak, a felszabadulás és azt követő évek bibliográfiai tételeit. Külön is kiemeli a kor párt-, nő-, ifjúság- és szakszervezeti mozgalmát.

6. köt. 1686–1950. Kultúra. Szerk. Berza László. 1969, Franklin ny. 972 [1] l.

A munkáskultúra (28–49. l.), a munkássajtó (359–373. l.) és a munkásotthonok irodalmának (636–637. l.) szentelt a kötet önálló fejezeteket.

1961

47. (ECSEDY Andorné – GÁLICZKY Éva): Ernst Thälmann. (1886–1944.) Bibliográfia és szöveggyűjtemény Thälmann születésének 75. évfordulójára. Ajánló bibliográfia könyvtárosok számára kiállítások rendezéséhez, népnevelők munkájához. (Összeáll. – –.) Bp. 1961, Házi soksz. 27 [1] l.

(A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Röplap-bibliográfiája 1961. 1. sz.)

Bevezetője Thälmann jelentőségét és szerepét méltatja a nemzetközi és német munkásmozgalomban. Közli életének eseménynaptárát, a személyiségét és korát bemutató írásokat, dokumentumokat, megemlékezéseket, szépirodalmi műveket, filmforgatókönyveket, riportokat stb., külföldi és hazai írásokat egyaránt. Beszédeiből, írásaiból vett szemelvényeket is tartalmaz a gondosan szerkesztett, időtálló koncepciójú, kitűnő személyi bibliográfia.

- 47/a [REMETE László]: [Huszonkét] 22 röplap. Faksimilék régi május 1-i dokumentumokból. [Összeáll. – –.] Bp. 1961, Lakóterv soksz. [2] lev., 22 t. mell.

Május 1-i emlékkiállítások rendezéséhez nyújt segítséget. Az elmúlt 70 év május 1-re készült művészi és irodalmi terméséből ad szép kivitelű ízelítőt.

48. (SZALAI György): „Legyetek éberek!” Antifasiszta művek ajánló bibliográfiája. (Összeáll. – –.) Bp. 1961, Állami ny. 302 l.

Dokumentumkötetek, tudományos összefoglaló művek, publicisztikai írások és riportok, memoárok és szépirodalmi művek kerültek feldolgozásra, részletesen és jól annotálva a tematikusan szerkesztett kötetben. A felvett művek vagy teljes egészükben, vagy nagyobb részben munkásmozgalomtörténeti vonatkozásúak. A jól szerkesztett bibliográfiában betűrendes tartalommutató alapján tájékozódhatunk.

49. (VASVÁRI István): A tűz csiholói. (Írók, gondolkodók a forradalmakról.) (Összeáll. — —.) Bp. 1961, Házi soksz. [52] l.

Az úgynevezett *ajánló album* a világtörténelem legjelentősebb forradalmi megmozdulásait tárgyaló, zömmel szépirodalmi műveit sorakoztatja fel s mutatja be jó annotációkkal szerzői betűrendben. Az ókor, a középkor és újkor forradalmi megmozdulásairól egyaránt ismertet műveket.

50. [VÉSZI Éva]: „Népek hazája nagyvilág.” [Írta és szerk. — —.] Bp. 1961, Házi soksz. [46] l.

[Egyoldalas nyomás]

Ajánló album, amely a világirodalom klasszikusainak e témával foglalkozó műveiről ad ismertetést. A zömmel a nemzetközi és magyar munkásmozgalom kiemelkedő eseményeiről szóló művekből történt válogatás igényes, színvonalas, az ismertetések lényegre törők, jól jellemzik a kort és a mozgalmat, melyben játszódnak, érdeklődést felkeltőek.

1962

51. MITRU Ibolya: Hősi harcok emlékei. Ajánló bibliográfia a magyar munkásmozgalom történetéhez. Összeáll. — —. Bp. 1962, Házi soksz. 144 [4] l.

Az MSZMP VIII. kongresszusára készült kiadvány csak könyveket dolgoz fel és annotál. Elsősorban a közművelődési könyvtárakban fellelhető szépirodalmi művekből, memoárokból, életrajzgyűjteményekből, válogatott írásokat tartalmazó kötetekből válogatott. Tematikai és egyben időrendi beosztása az 1867–1956-ig terjedő időszak legfontosabb szakaszai szerint történt. A válogatás igényes, gondos, az annotációk jók, érdeklődést felkeltőek, az ajánláshoz sokrétű eligazítást nyújtanak, még az egyes kötetek esetleges hiányosságaira is felhívják a figyelmet. A bibliográfia anyaga korra és műveltségi szintre való tekintet nélkül általános érdeklődésre számíthat.

1963

52. [CSOMOR Tibor]: „Madrid határán...” Ajánló könyvjegyzék a spanyol szabadságharc 25. évfordulójára. [Összeáll. és szerk. — —.] Bp. 1963, Fővárosi ny. [6] l.

[Leporello]

Történelmi összefoglalásokat, memoárokat, világhírű művészi szépirodalmi feldolgozásokat válogat anyagába és annotál. Rövid bevezetője a Spanyol Köztársaság harcát, érdemeit méltatja. A politikai aktualitásokra gyorsan reagáló kiadványtípus, amely a legfontosabb irodalom közlésével és nagy példányszámával hasznos eszköze a propagandamunkának.

1964

53. REMETE László: A budapesti könyvtárügy úttörői. (Hat arcképvázlat.) (Szabó Ervin, Braun Róbert, Dienes László, Madzsar József, Pikler Blanka, Solti Andrásné Szigeti Gabriella.) Bp. 1964, Állami ny. 45 [2] l. 2 t. (Könyvtárosok kiskönyvtára 5.) A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapításának 60. évfordulójára jelent meg a kiadvány, mely nemcsak a magyar könyvtárügy, hanem egyben a munkásmozgalom jelentős egyéniségeiről is közöl tanulmányokat, melyek utalnak a megörökítettek irodalmi munkásságára, de önálló bibliográfiát nem közölnek.

54. (REMETE László): Dienes László. (1889–1953.) (Az életrajzot írta, a dokumentumokat vál. és jegyz. ell., a bibliogr. összeáll. — —.) Bp. 1964, Állami ny. 295, XXVI l. (Könyvtárosok kiskönyvtára 4.)

Az emlékkötet Dienes-bibliográfiája (285–293. l.) megjelenésük időrendjében teszi közzé a haladó marxista tudós és közgazdász műveit, ezek ismertetéseit, valamint

egyetemi jegyzeteit, nyomtatásban megjelent előadásait s a csak kéziratban meglevő „A gazdasági törvény fogalmának jelentés-változása a szocializmusban” című munkáját, továbbá nekrológokat, megemlékezéseket, lexikoncímzavakat stb. Tudományos igényű, gondos, teljességre törekvő összeállítás.

- 54/a (VASVÁRI István): Nagy Lajos. Emlékkönyv és bibliográfia. (Összeáll. — —.) Bp. 1964, (Állami ny.) 197 [1] l. [12] t.

(Írói arcképvázlatok 3.)

Nagy Lajos portréját és oeuvres-jét emlékezések, vallomások és értékelések tükrében mutatja be. Művei és a róla szóló irodalom bibliográfiája (137–167; 168–179. l.).

1965

55. (GILICZ Márta, R.): Ifjúságunk példaképei. Válogatott bibliográfia a magyar munkásmozgalom nagy harcosairól. (Az életrajzokat írta, az anyagot gyűjtötte és szerk. — —.) Bp. 1965, Állami ny. 183 l.

A magyar munkásmozgalom mintegy 90 kiemelkedő egyéniségének életrajzát s a róluk szóló könyv- és cikkanyagot közli a hősök, mártírok nevének betűrendjében. Feltünteteti a nevüket viselő utcákat, intézményeket, emléktáblákat is. Nem törekszik teljességre, annotációi nincsenek. Jellege folyamatos kiegészítést igényel.

56. (TÓBIÁS Áron): Száz könyv a magyar történelemből. (Írta és összeáll. — —.) Bp. 1965, Állami ny. 260 [6] l.

A korai magyarországi munkás- és parasztmozgalmaktól kezdve napjainkig sok lényeges, alapvető munkásmozgalmi tárgyú monográfiát, dokumentum- és tanulmánygyűjteményt, memoárt stb. felvett anyagába. Jól szerkesztett, szép nyomdai kivitelű bibliográfia, témájának jó népszerűsítője.

57. ZOLTÁN József: Budapest munkásmozgalmának válogatott irodalma. 1919 augusztus 1–1945. február 13. (Főszerk. — —. Szerk. Rozgonyiné Pöschl Aranka.) 2. átd. kiad. Bp. 1965, Franklin ny. 478 l. 52 t.

A 41. sz. alatt ismertetett bibliográfia egykötetes, nyomdai kivitelben készült átdolgozott kiadása, mely az előzőhöz hasonlóan tudományos igényességgel, gondosan szerkesztve készült. A feldolgozott anyag köre bővült. Anyagát négy nagy történelmi időszakra bontva közli. Szerkezete hasonló az előző kiadáséhoz. Kiterjed az 1954-ben létrejött Nagy-Budapest kerületeivé vált peremvárosok (Újpest, Kispest, Csepel stb.) anyagára is. Jól áttekinthető, igényesen illusztrált, időtálló bibliográfia.

1966

- 57/a (GÁLICZKY Éva): Történelem – forradalom. A magyar munkásmozgalom történetéről megjelent legújabb könyvek ajánló bibliográfiája. (Összeáll. — —.) Bp. 1966, Házi soksz. 61 l.

Az MSZMP IX. kongresszusára készült. Tanulmányköteteket, visszaemlékezéseket, regényeket stb. ismertet.

58. [HARGITAI Nándorné]: A Vörös Zászló Hőseinek Útján. Útmutató és bibliográfia. [Összeáll. — —.] [Közread. a] Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnöksége, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1966, Házi soksz. 79 l.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára készült segédanyagként. Műsorokhoz, rendezvényekhez felhasználható anyagát tematikus csoportosításban adja (Lenin, 1848, 1917, 1919 stb.). Gondosan szerkesztett, sokféle „műfajt” feldolgozó kiadvány, mely a rendelkezésre álló legjobb irodalomból válogat.

HATÁROZAT.

A Magyarországi Szocializmusért Párt és a Kommunista Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésben a két párt teljes egyesülését határozta el.

Az egyesült új párt neve mindaddig, míg a forradalmi internacionale nem tört a párt végleges elnevezésében, a következő lesz:

" MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA PÁRT "

Az egyesülés a mellékelt platform alapján történik, úgy, hogy a párt és a kormányzatban vezetésében a Kommunista Magyarországi Pártjának képviselői is résztvesznek.

A párt a proletárium nevében haladéktalanul átveszi az egész hatalmat. A proletáruság a diktatúráját a munkás-, paraszt- és katonatiszok gyakorolják. Éppen ezért természetesen véglegesen elejtődik a nemzeti gyűlési választások terve.

Haladéktalanul megteremtendő a proletáruság osztályhadszerege, mely a fegyvert teljesen kivesszi a burzuaerik kezéből.

A proletáruság urelmének biztosítására és ez ántánt imperialiszma ellen a legteljesebb és a legdaneőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az orosz szovjetkormányval.

Budapest, 1919. március 21.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALIZMUSÉRT PÁRT
névében:

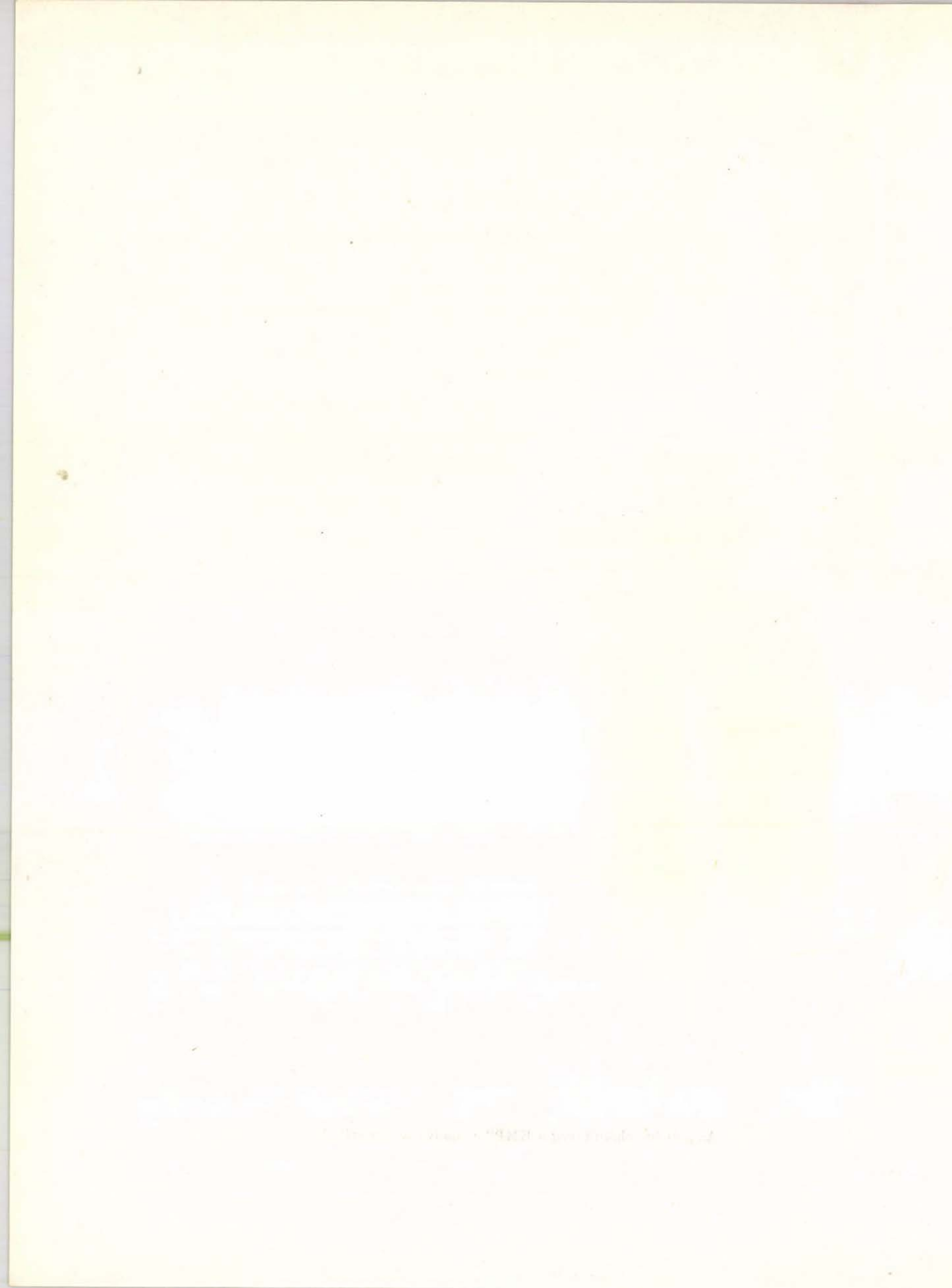
Landesberg
Kunfi Zoltán
Wéber Árpád
Bozóky József
Reisner János

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI
PÁRTJA névében:

Kunfi Zoltán
Károlyi Gy.
Goldmann J.
Vajner J.
Wéber Árpád
Flóry J.
Reisner J.

**A GYÜJTŐFOGHÁZBAN 1919. MÁRCIUS 21-ÉN
ALÁIRT JEGYZŐKÖNYV A KÉT MUNKÁSPÁRT
EGYESÜLÉSÉRŐL**

Az „50 éve alakult meg a KMP” c. kiadvány anyagából

59. [HUSZONKÉT] 22 röplap-dokumentum. Fakszimilék az illegális Kommunista Párt röpcéduláiból az MSZMP kongresszusa tiszteletére. (Utánnymás.) Bp. 1966, [22, 4] db.
[Útmutató és képjegyzék.]
Az 1959-ben publikált anyag újrakiadása.
60. (PRÁGER Miklós): Marx és Engels művei magyarországi kiadásainak bibliográfiája. 1945–1965. (Összeáll. —) [Kiad. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár—II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (Miskolc.) Bp.—Miskolc, 1966, Zrinyi ny. 132 l. 6 t.
Tudományos igényű, teljességre törekvő szak- s egyben biobibliográfia. Szellemes rövidítés-rendszere a terjedelem jelentős csökkentését s egyben gyors tájékozódást biztosított. A magyarországi kiadások időrendjében s az éveken belül a címek betűrendjében sorol fel 118 Marx és Engels műveit tartalmazó kiadványt. A kötet nagyobbik részét az időrendi-, cím- és névmutatók teszik ki. A bibliográfia a tájékoztató munkában nélkülözhetetlen, gyors és biztos segítséget nyújt a Marx–Engelsi életműben való eligazodáshoz.
61. TOLNAI György: Az újkori világtörténet magyarnyelvű irodalmának bibliográfiája. Szerk. és bev. írta —. A mutatók összeáll. közrem. Cséry Gyuláné. Bp. 1966, Állami ny. 290 l.
A kötet az 1860. és az 1965. évek között magyar nyelven kiadott általános újkori történeti irodalmat ismerteti és csoportosítja történeti korszakonként, azon belül pedig kontinensek és országok szerint. Az egyes történeti periódusok anyagában találhatunk külön munkásmozgalomtörténeti fejezeteket. A történelmen kívül egyéb történeti segédanyagok (korabeli statisztikák, földrajzi leírások, gazdasági elemzések stb.) ismertetését is tartalmazza a kötet, mely az egyes művek ideológiai beállítottságát, tudományos értékelését, gyakorlati használhatóságát is közli annotációban, vagy — kisebb jelentőségű művek esetén — betűszimbólumok felhasználásával. A tudományos igényességű bibliográfiában részletes tartalomjegyzék és jó mutatók alapján tájékozódhatunk.
62. (VASVÁRI István): Radnóti Miklós. Bibliográfia. (Összeáll. Batári Gyula anyagának felhasználásával —.) Bp. 1966, Zrinyi ny. 151 l. 8 t.
(Írói arcképvázlatok 6.)
A bibliográfia 1960. december 31-ig terjedő anyaga Batári Gyula gyűjtése. Sós Endre bevezető tanulmányát követi Radnóti munkásságának s a róla szóló méltatásoknak részletes, műfaji- és kiadványtípusok szerint is csoportosított bibliográfiája. Külön fejezet tartalmazza — Demeter Tibor tollából — Radnóti külföldi vonatkozásait, idegen nyelven megjelent önálló köteteit stb. A széleskörű anyagválogatás kiterjed a vidéki és a magyarnyelvű külföldi sajtótermékekre is. A jól illusztrált, szép kiállítású kötet eredményesen ismerteti Radnóti irodalmi és munkásmozgalmi jelentőségét.

1967

63. (HARGITAI Nándorné): Az Októberi Szocialista Forradalom. Válogatás a gyermek-könyvtárak anyagából. Bp. 1967, Házi soksz. 16 l.
Tematikusan elrendezésű, igényes anyagválogatású bibliográfia, mely 35 művet tartalmaz, röviden annotálva. Segítséget ad az úttörőmozgalom különféle kulturális és politikai rendezvényeihez, rejtvény- és pályázati feladataihoz.
64. (MITRU Ibolya): A Szovjetunió története. Bibliográfiai kalauz. I. (Oroszország története 1917-ig. A Szovjetunió története 1966-ig.) (Szerk. —.) Bp. 1967, Állami ny. 455 l.

Szigorúan kronologikus sorrendben közli az Oroszország történetének eseményeihez fűződő magyarnyelvű irodalmat a VI–VII. századtól 1917-ig, majd a Szovjetunió történetét a Nagy Októberi Szocialista Forradalomtól 1966-ig. Az egyes dátumokhoz az események pontos, definíciószerű meghatározása kapcsolódik, majd a hozzájuk fűződő irodalmi tételek következnek, közöttük munkásmozgalmi, általános és gazdaságtörténeti, kulturális, hadászati stb. művek. Csak könyveket dolgoz fel, annotációk nélkül, de részletesen elemezve. A bibliográfiát a feldolgozott s elemzett művek jegyzéke, a Szovjetunióról szóló adattár s névmutató egészíti ki.

65. (VASVÁRI István): Nyolc magyar mártírköltő. Bibliográfia Berkó Sándor, Fenyő László, Knopp Imre, Lukács László, Pásztor Béla, Salamon Ernő, Vető Miklós, Zsigmond Ede életművéről. (Összeáll. — —.) Bp. 1967, Állami ny. 101 l. 16 t. (Írói arcképvázlatok 7.)
Életrajzi adataikat, műveiket és a róluk szóló irodalmat adja időrendben.

1968

66. AJÁNLOTT könyvek jegyzéke a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulóján. Válogatás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiáinak anyagából. Bp. 1968, Házi soksz. 48 l.
Mindössze 16 szépirodalmi és 8 ismeretterjesztő munkát ismertet, azokat, amelyekre a jubileum alkalmával a figyelmet leginkább célszerű volt irányítani. Az igényes annotációk jól népszerűsítik a műveket. A kiadványt az sem tette feleslegessé, hogy a jubileumra más, nagyobb terjedelmű összeállítások is megjelentek.
67. (BIKÁCSI Lászlóné – HARGITAI Nándorné): Ötven év és mai életünk gyermekszemmel. Ajánló jegyzék a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára. [Közread. a] Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnöksége, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1968, Házi soksz. 27 l.
Elsősorban azokhoz a nevelőkhöz és könyvtárosokhoz szól, akik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Magyar Úttörők Szövetsége által meghirdetett „Ötven év és mai életünk gyermekszemmel” című pályázatra való felkészítéshez voltak hivatottak segítséget nyújtani a gyermekeknek. Tematikusan szerkesztett, részben annotált bibliográfia, melynek anyagát a Tanácsköztársaságról szóló szépirodalmi gyűjteményes és ismeretterjesztő művekből válogatták. Külön egységként „Gyermekregények mai életünkről” című fejezet is szerepel a gyermekkönyvtárak olvasószolgálati munkáját jól segítő kiadványban.
68. DOKUMENTUMOK. [Ötven] 50 éve alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja. [Vál. Pataki Ferenc] Bp. 1968, Házi soksz. [14, 1] db.
[Képjegyzékkel]
14 fakszimilét tartalmaz: plakátokat, újságmontázst, háborúellenes röplapot, pártkiadványokat stb., melyeket nemcsak az évforduló kapcsán, hanem a folyamatos könyvajánlás és propaganda munka során is jól használhatunk. A gyűjtemény jó minőségű, többszínű rota-sokszorosításban készült.
69. DOKUMENTUMOK (Röplapok és plakátok.) Fakszimilék a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulójára. (Összeáll. [a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Bibliográfiai és Propaganda Oszt.) [Vál. Pataki Ferenc] Bp. 1968, Házi soksz. 92 [1] db.
[Tartalomjegyzékkel]
A Tanácsköztársaság előzményeiről, eseményeiről, a Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységéről tanúskodó fakszimilék gyűjteménye, amely jól dokumentálja a korszak legfontosabb eseményeit, azok visszhangját, hangulatát. Szerepel benne a Tanácsköztársaság első plakátja: *Mindenkihez!*, a különféle népbiztosságok rendeletei,

felhívásai, versek, kiáltványok, plakátok. A sorrendi mutató közli a dokumentumok eredeti nagyságát, nyomdáját, s azt, hogyan terjesztették, pl. a *Forradalmi Szocialisták* című röplapot 1918. november 16-án, a Köztársaság kikiáltásának napján repülőgépről szórták az Országház-térre.

70. (ECSEDY Andorné – GÁLICZKY Éva): Forradalmak kora. A magyar polgári demokratikus forradalom, a KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság irodalmának válogatott jegyzéke. Bp. 1968, Házi soksz. 39 l.

Csak könyveket dolgoz fel annotációk nélkül, részint időrendi, részint tematikai, illetve műfaji csoportosításban. A legkülönbébb műfajokból válogatott anyagot műsorokhoz és kiállításokhoz használható segédanyagok címei s rövid módszertani útmutató követi. Gondosan szerkesztett, igényes, jó értelemben vett „népszerű”, széles olvasótáborhoz szóló ajánlóbibliográfia.

71. Ua. 2. bőv. kiad. Bp. 1968, Házi soksz. 55 l.

Újabb könyvekkel, a szépirodalmi művek szerzői mutatójával s az ismeretterjesztő művek raktári jelzetek szerinti mutatójával bővített kiadás.

72. REMETE László: Szabó Ervin 1877–1918. (Az anyagot gyűjtötte, vál. szerk. és jegyz. ell. — —. A szerk. résztvett Bóna Márta.) Bp. 1968, Állami ny. 353 l. 8 t. Kiegészítések korábban megjelent Szabó Ervin bibliográfiákhoz: 336–345. l.

A kötetben *Szabó Ervin kiadatlan írásai* cím alatt találhatjuk a szerkesztő kutatási eredményeként feltárt eddig nem köztudott, ill. név nélkül megjelent vagy kriptónim alatt rejtőző publikációkat, melyek legnagyobb része munkásmozgalmi vonatkozású. A kötet ezen túlmenően egy sor nekrológot, megemlékezést tartalmaz, mind hazai, mind külföldi forrásból, melyek Szabó Ervinről mint a marxizmus magyarországi teoretikusáról emlékeznek meg.

73. „ROBOGJ föl Láznak ifjú serege”. Ajánló bibliográfia a KIMSZ megalakulásáról és a Tanácsköztársaság hős ifjúságáról. (Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár KISZ Fórum Bibliográfiai csoportjának munkaközössége.) Bp. 1968, Házi soksz. 80 l.

Csak könyveket dolgoz fel és ismertet. Feltüntet a felolvasásra alkalmas részleteket is. Igényesen válogatott mintegy hatvan műre kiterjedő anyagát műfajok szerint csoportosítja. Általános műveken kívül életrajzokat, visszaemlékezéseket, regényeket, verseket, dalokat, képeket egyaránt közöl. A bibliográfiát korabeli röplapok illusztrálják. Korszerű, időtálló összeállítás, sokoldalú irodalomnépszerűsítő és tájékoztató eszköz.

1969

74. (ECSEDY Andorné – GÁLICZKY Éva): Történelem – forradalom. Bibliográfiai kalauz a magyar munkásmozgalmak történetének tanulmányozásához. [Szerk. Gáliczky Éva.] 1–2. köt. Bp. 1969, Nyomdaipari Szakm. Int.

1. köt. 1848. március 15–1919. augusztus 1. 408 [2] l.

2. köt. 1919. augusztus 1–1968. december 31. [Közrem.] (Szecsódi Jánosné.) 625 l.

Gondosan válogatott és szerkesztett anyagát logikai s egyben korszerű kronológiai szerkezetben csoportosítja. Anyaga érinti a kor gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális életének eseményeit, megemlékezik kiemelkedő politikusokról, munkásmozgalmi vezetőkről s a jelentősebb munkásmozgalmi eseményekről. Szerkezete a „A magyar forradalmi munkásmozgalmak története” című munka szerkezetét vette alapul. Csak könyveket dolgoz fel részletes elemző feltárással, annotációk nélkül. Az igényes nyomdai kivitelű kiadványban a marginálisan szedett dátumok rendkívül megkönnyítik a tájékozódást s mint a munkásmozgalmak történetének ily módon esemény-naptára jó tájékoztató eszközül is szolgál ez a megoldás. A bibliográfia 2. kötete a

Tanácsköztársaság leverésétől napjainkig közli anyagát s ez a kötet tartalmazza a (szerzői és személy-, földrajzi és tárgy-) mutatókat is.

75. **FELSZABADULÁSUNK** 25. évfordulója. Bp. 1969, MSZBT – Főv. Művelődési Ház – FSZEK. Házi soksz. 45 l.
(Budapesti módszertani útmutató.)
Segédanyag a felszabadulási ünnepek előkészítéséhez és lebonyolításához. Könyvjegyzék: 34–39. l.
76. (GÁLICZKY Éva): Ajánlott irodalom az országos középiskolai tanulmányi verseny Lenin témáihoz. (Összeáll. – —.) Bp. 1969, Házi soksz. 15 l.
Jegyzék a magyar Lenin-irodalomról és a Leninről szóló versekről.
77. (KEPES Ágnes – ROSTÁS Jenőné): Szabad hazában. Ajánlójegyzék hazánk felszabadulásának 52. évfordulójára. (Összeáll. – —.) Bp. 1969, Házi soksz. 20 l.
Annotált jegyzék a gyermekkönyvtárak állománya alapján.
78. **LAKOS Katalin**: Budapest felszabadulásának eseményei. Összeáll. – —. Bp. 1969, Házi soksz. 14 l.
Kronológia az ellenállási mozgalmak kezdetétől a főváros, illetve az ország felszabadulásáig (kb. 200 esemény felsorolása).
79. (**LAKOS Katalin**): [Huszonöt] 25 éve történt. Ajánló bibliográfia hazánk felszabadulása negyedszázados jubileumára. (Összeáll. – —.) (Kiad. a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.) Bp. 1969, Házi soksz. 48 [3] l.
Válogatás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megjelent és előkészületben levő kiadványaiból [2–3] l.
Többségükben az utóbbi évtizedben kiadott különféle dokumentum- és tanulmánygyűjteményeket, tudományos és ismeretterjesztő monográfiákat, feldolgozásokat, történelmi riportokat, memoárokat, bibliográfiákat, eseménynaptárakat, műsoranyagokat, kiállításrendezési segédanyagokat válogatta anyagába.
80. (**LAKOS Katalin**): Történelmi emlékeztető. (Felszabadulásunk évfordulójára ajánlott könyvek.) (Szerk. – —.) Bp. 1969, Házi soksz. 47 [2] l.
Annotált válogatás szépirodalmi és ismeretterjesztő munkákból.
81. [**PATAKI Ferenc**]: Fakszimilék hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára. Dokumentumok (röplapok és plakátok.) [Vál. – —.] Bp. 1969, Házi soksz. [2] l. 30 t. mell.
A kommunista párt, az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Vörös Hadsereg első felszabadulás utáni felhívásai, kiáltványai szép kivitelű fakszimilékben.
82. **TOLNAI György**: A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében. (Bibliográfia.) Írta és szerk. – —. Bp. 1969, Házi soksz. 686 l.
A 40. sz. alatt ismertetett bibliográfia lényegesen bővített kiadása. A repertórium a Budapestre vonatkozó cikkanyagnak teljességre törekvő gyűjteménye; 9756 tételt tartalmaz. Szerkesztése során 322 korabeli Budapesten megjelent folyóiratot, hírlapot – közöttük 26 idegennyelvű, többségében pártlapot dolgoz fel. Munkásmozgalmatörténeti szempontból különösen jelentős a repertórium első három fejezete: melyek tárgya a forradalmi főváros politikai élete, a Vörös Hadsereg és a Vörös Őrség; a nemzetközi és nemzetiségi mozgalmak s a külföldi párt szekciók és a nemzetközi ezredek tevékenysége. A kötet mintegy félezer szűkebb témában s ezen belül időrendben csoportosította anyagát. Részletes tartalomjegyzék (tárgymutató), névmutató és események mutatója alapján tájékozódhatunk a repertóriumban, melyet feldolgozott napilapok és folyóiratok betűrendes jegyzéke egészít ki.

Tematikus csoportosítás

(a számok az időrendi felsorolás tételszámaira vonatkoznak)

- I. A forradalmi és munkásmozgalmak elméleti és összefoglaló kérdéseiről: 4, 11, 19, 30, 49, 50.
- II. Nemzetközi munkásmozgalmi bibliográfiák: 2, 9, 10, 18, 26, 52.
- III. A magyarországi munkásmozgalom történetéről szóló bibliográfiák: 1, 15, 28, 33, 36, 39, 51, 57/a, 66, 70, 71, 74.
Ezen belül Budapest munkásmozgalmáról: 40, 41, 57, 82.
- IV. Nemzetközi és magyar munkásmozgalmi tárgyú bibliográfiák gyermek-olvasóknak: 58, 63, 67, 77.
- V. Biobibliográfiák: 3, 6, 7, 8, 13, 14, 16, 17, 23, 29, 42, 47, 60, 76.
E témán belül a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosairól, mártírajairól, teoretikusairól: 34, 35, 38, 45, 53, 54, 54/a, 55, 62, 65, 72, 73.
- VI. Az egyetemes és magyar történelem bibliográfiáinak nemzetközi és magyar munkásmozgalmi vonatkozású fejezetei:
Nemzetközi tárgyúak: 22, 48, 61, 64,
Magyar vonatkozásúak: 5, 12, 20, 25, 27, 46, 56, 75, 79, 80.
- VII. Faksimilegyűjtemények: 24, 37, 44, 47/a, 59, 68, 69, 81.
- VIII. Kronológiák: 21, 31, 32, 43, 78.

Csomor Tibor – Lakos Katalin

BUDAPEST A FELSZABADULÁSKOR ÉS MA

(A Budapesti Képgyűjtemény anyagából)

Felszabadulásunk 25-ik évfordulója alkalmából képsorozatot mutatunk be az ostrom utáni Budapestről és — összehasonlításként — a főváros mai képéről. Mindenkinek sokat mond ez a körkép: annak aki végigélte azokat a szörnyű napokat, — de annak a fiatalnak is, aki csak a mai Budapestet ismeri és a negyedszázad előtti korszakot csupán mint történelmet tanulta. A képek megjelenítő ereje szinte élményszerűvé teszi ennek a 25 évnek a történetét a két végpont kontrasztjaként romjaiból feltámadó és még szebbé váló Budapest negyedszázadát.

A képeket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Budapest Gyűjteményének” Képarchivumából válogattuk ki, szembeállítva a régi fotókat az — ugyanabból az aspektusból felvett — mai képekkel. Ez utóbbiak Kovács Ferenc felvételei.

Korábbi évkönyveinkben (1962, 1963) hírt adtunk már a Budapest Képgyűjteményről, — melyet most e nagyon is aktuális rész anyagának bemutatásával, továbbá az alábbi tudnivalók közlésével kívánunk ismertetni.

*

A képgyűjtemény két részből áll. Az egyik a könyvtár birtokában megtalálható monográfiák és periodikák képanyagáról készített cédulakatalógus, az úgynevezett képkatalógus. A másik rész a fényképekből álló és tematikusan tárolt tulajdonképpeni képgyűjtemény. A képkatalógus a 7 kötetes Budapest Történetének Bibliográfiájával egyidejűleg készült. A bibliográfiát készítő munkatársak a könyvekkel és folyóiratokkal párhuzamosan feldolgozták a bennük található képeket is. Praktikus szempontok szerint a cédulák kétféle rendben tárják fel az anyagot: az arcképkatalógus az ábrázolt személy, vagy személyek betűrendjében, a tematikus képkatalógus pedig a tematikusan tárolt fényképanyag rendjében. A cédulák a kép tárgyának megjelölése mellett feltüntetik a keletkezés, vagy a közlés idejét, a kép műfaját, (ceruzarajz, festmény, metszet, fénykép stb.) és ha kideríthető volt, — vagy festményeknél, ha jelentős, — a kép készítőjét.

A Budapest Történetének Bibliográfiája időközben — a most készülő mutató-kötet kivételével — teljes egészében megjelent. Az anyaggyűjtés lezárása óta folyik azonban a további gyűjtés, a pótkötet előkészítése. Az összegyűlt új anyaggal (repertorium) egyidőben készül a képkatalógus kiegészítése is.

A fényképgyűjtemény gyarapítása összetettebb folyamat. Tekintettel kellett lennünk arra, hogy milyen más, a témába vágó képgyűjtemények léteznek még és összeegyeztetni velük a mi gyűjteményünket. A legnagyobb hasonló képgyűjtemény a Budapesti Történeti Múzeum újkori osztályán az ún. Kiscelli Múzeumban található. Ennek adta át könyvtárunk — felső rendelkezés alapján — 1946/47-ben eredeti metszetgyűjteményét. 1964-ben került elő egyik budapesti nyomda raktárában a Klösz-féle nyomda Budapestről készített képeinek nagyméretű, többnyire 24×30-as vagy 30×40-es üvegnegatív anyaga. A múlt

század 80-as éveitől a századfordulóig készült ritka értéket szintén a Budapesti Történeti Múzeum szerezte meg. Könyvtárunk azonban megszerezte a teljes anyagról készített másolatokat, mert ez az anyag saját profilunkba is beleillik.

A másik jelentős képgyűjtemény, amellyel az együttműködést kiépítettük, a Magyar Távirati Iroda Képszolgálatáé. Ez a gyűjtemény elsősorban az utóbbi 10–15 esztendő eseményeinek képeiben gazdag. A MTI fotószolgálatának átnézése rendszeres munka, hetente válogatunk a gyűjtemény képeiből. Az igen nagy mennyiségű anyagból erősen szelektálva jutnak hozzánk a képek. Arra törekszünk, hogy minden új épület, szobor, újfajta jármű, átépített üzlet, tehát a megváltozott városkép minden eleme, de ugyanakkor, belső felvétellel, az új közintézmények: oktatási, kulturális, egészségügyi, stb. létesítmények legalább egy-egy képe gyűjteményünkbe kerüljön. Hasonló a célunk a jelentősebb társadalmi eseményekkel de ezek területén még nagyobb mértékben válogatunk, mondhatnánk, inkább az események minden típusát szeretnénk gyűjteményünkben megőrizni. Tekintettel vagyunk arra, hogy egyrészt az MTI őrzi a teljes anyagot, másrészt más gyűjtemények: Műemlékfelügyelőség, BUVÁTI, Színháztörténeti Múzeum, az intézmények házi archívumai stb. természetesen teljesebb speciális képanyaggal rendelkeznek; az általános gyűjtemény viszont nálunk a leggazdagabb. Egyik sajátos területe az utcai jelenetek, alakok, zsánerképek gyűjtése. Tekintve, hogy erre más gyűjtemény nincs szakosítva, a képgyűjtemény különös gondot fordít az ilyen jellegű képek gyűjtésére. Az arcképekből a könyvtár a jelentős egyéniségeket és a város életében kiemelkedő szerepet játszó személyiségek képeit gyűjti.

A képgyűjtemény összeállításában és fejlesztésében igénybe vesszük a különböző archivumokkal való együttműködésen kívül egyéb forrásokat is. A könyvtár kötelepéldány-válogatási lehetősége biztosítja, hogy hozzájuthat a Budapestet ábrázoló levelezőlapokhoz és sokszorosított metszetekhez. Így gyarapodott gyűjteménye a budapesti lapokkal, melyek azonban néhány tucat részletre korlátozódó tematikájukkal és leegyszerűsített ábrázolásukkal inkább csak kiegészítői a képgyűjteménynek.

Vásárol a gyűjtemény magánosoktól is. A régi anyag kiegészítésének jórésze tőlük származik. Az eladásra kínált képek két fő típusa a régi levelezőlap és a személyeket ábrázoló képek. Jóval ritkábbak az épületet, utcaképet, vagy eseményt ábrázoló amatőr-fotók. Ügyelünk arra, hogy az eladó pontos adatokat mellékeljen képe mellé, mert egyébként az azonosítás legtöbb esetben lehetetlen. Csak akkor teszünk kivételt, ha nem témája miatt, hanem fényképezés-történeti szempontból régi, közismert vagy kevésbé ismert pesti fényképész-műterem emlékeként vásároljuk a képet. Ilyenkor az a fontos, hogy a képen azonosítható legyen a műterem vagy a művész. Ezeket a képeket ebből a szempontból is feldolgozzuk.

* *

Gyűjteményünk ezideig még koránt sincs megfelelő mértékben kihasználva, de a keresettségé évről-évre nő. A sajtó, a televízió, a film, a helytörténettel foglalkozó kutatók és érdeklődők egyre gyakrabban kérik a képeket.

Néhány számmal érzékeltetjük a gyűjtemény fejlődését: 1962–68 között kb. 12 000 képpel gyarapodott a gyűjtemény. Ebből 8000 kép az MTI fotószolgálatától, 4000 magánosoktól került a gyűjteménybe (köztük kb. 400 Klösz-fotó). A házi laboratórium néhány száz képet készített a könyvtár életéről stb.

Novák Tamásné

Szervita tér – Martinelli tér. A képek a Petőfi Sándor utca torkolatából készültek észak felé, a Bécsi utca irányában. A tér két sérült házát lebontották, jelenleg park és játszótér van helyükön. A Fehérhajó u. 2. sz. eklektikus bérház saroktoronyáról a helyreállítás során lehagyták a kupolát

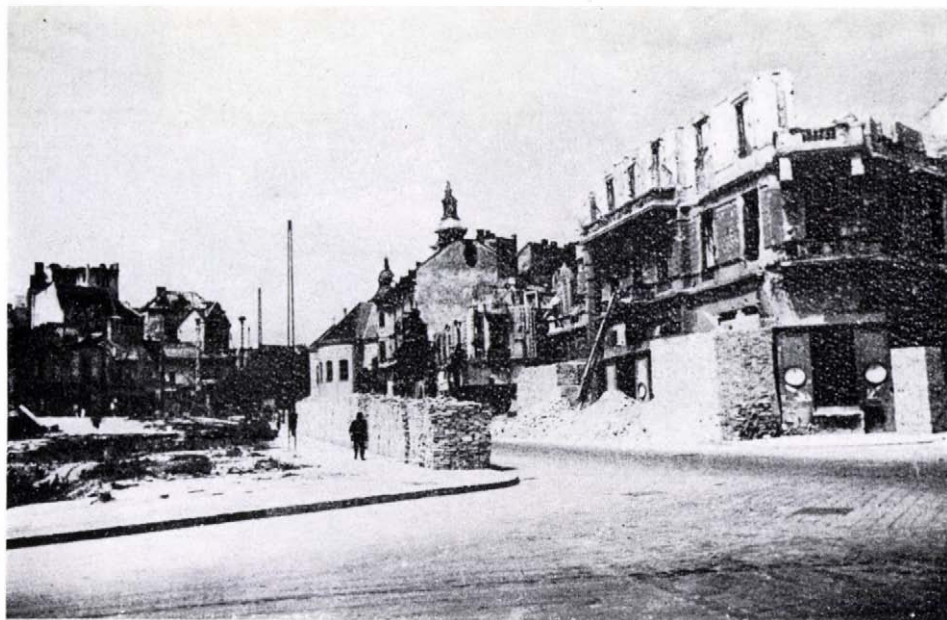
Krisztina körút és Maros utca sarka. A felvétel a Vérmező felől készült. A régi, kiégett bérházat az 50-es években egy emelettel alacsonyabban állították helyre. A Magyar Jakobinusok terén a romház és a Maros utcai földszintes ház helyén „foghíjbeépítéssel” készült új házak állanak

A Krisztina körút és Krisztina tér. 1965–66-ban épült a sarkon álló romházak helyén az új, Z alakú lakóépület, északi frontján az új Zöldfa vendéglővel.

A Krisztina tér déli oldala. Az előző képen látható új épület északi, meglehetősen nyugtalan és a teret egy nyolcemeletnyi kopár fallal lezáró homlokzata

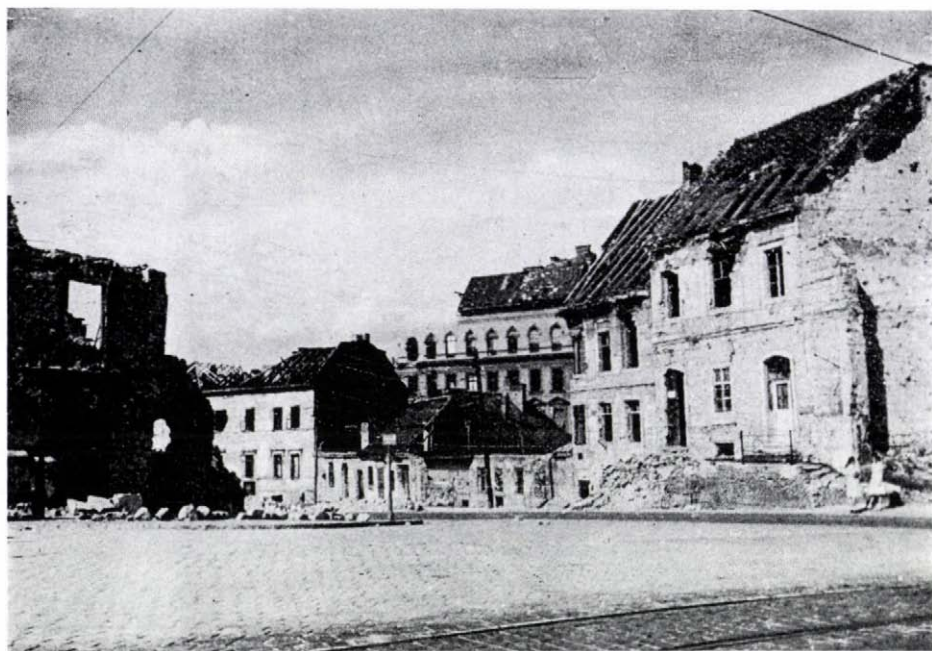
Az Alagút utca. A Krisztina tér felé, az Attila út felől. Az 1945-ös képen még látszik a Horvát kertben az egykori Színkör helye. A Boross Zoltán tervei szerint épült 13 emeletes lakóház a Pauler utca és Attila út között 1967-ben készült el

A Széna tér. A felvételek az Ostrom utca felől a Varsányi Irén utca betorkolását ábrázolják. A régi Szent János Kórház műemlék épületét nem lehetett megmenteni, 1946-ban lebontották. Helyén park létesült és 1967-ben MÁVAUT autóbusz pályaudvar. Az új felvétel bal szélén látszik a Kohó- és Gépipari Minisztérium 1966 – 1969-ben készült új épülete

Attila út 93. A Bellevue szálló romos épületét 1949–50-ben állították helyre az Országos Károlyi Mihály Mezőgazdasági Könyvtár részére. A régi képen látható rom katonai istálló, majd garázs volt a Vérmezőn

Az Apród utca a Szarvas tér felől. Mindkét romos házsorát lebontották, a házak helyét parkírozták. A jobb szélén látható épületet, Virág Benedek egykori lakóházát az 1950-es évek elején hozták rendbe ebben az „udvarházas” formában

Szent János tér – Attila út 33 – 39-es háztömb. Az ostrom pusztításaiban is különlegesség volt a ház padlásába fúródott német felderítő repülőgép. A legszélső kétemeletes házat a 40-es évek végén modernizálták, mellette az OTP ház a 60-as évek elején épült

Mártírok útja 43/45 a Keleti Károly utca felől. Az itt állott ún. Regent-ház 1945 januárjában lőszerrobbanás következtében a föld színéig elpusztult. 1959-ben épült az ún. diplomata vagy Európa ház. Érdekessége, hogy Fenyves István, a Regent ház egykori tervezője tervezte ezt is. A háttérben látható Mártírok útja 48. sz. házban az ötvenes évek végén divatos tetőtérbeépítéssel nyertek új lakásokat

A Várpalota a Szarvas tér felől. A baloldalt álló Szarvas ház kivételével a többi épületet lebontották 1946-47-ben. 1966-67-ben a Váralja utcai Ybl – Hauszmann-féle falat és kutat is lebontották, új feljáratot építettek a Ferdinánd kapuhoz, s az újjáépített védőmű rendszerhez

Bécsikapu tér 7 – 8. és a Kazinczy kút. A két barokk műemlék épületet 1950 – 52-ben helyreállították. A háttérben látható Fortuna u. 18. sz. középkori alapokra épített barokk műemlék házat földszintje kivételével lebontották

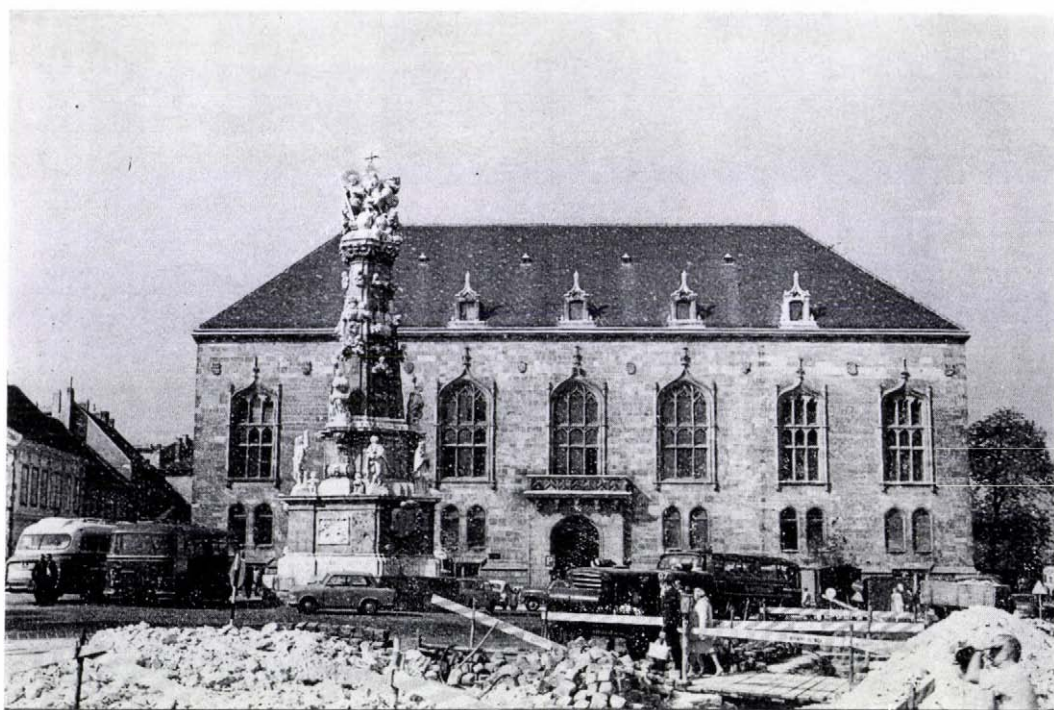
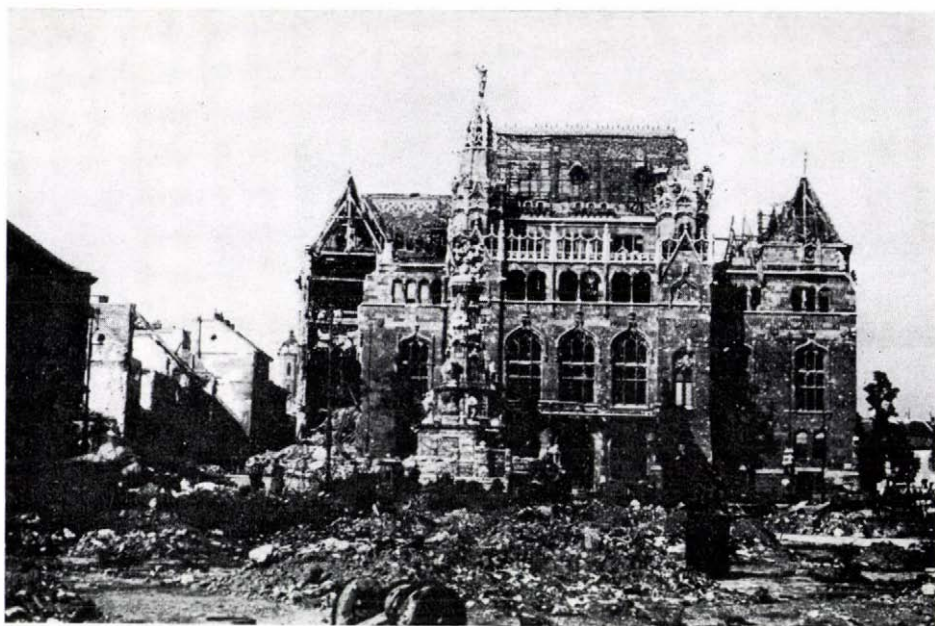
A volt Helyőrségi (Mária Magdolna) templom a Kapisztrán téren. A régi kép a Bátyasétány, az új az Űri utca felől készült. Jól látszik a Várnegyed utcáit majd egyemeletnyi magasságban borító törmelék. A templom hajóját lebontották, a tornyot és a kaput 1950 – 53-ban restaurálták

A Fortuna utca észak felől. Egyetlen ház nem maradt épen, de napjainkra mindegyik újjáépült, illetve, mint a baloldali elpusztult 15. sz. copf-ház helyén látható, a környezetbe illő modern házzal kiegészült

A Tárnok utca betorkollása a Szentháromság térbe. A 11 – 13. sz. középkori alapokra emelt épület, a XVIII. sz. óta az Eszterházy család palotája, úgyszólván teljesen elpusztult. Helyén épült 1968 – 69-ben a Várnegyed új általános iskolája

A Szentháromság tér. A Pénzügyminisztérium neogótikus, tornyos emeletes sérült épületét az 1950-es évek elején Rados Jenő leegyszerűsítette és diákszállóvá alakította. A 60-as évek elején készült el a Szentháromság szobor restaurálása a körülvevő korlát nélkül

AZ OLVASÁS FOLYAMATOSSÁGA A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

A könyvtárak legfőbb kultúrpolitikai célkitűzése a rendszeres irodalmi tájékozódás, az olvasás mind szélesebb körű biztosítása. Ezért fontos állandóan figyelemmel kísérnünk, hogyan alakul a beiratkozott olvasók száma, mely rétegeket sikerült megnyernünk az olvasásnak. Az igénybevétel mértékének megismeréséhez évente két alkalommal számbavesszük, hogy a beiratkozottak közül hányan kölcsönöznek ténylegesen. Többéves tapasztalat, hogy általában a tagságnak csak 2/3-a — 3/4-e kölcsönöz, csupán ennyi tekinthető aktív olvasónak¹. A fennmaradók számaránya azonban elég jelentékeny ahhoz, hogy megvizsgáljuk mi az oka az olvasás folyamatossága megszakításának. Ez azért lényeges kérdés, mert a hosszadalmas olvasási szünetelés a lemorzsolódáshoz vezethet. Ennek elkerülése, megelőzése fő feladataink közé tartozik.² Az elmúlt években az okok felderítésére több könyvtár vállalkozott már. 1968-ban széleskörű vizsgálat eredményeivel kívántuk kontrollálni erre vonatkozó régebbi következtetéseinket és pontosan körülhatárolni elsősorban azokat az okokat, amelyek megszüntetése a könyvtár hatáskörébe tartozik. Ezek megállapítása után lehetünk csak képesek arra, hogy minél szélesebb körben biztosíthassuk olvasóink könyvtárbajárásának folyamatosságát.

I. Kik szakítják meg a folyamatos könyvkölcsönzést?

1968-ban tizenkilenc kerületi könyvtárban három hónapon át minden szünetelőt számbavettek. Adatfelvételi lapot töltöttek ki minden olyan olvasóról, aki könyvet csak visszahozott, de nem kölcsönzött újabbat. A felvételi lap az olvasó demográfiai adatait, tagsági idejét, a szünetelés kezdetét, okát, és a visszatérési szándékot tartalmazta. Ezután további négy hónapon át figyelték, kik térnek vissza a számbavettek közül. A hét hónap után a következő kép alakult ki arról, hogy mely olvasók szakították meg a folyamatos olvasást:

A szünetelés időtartama	Szám	%-os megoszlás
1—2 hétig	755	13,0
1—2 hónapig	1424	24,7
3—6 hónap	807	14,0
Nem tért vissza 7 hónapig	2782	48,3
Összes szünetelő	5768	100,0

¹ Ennél a vizsgálatnál az aktív olvasó fogalmán a 6 hónapnál nem hosszabb ideig távolmaradókat értjük.

² E vizsgálatokat a kerületi könyvtárvezetők szakmai vitán tárgyalták meg.

A vizsgált 5768 olvasónak tehát csaknem fele nem tért vissza hosszú idő után sem olvasóként a könyvtárba. Nyilvánvaló, hogy elsősorban ezekből kerültek ki a végleg lemorzsolódottak. A többieknek 1–2 hónapig terjedő távolmaradás fordul elő legtöbbször. A továbbiakban két csoportra osztjuk az olvasókat, – a visszatérők és távolmaradók (7 hó felett szünetelők) kategóriájára – így keresve az egyéb meghatározókkal való összefüggéseket.

Felvetődik a kérdés, mennyire lényeges a tagsági idő és a szünetelés kapcsolata:

	1 éves tagságú		2 éves tagságú		Régebbi tag		Összesen	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Összes szünetelő	807	13,9	1842	31,9	3119	54,2	5768	100
Ebből távolmaradó	464	16,6	944	33,9	1374	49,5	2782	100

Úgy tűnik, hogy – ha nem is döntő mértékben – a tagság időtartama összefügg a szüneteléssel. A passzívra váló könyvtárlátogatóknak kisebb része az újabb beiratkozott, 1–2-éves tag (ezek 45%-a szakította meg az olvasás folyamatosságát), viszont a végleg távolmaradók között arányuk magasabb, 50,5%-os volt. Bár régi könyvtárosi feladat az újonnan jelentkező olvasókkal való különösen gondos foglalkozás, e számok azt mutatják, hogy megnyerésükért még sokat kell tennünk. Ezt több úton is megközelíthetik a kerületi könyvtárosok. A fiatalok körében például az olvasónak való megtartás eszköze a gyermekkönyvtárból történő ünnepélyes csoportos átíratás. A felnőtt olvasóknál a figyelmes egyéni segítés, a könyvtárhasználat megismertetése. De mindkét csoportban szükséges az indítás után a folyamatos, jó kontaktus kiépítése, hogy az olvasó a könyvtárat szolgáltatásaival a magáénak tekintse. Természetesen a valamivel jobb megmaradási arányú régi olvasókkal való foglalkozást sem szabad elhanyagolni.

A szünetelő olvasók a következő korcsoportokból kerülnek ki:

	15–18	19–26	27–39	40–59	60 év feletti	Ismeretlen	Összesen
	években						
Összesen	1364	1288	768	855	1417	76	5768
Ebből távolmaradók	593	711	396	413	639	30	2782
Ennek %-os aránya	43,4	55,3	51,5	48,2	45,0	39,5	48,3

A táblázat számainak értékelését elősegíti a legfőbb korcsoportok %-os arányszámának egybevetése a beiratkozottak korcsoportjaival:

Korcsoport	A beiratkozott	A szünetelő	A távolmaradt
	olvasók %-os aránya		
15–18	25,5	23,6	21,3
19–26	19,2	22,3	25,5
27 felett	55,3	54,1	53,2
	100,0	100,0	100,0

A legfiatalabbaknál van tehát a legkevesebb szünetelő és a legkisebb távolmaradási arány. Ezzel szemben a 19–26 éves korosztály beiratkozási arányát messze meghaladják a szünetelés és különösen a hosszabb ideig való elmaradás százalékszámai. A 27 év felettiek újra javuló arányt mutatnak. Az előző táblázatból azonban kitűnik, hogy ebben a kate-

góriában is az aktív korosztályok a kevésbé rendszeres könyvtárlátogatók; a 27–59 év közötti csoport 49,7%-ban, a 60 év felettiek 45%-ban maradtak távol, holott a beiratkozottak között az utóbbiak vannak többségben.

Kétségtelen, hogy a dolgozóknál nagyobb elfoglaltsággal kell számolnunk, mint a serdülő és a nyugdíjas olvasóknál. A fiataloknál fő okok: bevonulás, munkába állás, család-alapítás. A párhuzamos szakkönyvtári tagság is a felnőtteknél a leggyakoribb.

A nemek tekintetében a szünetelés aránya:

	Férfi		Nő		Ismeretlen		Összesen	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Összesen	2660	46,1	3036	52,8	72	1,1	5768	100
Ebből távolmaradó	1328	47,7	4426	51,3	28	1,0	2782	100

Az olvasóként való visszatérés a nőknél valamivel jobb képet mutat, mint a férfiaknál.

A foglalkozás megoszlása a beiratkozottakkal való összehasonlításban a következő:

	A beiratkozott	A szünetelő
	olvasók %-os megoszlása	
Munkás, ip.-tanuló	26,7	27,3
Értelmiségi	8,2	6,9
Középiskolai tanuló	19,0	19,2
Főiskolai hallgató	3,1	4,4
Egyéb foglalkozású	43,0	42,2
	100,0	100,0

A munkások, de főleg a főiskolások beiratkozási arányuknál nagyobb mértékben maradnak távol. Persze az okok – egyiknél a lemorzsolódás, másinnál az aktív tanulás – mások. A középiskolásoknál elenyésző a különbség. Az értelmiségiek és a kisebb mértékben az egyéb kategóriába tartozó tisztviselők, alkalmazottak, nyugdíjasok aktívabbnak mutatkoznak a többi olvasó-rétegeknél.

A szünetelők iskolai végzettség szerinti megoszlása igen tanulságos:

	Általános iskolát nem végzett	Általános iskolát végzett	Középiskolát végzett	Főiskolát végzett	Ismeretlen képzettséggel	Összesen
Együtt	494	2919	1580	483	292	5768
Ebből távolmaradók	257	1397	773	230	125	2782
%-ban	52,0	47,8	48,9	47,5	42,8	48,3

A tartósan távolmaradók legnagyobb arányban az általános iskolát be nem fejezett olvasók köréből kerülnek ki; a magasabb végzettségűek általában kevésbé morzsolódnak le (kivéve a középiskolát végzeteket, akiknek %-a magasabb). A lemaradási százalékok közti differencia csekély, ami arra mutat, hogy az olvasásból való kimaradás nem elsősorban az iskolai végzettség függvénye.

Mindenestre a lemaradási okok későbbi vizsgálatánál az iskolai végzettségből adódó szempontokat is figyelembe kell venni.

II. Miért szakítják meg a könyvtártagok a kölcsönzés folyamatosságát?

Amikor az olvasók szünetelési szándékukat bejelentik, legtöbbször nem gondolnak a könyvtártól való végleges megváltásra. Annak, hogy ez valóban így van, bizonyítására szolgál a kérdőív „jön-e újra?” kérdésének megválaszolása. A szünetelők 74,6%-a kijelentette, hogy továbbra is kíván jönni a könyvtárba, 20,9% nem válaszolt, s csupán 4,5%-uk jelezte a szünetelés megkezdésekor a végleges távolmaradás szándékát. A visszatérni kívánók 45,7%-a nemmel válaszolók 88,3%-a és a választ nem adók 48,8%-a mégsem jött vissza a könyvtárba a vizsgálat végéig. Az olvasói határozatlanságot mutatja, hogy még a nemmel válaszolók egy része is meggondolta magát szünetelés közben.

Ezek után tisztázhatjuk magának a szünetelésnek az okait. Adatfelvételkor a kérdőlap szövegében ez okokat eleve két csoportra bontottuk: először, a kölcsönzött könyv visszaadásakor (a „bejáratnál”) közölt, — tehát előre szándékolt — okokra — s másodszor, a könyvek közti keresgélés, várakozás stb. utáni, tehát a „kijáratnál” ad hoc megfogalmazott okokra. Ez a kettéválasztás azonban kevésbé sikerült, és az okok felsorolása jelentős részben a „bejáratnál” elhangzók közé került — hibás adatfelvétel vagy a könyvtári helyi (elhelyezési vagy személyzeti) adottságok miatt. Ezért az elmaradás okáról részletesen csak az ún. bejáratni okok esetében beszélünk, a 15,2%-ot kitevő kijáratnál jelölt okot nem lehetett értékelni. A felmérésben résztvevők egy másik része, (szintén 15%) nem személyesen jött a könyvtárba a szünetelés megkezdésekor, — az így nyert adatokat tehát nem az olvasótól tudjuk, ezért nem hitelek. Ezt az anyagot nem is elemeztük.

A szünetelés okai az alábbiak, — nagyságrendi csoportosításban:

1. Nem ér rá (nem tűnik ki, hogy pillanatnyilag, vagy hosszabb ideig)	18,4%
2. Tanul, vizsgára készül	14,8%
3. Elutazik (bevonul, üdül stb.)	12,9%
4. Pillanatnyi akadályoztatás (siet, sok csomag stb.)	11,4%
5. Betegség	11,1%
6. Mostanában valamilyen elfoglaltság (külön munka stb.)	9,3%
7. Van otthon olvasnivalója (saját könyv stb.)	5,5%
8. Késett a könyvekkel (perlik, megsértődött stb.)	3,8%
9. Végleg elhagyja a könyvtárat (elköltözik stb.)	3,3%
10. Nem találta a keresett könyvet (előjegyeztette)	1,6%
11. Csak az olvasó-jegy szünetel (másikra vitt)	0,9%
12. Csak körülnézett, helyben olvasott	0,3%
13. Nem válaszolt	4,1%
14. Egyéb ok	2,6%

A távolmaradási okok legnagyobb csoportjában, tehát az olvasók időhiányra hivatkoztak 18,4%-uk csak annyit árult el, hogy nem ér rá, anélkül, hogy az elfoglaltság tárgyát vagy időtartamát megjelölje volna. Ilyen válaszok esetén legtöbbször a könyvtárosok további kérdései eredménytelennek bizonyultak, nem sikerült többet, részletesebbet megtudni a szünetelést kiváltó okokról. Az olvasók 11,4%-a azt jelezte, hogy az adott pillanatban siet, nem ér rá válogatni, vagy sok a csomagja, nem tudja a könyveket elvinni, moziba megy majd néhány nap múlva ismét jön, stb. Ezeknél az olvasóknál arra lehet következtetni, hogy nem hosszas elmaradásról van szó. Sokszor a könyvtárak túlszűfolt-sága is okozhatja, hogy az olvasó nem tudja kívánni, míg sorra kerül. 9,3%-ban soroltak fel olyan indokot, amely hosszabb ideig tartó elfoglaltságra utal, például külön munkát végeznek, amely leköti szabadidejüket, kertjükben dolgoznak, beteg van a családban, stb.

A tanulásra való hivatkozás, amely a nagyságrendben a második helyet foglalja el — nagyon indokolt. A felmérés idejére egy téli és egy nyári vizsgaidőszak is esett, — mint láttuk — sok volt a diák mintasokaságunkban.

A harmadik legnépesebb csoport az utazás, bevonulás miatti szünetelőké; ebbe a hosszabb-rövidebb ideig tartó üdülés, katonáskodás is beletartozik. A nyári utazások miatt is sokan távolmaradtak egy időre. Miután az üdülők zömében van könyvtár, feltetelezhetjük, hogy csak az adott könyvtárban való kölcsönzés és nem az olvasás folyamatossága szakadt meg ezekben az esetekben.

A betegség miatti szüneteléseknél figyelembe kell venni, hogy a felmérés a téli influenzajárvány idejére esett.

A könyvtáron múlt szüneteltetési okok együttesen is kis arányt képviselnek: a késedelmi díj felszámítása miatti sértődés 3,8%-os, s az, hogy az olvasók nem találták benn a keresett könyvet, 1,6%. A „kijáratnál” megjelölt okok sorában a keresett könyv hiánya újra jelentkezik majd, s már magasabb százalékkal. E számok együttesen is viszonylag alacsonyabb %-a azonban már azért sem megnyugtató, mert sokan (s főleg az értelmiségiek) nem határozták meg a kimaradás okait.

Igen kis arányban jelentkező ok „csak az olvasójegy szünetel”. Ez nem jelent valószínű távolmaradást, s azokra a családokra vonatkozik, amelyekből többen is könyvtártagok, s ha kevesebb könyvet visznek nem kell minden olvasójegyet igénybevenni. Ezekben az esetekben a könyvtárral való kontaktus sem szűnik meg.

4,1%-ban nem sikerült választ kapnunk, ami legtöbbször abból adódott, hogy nem az olvasó maga hozta vissza a könyveket, vagy az olvasójegy a könyvtárban maradt, így nem adódott alkalom a beszélgetésre.

Az olvasói szünetelés okai és az olvasók kora közti százalékos összefüggést a következő táblázat mutatja:

AZ OLVASÓI SZÜNETELÉS OKAI ÉS AZ OLVASÓK KORA KÖZTI ÖSSZEFÜGGÉS SZÁZALÉKBAN

a) táblázat

Okok	15 – 18	19 – 26	27 – 39	40 – 59	60 év felett	Ismeretlen	Összesen
	éves korúak						
Pillanatnyi akadály	9,0	12,3	16,3	13,9	9,3	5,8	11,4
Átmeneti elfoglaltság	5,3	10,4	13,0	10,3	9,4	11,5	9,3
Tanulás, vizsga	36,8	21,0	4,9	2,4	0,3	11,5	14,8
„Nem ér rá”	18,8	19,5	22,9	22,8	12,0	21,2	18,4
Van otthon olvasnivaló	5,2	4,3	4,9	7,1	6,1	11,5	5,5
Betegség	4,8	4,0	8,7	10,7	25,1	11,5	11,1
Elutazás	6,1	9,5	9,9	13,9	23,9	7,7	12,9
Elköltözés	1,6	5,7	3,7	3,3	2,7	1,9	3,3
Más kölcsönzőjegyet használ	0,3	1,2	1,4	1,3	0,7	—	0,9
Késett a könyvekkel	4,9	4,6	3,9	3,8	1,7	7,7	3,8
Nem találta a keresett könyvet	1,4	1,4	1,9	2,0	1,4	5,8	1,6
Csak helyben olvasott	0,7	0,3	0,2	—	—	—	0,3
Egyéb okból	1,5	2,4	3,3	3,4	3,4	—	2,6
Nem válaszolt	3,6	3,4	5,0	5,1	4,0	3,9	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A legfiatalabbak olvasási szünetelésének fő oka – amint azt már láttuk – a tanulás. Ezzel függhet össze, hogy a kölcsönzés nélküli helyben olvasás ugyancsak ebben a kategóriában fordul elő többször. A „nem ér rá”, a másik jelentős számban előforduló ok az aktív felnőtt olvasógárdánál, első helyen szerepel.

60 éven felül a betegség és utazás veszi át a vezető helyet. Míg az első okot természetesen tartjuk, meglepő, hogy a legidősebbek volnának a legmozgékonyabbak. Valószínűbb, hogy az idősebbek tasakját esetleg más családtag vette igénybe. Otthoni olvasnivaló miatt a 40 év feletti és idősebb olvasók szünetelnek nagyobb arányban. A 40–59 közötti csoportban elsősorban a könyvvásárlást kell számításba venni. Késés, késedelmi díj miatt a fiatalok szakították meg nagyobb számban a folyamatos olvasást. A tanulóknál a könyvek elvesztése, vagy a késedelmes visszahozatal miatti térítés okozhat problémát, esetleg a szülő büntetésből tartja vissza gyermekét a könyvtártól. A 19–26 éveseknél már másban kell keresni a magyarázatot, éppúgy, mint az idősebbeknél. Néhány kérdőlapon bővebben szó esik a késedelmi díj miatti vitákról. Bár a könyvtárosok általában csak a szabályok betartását kívánják meg, ebből gyakran szóváltás kerekedik. Ha az olvasó mérge elpárolog és visszatér olvasni, akkor az ügynek nincs jelentősége: ha azonban nem, esetleg elvesztünk valakit a könyvolvasók táborából. Ezért a könyvtárosoknak az eddigieknél is jobban kell törekedniük arra, hogy zökkenőmentesen tudjanak érvényt szerezni a szabályoknak.

AZ OKOK MEGOSZTLÁSA NEMENKÉNT, SZÁZALÉKBAN

b) táblázat

Okok	Férfi	Nő	Ismeretlen	Összesen
Pillanatnyi akadály	11,2	11,7	7,4	11,4
Átmeneti elfoglaltság	8,8	9,7	9,3	9,3
Tanulás, vizsga	15,6	14,2	11,1	14,8
„Nem ér rá”	18,4	18,3	22,2	18,4
Van otthon olvasnivaló	4,8	6,2	3,7	5,5
Betegség	9,2	12,9	3,7	11,1
Elutazás	13,4	12,4	16,7	12,9
Elköltözés	3,4	3,2	5,6	3,3
Más kölcsönzőjegyet használ	1,1	0,7	—	0,9
Késlett a könyvekkel	4,2	3,4	7,4	3,8
Nem találta a könyveket	2,3	1,0	3,7	1,6
Csak helyben olvasott	0,4	0,1	—	0,3
Egyéb okból	2,8	2,5	1,8	2,6
Nem válaszolt	4,4	3,7	7,4	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Amint a számok mutatják, a nemek tekintetében nagy eltérés nincs. A hosszabb ideig tartó elfoglaltság a nőket jobban sújtja, mint a férfiakat. Főként a háztartással összefüggő nagyobb munkákat említették a kérdőlapokon. A férfiak esetében a tanulás és utazás nagyobb helyet foglal el, utóbbinál feltehetően a hivatali kiküldetések emelik az arányt

A keresett könyv hiánya miatt ugyancsak valamivel több férfi szünetelt, mint nő. Valószínű, hogy a férfiak inkább keresik fel a könyvtárt meghatározott könyv iránti igénnyel, mint a nők, akik – különösen idősebb korban – inkább támaszkodnak a könyvtáros ajánlására. A nő-olvasók egyrésze akkor is talál kedvére valót, ha az előre elhatározott olvasmány nincs is bent a könyvtárban. Különösen az idős korosztályban a betegségek nagyobb arányban akadályozták a nőket a kölcsönzésben, mint a férfiakat.

AZ OKOK MEGOSZLÁSA FOGLALKOZÁSONKÉNT, SZÁZALÉKOS ARÁNYBAN

c) táblázat

Bejáratni ok	Munkás, ip. tan.	Értel- miségi	Közép- isk.	Fő- iskolás	Tiszt- viselő alk.	Egyéb	Ismeretlen	Összesen
	foglalkozású							
Pillanatnyi akadály	12,0	15,6	8,6	9,8	16,6	9,8	7,5	11,4
Átmeneti elfoglaltság	12,0	8,9	4,8	10,3	11,0	8,9	6,0	9,3
Tanulás, vizsga	10,1	7,8	40,5	51,3	8,3	1,8	13,4	14,8
„Nem ér rá”	21,5	30,8	17,6	13,6	19,1	12,7	25,3	18,4
Van otthon olvasnivaló	3,9	7,4	5,1	2,2	8,1	6,3	6,0	5,5
Betegség	7,8	5,4	4,0	2,7	9,3	22,8	16,3	11,1
Elutazás	11,2	9,3	5,8	6,0	9,1	24,2	7,5	12,9
Elköltözés	5,7	2,7	1,3	2,2	3,0	2,9	1,5	3,3
Más kölcsönzőjegyet használ	1,1	0,4	0,3	1,6	1,7	0,8	—	0,9
Késett a könyvekkel	5,5	2,7	4,0	3,3	5,1	1,3	7,5	3,8
Nem találta a keresett könyvet	1,6	0,8	1,8	2,7	1,5	1,4	3,0	1,6
Csak helyben olvasott	—	—	1,0	—	0,4	0,1	—	0,3
Egyéb okból	2,6	3,1	2,1	2,7	3,0	3,0	—	2,6
Nem válaszolt	5,0	5,1	3,1	1,6	3,8	4,0	6,0	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Néhány érdekes arányra fel kell itt figyelni. A „mostanában valamilyen elfoglaltság” miatt természetesen a középiskolások maradnak távol legritkábban, mert náluk a tanulás a legfőbb elfoglaltság, 40%-ban amiatt szünetelnek. A főiskolásoknál is hasonló a helyzet; érdemes megemlíteni, hogy ők maradnak távol legnagyobb arányban azért, mert nem találják meg a keresett könyvet. Ez érthető is; egyetemi tananyag általában nem tartozik a közművelődési könyvtár gyűjtőkori profiljába. Amit megvásárolunk, az is kevésnek bizonyul vizsgaidőszakban; ezen azonban csak más könyvtárba irányítással tudunk segíteni.

Ötthoni olvasnivaló miatt leginkább a tisztviselők és az értelmiségiek nem visznek könyvtári könyvet. Ez az ok viszont elenyésző a főiskolásoknál, a munkásoknál és ipari tanulóknál. Mint főforrásra, a könyvvásárlásra gondolunk, s főként anyagi okokkal magyarázható a főiskolások ilyen lemaradása a saját könyvtár kialakításában. A középiskolások gyakran hivatkoztak ajándékba kapott könyvek olvasására. Számottevő lehet mind a könyvtári, mind a saját könyvek egymásközötti cseréje. (A könyvtári könyvekre vonatkozólag más felmérésekben erre adatokat is találunk.) A munkások kevésbé vásárolnak könyveket.

A többi foglalkozási csoporthoz képest a munkások szünetelési arányaiban a legmagasabb a könyvtárat elhagyók százaléka. Utánuk a tisztviselők, alkalmazottak következnek. Ez az arány akkor is nyugtalanító, ha tudjuk, hogy e kategóriáknál a legnagyobb a munkahelyi fluktuáció, a lakótelepi építkezések pedig a lakóhely változtatásra is adnak magyarázatot.

Amikor a munkások kölcsönzését figyeljük, foglalkoznunk kell az olvasási aktivitással is. Nem szabad a regisztrálásnál megállnunk, a lehetőségekhez képest beszélni kell az olvasóval, hogy *ha nincs komoly oka, ne menjen el olvasnivaló nélkül a könyvtárból*.

Az „egyéb” foglalkozási kategóriában zömmel a nyugdíjasok jelentkeznek, az életkor vizsgálatánál már látott jellemzőkkel.

AZ OKOK MEGOSZLÁSA ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT, SZÁZALÉKBAN

d) táblázat

Bejárati ok	Ált. isk.-t nem végzett	Ált. isk.-t végzett	Középisk.-t végzett	Egyetemet végzett	Ismeretlen	Összesen
Pillanatnyi akadály	10,2	10,2	14,1	15,6	6,1	11,4
Átmeneti elfoglaltság	10,5	9,0	10,2	8,3	7,0	9,3
Tanulás, vizsga	3,7	19,3	11,2	4,3	21,5	14,8
„Nem ér rá”	15,7	18,2	17,7	24,9	18,9	18,4
Van otthon olvasnivalója	4,0	4,7	7,5	7,6	2,6	5,5
Betegség	22,5	10,0	9,9	10,6	10,5	11,1
Elutazás	20,6	11,5	13,7	13,4	11,0	12,9
Elköltözés	3,7	3,5	3,6	2,0	1,8	3,3
Más kölcsönzőjegyet használ	0,6	0,4	1,6	1,0	1,3	0,9
Késett a könyvekkel	1,5	4,5	3,4	1,7	5,3	3,8
Nem találta a keresett könyvet	1,5	1,4	1,7	1,7	3,1	1,6
Csak helyben olvasott	—	0,4	0,1	0,3	—	0,3
Egyéb okból	2,1	2,8	2,3	3,3	2,6	2,6
Nem válaszolt	3,4	4,1	3,0	5,3	8,3	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A számok itt is sok — az előzőkben már megállapított — összefüggésre utalnak. Ilyen a betegség és utazás miatti nagyarányú szünetelés az általános iskolát nem végzettek körében. Ezt a kategóriát jobbra az idős korosztály alkotja.

A „nem ér rá” okcsoportban jellemzően alakulnak az arányok. Legnagyobb mértékben az egyetemet végzettek, legkisebb mértékben az általános iskolát nem végzettek adták ezt a választ. Ez nem csak a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb elfoglaltságára utal, hanem arra is, hogy ők hajlandók legkevésbé részletes válaszokat adni a könyvtáros kérdésére, nem hajlandók interjú alanyok lenni úgylátszik még egyetlen kérdés erejéig sem. — Erre a számokon túl a könyvtárosok szóban elmondott tapasztalatai is utaltak.

Az otthoni olvasnivaló miatti elmaradás egyenes arányban áll az iskolai végzettséggel, ez a tendencia már a foglalkozási csoportok elemzésénél is kitűnt. Természetes folyamat is,

hogy a műveltség gyarapodásával a művelődési lehetőségek megkeresése, s az erre szükséges eszközök köre is bővül.

III. Csökkenthető-e a szünetelő olvasók száma?

Vizsgálataink végére jutva a számszerű eredmények birtokában azt kell megnéznünk, hogy milyen mértékben előzhetjük meg az olvasói szünetelést, illetve annak hátrányos következményeit, elsősorban a lemorzsolódást. Azt már megállapítottuk, hogy a szünetelő olvasóknak csak egy része — 48,3%-a — marad el a könyvtártól hét hónapon túl. A szünetelő olvasók 51,7%-a tehát visszatér könyvtárunkba, olvasónk marad. Ez nagyon fontos a számszerű eredmények között, de éppen ez indokolja, hogy küzdenünk kell a hosszabb olvasási szünetelés ellen.

A kerületi könyvtárak már korábban is felfigyeltek a szünetelés lemorzsolódáshoz vezető következményeire és a hosszabb ideje kikapcsolódó olvasókat megkeresték, — visszahívó levelekkel stb. — és ezzel a módszerrel a szünetelők mintegy 10%-át újra aktivizálták.

A most ismertetett felmérésünk rámutat arra, hogy az olvasók szünetelésének közvetlen okai javarészt könyvtáron kívüli tényezőkön alapulnak, azok az élet természetes ritmusából következnek (átmeneti elfoglaltságok, betegség, elutazás) s ezek között olyanok is szerepelnek, amelyek az adott könyvtárból való végleges kikapcsolódásra vezetnek (költség). Nyilvánvaló, azonban ha az egyéb átmeneti okok (vizsga, betegség, külön munka) megszűnnek, helyes lenne az olvasókat egészében aktivizálni és az elköltözöttet új lakóhelyén bekapcsolni a hálózat közeli könyvtárába.

Ehhez nagymértékben hozzásegíthet a jó, célirányos, rendszeres könyvtárpropaganda, amely folyamatos tevékenységével bizonyosan a ma aktivizált kb. 10%-nál nagyobb mértékben képes visszahozni olvasóinkat.

A felmérés kb. 10%-nyi olyan szünetelési okokat mutatott ki, amelyek a könyvtár hibájára utalnak. Ilyenek, pl., hogy az olvasó nem találta meg a keresett könyvet — közművelődési könyvtárról lévén szó, itt kevésbé valamely tudományág szakkönyvéről van szó, hanem inkább kötelező olvasmányról, vagy többségében legújabb kiadású szépirodalomról, regényről — hogy sokáig kell várni a könyv kiadására a pultnál, továbbá a késedelmi díj felszámítása miatti sértődésből. Ezek azonban nem a könyvtárosok szubjektív hibáiból adódnak, hanem a könyvtár egészének objektív adottságaiból, összefüggésben az olvasók számához viszonyított elégtelen könyvvásárlási kerettel, rossz helyiség és személyzeti viszonyokkal. Ezek az anyagi körülmények azok, amelyek megjavulása végső fokon sok egyéb szünetelési ok csökkenését is elősegíthetik, például a „nem ér rá” (mert sokáig kell várni), stb.

Felmérésünk azt is megmutatta, hogy a szünetelés csökkentése terén a könyvtárosoknak milyen feladataik vannak. Lehetőségeikhez képest igen nagy figyelmet kell fordítaniuk elsősorban a kezdő olvasókra, továbbá azokra, akik kevés iskolával rendelkeznek, s ezért már viszonylag kisebb kényelmetlenségek is elkedvetlenítik őket. Nagyon tapintatosnak kell lenniük a késedelmeskedők díjainak, az elveszett könyvek értékének beszédésekor. Megkülönböztetett figyelemmel biztosítsák a keresett könyv visszaérkezésekor az olvasó értesítését.

Mindezen túlmenőleg azonban azt mutatta a felmérés, hogy az olvasói szünetelés és az ebből keletkező lemorzsolódás fő okai, objektív okok. Mint láttuk nagy részüket az élet ritmusa szükségszerűen magával hozza, más részüket pedig könyvtárfejlesztési kereteink bővülése küszöbölheti csupán ki. A növekvő hálózat biztosítja a növekvő olvasólétszámot is, és mi arra törekszünk, hogy ez a fejlődés a régi olvasók minél nagyobb arányú megtartása mellett történjék.

Ballagi Ágnes

Hadd kezdjem egy gyermekkori emlékemmel soraimat: hallottam valamit arról, hogy az égöveket a Földnek a Naphoz viszonyított helyzete határozza meg. Azt is tudván, hogy Délen meleg van, összeraktam a részismereteket egy „logikus” és „kerek”, összefüggő rendszerré, nagyon megörültem neki, és lelkesen, szemléltetéssel alátámasztva terjesztettem „téveszméimet” még kisebb embertársaim körében, miszerint a Déli-sarkon van a legmelegebb stb., mert oda süt a Nap legjobban a Föld állása miatt.

Az emberben igény van az általánosításra, és abból alakítja ki világnézetét, amiről tudomása van, ami ismeretanyagot innen-onnan összehordott magának. A helyes részismeretek is hibás rendszerekké állhatnak össze, ha nincs meg az összes lényeges alkotóelem, ha nincs megfelelő áttekintés, és ha hibás a rendszeralakítás.

1. Fiatalok, világnézet, filozófia

Rendkívül kényes probléma a fiatalok filozófiai érdeklődésének felkeltése és kielégítése, ilyenirányú spontán nevelődésük illetve nevelésük kérdése. A fejlődéslélektan szerint ugyanis: „Helyesen nevezték... a serdülőkort a saját világnézetért vívott harc korának, [kiemelés tőlem, E. K.] mely az ember egész későbbi lelki beállítottságát, a jövő életstílusát és viselkedési normáit meghatározza.”¹ Az ifjúkort ebből a szempontból szinte csak kiegészítőnek tekinthetjük: „...ebben az időben következik be a teljes szellemi érettség, stabilizálódik a világnézet...”² Akkor már azonban túlságosan a családalapítás és más hétköznapi problémák felé fordul az érdeklődés, — mind a szakirodalom, mind könyvtári tapasztalataink ezt bizonyítják: a továbbtanulók kivételével húsz éves koron túl szinte nem is találkoztunk filozófia iránt érdeklődővel; főleg tizenhét-tizennyolc éves olvasóink váltak — szándékunk ellenére — megfigyelhetőkké.

A világnézet — filozófia — gyakorlat kapcsolata röviden a következőképpen foglalható össze: „A világnézet a szó tágabb értelmében magában foglalja az ember környező világra vonatkozó nézeteinek összességét... Szorosabb értelemben minden világnézet alapvető részét a filozófiai kérdések alkotják... A világnézetnek nagy gyakorlati jelentősége van: meghatározza az emberek viszonyát a környező valósághoz, és vezérfonal a cselekvés számára.”³ Ha belegondolunk e közismert gondolatok jelentésébe, megérezzük a kérdés társadalmi fontosságát. Differenciáltabban például Heller Ágnes fejti ki, hogy az öntudattal, tudományos világnézettel rendelkező individuum tudatosan képes a társadalmi követelményrendszerekhez tevékenyen alkalmazkodni, szemben a társadalom céljait föl sem ismerő, szűklátókörű, önző emberekkel, a „partikuláris egyedekkel.”⁴

Valóban nem közömbös, hogy a fiatalság, az új nemzedék aktív korszakában hogyan fog viszonyulni társadalmunkhoz, és hogy a mostani, már szocializmusban felnövő ifjúság meg tud-e felelni a magas társadalmi követelményeknek. „Úgy tűnik, hogy a fiatalsággal

kapcsolatos társadalmi várakozás és a tanulói ifjúság társadalmi – pedagógiai helyzete nincsen szinkronban...” – írja Katona Katalin.⁵ A társadalmi tudatot alakító tényezők („– a kor társadalmi létének közvetlen tükröződése; – a megelőző korok ideológiai maradványainak hatása; – az illető társadalom uralkodó ideológiájának, filozófiájának hatása”)⁶ közül a harmadik az, amely a mi hivatásunk körébe tartozó, direkt, építő, cselekvő mozzanatot. Úgy vélem, itt az ideje, hogy a fiatalokat *alaposabb és szervezettebb módszerekkel* segítjük – az ideológiai maradványok elleni (nem is mindig megfelelő színvonalú) harc mellett – a pozitív, számukra is erkölcsi támaszt nyújtó *határozott világnézet és szemléletmód kialakításában*, amely a társadalom életében való aktív részvételt elvi szinten is, tudatosan is meghatározza.

A tudatosság kérdését, a szocialista öntudat szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Mert nemcsak divatmajmolás az alapja a felbukkanó negatív jelenségeknek, kellő öntudat híján a mi társadalmunk sem nyújthat védelmet a társadalomtól, annak céljaitól való elszakadás, a befelé fordulás, pesszimizmus, a „fogyasztói szemlélet” térhódítása stb. stb. ellen. (V. ö. Hermann István: A polgári dekadencia problémái 82. p.) A Lenin által követelt tudatosságot ma már a *legszélesebb körre* kell érvényesnek tekintenünk (az ok ismert: a napjainkban lejátszódó tudományos-technikai forradalom, a technika-tudomány-politika-etika szerves összefonódottsága): „... meg kell értenünk, hogy komoly filozófiai megalapozottság nélkül semmiféle természettudomány, semmiféle materializmus nem állhatja meg a helyét a burzsoá eszmék támadása és a burzsoá világszemlélet visszaállítása ellen folytatott harcban. A természettudósoknak... a Marx által képviselt materializmus tudatos hívének, vagyis dialektikus materialistának kell lennie.”⁷ A tudatosság ilyen fokának általánossá válásától pedig még messze vagyunk. Ideológiai nevelésünkben, úgy tűnik, túlságosan áttevődött a hangsúly a szokásstruktúrák kialakítására (évfordulók, ünnepek stb.). Pedig ne feledjük, hogy ahogyan a szokásból templomba járó könnyedén elszakadhat az első komolyabb eszmei hatásra, illetve önállósági igénye jelentkezésekor, ugyanúgy ez a más tartalmú, de hasonló módszer sem ad elég szilárd alapot. Más példát is idézhetünk: az érzelmi alapú példaképválasztás riasztó eredményéről számoltak be az Élet és Irodalom lapjain: a serdülők szenvedélyesen és a legnagyobb természetességgel állították egyforma piederstálra Petőfit, Lenint és – Szörényit. Ez azonban nem szükség-szerű, hiszen éppen ebben a korban óriási lehetőségei vannak az *értelmi* nevelésnek; és ennek szükségessége is vitathatatlan a serdülők illetve fiatalok pszichológiájának ismeretében: „A filozofálásra való hajlam, a tárgyakban és jelenségekben az általánosnak kutatására való hajlandóság” jellemzi őket. „Kifejlődik a kritikai képesség és a gondolatok, állítások ellenőrzésére irányuló törekvés. Megkezdődik az az idő, melyben csaknem minden tudományos vagy filozófiai problémát, a társadalmi élet csaknem minden kérdését kritikusan mérlegelik”, sőt: „... az érzelmeknek új szerkezete épül ki, melyben már az intellektuális elemeknek is jelentős rész jut.”⁸ Ha nem akarjuk örökre elveszíteni, közömbös életre kárthatatni a fiatalokat, számolnunk kell tehát absztrakciógényükkel, – s ha ez nem elég erős, föl lehet ébreszteni! – kritikai hajlamukkal, vitakészségükkel; mindezek megkerülése csak látszateredményeket hozhat. A kérdés nehézségeiről majd szót kell még ejtenünk, de már itt szeretném kiemelni: fennáll a veszély, hogy a tudatosan elfogadott pozitív eszmei támasz nélkül maradó ifjúságot kritizálókészsége teljes tagadásba kényszeríti: „A tagadó álláspont elvontságából következik, hogy az első útjukba kerülő divat, vagy divatos eszme, gondolat, vagy filozófia hálójába kerülnek.”⁹ Meglepő, mennyire kevésbé változott a helyzet e téren, Lenin ugyanezen tendencia ellen harcolt: „... az úgynevezett «művelt társadalomban» uralkodó divatos filozófiai ingadozásokkal szemben, amelyek az idealizmus és a szkeptizmus irányában megnyilvánulnak.”¹⁰ Az értelmiség elég nagy részének körében, és – már csak műveltségigényből is – az e réteg hatása alá kerülő fiatalok körében napjainkban is ugyanezt figyelhetjük meg. (Itt első sorban természetesen az értelmiségi származásúakat fenyegeti a veszély: de a tanuló ifjúságnak éppen érdeklődő, fejlődőképes rétege általában közel kerül ehhez a réteghez, és származása, ösztönös osztályöntudata stb.

csak részben akadályozza meg ezt az ideológiai hatást, erre konkrét példák figyelmeztetnek. Pontosan a nagyobb műveltség köntösében jelentkező téves tendenciák teszik szükségessé a tudatosság megteremtésére való törekvést.) Természetesen hibás módszer lenne, ha például a polgári irodalomtól el akarnánk zárni a fiatalokat: megszilárdított, tervszerűbben irányított világnézetük segítségével őket magukat kell képessé tennünk arra, hogy helyre tudják tenni a dolgokat, reális értékükre leszállítva értékeljék az esetleges részgazságokat. Bevezetőnkben azt mondtuk, az ember abból alakítja ki világnézetét, amiből tudja, amit alkalmasnak talál az általánosításra. Ha megkapó részgazságokat talál, filozofikus tartalmú szépirodalmat, általánosítani fog belőle, „filozófiát dolgoz ki”. És ez ellen nem mindig védi meg a társadalmi gyakorlatban tapasztalt ellenkező tendencia, egyrészt, mert azt százszor nehezebb általánosítani, másrészt, mert maga a gyakorlat is tartalmaz ellentmondásokat. A gyakorló tanárok többségének véleménye szerint általában a tantárgyakban tanultakból sem tudják önerőből az általános elveket, világnézeti alapokat „kiszűrni” a fiatalok (lásd a Köznevelés 1968-as évfolyamában a világnézeti nevelésről közölt vita anyagát). Az ellentmondás itt csak látszólagos az absztrahálási képesség különbözőségében: sokkal könnyebb ugyanis egy szuggesztíven megfogalmazott illetve sugalmazott tételt felismerni például a szépirodalmi művekben, — és ez a szubjektív élmény lelki beállítottságánál fogva is erősebben hat a serdülőre —, mint például a természettudományok vagy a történelem tanulságai-ból önállóan megalkotni a világnézetet meghatározó filozófiát.

Úgy tűnhet, hogy a szépirodalom hatáslehetőségeiről írva figyelmen kívül hagyom a szocialista eszmeiségű irodalmat. A kétféle szépirodalom között azonban ebből a szempontból nagy különbséget érzek. Sükösd Mihály magyarázatot is talál: „... a sűrű keleteurópai történelem... jelképpé tágítható elemei is sokkal közvetlenebbek, emberszabásúbbak, mint a nyugateurópai fejlődés absztrakt-metafizikai mintái”.¹¹ A polgári irodalomban a „filozófiai információközvetítést”-t, egészen erőteljes formában, a század elejétől kezdve kimutatja. „A század első felének regényíróit... az akkori, hatásos életfilozófiák információs anyaga kísértette meg. Részint az új-kantiánus, részint a Schopenhauerből, Nietzscheből merítő, a szellemtörténet iskoláját megteremtő irányzatoké, amelyeknek hatását a regényre (általában az irodalomra) ... belletrisztikus – publicisztikus oldással Spengler, Ortega, Huizinga közvetítette. Ez a filozófiai információközvetítés... hangulati tünetek gyűjteményét s ezek általánosított mintáit tolmácsolta... Ezt az információs anyagot fogadja magába, s ezt lépi túl, vele harcol, elemeit általánosítja, mitizálja, racionalálja, egyszóval érvényes regénymintává emeli Kafka, Musil, Proust, és Thomas Mann.”¹² Hadd támasszam alá Sükösd fejtegetését saját élményemmel: Thomas Mann középkorosi koromban óriási hatást gyakorolt rám, és hihetetlen gazdagsága, szuggesztív ereje valóban közvetítette a fentemlített tartalmakat is; megbirkózni nem egészen tudtam velük, és a részgazságok magávalragadó volta elég nagy vargabetűre kényszerített a fent idézett serdülőkori saját világnézetért folytatott harc során. Csak egyetemista koromban — akkor is csaknem véletlenül! — ismerkedtem meg valamennyire is az idézetben szereplő filozófusok tételeivel, és akkor ismertem föl a Mann-művekben szereplő gondolatok eredetét világosan. Összefüggéseikből, marxista kritikájukból már kitetszett részgazság-voltuk, — és a mű egészében olykor eltörpülő szerepük is, — de mi történik azokkal, akik nem tanulnak tovább, kérdezhetjük egy pedagógus-cikkíróval, hiszen még e szerencsések esetében is akad bőven probléma és javítani való. Természetesen a helyzet sokat változott és változik; később még szó lesz azokról az oktatási és nevelési lehetőségekről, amelyek éppen újabban kezdenek megvalósulni.

Térjünk vissza a szépirodalom és a filozófia kapcsolatához. A század közepétől ugyan megváltozott a helyzet, a polgári irodalom terjesztette „társadalom- és kultúrpeszimizmus” azonban nem szűnt meg (sőt, tulajdonképpen megerősödött). Hermann István is sokoldalúan tárgyalja már említett könyvében a modern művészetek és filozófia összefüggéseit, de elég, ha csak a legközismertebb, legnagyobb hatású egzisztencialista irodalomra utalunk itt.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a középiskola elvégzése során az érdeklődőbb serdülők általában (kivétel például a kifejezetten mozgalmi múltú családba született fiatal olvasónk, de ellenpélda is akad) a nyugati szellemi divatok iránt legalább is érdeklődni kezdenek (ne feledjük, hogy itt komoly értékeket is találnak). A munkásszármazásúakra is érvényes tehát ez a megállapítás, a különbség legfeljebb annyi, hogy lassabban jutnak el a – valóban szellemi kalandot és gazdagodást is jelentő – polgári irodalomhoz, illetve irányzatokhoz. Például napjainkban az egzisztencializmus már nem számít újdonságnak értelmiségi körökben, szélesebb körben azonban még ma is „fel-felfedezik”, a munkásszármazású fiatalok is; viszont ők még egyáltalán nem vették tudomásul – tapasztalatunk szerint – például a strukturalizmus létezését, sőt egészen elenyésző kivételtől eltekintve a neotomizmus stb. is teljesen kívülreked látóköriükön. Ez is kétoldalú probléma azonban, a „fertőzés veszélye”, ezzel a végső soron műveletlenséggel illetve tájékozatlansággal, nincs ki-küszöbölve: a marxista tudatosságot *minden szinten* biztosítani kellene.

Külön tanulmányt igényelne annak a kérdésnek részletes kifejtése – amelyet az alábbiakban csak érintünk – hogy a szocialista szépirodalom milyen mértékben kelti fel az érdeklődést a filozófia iránt (itt természetesen a marxista filozófiára gondolunk).

Az ötvenes években jelentkező kultúrpolitika következményeként nem jöhetett létre etikai-filozófiai töltésű, igazi konfliktusokat feltáró széles irodalmi front, sőt az irodalmi őszinteség hiánya oda vezetett, hogy a valóban pozitív tendenciákat is kételkedéssel fogadták az olvasók, – s ennek hatását a gyakorló könyvtárosok tapasztalata szerint sajnos mindmáig nem lehetett teljesen leküzdeni, az utóbbi évek megváltozott kultúrpolitikája és művészete segítségével sem.

A szocialista művészet, közelebbről az irodalom, a leoptimálisabb esetben is maximum a szocialista humanizmust és egyéb, főleg konkrét etikai tartalmakat közvetítő irodalmi eszközökkel; a társadalomábrázoláson keresztül és olykor az ábrázolásmódon keresztül pedig a dialektikus szemléletmódot szuggereálja. A marxizmusnak a szinte tételszerűen, de szuggesztív művészi módszerrel és szinten való felbukkanása, felismerhetősége, amint az az egzisztencialista irodalom esetében például megfigyelhető – túlságosan ritka esetben fordul elő, inkább csak a „szocialista klasszikusok”-nál (Gorkij, Solohov, Brecht vagy például a magyar irodalomban József Attila). Mindenesetre a művészetek nyújtotta eszméi-ideológiai nevelési lehetőségek nem elegendőek a polgári dekadencia hatásának ellensúlyozására.

És még egy fontos probléma jelentkezik. A szocialista irodalom – és általában az ideológia – a fent említettekén kívül is hátrányos helyzetben van, mert társadalmunk hivatalos ideológiájaként esetenként „kincstári módon” közvetítik ifjúságunk számára. A világnézetért való áldozatvállalás fokozza az eszmék vonzóerejét (az illegálitás küzdelmében ez is támaszt jelentett s jelent ma is nyugaton).

Például: „Abból, hogy manapság sokkal egyszerűbb és kényelmesebb ateistának lenni, két ellenhatás következik. Az egyik lelki; az emberek szeretnek a gyengébbnek szurkolni, a másik: egy vallásos meggyőződés kimunkálása sokkal több munkával jár – következtetésképp »becsesebb« egy tanult, készen kapott nézetnél”.¹³ Megjegyzem: a materializmus szintén csak a közömbösség szintjén szerezhető meg kényelmesen, – a jelenség azonban mégis fennáll, és a módszerek jobb megválasztásának szükségességére, a kérdés bonyolultságára figyelmeztet bennünket. A serdülők esetében pedig ezt az ellenállást méginkább figyelembe kell venni: „A kifejlődő kritikai érzék bizalmatlanságot, kelletlenséget ébreszt bennük minden „fentről” megadott nézet ellen, a genezist és a lét értelmét illető kész megoldások elfogadása iránt. A kritikus ifjú értelem a különböző nézetek és meggyőződések összevetése és szembeállítás útján keresi a megoldást.” (Nowogrodzki; i. m. 171. l.)

Könyvtárosi tapasztalataim alapján *mindenek ellenére*, többekkel együtt az a szilárd meggyőződéseim, hogy világnézetünk alapjainak oktatását mielőbb általánossá kell tenni a társadalom és az egyének érdekében; – számunkra pedig az a fenti probléma tanulsága,

hogy kerülni kell a leegyszerűsítő, vulgarizáló módszereket, és ugyanakkor kidolgozni a fiatalok számára megfelelő és rokonszenves formákat könyvtári vonatkozásban is.

Mivel annyi, külön-külön jelentéktelennek tűnő mozzanat hátráltatja a marxista világnézet természetes érvényesülését, megszilárdulását fiatalságunknál, észszerűnek tűnik, ha a társadalom hivatalos lehetőségeit is kihasználja, és az eddiginél szervezettebben, általánosabban érvényesíti az oktatási intézményeken keresztül nevelési céljait, a minél szélesebbkörű hatás érdekében. A népművelés különböző ágai ehhez a frontáttöréshez hatékonyabban tudnak majd kapcsolódni. Ennek szükségességét és célravezető voltát még említésre kerülő tapasztalataink igazolják.

(Könyvtárunkban, a 46. sz. kerületi könyvtárban tapasztaltak részletesebb tárgyalására más alkalommal, külön tanulmányban még visszatérünk. Itt csak néhány megfigyelésünkre utalunk.)

2. A pedagógia szerepe és könyvtári lehetőségek

Az oktatástól függetlenül jelentkező, spontán filozófiai érdeklődés kialakulása teljesen esetleges, és e téren gyakran találkozunk különös jelenségekkel is. Hadd említsek meg könyvtárunk fiatal olvasóinak figyelése, a velük való beszélgetések során tapasztalt-hallott egy-két esetet, visszatérő vonást.

Az érdeklődést felkeltő hatások között sok a szubjektív mozzanat; imponálási vágyból keletkezett művelődési igény, pozitív eredményt is hozó sznobizmus.

Egy hatás-láncolatnak szemtanúi voltunk. Az egyik fiúnak megtetszett egy nagyon csinos, ugyanakkor nagyon művelt kislány, imponálni akart neki, be akarta hozni lemaradását; saját bevallása szerint ekkor kezdett filozófiát olvasni (ha nem vallotta volna be, akkor is láttuk volna). A kislánynak azonban művelten sem kellett a fiú – ő pedig nemsokára két lánynak kezdett (ismét a szemünk láttára) udvarolni, persze azok nem tudtak egymásról. Alig telt el két hét, egymástól függetlenül mind a két kislány új kéréssel állt elő: filozófiáról, lélektanról akartak olvasni. (Ha ez így folytatódik, mi ölbetett kézzel nézhetjük, mint harapódkzik el ifjúságunk körében a filozófiai irodalom olvasása.)

Gyakran nem is egyszerűen imponálni akarnak ezzel a módszerrel. Különösen ki-egyensúlyozatlan serdülőknél, ideges fiataloknál figyelhető meg, hogy önkifejezésük, önérzetük növelésének lehetőségét látják a „különleges” érdeklődésben (és itt is fennáll a lehetősége annak, hogy önmaguk keresése során valóban sikerül elméleti támaszt találniuk, – a veszély azonban szintén, hogy reménytelen és illuzórikus egyéniséghangsúlyozási kísérleteik a társadalomtól való elszakadáshoz, egészségtelen egoizmushoz vezetnek.) – Megfigyelhető a titokzatos jelenségek, okkultizmus iránti érdeklődés is a fiatalok között, különösen kispolgári környezet hatására. Háború előtti, otthon talált könyvek is felbukkannak itt-ott a háttérben – amelyek, ha nem is a legoptimálisabb utat jelentik, néha ugyancsak elvezethetnek a tudományos magyarázatok megismerésén keresztül a filozófiai kérdések tanulmányozásához. – Az egyetlen olyan középiskolás olvasónk egyébként, aki vásárol is filozófiai témájú könyvet, éppen a legszerényebb anyagi körülmények között élő gyerek – igaz, hogy ő az egyik legértelmesebb is.

A fiatalok gondolatéhségének néha groteszk bizonyítékával találkozunk. Nem egy középiskolásunk számolt be arról, hogy nyaraláskor pl. olyan egyetemistával találkozott, akivel sokat vitatkozott, aki sokat mesélt, magyarázott neki, s ez keltette fel érdeklődését végül is. Az egyik ilyen eset: nyári idénymunka – istállók fertőtlenítése – közben vitatkoztak óriási szenvedéllyel a filozófia mindig izgalmas kérdéseiről, nagyjából egy jobb szeminárium anyagát beszélve meg az arra nem éppen legalkalmasabb helyen.

E néhány, szétszórt, bár ismétlődő eset átlátnosításra nem ad ugyan lehetőséget, azt mégis megmutatja, hogy a filozófiai, világnézeti érdeklődés az esetek többségében ösztönösen jelentkezik ebben az életkorban. Ebből következik, hogy sokszor nem is tudják

a fiatalok, mi a filozófia, csak különböző okoknál fogva eljutnak odáig, hogy megpróbálnak tájékozódni. — Minőségi változást a filozófia oktatás minél szélesebb körű bevezetése hozhat — már az eddigiek is azt bizonyítják —, mert összehasonlíthatatlanul nagyobb az így helyes irányba elindulók száma, és a célhoz érők is feltétlenül többen lesznek. Reméljük, hogy a jövőben ehhez — nem kiemelt, hanem állandó feladatként — a könyvtárosok is hathatósabban hozzájárulhatnak majd, hiszen az érdeklődés tudatos irányítására is nagy a lehetőség e közegekben.

Könyvtárunk fiatal, filozófia iránt érdeklődést eláruló olvasói között — már csak kis számuk miatt is — nehéz lenne foglalkozás szerinti vagy bármilyen más szempont szerinti csoportokat megkülönböztetni. Nagyrészt munkás származásúak; a különböző iskola-típusokhoz tartozó fiatalok nem különböznek döntően műveltségi szintjük tekintetében, és a dolgozók között is sok a középiskolát végzett. A határok tehát elmosódnak, s a nagyfokú műveltség viszonylagos hiánya pozitív lehetőséget is rejt: az átlagosnál nevelhetőbbek, befogadásra képesebbek, kevesebb köztük a polgári szellemi áramlatok hatása alá került gyerekek. (Egyébként a tapasztalatok szerint a lányok — talán mert jobban kötődnek a szorosan vett tananyaghoz — kevésbé árulnak el világnézeti kérdések iránt érdeklődést.)

Az eddigiekben vázolt veszély, az érdeklődő fiatalok polgári irányzatok befolyása alá kerülése mindenesetre az egyik lehetséges változat, és elég sokáig nem volt rendszeresnek mondható ellensúlyozó erő. A legutóbbi évek fejlődése azonban már új helyzet kialakulását ígéri. Maga az alapképlet is új; s könyvtári tapasztalataink lényegében egybeesnek az országos tapasztalatokkal: „... döntően megváltozott — és tovább változik — a fiatal munkások helyzete a diákokhoz, értelmiségi fiatalokhoz mérten is, továbbá változik e rétegek közötti objektív és szubjektív viszony. Ezt a megváltozott viszonyt a műveltségi és kulturális színvonal csökkenő különbségén is mérhetjük...”¹⁴ — s ez az új helyzet az oktatás jóval szélesebbé vált hatósugara miatt is óriási lehetőségeket kínál.

A műveltségi határok változásáról a könyvtárosok is meggyőződhetnek: az eddigi, csaknem általánosnak tekinthető könyvtári tapasztalat pl. az volt, hogy az ipari tanulók egyáltalán meg sem próbálkoztak filozófiai irodalom olvasásával (legfeljebb a vallással kapcsolatos könyvre volt igényük). Mivel azonban a KISZ marxista diákkadémiája a középiskolásokon kívül az ipari tanulók számára is adott lehetőség, ennek hatása már konkrétan jelentkezett; — más kérdés az, hogy milyen eredménnyel birkóztak meg akár a szerényebb színvonalú szakirodalommal is. Az ugyanis általában megfigyelhető, — az alacsonyabb műveltségi fokon álló ipari tanulóknál pedig különösen, — hogy most felébredt érdeklődésük nem következett szervesen eddigi érdeklődési körükből; nem egyedül álló a Cooper, Dekány-könyvek színvonalán olvasó fiatal, aki mostmár eddigi kedvencei mellett megpróbálkozik filozófiai irodalom olvasásával is. (Ilyen szakadékokat egyébként eddig is megfigyelhettünk a spontán igény szerinti olvasmányok és például az iskolai kötelező irodalom színvonala, szellemi erőfeszítést igénylő volta között. Ezen ellentmondások feloldása tehát nemcsak e téren sürgető feladat, s a korszerű műveltségismény gyakorlati megvalósításának szükségességére figyelmeztet.)

Az érettségizett szakmunkások, a szakközépiskolát végzettek eleve sokkal igényesebbek önmagukkal szemben (még akkor is megfigyelhető ez, ha tanulóik alatt kissé szomorú képet kaptunk szellemi igénytelenségükről). Valami remény tehát van arra, hogy megpróbálják önerőből, illetve a társadalom kötetlen művelődési lehetőségeit felhasználva, pótolni műveltségük, így filozófiai műveltségük hiányait is. Ez a hajtóerő, még a mi maximális erőfeszítéseink mellett is, elenyésző marad azonban ahhoz az ugrásszerű fejlődéshez, nagyerejű lökéshez viszonyítva, melyet valamennyire is szervezett, rendszeres oktatási forma megléte esetén tapasztalunk. Amit sem a sok helyütt (iskolákban, munkahelyeken) működő KISZ vitakörök, sem az osztályfőnöki órák, sem egyéb lehetőségek nem tudtak biztosítani, tudniillik, hogy szélesebbkörű, tartós érdeklődést ébresszenek a fiatalokban világnézeti problémák iránt, azt a néhány éve, szintén a KISZ szervezésében néhány kerületben már működő *marxista diákkadémiák* érték.

A három féléves, jó tanulók, illetve KISZ-vezetők számára heti három-három órában tartott előadás, illetve szeminárium, félévkor vizsgákkal, elég nagy megterhelést jelent a tanulóknak, de aki nem riad vissza a túlzott elfoglaltságtól, rendkívül büszke a részvételére; és a részt nem vevőkre továbbgyűrűző hatás is észrevehető. Sikerének titka többek közt abban is keresendő, hogy a fiatalok úgy érzik, felnőttként kezelik őket, és hogy aktívan vehetnek részt a nehéz feladatok sikeres megoldásában. Ezt a feltételezést támasztja alá az a tapasztalat is, hogy még a szabadegyetemi előadások sem vonzzák őket annyira, viszont a város bármely végére eljárnak egy – megfelelő tekintélyű tanár által vezetett – szakkör kedvéért, hiszen itt nemcsak vitatkozásra nyílik alkalom, hanem a tematikát is közösen állítják össze.

Meggyőződésünk tehát, hogy feltétlenül pozitív, semmi más módszerrel nem pótolható eredménye lenne az általánosan bevezetett világnézeti oktatásnak: fiatal olvasóink nagyrésze is úgy vélekedik, hogy nem minden tanulót érdekelne ugyan, de ez minden tantárgyra érvényes, és tapasztalataink szerint, ha egy értelmes fiatal elkezd, – akár érdeklődés nélkül is, – a filozófiai irodalom olvasását, előbb-utóbb kedvet kap hozzá, márcsak hiúságból is. (Egyik középiskolásunk például – feltehetően elsősorban jó felépése, aktivitása, spontán pozitív hozzáállása miatt KISZ-vezető – eleinte hangoztatta, hogy őt az elmélet nem érdekli. Mégis – ha már jár a diákokadémiára – elvitte Selsam: Mi a filozófia? c. könyvét. Utóbb kiderült, annyira tetszett neki, hogy kölcsönadta. Amikor pedig egy váratlan betegség egy-két hétre ágyhoz kötötte, nem lankadó kitartással, gondosan és figyelmesen végigolvasta az Egyetemes filozófiatörténet-et.

Úgy tűnik tehát, elsősorban így lehet olyan rendszeres és tudatos világnézeti tájékozottságot szerezni, amely szilárd állásfoglalásra teszi képessé napjaink igen sokféle hatásnak kitett fiataljait, mind elméleti, politikai, mind gyakorlati-etikai-életmódbeli, sőt divathatásokból eredő problémák jelentkezésekor. A fiatalok nagy részére ugyan természetes-ösztönös jószándék és befogadókészség jellemző, ezzel azonban nem elégedhetünk meg. A probléma megoldása, a legszélesebb rétegek tudatos marxistává válása: a társadalom érdeke, és a serdülő elméletileg bizonyítható és a gyakorlatban tapasztalt ilyenirányú nevelhetőségét nincs jogunk figyelmen kívül hagyni. A könyvtári eszközöket véleményem szerint (részben a könyvkiadás közbeiktatásával), az oktatás útján felébresztett széleskörű igény megfelelő kielégítésére kellene elsősorban koncentrálni, felhasználni, – egyéb igényfelkeltő módszerek és segédeszközök szerepe a nagy szétszórtság miatt másodlagos jelentőségű. (Aki viszont bármilyen régen is, valaha résztvevett filozófiai oktatáson, mint egy-egy 70 éves és 40 éves olvasónk is bizonyítja, egész életében nosztalgiát érez a filozófiai irodalom olvasása iránt, és alkalmanként megkísérli a hiányok pótlását.)

Az oktatás módszereinek természetesen szem előtt kell tartania az új követelményeket: valóban a gondolkodási készség kifejlesztésére törekedni elsősorban, az alapképesség tényezőinek gondos kiválasztása mellett a fejlődőképességet, a tanulási képességet biztosítani, komplex érdeklődést kialakítani – az egyes tantárgyakban, pl. a matematikában is jelentkező modern, gondolkodási készséget kifejlesztő módszerek mellett megfontolni, milyen lehetőségek kínálkoznak még ezen kívül pl. a logikus, dialektikus gondolkodás általánosabbá tételére: hiszen ennek szükségessége nemcsak a mi problémánk kapcsán merül fel, de ott különösen fontos lenne, hogy a világnézeti oktatás-nevelés építeni tudjon több támasztópillérre is. A fiatalok érdeklődési köre ugyanis gyakran nagyon távol esik egymástól, komplex érdeklődés, mindenoldalúan fejlett műveltség és műveltség-igény igen ritka, de annál becsebb jelenség egyelőre. A konkrét, műszaki érdeklődésük általában túlságosan közömbösek pl. társadalmi kérdések iránt, a humán-elvont érdeklődés gyakran zárkózottsággal párosul, és ritkán kapcsolódik természettudományos érdeklődéshez (ez pedig, tudjuk, a modern filozófia megértéséhez is nélkülözhetetlen lenne), sőt a gyakorlati társadalmi problémákhoz is csak igen lazán. Az agilis, társadalomban – közösségben – aktívan tevékenykedő, de az elvont gondolkodást nem kedvelő típus megnevelése a világnézeti nevelés szempontjából pedig különösen szerencsés lenne, hiszen a

közösségekben a pozitív aktív, az erjesztő szerepét töltheti be. Végeredményben mindegyik típus érdeklődése felébreszthető, alkotóvá és már meglevő érdeklődési vonalának segítésével: ki a logikus gondolkodási képessége, ki az etikai érzékenysége révén közelebb kerülhetne az összefogott, sokoldalú, világnézeti tudatossággal rendelkező szocialista embereszményhez. (Feltehetően az eddigiekben pozitívan értékelt marxista diákkadémia módszerei is tökéletesebbé tehetők még: ilyen műveltségi szinten fél évbe zsúfolni a filozófiát pl. kevés reményt biztosít a megértésre, az elmélyülésről nem is beszélve, arról pedig szintén szó sem lehet, hogy több oldalról ragadja meg az érdeklődést, vagy támassza alá a tanultakat.)

A fiatalok konkrét igényeit vizsgálva, ide kapcsolódik néhány szorosabban vett könyvkiadási – könyvtári probléma is. A gyerekek legalapvetőbb gondja – még a legműveltebb, értelmiségi származásúaké is – a *filozófiai fogalmak*, a nyelv: a közismert probléma, hogy t.i. a hétköznapi kifejezések más tartalommal szerepelnek, a rengeteg idegen szó: egyszóval az *alpok hiánya*, ami nélkül még a legközérthetőbb irodalmat sem értik jól meg. Nem véletlen, hogy visszatérő kérésük az idegen szavak szótára, amit szinte „filozófiatankönyvként” használnak, sőt nem egyszer a könyvek jegyzeteiből tanulják meg a legszükségesebbet egy-egy filozófusról, egy-egy fogalomról. Azt mondhatnánk, aki nem veszi a fáradságot ennél többre, ne is fogjon hozzá a filozófiával való foglalkozáshoz. De ne legyünk igazságtalanok és maximalisták: ezen a szinten igenis szükség lenne az *egyszerűn és egyszerűbb* segédanyagokra, épp a továbblépés lehetőségének biztosítása érdekében: pl. rövid, olcsó filozófiai kislexikonokra, filozófiai szótára, a Világ a materialista szemével c. sorozathoz hasonló jellegű, minél többféle kiadványra. Amikor egy fiatalember elviszi a polcra – jobb híján – a több száz oldalas A marxista filozófia alapjai-t, reszketve gondolhatunk arra, hogy egy életre elmegy a kedve a kíséreltetéstől. (Olykor teljes pesszimizmus, reményvesztés is fellép a gyerekeknél, olyan elérhetetlennek érzik céljukat.) Nagyon érthető, hogy a TV rajzos-vidám mechanizmus-magyarázata igen népszerű: a hasonló módszerek kihasználása – különösen nem eléggé igényes fiatalok „megfogására” – nem ártana meg a filozófia tekintélyének és komolyságának sem. Szintén vonzó lenne egyes problémákról nagy filozófusok gondolatmenetét összegyűjteni, sőt egyszerűbb „dialógusok” közzétételét is indokolná talán az eredmény. Elsősorban persze a rövidebb, de színvonalas tankönyvjellegű kiadványok lennének szükségesek. Lenin az értelmiségiek számára javasolt kiadványokban sem ragaszkodott a „szakmai zsargonhoz”, a túlméretezett tudományos apparátushoz, s a klasszikus szerzők műveit okosan kommentálva, a gyakorlathoz közelebb hozva javasolta közrebocsátásra: a célszerűséget alárendelte az „arisztokrata szemléletnek”: „...szemelvényeket kell közölni... Hegel fő műveiből, materialista módon meg kell őket magyarázni, a dialektika marxi alkalmazásának példáival, valamint a dialektikának a gazdasági és politikai viszonyok területéről vett példáival kommentálva őket...¹⁵ – írja, és ezt a konkrét módszertani útmutatást napjainkban is minden téren kitűnően használhatónak tartom. – A régebbi „népszerűsítő” kiadványok színvonala viszont nem mindig megfelelő, gyakran csak (nem is nagyon igényes) kommentárok, az eredeti bemutatása nélkül és így – a nem jó tanárokhoz hasonlóan – taszító hatást válthatnak ki. (Egyébként visszatérő aggodalom és vád a fiataloknál, hogy a jó tanárok előbb-utóbb feljebb kerülnek, tudományos munkára, magasabb pozícióba, s gyakran a gyenge, érdeklődést sem érző, nemhogy felkelteni tudó oktatók maradnak helyükön, akiknek már személye kizárja a reményt a tárgy, illetve téma érdekes előadására. A kötetlenebb formák esetében is a leggyakoribb hátráltató a vezetők felkészületlensége, pl. gyakran negyedikes középiskolások vezetik a szakkört – szélsőséges esetben pedig még olyan, érthetetlen helyzet is létrejön, hogy papnak készülő fiú tartja „a kicsiknek” a filozófia-szakkört, az iskola tudtával és engedelmével.)

Visszatérve a könyvkiadás problémáihoz, többek által észrevételezett hátrány a marxista klasszikusok műveinek nehezen kezelhetősége. A tartalmat a tárgymutató

nélküli kötetekből sokszor szinte lehetetlen kihámozni: a tartalomjegyzékben szereplő levél X. Y.-hoz stb. megjelölés nem könnyíti meg pl. az általam már idézett Lenin-kötet használatát sem. A legutóbbi években megjelent kisebb formátumú, egy-egy témakört felölelő kiadványok javítanak valamit a helyzeten, de még mindig nem oldják fel a sorozatok merevségét, ami végső soron a könyvtárosokat is a kötelező irodalom szolgái ki-keresésére kárhoztatja — ha egyáltalán ez is megoldható (lásd más könyvtárosok hasonló megállapításait).¹⁶

Sokat javíthatnának a könyvtárosok munkáján a szintén színes, esetleg a filozófiát a szépirodalommal, természettudománnyal kombináló *ajánló bibliográfiák* is.

Ecsedi Klára

Felhasznált irodalom

1. Nowogrodzki, Tadeusz: Fejlődéslélektan. Bp. 1963, Tankönyvkiadó. 171. l.
2. Nowogrodzki: i. m. 173. l.
3. Filozófiai kislexikon. (Szerk. Rozental és Jugyin.) Bp. 1964, Kossuth Kvk., 705. l.
4. Heller Ágnes: A marxí forradalomelmélet és a mindennapi élet forradalma. Kritika. 1968, 12. sz. 47. l.
5. Katona Katalin: Ifjúságunk problémái. Bp. 1967, Gondolat Kvk., 17. l.
6. Szeesódi László: A szocialista tudatról. Bp. 1967, Kossuth Kvk., 54. l.
7. Lenin: Művészetről, irodalomról. Bp. 1966, Kossuth Kvk., 503. l.
8. Nowogrodzki: i. m. 167–169. l.
9. Hermann István: Igen és nem. (Vita a ifjúságról.) Élet és Irodalom. 1969. 16. sz. 5. l.
10. Lenin: i. m. 503. l.
11. Sükösd Mihály: Regény és információ. Kritika, 1969. 1. sz. 34. l.
12. Sükösd: i. m. 25. l.
13. Czákó Gábor: Húszéves erkölcs. Kortárs. 1968. 11. sz. 1736. l.
14. Balogh István: A munkásifjúság helyzetéről és társadalmi szerepéről. Bp. 1968, Kossuth Kvk., 12. l.
15. Lenin: i. m. 504. l.
16. Maruszki József: A társadalmi-politikai irodalom iránti igény egyes olvasórétegeknél — különös tekintettel a munkásokra és fiatalokra. (Kézirat, Bp. 1968.)

A JÓZSEF ATTILA-LAKÓTELEP GYERMEKOLVASÓI

A nagyvárosok fejlődésének világszerte kialakuló új formája a zárt lakótelepek építése. A lakótelepeken létesített könyvtárnak, mint egyetlen vagy a kevés egyéb között kiemelkedő kulturális intézménynek ezért van különösen nagy jelentősége.

Az olvasás, a könyvvel való szorosabb kapcsolat, itt, ezeken a telepeken más formában jelentkezik, mint a belvárosban. Főleg a könyvtáré az a feladat, hogy ébrentartsa, vagy felkeltse az érdeklődést az irodalom, a művészetek, a természet- és társadalomtudományok iránt. A könyvtár egyik legfontosabb missziója, hogy ráirányítsa az itt élők figyelmét a nagyvárosok által nyújtott kulturális lehetőségekre, és igényt ébresszen azok felhasználására.

A zárt lakótelepeken élő gyermekek lehetőségei is különböznek a város központjában élő gyermekekétől. Elszigeteltségük még teljesebb, mint a felnőtteké. Bölcsődék, óvodák, általános iskolák — sőt egyes középiskolák is — a telepen belül megtalálhatók, ezért a gyermekek csak rendkívüli esetben hagyják el a telepet.

Vizsgálódásunk az Üllői úti lakótelep (József Attila telep) gyermekkönyvtárának adatait tartalmazza. Az itt élő gyermekek művelődési lehetősége általában megegyezik a többi lakótelepeken élő gyermekekével. A gyermekkönyvtár az egyetlen kulturális létesítmény számukra. Ezeknek a gyermekeknek a könyvtárral való kapcsolatáról, érdeklődésük megoszlásáról készítettük felmérésünket, és ezt kívánjuk a következőkben közreadni a „telepi” gyermekek igényeinek jobb megismerése és pozitív irányba való befolyásolása érdekében.

1. A telep 6–14 éves gyermekeinek kétharmada a könyvtár olvasója

A lakótelepülésekre, így a József Attila lakótelepre is jellemző, — mintegy aláhúzza „falusi jellegét” — a gyermekolvasók magas aránya.

A József Attila lakótelepen 4 általános iskola működik. Az ezekben tanuló gyermekek száma 2967 és 51,8%-uk (1536 fő) a gyermekkönyvtár olvasója. (A felmérés évében a gyermekkönyvtár beiratkozott olvasóinak összlétszáma 1901 fő, a különbözetenként mutatózó 365 fő a telepen kívüli iskolák tanulói közül kerül ki. Ezekkel együtt a telepi gyermekek létszámának 64%-a a könyvtár olvasója.) Összehasonlításképpen: az egész fővárosban az általános iskolásoknak átlagosan csak 29,8%-a tagja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak, vagyis a budapesti átlagnak csaknem kétszerese a József Attila telepi gyermekolvasói arány.

Könyvtárunk állandó, rendszeres kapcsolatot tart a telepi iskolák pedagógusaival. Bizonyos egymásrautaltság is hozzájárult ennek a gyümölcsöző kapcsolatnak kialakításához, mely a gyermekek könyvtárba irányításához nagy segítséget nyújtott. A pedagógu-

sok felismerték és értékelik a könyvtárnak, az iskolai tanulmányokat kiegészítő olvasmányok ajánlásával nyújtott segítségét. A zárt telep jelleg mellett ez tette lehetővé a beiratkozott olvasók magas arányszámát, ami még az országos 46,1%-os átlagot is felülmúlja.

1968 3 hónapjában (április, augusztus, december) részletes, reprezentatív felmérést végeztünk. Megfigyeltük a könyvtárt látogatók számát, összetételét és az érdeklődésük megoszlását. Az alábbiakban a beiratkozottak korszerinti megoszlását mutatjuk be:

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK ISKOLAI OSZTÁLYOK SZERINT

	Száma	%
I. osztály	112	5,9
Olvasói csoportok:		
1. II–IV. osztály	508	26,7
2. V–VI. osztály	570	30,0
3. VII–VIII. osztály	711	37,4
Összesen	1901	100,0
Fiú	901	47,4
Lány	1000	52,6
Összesen	1901	100,0

Az értékelésnél külön csoportosítottuk a még csak az olvasás kezdetéhez érkező I. osztályos tanulókat, kiemelve őket a később már valóban olvasóként figyelembe vehető magasabb korosztályból.

Az I. osztályban még az olvasás technikájának elsajátítása van napirenden. Az olvasás örömet, ízt inkább csak III. osztálytól kezdik érezni a gyerekek.

Ha vizsgálódásunkat tovább folytatjuk, mégpedig az alsótagozatú és a felsőtagozatú csoportok között, akkor a következőket tapasztalhatjuk: a két csoport között igen magas, 34,8%-os különbség van a felsőtagozatúak javára. Ha csak a gyermekek növekvő értelmi fejlődését tekintjük, akkor ezt természetesnek találhatjuk, azonban egy másik tényezőre is fel kell figyelnünk. A felső tagozatú évfolyamoknál tetőzik a demográfiai hullám, és előre látható, hogy egy-két év múlva ez az aránytalanság csökkenni fog. A fiúk és lányok közötti arányt tekintve a beiratkozás megoszlásánál, a lányok felé billen a mérleg nyelve. Az 5,2%-os különbség azt jelenti, hogy 100 beiratkozott fiúra 111 lány jut.

A könyvtár és a könyvek iránti érdeklődés felébredése elég hosszú folyamat. Mint már az előzőkben is említettük, elsődleges helyet foglal el az értelem fejlődése, s szorosan ezután következik a könyvtári nevelő munka hatása, hogy a rendszeres olvasás 14 éves korra belső igénnyé váljon.

A kölcsönzők száma a beiratkozottak arányában a következőket mutatja:

Míg az I. osztálynál a beiratkozottak átlagosan mindössze alig több, mint egyszer kölcsönöztek a megfigyelt 3 hónapban, ez az arány a 3. csoportnál (VII–VIII. osztálynál) közel háromszorosára, 301,5%-ra nő. Tehát nemcsak a beiratkozottak arányszáma, hanem a kölcsönzésük gyakorisága is meredeken növekszik. Megállapítható, hogy a fiúk valamivel gyakoribb látogatói a könyvtárnak, míg egy beiratkozott leány 100-szor, addig egy beiratkozott fiú 106-szor jön kölcsönözni.

KÖLCSONZÓK

	Száma	Beiratkozottak %-ában
I. osztály	118	105,4
Olvasói csoportok:		
1. II – IV. osztály	896	176,4
2. V – VI. osztály	1210	212,3
3. VII – VIII. osztály	2144	301,5
Fiú	2137	237,2
Lány	2231	223,1
Összesen	4368	229,8

AZ ÉV FOLYAMÁN KIKÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK

	Kötetszám	1 főre eső kötetek száma
I. osztály	1216	10,9
Olvasói csoportok:		
1. II – IV. osztály	9 824	19,3
2. V – VI. osztály	13 277	23,3
3. VII – VIII. osztály	24 318	34,2
Fiú	23 685	26,3
Lány	24 950	25,0
Összesen	48 635	35,6

Az I. osztályosok által elvitt 10,9 könyv a 3. csoportnál tehát 314%-ra, 34,2 könyvre nő. A legidősebb csoport ilyen mértékű aktivitása – az iskolai tanulmányok mellett – igen kedvezőnek mondható. Ez már „felnőtt szintű”, állandó, rendszeres olvasást bizonyít. A fiúk gyakoribb könyvtárlátogatása azt eredményezi, hogy 5,2%-al (évente 1,3 könyvvel) többet olvasnak, mint a lányok. Az általános iskolában tehát még nem éleződik ki e tekintetben a nemek közti különbség.

Az olvasók aktivitását, a kölcsönzések számát nagy mértékben befolyásolja a gyermekek érdeklődésének hullámmása. Ezt a tényt szemlélteti a következő táblázat:

	IV. hó	VIII. hó	XII. hó
Kölcsönzők száma	1765	1169	1434
Beiratkozottak száma	1515	1641	1901
Kölcsönzők a beiratkozottak százalékában	116,5	71,2	75,4

Az elmúlt évek tapasztalatát támasztják alá felmérésünk számszerű adatai, melyekkel az olvasási hullámnázás hatását próbáltuk igazolni az olvasók aktivitásánál. A számok azt bizonyítják, hogy áprilisban a legnagyobb az aktivitás. Annak ellenére, hogy könyvtárunkban a kölcsönzési határidő 1 hónap (ez kivétel a hagyományos 3 hetes kölcsönzési idővel szemben, amelyet a tikketes kölcsönzés adottságai magyaráznak), ebben az időszakban a gyermekek egy része, egyvél több alkalommal is kölcsönzött, így lehetséges, hogy az összes

beiratkozottak 116,5%-a vitt könyvet. Május végétől fokozatos visszaesés mutatkozik, mely augusztusban éri el a mélypontot. A nyári hónapokban a gyermekek legnagyobb része nyaral. Ez szünetelésük egyik oka. A júniusban végzett VIII. osztályosok közül 166 fő jelentette be, hogy átiratkozik a felnőtt könyvtárba. Ez a szám jöllehet csak 8,1% emelkedést jelentene a 71,2%-hoz, azonban ez is hozzájárul a csökkenéshez. Természetesen nem szabad ezt olyan objektív szükségszerűségnek tekinteni, melyen változtatni nem lehet. Célunk az, hogy azokkal a gyerekekkel, akik nyáron a városban maradnak, és mégsem olvasnak, megértessük, hogy az olvasás is szerves része a szünidei szórakozásuknak. Felmérésünk harmadik hónapjában, decemberben is csökkenést tapasztaltunk áprilishoz képest. Itt is, mint a visszaesés egyik oka szerepel a kimaradt, volt VIII. osztályosok száma, mely 7,3%-os emelkedést jelentene. A másik tényező az, hogy december hónapban zárják le a tanulmányi év első felét. A szüneteléseknek legtöbbször ez az oka, melyet főleg a szülők tilalma idéz elő. A szülők akarata ellen nem léphetünk fel. Célra vezetőbb út az, ha a pedagógusokkal közösen próbáljuk megértetni velük, hogy a jó iskolai érdemjegy elérése nem ellentétes az olvasással, inkább ajánlják a könyvet a gyermekeknek.

2. A gyermekolvasók érdeklődése

Először is vizsgáljuk meg, hogy a gyermekek olvasmányainak kiválasztásában milyen szerepe van az olyan külső tényezőknek, amilyen az időnyiség, hogyan alakul tehát az egyes irodalmi főcsoportok aránya a megvizsgált három hónap alatt:

Időszak	Szépirodalom	Ismeretterj.	Összesen	Ismeretterj. az összes %-ban
Április	3 007	1 444	4 451	32,4
Augusztus	2 013	946	2 959	32,0
December	2 480	1 231	3 711	33,2
3 hó összesen	7500	3 621	11 121	32,6

A 3 hónapot összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy bár az olvasók aktivitása április hónapban volt a legnagyobb, az ismeretterjesztő könyvek százaléka mégis decemberben magasabb. Tapasztalatunk szerint áprilisban több idejük van a gyermekeknek olvasni. Ez az elvitt összes könyvek számában tükröződik. A tavaszi szünet, a kikapcsolódás, mindig egy kis visszaesést okoz az ismeretterjesztő könyveknél. Nem nagy eltérés van az ismeretterjesztő százaléokban az áprilisi és a decemberi eredmény között, de a 0,8%-os emelkedés azt jelenti, hogy a téli hónapokban az olvasás főleg tanulmányi célt szolgál.

Az ismeretterjesztő könyvek megszerettetése, az irántuk való érdeklődés felkeltése elég sok munkát igényelt. A könyvtár nyitásakor arányuk 25–27% között mozgott, mely 3 év alatt 32,6%-ra nőtt. A nevelő munka hatása különösen augusztus hónapban mutatkozik, mert a nyári 32% feltétlenül saját érdeklődést jelent, független az iskolai feladatoktól.

Az előbbi táblázat részletezéseként tekintsük meg a megfigyelt 3 hónapban kikölcsönzött kötetek szak- és szakcsoportonkénti megoszlását:

Áprilistől–augusztusig emelkedik a szépirodalmi csoportok aránya, és ezen belül azok, amelyeket főleg szórakozás céljából kölcsönöznek. Például a mese és képeskönyvek, kalandos regények, és az állattörténetek keresettsége emelkedik. Ebben az időszakban csökken az életrajzok és a versek iránti érdeklődés.

Decemberben a tanulmányi feladatok előtérbe kerülése miatt jelentősen növekszik a történelmi regények, a versek, a színdarabok kölcsönzése. Ezt az emelkedést 1968. évben

Szak	IV.	VIII.	XII.
	hónapok		
Mese	11,3	11,4	11,2
Képeskönyv	3,1	5,2	4,5
Gyermekvilág	12,1	11,1	11,5
Történelem	6,6	6,8	9,2
Életrajz	1,5	0,9	1,4
Vers	1,5	0,6	2,3
Serdülőkori irodalom („S”)	8,7	8,2	6,1
Kalandos történetek	20,8	21,4	18,9
Állatvilág	1,7	2,3	1,4
Szindarabok	0,2	0,2	0,5
Szépírod. összesen	67,6	68,0	66,8
Társadalomtudomány	2,7	2,5	4,4
5 Term. tud.	7,4	7,0	6,5
6 Technika	8,2	8,2	7,5
0 Ált. tud.	1,7	2,4	2,0
4,8 Nyelv és irod. tört.	1,0	1,1	1,4
7 Művészet	1,9	1,8	2,1
7 Játék – sport	4,3	4,7	4,9
9 Földrajz	5,3	4,3	4,4
Ismeretterj. összesen	32,4	32,0	33,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

elősegítették a különböző évfordulókra (KMP, Őszirózsás forradalom, KIMSZ) való megemlékezés, mely még decemberben is éreztette hatását.

Ezt a tendenciát mutatja az ismeretterjesztő művek összetételén belül a társadalomtudományi szakok arányának jelentős emelkedése is. Eredményként könyveljük el az irodalomtörténettel foglalkozó művek és a művészeti könyvek százalékanak emelkedését.

A sporttárgyú könyvek iránti érdeklődést az olimpiai játékok fokozták. A földrajzzal foglalkozó művek áprilisi magas arányát az ebben az időszakban lebonyolított tanulmányi kirándulások és egyéni túrák emelték.

Ezek a megfigyelések, számok, bizonyos tekintetben figyelmeztetőül is szolgálnak. Régebbi tapasztalatainkat ezek az adatok megerősítették, ezek a változások minden évben jelentkeztek, de konkrétan csak a reprezentatív statisztikák, és ez a felmérés nyújtott bizonyosságot. Ezeket a hullámvázakat az olvasószolgálati munkánk során fokozottabban figyelembe kell vennünk. Nem lehet tudniillik helyeselni a „nyáron csak könnyű olvasmány” igényét, és különösen a tavaszi hónapok színvonalbeli visszaesését.

3 hónapig tartó munkánk lehetőséget adott ahhoz, hogy az egyes osztályok és külön a fiúk és lányok érdeklődését is megfigyeljük szakonként és szakcsoportonként:

Az I-ső osztályosok korának, értelmi fejlődésének, érdeklődésének megfelelően kölcsönözte a képes- és mesekönyveket. Jó aránynak találjuk a képeskönyvek 47,3%-át és a mesekönyvek 26,6%-át. A képeskönyvek olvastatásánál elsősorban azokra a könyvekre gondolunk, melyek tulajdonképpen verses könyvek, de a kicsinyek számára írták a költők. Például Nemes Nagy Ágnes: Lila fecske, Vasvári István: Tíz kicsi ló, Mátyás Stefánia: Cinóber piros madár c. kötete. A nagyobb hatások érdekében a versekhez szakozott, de kicsiknek írt könyveket is ezen a polcon tartjuk. Nagyon sokan olvassák Osvát Erzsébet: Fogócska, Szabó Lőrinc: Kicsi vagyok én, Weöres Sándor: Bóbita c. könyvét, melyek nyelvezete, hangulata nagy élvezetet jelent az I. osztályosok számára. Ezek a könyvek bizonyos átmenetet nyújtanak az óvoda és az iskola között. Az óvodában sok vershez szokott gyermeknek, egy kis visszaesést jelent az iskola, mert a vers eleinte ott háttérbe szorul. Tehát olvasmányaik főleg ebből a szakból kerülnek ki. Egész érdeklődésükre a

Szak	I. oszt.	1. csop. II–IV. o.	2. csop. V–VI. o.	3. csop. VII– VIII. o.	Összesen		Összes
					fiú	lány	
Mese	26,6	29,6	11,8	2,9	8,9	13,6	11,3
Képes	47,3	8,6	3,6	0,5	3,7	4,5	4,1
Gyermekvilág							
kicsiknek	0,7	6,4	3,8	1,0	1,6	4,1	2,9
nagyoknak	1,4	4,3	12,2	9,0	4,2	13,1	8,7
Történelem	—	3,4	9,0	8,7	8,7	6,5	7,5
Életrajz	0,7	0,1	0,9	2,0	0,9	1,6	1,3
Vers							
kicsiknek	3,9	0,9	0,4	—	0,3	0,5	0,4
nagyoknak	—	0,6	1,0	1,6	0,8	1,5	1,1
Serdülő	—	—	2,1	14,2	4,3	10,8	7,7
Kalandos	2,6	11,8	20,8	24,3	27,6	13,4	20,3
Állatvilág							
kicsiknek	—	2,4	1,3	0,4	1,1	1,0	1,1
nagyoknak	—	0,4	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7
Színarab	—	0,2	0,2	0,4	0,2	0,4	0,3
Szépirodalom összesen	83,2	68,7	68,1	65,8	63,0	71,7	67,4
Társad. tud.	0,4	1,7	3,9	3,5	3,3	3,1	3,2
5 kicsiknek	5,7	10,3	3,2	0,4	3,1	3,6	3,3
5 nagyoknak	—	0,6	2,2	5,8	5,0	2,4	3,7
6 kicsiknek	6,1	8,7	3,2	0,4	3,3	2,6	2,9
6 nagyoknak	—	1,3	5,0	6,8	7,2	2,8	5,0
0	—	0,4	2,0	2,6	1,5	2,4	2,0
4,8	—	0,2	1,0	1,7	0,8	1,6	1,2
7 Művészet	2,2	1,7	1,3	2,5	1,6	2,3	2,0
7 Játék–sport	1,4	3,4	4,7	5,2	5,9	3,4	4,6
9 Földrajz	1,1	3,0	5,4	5,3	5,3	4,2	4,7
Ismeretterj. összesen	16,8	31,3	31,9	34,2	27,0	28,3	32,6
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

szépirodalmi művek olvasása jellemző. Ezt bizonyítja a 83,2%-os arány. Az ismeretterjesztő könyvek olvasása már itt is jelentkezik, de még csak 16,8%-ban, ami azt jelenti, hogy ez még csak ismerkedés e könyvekkel.

Az 1. csoportnál a 7–10 éves korú gyerekeknél kezdődik az „igazi” olvasás.

Ennél a csoportnál, melyhez a II–IV. osztályosok tartoznak, az érdeklődés már megoszlik a szépirodalmi műveken belül, de az ismeretterjesztő könyveknél is mutatkozik differenciáltság.

A mesekönyvek mellett már olvassák az ifjúsági regényeket, melyek egy része az ő korosztályuknak való. Például Palotai Boris: Örökharag, Pantyelejev: Nagymosás, Rodari: Jácint úrfi kalandjai, Szepes: Pöttyös Panni c. sorozata. Ezt gyermekvilág kicsiknek, címmel jelöltük. Érdeklődés a kalandos történetek és a történelmi regények iránt is jelentkezik. Szívesen olvassák Tatai: Kinizsi Pál, Móra: Történelmi elbeszéléseit, vagy Lofting: Doktor Doolittle c. kedves történeteit.

A könyvtárral való szervezett ismerkedés III. osztályban történik. Környezetismeret óra keretében a pedagógusok hozzák a gyerekeket a könyvtárba, s a bemutatáson kívül, felhívjuk figyelmüket azokra a könyvekre, melyek, már ekkor is hasznosak az iskolai tanulmányaikhoz. Ennek a hatását mutatja az ismeretterjesztő könyvek 31,3%-os aránya. Különösen nagy százalékban olvassák a „Bölcs bagoly” sorozat könyveit — Gál: Csepptől az óceánig, Lukács: Mekkora? Volly: Egy szénatom kalandozásai, Szász: Maszat és társai, vagy Szász: Stop, Vinokurov: Felszál a repülőgép — melyek az 5-ös és 6-os szakban talál-

hatók. Ezt a korosztályt érdeklik a gyermekenciklopédia természettudománnyal, gépekkel, történelemmel és földrajzzal foglalkozó kötetei, melyek szintén növelik az ismeretterjesztő könyvek arányát.

Ezután nézzük meg, hogy milyen volt az érdeklődés a 11–14 éveseknél, az V–VIII. osztályos felsőtagozatosoknál.

Az V–VI. osztályba járók csoportja az olvasás terén az alsótagozatosokhoz képest, minőségi változást mutat. Egyes szépirodalmi állománycsoport százalékos aránya nagy mértékben nő, de összességében csökken az ismeretterjesztő szakcsoport javára. Legnagyobb mértékű a növekedés a gyermekvilágnál, a kalandos történeteknél és a történelmi regényeknél. A gyermekvilágban található ifjúsági regényeket és történelmi műveket szórakozásból, de tanulmányi célból is olvassák. A kötelező, illetve ajánlott irodalom ebből a két szakból kerül ki. Például: A Pál utcai fiúk, Egri csillagok, illetve a Tüskevár, Huckleberry Finn. Jelentős még az érdeklődés a többi klasszikus ifjúsági regény (pl. Mark Twain könyvei) és a török időkben játszódó történelmi könyvek iránt, mint például a Koppányi aga testamentuma, vagy a Beszélő köntös c. regények. A kalandos történetek olvasása is ebben a korban válik nagy mértékűvé. Ekkor kezdik olvasni Cooper, Verne klasszikussá vált kalandos regényeit.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a mesekönyvek 11,8%-os arányú olvasását sem. V. osztályban még kedvelik ezeket, de iskolai feladatként is foglalkoznak a mesékkel, népmesékkel. Például Benedek Elek, Illyés Gyula népmesegyűjteményeivel.

Az ismeretterjesztő könyvek olvasására az V–VI. osztályban még főleg az jellemző, hogy minden téma érdekli őket. Nem alakult még ki egyik szak felé sem a különös vonzódás. Az V. osztályosok még olvassák a kicsik részére írott 5-ös és 6-os szakban található könyveket. Nagyon jelentősnek tartjuk a társadalomtudományokkal foglalkozó könyvek kölcsönzésének itteni 3,9%-os arányát. A történelem-órák tananyagához vittek igen sok könyvet, melyek az ókori birodalmak, vagy a magyar feudalizmus kialakulásának megértéséhez nyújtottak segítséget. Például: Filla: Régen volt, hogy is volt, Révai: Százarcú ókor. A kalandos regények izgalmas fordulatainak hatására nagy százalékban – 5,4%-ra – nőtt az útleírások, vadásztörténetek, földrajzi könyvek aránya.

Ezután nézzük meg, hogyan alakult a legidősebb korosztály a VII–VIII. osztályba járók érdeklődésének százalékos megoszlása az egyes szakcsoportok között.

Ennél a csoportnál, – mint ahogy a bevezetőben is említettük – már felnőtt szintű olvasás tapasztalható. Elgondolkoztató a szépirodalmi állománycsoporton belül két csoport százalékos alakulása. A kalandos történetek olvasásának 24,3%-ra való igen magas emelkedése. Ezt a csoportot, megfigyeléseink szerint, inkább a fiúk olvassák. A lányok figyelme a felnőtt irodalom válogatása (ezt az állománycsoportot „Válogatás a felnőttek irodalmából” jelöljük és „S” jellel látjuk el) felé fordul, a 14,2% főleg az ő érdeklődésüket jelzi.

A felnőtt-irodalomból való válogatás különös gonddal, hozzáértéssel történik; szeretnénk elérni, hogy a gyermekek igényes, kritikus olvasóvá váljanak. Ezért arra törekszünk, hogy a legmagasabb korosztály általában (a lányok mellett a fiúk is) nagyobb mértékben vegye igénybe ezt az irodalmat.

Az ismeretterjesztő könyveknél az egyes szakok iránti érdeklődés, már bizonyos tudatosságot mutat. A természettudományok és a technikai könyvek százaléka ennél a csoportnál ugrásszerűen nőtt. Az 5,8%-os 5-ös szak, és a 6,8%-os 6-os szak arányát olvasószolgálati munkánk egyik jelentős eredményének tekintjük. A többi szakoknál tapasztalt eredmények is pozitív fejlődést bizonyítanak.

Ha összesítve vizsgáljuk a fiúk és lányok érdeklődését az egyes állomány illetve szakcsoportok között, érdekes megfigyeléseket végezhetünk. A lányok inkább a szépirodalom felé vonzódnak, melyet a 71,7%-os arány is bizonyít, a fiúk 63%-os arányával szemben. Az egyes állománycsoportoknál is nagy eltérések mutatkoznak. Például a lányok javára a mesekönyveknél 4,7%, a gyermekvilág csoport nagyok részére 8,9%, az „S” anyagnál

6,5% az eltérés, továbbá, de itt a fiúk javára, a kalandos történeteknél 14,2%, a történelmi műveknél 2,2%. A verseket is inkább a lányok olvassák.

Fordított a helyzet az ismeretterjesztő műveknél. Ezt a fiúk 37%-ban, a lányok 28,3%-ban kölcsönözték a három megfigyelt hónap alatt. Itt is érdemes foglalkozni azzal, hogyan alakult az egyes szakok között a százalékos eltérés. Az 5-ös, 6-os szaknál a kicsik (lányok, fiúk egyaránt) hasonló százalékban kölcsönözték a könyveket. A nagyoknál már jelentős eltérés van. A fiúk ezeknél a szakoknál több, mint kétszer annyit vittek, mint a lányok. Az 5-ös szaknál az eltérés 2,6%, a 6-os szaknál 4,4%. A művészettel, irodalom-történettel foglalkozó könyvek iránt inkább a lányok érdeklődtek.

Eddig a kölcsönzött művek megoszlását a korosztályonkénti arányukat tekintve vizsgáltuk; igen hasznos lesz, ha most ugyanezen adatokat aszerint csoportosítjuk, hogy az egyes szakok osztályok illetve olvasói csoportok és nemek között, hogyan oszlanak meg.

Szak	I. oszt.	1. csop. II–IV. o.	2. csop. V–VI. o.	3. csop. VII– VIII. o.	Összesen		Összes
					fiú	lány	
Mese	5,9	52,6	28,7	12,8	38,6	61,4	100,0
Képes	28,7	42,0	23,5	5,8	43,9	56,1	100,0
Gyermekvilág							
kicsiknek	0,6	45,0	36,6	17,8	27,8	72,2	100,0
nagyoknak	0,4	9,9	38,0	51,7	23,3	76,7	100,0
Történelem	—	9,2	32,8	58,0	55,9	44,1	100,0
Életrajz	1,4	2,1	18,0	78,5	35,4	64,6	100,0
Vers							
kicsiknek	23,4	44,7	27,7	4,2	38,3	61,7	100,0
nagyoknak	—	9,7	23,6	66,7	32,5	67,5	100,0
Serdülő („S”)	—	0,1	7,4	92,5	27,1	72,9	100,0
Kalandos	0,3	11,7	28,1	59,9	66,3	33,7	100,0
Állatvilág							
kicsiknek	—	44,9	33,1	22,0	52,5	47,5	100,0
nagyoknak	—	12,7	38,0	49,3	50,6	49,4	100,0
Szindarab	—	14,7	14,7	70,6	38,2	61,8	100,0
Szépirodalom összesen	3,1	20,5	27,6	48,8	45,6	54,4	100,0
Társad. tud.	0,3	11,0	33,2	55,5	50,7	49,3	100,0
5 kicsiknek	4,3	62,3	26,1	7,3	45,8	54,2	100,0
5 nagyoknak	—	3,5	17,2	79,3	67,0	33,0	100,0
6 kicsiknek	5,2	59,6	29,4	5,8	55,4	44,6	100,0
6 nagyoknak	—	5,4	27,1	67,5	70,0	30,0	100,0
0	—	4,6	28,0	67,4	36,2	63,8	100,0
4,8	—	3,1	23,1	73,8	31,5	68,5	100,0
7 Művészet	2,7	16,1	18,1	63,1	39,6	60,4	100,0
7 Játék—sport	0,8	14,8	28,1	56,3	62,5	37,5	100,0
9 Földrajz	0,6	12,7	31,0	55,7	54,9	45,1	100,0
Ismeretterjesztő összesen	1,3	19,4	26,8	52,5	55,5	44,5	100,0
Mindösszesen	2,5	20,2	27,3	50,0	48,8	51,2	100,0

Ha az egyes szakokat külön-külön megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy az igénybevétel az olvasói csoportok olvasási intenzitásának megfelelően alakul.

A mesekönyveket természetesen II. osztálytól, V. osztályig olvassák, kis mértékben a legkisebbek és a legnagyobbak is. A képeskönyveknél már az I.-ső osztályosok is szerepelnek jelentős százalékkal, de a 2. csoport, az V–VI. osztályosok 23,5%-át soknak találjuk. Itt ugyan meg kell jegyezni, hogy nem mindig saját részükre kölcsönöznek, hanem a kisebb testvérek számára is. A „gyermekvilág” c. csoport könyveit a kisebbek és a nagyobbak irodalmára osztottuk. Ha csak az egyes osztályok, csoportok közötti különbséget

nézzük, jónak találjuk az arányt, de a fiúk és lányok közötti eltérés bizony igen hátrányos az utóbbiak számára. Kicsik és nagyok közül is háromszor többet vittek a lányok, mint a fiúk. A történelmi regényeknél a korosztály a döntő, s inkább a fiúk vittek többet, a különbség 11,8%, amely szintén jelentős. A verseknél az érdeklődés csaknem kétszeres a lányok javára, és hasonló az arány a színdaraboknál is. Külön említést érdemel az „S” anyag, melynek igénybevétele a 3. csoportnál, a 13–14 éveseknél 92,5%-os, de ha nemként vizsgáljuk, a fiúk majdnem teljes passzivitását tapasztaljuk. A különbség 45,8%! Ez a szám többféle szempontból is figyelmeztető, és olvasószolgálati munkánk egyik feladata, hogy a fiúk is nagyobb számban olvassák e főleg klasszikus irodalmat.

A szépirodalmat tekintve az egyes csoportok igénybevétele arányos. A lányok humán érdeklődése azonban itt is jelentkezik 8,8%-os különbséggel.

Ezután vegyük szemügyre az ismeretterjesztő-szakcsoportok igénybevételének alakulását. A gyerekek koruknak, értelmi fejlődésüknek és érdeklődésüknek megfelelően kölcsönözték az egyes szakok könyveit. A legnagyobb mértékben a 3. csoport, a VII–VIII. osztályosok olvassák az ismeretterjesztő műveket. Különösen kiemelkedik e téren az általános tudományokkal, természettudományokkal, a művészetekkel, nyelvekkel és irodalomtörténettel foglalkozó könyvek igénybevétele.

A fiúk és lányok érdeklődése és így az egyes szakok igénybevétele itt is hasonló, mint a szépirodalomnál, – csak fordított arányban. A 11% differencia itt a fiúk nagyobb aktivitását jelenti. Az egyes szakokat figyelembe véve tapasztalhatjuk a fiúk természettudományi, technikai érdeklődés iránti fogékonyságát, míg a lányok inkább a művészetek, irodalomtörténeti munkák iránt érdeklődnek.

Ezeknek a megfigyeléseknek, adatoknak birtokában világosan látható, melyek azok a területek, ahol nagyobb hatású olvasószolgálati tevékenységet kell kifejteni.

Mindenekelőtt, a lehetőség szerint törekedni kell a gyermekolvasók sokoldalú érdeklődésének fejlesztésére; például a fiúknak az értékesebb szépirodalmi olvasmányok, a lányoknak az ismeretterjesztő könyvek iránti igénye fokozására.

Az egyes állománycsoportok igénybevételi arányát a gyerekek érdeklődésén kívül nagy mértékben befolyásolja, hogy hány kötetrel, illetve hány fajta könyvvvel rendelkezik könyvtárunk. Ennek a forgalom arányában mutatkozó kihasználtsági százaléka éppen azokra a lehetőségekre mutat, amelyeket a könyvtárosnak a könyvvállomány nyújthat az olvasószolgálat megújítása érdekében.

Következő táblánk az egyes szakok kihasználtságát mutatja a kikölcsönzött köteteknek a rendelkezésre álló kötetek százalékában:

A tábla adataiból több tanulságot vonhatunk le. Elsősorban azokra a szakokra kell gondolni, ahol túl magas a kihasználtság százaléka. Ez nem minden esetben csak az érdeklődést mutatja, hanem némely csoportnál kevés a kötetek és a féleségek száma.

A kihasználtsági mutatók kitűnő tájékoztatást nyújtanak a további állományfejlesztéshez. Ezek a mutatók felhívják a figyelmet azokra a szakokra, melyek állománya nem elégítette ki olvasóink igényét. Ez vonatkozik mindkét végletre.

A magas százalék arányt elért állománycsoportok (pl. kalandos regények, mesekönyvek, történelmi regények, 0-ás szak) legnagyobb része az olvasóknál van, ezért a kölcsönzések alkalmával kevés a választási lehetőség. Ezen segíteni csak úgy tudunk, ha emeljük a kötetek, de a féleség számát is, mert így lehet kielégíteni a nagy arányú érdeklődést. Egyben arra is figyelmeztetjük a könyvtárost, hogy más értékesebb szakra is felhívja olvasói figyelmét, például a fiú olvasók necsak a kalandos könyveket vigyék, hanem a felnőttek irodalmából is válogassanak.

Nem hanyagolható el az olvasószolgálati munka fontossága, mert ezek a szakok azok, amelyekre a jövőben rá kell irányítani az olvasók figyelmét.

Az alacsony kihasználtságot mutató szakok (pl. életrajz, vers, színdarab, 4-es, 8-as, 7-es szakok) százaléka azt jelenti, hogy ezekben kevés a vonzó kötetek száma, ami részben a könyvkiadás, s részben szerzeményezésünk kritikája is. E szakok iránti érdeklődés

A MEGFIGYELT 3 HÓNAPBAN KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK
A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ KÖTETEK %-ÁBAN

	Kötet	Köls. kötetek száma	%
Mese	1 119	1 256	112,2
Képes	467	460	98,5
Gyermekvilág	1 375	1 293	94,0
Történelem	800	834	104,3
Életrajz	344	144	41,9
Vers	465	170	36,6
Serdülő	941	853	90,6
Kalandos	1 325	2 259	170,5
Állatvilág	171	197	115,2
Szindarab	79	34	43,0
Szépirodalom összesen	7 086	7 500	105,8
Társadalomtudomány	551	355	64,4
5	807	777	96,3
6	884	884	100,0
0	187	218	116,6
4,8	248	130	52,4
7 Művészet	894	217	24,3
7 Játék – sport	453	512	113,0
9 Földrajz	848	528	62,3
Ismeretterjesztő összesen	4 785	3 621	76,7
Mindösszesen	11 871	11 121	93,7

növelése csak úgy lehetséges, ha az ifjúság számára ezekből a témákból több és megfelelőbb könyvet jelentetnek meg, így szerzeményezésünk terén is javulás mutatkozhat.

Megjegyzendő, hogy a művészeti könyvek kihasználtságának 24,3%-os aránya nem tartalmazza az olvasótermi igénybevételt, amely ennél a szaknál nagyon jelentős.

3. Hogyan alakul az egyes korosztályok olvasási igénye?

Az előző két fejezetben tárgyaltuk, hogy milyen tényezők befolyásolják a gyerekeket az olvasásban. Az alapvető érdeklődésen, s az érdeklődés hullámmásán túl, azt is vizsgálni kell, hogy az olvasók megtalálják-e a koruknak, értelmi szintjüknek megfelelő könyvet. Nézzük meg, hogy a három hónap alatt kölcsönzött összes könyvből az egyes korosztályok milyen százalékban vittek koruknak megfelelő könyvet. (A számok nem tartalmazzák azokat az olvasmányokat, amelyek eltérnek a gyermek korának megfelelő színvonalától. Ezekről a későbbiekben lesz szó.)

A számokat vizsgálva könnyen felvetődik az a gondolat, hogy milyen alapon állapítottuk meg azt a szintet, ami való, vagy nem való a gyerekeknek, illetve az egyes olvasói csoportnak.

A gyerekkönyvtárakban levő könyvállományt a szépirodalmat és az ismeretterjesztőt is, téma szerint csoportosítottuk. Az olyan állományt illetve szakcsoportot, amely túl nagy anyagot ölel fel, két részre osztottuk. Például: „gyermekvilág” kicsiknek, nagyoknak, vagy állattörténetek kicsiknek, nagyoknak, továbbá 5-ös szak (természettudomány) kicsiknek, nagyoknak, stb. Ha a könyvtáros ismeri a könyvállományt, nagyon könnyen megállapíthatja, hogy az egyes olvasóknak, illetve bizonyos korosztálynak, milyen könyv való. Például a történelmi regények, vagy a kalandos történetek közül annak ellenére, hogy nincsenek két csoportban, az állományokra jellemző könyvek alapján állapítottuk meg,

	Összes	
	szám	%
I. osztály	Szépíró. 206	88,8
	Ism. —	—
	Össz. 206	73,8
Olvasói csoportok: 1. II–IV. osztály	Szépíró. 879	57,0
	Ism. 502	71,6
	Össz. 1381	61,5
2/a V. osztály	Szépíró. 654	65,0
	Ism. 323	69,9
	Össz. 977	66,6
2/b. VI. osztály	Szépíró. 802	75,5
	Ism. 454	89,4
	Össz. 1256	80,0
3/a VII. osztály	Szépíró. 911	71,5
	Ism. 621	95,9
	Össz. 1532	79,7
3/b. VIII. osztály	Szépíró. 1972	82,6
	Ism. 1236	98,4
	Össz. 3208	88,1
Fiú	Szépíró. 2635	77,0
	Ism. 1755	87,4
	Össz. 4390	80,8
Lány	Szépíró. 2789	68,4
	Ism. 1381	85,7
	Össz. 4170	73,3
Összesen	Szépíró. 5424	72,4
	Ism. 3136	86,6
	Össz. 8560	77,0

hogy melyik olvasói csoportnak valók, és eltekintettünk az itt található olyan különleges könyvektől, amelyek több korosztály érdeklődésének is megfelelnek.

Az egyes osztályok vizsgálatánál azt tapasztalhatjuk, hogy a gyermekek kb. 80%-ban koruknak megfelelő könyvet választottak. Nagyon érdekes azonban kiemelni az I. osztályosok, és a II–IV. osztályú csoportot, ahol a 88,8 szépirodalmi százalék 57%-ra esik vissza. V. osztálytól, tehát 10 éves kortól, ez a százalék már emelkedő tendenciát mutat. A számokból az derül ki, mintha az 1. olvasói csoportba tartozó II–IV. osztályba járó gyerekek kevésbé találnának koruknak megfelelő könyvet. Azonban a valóság az, hogy a koruknak megfelelő szintű könyveken kívül, magasabb szintűeket is olvasnak. Egyre inkább tapasztaljuk, hogy a mai gyerekek értelmi képessége magasabb, gyorsabban fejlődik a régebbi generációkéénál.

Az ismeretterjesztő szakcsoportnál az emelkedés egyenletes. Ha az I. osztályba járó gyerekeket nem vesszük figyelembe, mert hiszen, mint ahogy már az előzőkben is írtuk, még nincs ilyen érdeklődés, az 1. olvasói csoporttól, tehát II–IV. osztálytól, állandó

emelkedés mutatható ki. Ez nemcsak az érdeklődést bizonyítja, hanem az állomány jó összetételét is. Az egyes osztályok a növekvő igény ellenére is megtalálják a koruknak megfelelő könyvet.

Vizsgáljuk meg, hogy az összes lány, illetve fiú olvasó, milyen százalékban vitt korának megfelelő könyvet. A hónapokat összesítve már az érdeklődésnél, az aktivitásnál is tapasztaltuk, hogy a fiúk később kezdik az olvasást, de gyorsabban találják meg a szintjüknek megfelelő könyveket, vagy annál még magasabb szintűeket is. Ezt bizonyítja, hogy az összes kölcsönzött szépirodalmi könyvből 77% volt a koruknak megfelelő, a lányok 68,4%-ával szemben. Az ismeretterjesztő könyveknél pedig, 87,4%, illetve 85,7% a fiúk-lányok aránya.

Ha az összesített eredményt nézzük, akkor is az ismeretterjesztő szakcsoport szerepel nagyobb százalékban — 86,6%, a szépirodalmi csoport 72,4%-ával szemben.

A két szám vizsgálatakor különböző következtetéseket lehet levonni. Először a szépirodalmi szakcsoport százalékát vegyük nagyító alá. A 72,4% önmagába véve nem alacsony, de mégis, ha korosztályonként nézzük, az a következtetés vonható le, hogy vagy nem találunk a gyerekek megfelelő könyvet, és ez az állomány összetételének a hibájából adódik, vagy az érdeklődés, az igény túl magas, illetve alacsony szintű. Az állomány összetételére visszatérve, — most csak a szépirodalmi állománycsoportot vizsgálva — a szerzeményezés esetleges hibájától eltekintve, ismételten a könyvkiadást kell elmarasztalni. Ezek a következtetések az ismeretterjesztő szakcsoportra nem vonatkoznak. Az ott tapasztalható számokat, az összes 86,6%-ot jónak tartjuk.

Eddig azt vizsgáltuk, hogy az összes kölcsönvett könyvekből hány százalékban vittek az olvasók koruknak megfelelő szintű könyvet, és azt tapasztaltuk, hogy ez 77% (8560 kötet). Vajon a fennmaradó 23,4% (2561 kötet), milyen arányban oszlik meg az egyes olvasói csoportok között, mégpedig abból a szempontból, hogy ebből mennyi a koruknál alacsonyabb, vagy magasabb szintű olvasmány.

A megfigyelt három hónap alatt kölcsönvett, de a kölcsönző korának nem megfelelő szintű könyveket két részre osztottunk. A kölcsönző korának nem megfelelő magasabb szintű, és alacsonyabb szintű könyvek csoportjára.

Tekintsük meg, hogy ez miképpen alakult a vizsgált három hónap alatt:

AZ OLVASÓK KORÁNÁL MAGASABB SZINTŰ KÖNYVEK %-A

I. osztály	Szépirodalom 11,2	Ismeretterj. 100	Összesen 26,2
Olvasói csoportok:			
1. II – IV. osztály	30,4	28,4	29,8
2/a. V. osztály	1,5	—	1,0
2/b. VI. osztály	4,5	—	3,1
3/a. VII. osztály	—	—	—
3/b. VIII. osztály	—	—	—
Fiú	9,6	6,3	8,4
Lány	5,6	7,4	6,1
Összesen %	7,4	6,8	7,2
Összesen db	588	246	804

Az egyes csoportoknál a magasabb szintű könyvek százaléka a következőképpen alakult: a szépirodalmi művek állománycsoportjánál összesen 558 kötet, a kölcsönzött könyvek 7,4%-át választották koruknál magasabb szintű könyvekből. Az egyes korosztályokból kiemelkedik a II – IV. osztály, akiknél az elvitt szépirodalmi könyvek 30,4%-a volt magasabb szintű. Ennek a magas százaléknak okát már a megfelelő szintű könyvek elemzésénél vizsgáltuk.

AZ OLVASÓK KORÁNÁL ALACSONYABB SZINTŰ KÖNYVEK %-A

	Szépirodalom	Ismeretterj.	Összesen
I. osztály	—	—	—
Olvasói csoportok:			
1. II – IV. osztály	12,5	—	8,6
2/a. V. osztály	33,5	30,1	32,4
2/b. VI. osztály	20,0	10,6	16,9
3/a. VII. osztály	28,5	4,0	20,3
3/b. VIII. osztály	17,3	1,6	11,9
Fiú	13,4	6,3	10,8
Lány	26,0	6,9	20,6
Összesen %	20,2	6,6	15,8
Összesen db	1518	239	1757

Az ismeretterjesztő könyvek közül az V. osztálytól felfelé már nem lehet olyan szakot találni, amelyből való választás esetleg meghaladná a gyerekek értelmi szintjét. Mivel a gyerekkönyvtár könyvállományának legfelső szintjét az ő anyaguk képviseli.

Miután felmérésünk nem egyes könyvekre, hanem szakokra vonatkozik, természetesen az egyes szakokon belül vannak kivételes könyvek, amelyeket azonban külön nem figyelhetünk meg.

Az alacsonyabb szintű könyvek választásánál a szépirodalmi állománycsoportot vizsgálva a következőkre kell figyelni: az V. osztályosok, tehát a 11 évesek, 33,5%-ban vittek koruknak nem megfelelő, alacsonyabb szintű könyveket. Korábban már tárgyaltuk, hogy az V.-ik osztályba járók igen magas százalékban olvasnak mesekönyvet, vagy olyan ifjúsági regényt, ami inkább az alsótagozatúaknak való, ebből származik a 33,5%.

A VII – VIII. osztályosoknál a kornak nem megfelelő könyv, természetesen csak alacsonyabb szintű lehet. A számok azt bizonyítják, hogy erre is van példa: 28,5% a VII. osztállynál (13 évesek), és a 17,3% a VIII. osztállynál (14 évesek.)

Az ismeretterjesztő könyveknél szintén az V. osztályt kell kiemelni, amely 30,1%-ban vitt a koránál alacsonyabb szintű könyvet. Az alsótagozatúaknál kedvelt „Bölcs bagoly” sorozatból még ez a korosztály is kölcsönöz.

Ha ezután a két csoportot, és ezen belül is a fiúk és lányok arányát vizsgáljuk a következőket lehet levonni: a fiúk, ha koruknak nem megfelelő könyvet választottak, akkor az inkább magasabb szintű volt. Itt azonban egy érdekes jelenséget tapasztaltunk. Ha az összes magasabb szintű szépirodalmi könyv kölcsönzésének megoszlását figyeljük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a fiúk 9,6%-ban, a lányok pedig 5,6%-ban vittek ezekből a könyvekből. Ezek az adatok azonban mintegy cáfolatként jelentkeztek a korábban írottakhoz, mert tudniillik azt mondtuk már előzőleg, hogy a lányok – VII – VIII. osztályosak – humán érdeklődésűek, inkább a szépirodalomhoz vonzódnak, magas százalékban olvassák a verseket, és inkább ők olvassák a serdüléskori irodalom válogatását az „S” anyagot. Ez valóban így van, de sok mesekönyvet, és olyan ifjúsági regényt is olvasnak, melyet inkább kisebbeknek válogattunk, és ez a szám „lerontja” az előző két szak százalékát. Így, ha az alacsonyabb szintű olvasmányok megoszlását vizsgáljuk azt tapasztaljuk, hogy az 1518 kötetből a lányok 26%-ot, a fiúk 13,4%-ot kölcsönöztek.

Az ismeretterjesztő szakcsoportnál is hasonló a helyzet a fiúk-lányok összehasonlításánál.

Végző következtetésként azonban levonhatjuk, hogy a gyerekek olvasmányaik nagyobb részénél megfelelő szintű könyveket vittek.

Megfigyeléseink összegezéséül, amely egy-egy tavaszi, nyári és téli hónap adatait dolgozta fel, a következő tanulságokat vonhatjuk le. Könyvtári munkánk, melynek a népművelés terén igen fontos feladata van, akkor lesz még sikerebb, feladataink teljesítésének magaslatán akkor állunk, ha a pozitív eredmények mellett, a hibákra is felfigyelünk, és azokat fokozatosan felszámoljuk. Természetesen, csak egy ilyen felmérés tud teljes képet adni egy könyvtár olvasóiról, azok összetételéről, érdeklődéséről. Ezek segítik olvasószolgálati munkánk továbbfejlesztését.

Rostás Jenőné

A GORKIJ-CENTENÁRIUM ÉS GORKIJ MŰVEINEK OLVASOTTSÁGA A PESTERZSÉBETI KÖNYVTÁRBAN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban az utóbbi évek során általában növekedett a kölcsönzött szovjet irodalom. E művek népszerűsítése állandóan visszatérő fontos agitációs feladat. A könyvtáron belüli propagandának azonban a lehetőségekhez képest kapcsolódnia kell a könyvtáron kívüli társadalmi aktualitásokhoz is. Erre szinte évenként kínálkozott alkalom könyvtárainkban. 1961-es Évkönyvünkben tanulmány elemezte: könyvtárak ajánló munkája mennyire járult hozzá, hogy a szovjet szépirodalom 20–25%-kal megemelkedett a XXII. kongresszus időszakában. A példákat lehetne még sorolni. Számos kimutatásból, felmérésből kiderült azonban, hogy a szovjet irodalom forgalmának állandó növekedése mellett Gorkij műveit kevésbé olvassák, távolról sem foglalnak el olyan helyet az olvasmányok között, amelyet világirodalmi rangjuk és jelentőségük alapján elképzelnénk. Pedig a Gorkij-kultusznak hazánkban régi hagyományai vannak. „Gorkij már október előtt fényes név volt Magyarországon”¹ olvashatjuk és joggal, mert már az 1913. évi népkönyvtárak számára kibocsátott mintakatalógus is 12 Gorkij könyvet sorolt fel.² A két világháború között elsősorban a munkáskönyvtárakban tartották számon a legjobban kölcsönzött könyvek között Gorkij műveit. A Fővárosi Könyvtár 1934-ben készült felmérése³ szerint ugyan a megvizsgált kölcsönzőknek nagyobb része olvasta a szovjetellenes Rachmanova könyveit, mint a szovjet irodalomnak ekkor a könyvtárban egyedül megtalálható reprezentánsát, Gorkijt, — de a munkásolvasók érdeklődésében e vonatkozásban Gorkij állt az élen.

Ez a körülmény mintegy előre jelezte az 1945 utáni fejlődést is. Sajnos a Gorkij művek felszabadulással kezdődő rendkívüli népszerűsége az 50-es évek közepén megcsappant. Könyvtárainkban egy 1959-ben végzett felmérés ezt közli: „A munkásolvasók igényeit kutatva láthatjuk, hogy ha az átlagosnál valamivel jobb is a helyzet, Gorkij világirodalmi rangjához jóval nagyobb népszerűség volna illő.”⁴ Egy másik vizsgálat kapcsán hívta fel a figyelmet a cikkíró arra, hogy „Gorkij a legifjabb nemzedék számára általában a kötelező irodalom ismert fogalmává merevedik, az idősebbek közül pedig sokan inkább csak elismerik mint olvassák”.⁵ Megemlíthjük még, hogy az említett 1934-es felmérést 1964-ben megismételték könyvtárainkban. Előzőleg 25-ször kölcsönöztek Gorkij művet, most 61-szer. „A mostani 61 szereplése nem fejezi ki méltán Gorkij világméretű nagyságát” — állapítja meg a tanulmány.⁶

Végezetül idézzük a pesterzsébeti könyvtár 1966-ban folytatott elemzését.⁷ Kiderült, hogy fél év alatt egy szovjet kötetet 3,1-szer vittek el, míg ebből kiemelve a Gorkij köteteket csak 1,7-szer kölcsönözték. Az 51 kötetből 21-et egyszer sem olvastak ez idő alatt. A legtöbbet kölcsönzött szovjet művek listáján csupán csak egyetlen Gorkij mű szerepelt. Az anya, a 23-ik helyen. A kevés kölcsönzéshez hozzájárult, hogy a vizsgált időszak alatt, a többi szovjet műhöz hasonlóan Gorkij írásait alig propagáltuk a tanulmányban ismertetett módon: nem tűztünk a kiállításra tett kötetekre érdekes ismertetéseket, s mindössze csak 8 esetben vitték el személyes ajánlásunkra. Itt szeretném megemlíteni, hogy

ezekkel a módszerekkel sikerült 1966-ban a szovjet szépirodalom forgalmát 4,2%-ról 4,7%-ra emelni. Elsősorban a könyvre helyezett ismertetések, annotációk további alkalmazásával ez az arány 1967-ben 4,9%-ra nőtt. Módszerünk csak annyit változott, hogy a könyvismertetéseket nem csak rátűztük a kiállított könyvekre, hanem minden ilyen könyvet fóliával bekötöttünk és az átlátszó fólia alá helyeztük a színes papírra gépelt annotációt. Így nemcsak a könyvkiállításon találkozhat az olvasó könyvajánlással, hanem a szabadpolcon történő válogatáskor is.

Mindezt azért mondom el, mert az összes szovjet könyv népszerűsítése során elért tartós eredmény után, hasonló módszerekkel ráterheltünk egy kisebb részterület, Gorkij könyveinek fokozott propagálására. Jó alkalom ígérkezett a lanyhuló érdeklődés felkeltésére, hogy 1968-ban ünnepeltük Gorkij születésének 100 éves évfordulóját. A könyvtáron kívüli propaganda hatását akartuk egyesíteni féléves ajánló-népszerűsítő munkánkkal.

1. Módszertani kérdések, általános adatok

Ajánló munkákat 1968 márciusától 6 hónapig folytattuk. E fél év alatt egy könyvbölcsön Gorkij műveiből állandó kiállítást rendeztünk. Egyes műveket a bevezetőben említett módon annotációval láttunk el. A szabadpolcon a szépirodalmi állományt úgy csúszlattuk, hogy Gorkij művei szem-magasságban legyenek, s bőven legyen hely egyes annotált műveket címlappal kifelé is elhelyezni. Ugyanakkor a visszavételi rendezőpolcon is hagytunk mindig 1–2 Gorkij kötetet, mert megfigyeltük, hogy az olvasók szívesen válogatnak innen. Kifüggesztettük az MSZBT Gorkij-pályázatára való felhívását is.

Vizsgálatunk kezdetén minden egyes Gorkij-kötet könyvkártyáján, az utolsó tagsági szám után vonalat húztunk, hogy a félév után megállapíthassuk majd – a tagsági számok sorrendjében levő kimutatásunk alapján – hogy kik és hányszor kölcsönözték az egyes műveket. Könyvkiadáskor a tagsági szám mellé feljegyeztük a választás módját, azt, hogy a kiállításról, szabadpolcra vagy ajánlás útján jutott-e a könyv az olvasóhoz. Végül visszavételnél az elvitt könyvekről igyekeztünk kideríteni, hogy vajon tetszett-e vagy nem az olvasónak, vagy pedig egyáltalában nem olvasta. Az anyag feldolgozása során ugyanolyan mutatókat állítottunk össze, mint az 1966. évi szovjet szépirodalom forgalmát elemző féléves vizsgálatunk során. Ezért számos esetben hivatkozunk majd erre a felmérésre.

1968-ban a Gorkijt ajánló – figyelő munka lezárásáig a könyvtárunkba beiratkozott olvasók száma 2800 volt. Egész évben a szovjet irodalom forgalma 5,9%-át adta a kölcsönzött művelnek. A felmérés időszakának két bontott statisztikai hónapjában 6,6%, ill. 7% volt ez az arány, elsősorban a megnövekedett Gorkij kölcsönzések eredményeként. Amíg az előbbiekben említett 1966-os felmérésünk során 88 Gorkij könyvet kölcsönöztek olvasóink, addig a mostani időszakban több mint ennek háromszorosát, 277-et olvastak el.

2. A Gorkij művet olvasók megoszlása

Különösen érdekes számunkra, hogy mely olvasóink azok, akik révén a Gorkij könyvek forgalma megemelkedett a vizsgált időszakban. Kiderült egy korábbi módszer alapján⁸ hogy:

1-szer kölcsönzött Gorkij művet	156	75% olvasó
2-szer kölcsönzött Gorkij művet	31	15% olvasó
3-szor kölcsönzött Gorkij művet	16	7% olvasó
4-szer kölcsönzött Gorkij művet	4	2% olvasó
5-ször kölcsönzött Gorkij művet	1	0,5% olvasó
összesen kölcsönzött Gorkij művet	208	100% olvasó

Mint említettük összes beiratkozott olvasónk száma 2800 volt, ebből 208 (7,4%), tehát minden 12-ik olvasó kölcsönzött Gorkij művet. Előző felmérésünk során 940 szovjet szépirodalmi kötetből a beiratkozók 45%-a olvasott. Ehhez hasonlítva a 74 Gorkij kötet kölcsönzőinek számát igen elégedettek lehetünk. Igaz viszont, hogy a szovjet művet kölcsönzőknek csak az 50%-a olvasott 1 könyvet, míg Gorkij olvasóinál ez az arány 75%. 52 olvasó vitt kettő vagy ennél több művet: az ő esetükben talán már határozott érdeklődésről, Gorkij írásainak megkedveléséről beszélhetünk. A Gorkij művet olvasók kor, nem, foglalkozás szerinti megoszlását a későbbi táblázaton láthatjuk.

Ha az összes beiratkozók és Gorkij könyvet kölcsönzők nemek szerinti megoszlását hasonlítjuk, láthatjuk, hogy azok alig térnek el egymástól. Az eltérés lényegtelen 2–3 olvasót jelöl.

Ha a két csoport kor szerinti összehasonlítását végezzük el, akkor láthatjuk, hogy a 15–18 éves korosztály a legaktívabb Gorkij olvasásában: arányuk itt 5,2%-kal nagyobb, mint az összes beiratkozók között. Ez a középiskolásoknak tulajdonítható, de meg kell említenünk azt, hogy „Az anya” kötelező olvasmány a középiskolában. Ezt tehát nem tekinthetjük a középiskolásoknál a könyvtári propaganda eredményeként.

Nem lehetünk elégedettek 19–26 évesek kölcsönzéseivel, akik e téren jóval elmaradtak beiratkozási arányuktól. A 27 évnél idősebbek számuknak megfelelő arányban vitték Gorkij könyvet, s bár beiratkozási arányukat nem tudjuk, de feltűnő, hogy a 60 éven felüli legidősebb korcsoport az összes Gorkij kölcsönzés igen magas arányát, 24%-át adja.

Láthatjuk, hogy a foglalkozás szerinti megoszlásban is ez a réteg, a nyugdíjasok szerepelnek legnagyobb számban Gorkij olvasói között: 3,8%-kal, míg a középiskolások 2,9%-kal lépik túl beiratkozási arányukat. Bár nagyon kis számok %-át nézzük, mégis megállapíthatjuk, hogy a háztartásbeliek is túlélték beiratkozási arányukat. Munkás és ipari tanuló olvasóink is alig maradnak el ettől a számtól. Nem lehetünk elégedettek Gorkij olvasó tisztviselő és értelmiségi olvasóink számával. Ez utóbbiak közül a fél év alatt hárman olvastak Gorkij kötetet.

Mivel könyvpropagandánk annál az 52 olvasónál volt a legeredményesebb, akik 2 vagy annál több Gorkij művet olvastak, ezek megoszlását külön is megnéztük. Közöttük már a munkások vezetnek (14) majd a nyugdíjasok (12), középiskolások (6), alkalmazottak (5), ipari tanulók (4), háztartásbeliek (4), tisztviselők (4), főiskolások (2), értelmiségi (1) következnek. Láthatjuk, hogy a középiskolások a több Gorkij művet olvasók között már nem szerepelnek olyan nagy számmal mint az előbb: megelégednek a kötelező olvasmány kölcsönzésével. Említésreméltó még, hogy a 6 ipari tanuló közül 4, s mind a két főiskolás olvasó egyénél több művet olvasott.

3. A Gorkij-könyvek könyvtáron belüli kiválasztásának módjai

Az olvasók számbavétele után nézzük meg, milyen módon, milyen hatásra választották az olvasók könyvtárunkban Gorkij műveit. Mint a bevezetőben említettük, ezt háromféle szempontból tartottuk számon: szabadpolicról, kiállításról választotta-e, vagy a könyvtáros ajánlása során jutott hozzá az olvasó. Ha az olvasó meghatározott Gorkij könyvet kért és azt mi adtuk oda neki, természetesen úgy vettük, mintha ő maga kereste volna ki a szabadpolicról. A felmérés ideje alatt 4 előjegyzést vettünk fel Az anya című, kettőt pedig Az Artamonovok című regényekre. Mindegyik kötelező olvasmánya volt a kölcsönzőnek.

A 287 mű a következő módon talált az olvasóra:

kiállításról választott művek száma	118	41%
szabadpolicról választott művek száma	116	41%
ajánlás során választott művek száma	53	18%
pályázati dolgozathoz volt szükséges	6	2%
összesen	287	100%

Előző felmérésünk során 2770 kölcsönzés 30%-át eredményezte a könyvkiállítás és 16%-ot az egyéni ajánlás. Akkor könyvtári propagandánk – a kiállítás és könyvajánlás együtt – hatására vitték el az ajánlott művek 46%-át, míg Gorkij művei esetében 61%-át. Úgy látszik, minél kisebb állományrészt vizsgálunk, annál nagyobb lehetősége van annak könyvtáron belüli népszerűsítésére, ajánlására. Százalékos eredményeink azonban nem jelentik azt – bár nem tudjuk egyenlőre más vizsgálatokhoz hasonlítani –, hogy eredményeinkkel elégedettek lehetnénk. Ez elsősorban a könyvajánlás mértékére vonatkozik. Abszolút számokban nézve, fél év alatt csak 21 férfi olvasónak, 8 középiskolásnak, 11 munkásnak ajánlottunk eredményesen Gorkij művet. A beiratkozók számához hasonlítva ez elenyészően kevés. Négy kölcsönző könyvtárosnak mindenképpen nagyobb eredményt kellett volna elérnie.

Nem okozott meglepetést, hogy a könyvajánlás elsősorban a nyugdíjasoknál és a háztartásbelieknél, főként a nőknél volt eredményes. Ugyanez derült ki 1966-os vizsgálatunkból is és azt jelzi, hogy könyvajánlásaink elsősorban az olvasó kezdeményezésén, kérésein alapulnak. De nehéz feladat még ezekhez az olvasói kérésekhez is Gorkij műveket kapcsolni, hiszen azok nem egyértelműen izgalmasak, szerelmesek mint amilyeneket olvasóink kérnek. Elsősorban mégis az ezekhez legközelebb álló műveket láttuk el annotációkkal, mint azt majd a későbbiekben látjuk. Könnyen ajánlható, mint családregény a Gyermekkorom, és a Foma Gorgyjejev. Eredményesen adhattuk kézbe a Szerencsétlen Pável-t és A nyár című műveket is. Gorkij elbeszélésköteteinek ajánlása több figyelmet érdemelt volna, annál is inkább, mert mint egyik olvasónk mondja, őt az írárok Móricz elbeszéléseire emlékeztetik: „Mindkét író olyan egyéni történeteket ír, szomorúak meg derűsek.”

A könyvajánlás mellett meglepően eredményesnek bizonyult a könyvkiállításunk, elsősorban az annotációval ellátott művek kölcsönzésével. Kiállításunkra 15–20 művet helyeztünk egyszerre, s igyekeztünk az egész polcot képek segítségével érdekessé, vonzóvá tenni. Sajnos a kiállítás elkészítésénél nem támaszkodhattunk elég jó propaganda-anyagra. Központunkból kapott, és az Eseménynaptár fényképei érdekességei lehetnek egy múzeumnak, akár ízléses tablót készíthetünk belőlük egy könyvtárban is, de azok aligha keltik fel az érdeklődést Gorkij könyveinek olvasására; csupán az évfordulóra figyelmeztetnek. „Gorkij Tolsztojjal”, „Gorkij Rollanddal”, „Gorkij Csehovval” stb. című képek semmiképp sem csigázzák fel az olvasó kíváncsiságát, akár egyetlen Gorkij könyv iránt is! Ugyanezt mondhatom el az Eseménynaptár illusztrációiról is: a mellékük helyezett művek kölcsönzésére nincsenek hatással. Ennek a célnak egyenlőre legjobban a könyvnépszerűsítő táblák felelnek meg.⁹

A legjobb, leginkább felhasználható fényképek ilyenek és a Gorkij kiállítások készítésére. Az anya, a Foma Gorgyjejev című regényekből és Gorkij életéről készült film képei lettek volna. Néhány ilyet vágtunk ki a Film, Színház, Muzsikából a Gorkijt népszerűsítő táblánk elkészítésekor. Meg kell említenem, hogy a tábla mellé helyezett elbeszéléskötetet mindössze négyszer, az életrajzi trilógiát még kétszer kölcsönözték. Úgy látszik még ez az ajánlás is (az alábbi képen láthatjuk) túlságosan idegen olvasóinknak, vagy pedig nem elég tartalmas, konkrét. S itt kellene kitérnem a központi propagandaanyagok, az Eseménynaptár szöveges részére is. A szép jelmondatok, idézetek sokasága, sajnos csak a kölcsönzésben teljesen hatástalan dekorációs részét adják a kiállításnak. Ugyanakkor a könyvtáros sem használhatja ezeket a könyvismertetéseket, mert nem alkalmasak arra, hogy azokat az olvasónak elmondva eredményes könyvajánlást érjen el. Álljon itt egy példa, hogy az Eseménynaptár milyen módon ismerteti a Foma Gorgyjejev-ből készült filmet.

Gorkij a „Foma Gorgyjejev”-ben („Aki az élet keresi” címen is megjelent) felvonultatja a nagyszerűen jellemzett kereskedőtípusokat. Bemutatja üzelmeket, azokat a bűnöket, amelyeket büntetlenül hajthattak végre. Jellegetes alakja a regénynek Jakov Majakin, akit olyan meggyőzően ábrázolt Gorkij, hogy kereskedő ismerősei szentül hitték: Majakin a valóságban is létezik. Foma Gorgyjejev sorsa testesíti meg a regény alap gondolatát: tiltakozás az élet igazságtalanságai ellen. Amikor Foma „az élet nagyuraira” veszélyessé válik, környezete örültnek nyilvánítja és így ártalmatlanná teszi.

Láthatjuk, hogy a mű eszmei mondanivalóit közhelyszerű általánosításokkal fogalmazza meg anélkül, hogy a regényről közölne valami konkrét, érdekes, egyedi dolgot. Ha ezeket a mondatokat próbálnánk könyvajánlás közben használni, aligha lenne ajánlá-

sunk eredményes. Megemlítem még, milyen nagy kár, hogy az ajánló bibliográfiák sem elsősorban a kölcsönzésre gyakorolt hatásuk tapasztalatai alapján íródnak. Ezért is maradtak könyvtárosi segédeszközök, diákok számára jól felhasználható olvasmányok, ahelyett, hogy az olvasók könyvkiválasztásában szemmel látható aktív szerepet játszanának. Könyvtárunkban öt példányban van meg a „Gorkijtől – napjainkig” ajánló bibliográfia, de a kötetben levő két, irodalmi tanulmánynak is megfelelő, könyvismertetés egyetlen esetben sem az érdeklődés felkeltését szolgálta, hanem mint kétségtelenül hasznos és szükséges, irodalmi tanulmánynál világosabb, közérthetőbb ismeretterjesztő művet vitték el a diák olvasók.

Mindezt nem azért mondom el, hogy az itt megemlíthető néhány annotációnk nem lenne vitatható, vagy egyetlen helyes példája lenne a műfajnak. Megírásuknál ugyanazokat a szempontokat tartottam szem előtt, mint szóbeli könyvajánlásokkor: a kíváncsiság felkeltését, a könyv eseményeinek felvillantását, – ahol kellett – az érdekesség kedvéért akár részletes elmesélését is.

GORKIJ: Szerencsétlen Pável

Pável lelenygerékként nő fel nyomorúságos fura környezetben. Komor, nagyerejű cipészlegény lesz, akit betegsége idején egy – a házban lakó – „éjszakai pillangó” ápol, segít kórházba. Szerelmek lesznek egymásba, de a lány foglalkozása bonyolulttá teszi viszonyukat.

Natalja önállóságát félti, nem bízik Pável tartós szerelmében, kicsit lenézi tapasztalatlansága miatt. Pávelt viszont állandó féltékenység gyötri. Vajon milyen sorsra jutnak az érzések és gondolatok állandó hullámzásában?

GORKIJ: Okurov városka

Okurov városkában minden haladással szembenálló kispolgári elmaradottság uralkodik. Ebből a „léghőrből” kerülnek ki a feketeszázások, pogromlovagok, önkéntes besúgók, a cáratyuska leghűségesebb alattvalói.

Ezen a talajon terem Vavila Burniszov, a szépfiú, verekedések hőse, a város első prostitúáltjának selyemfiúja. Pillanatnyi hangulatai hatására forradalmár, de nem kevésbé gyorsan átvált, üldözi régi társait, gyilkol, hogy végül „politikai alapon” magyarázza tettét. Rettegnek tőle pártfogói is, az ellenforradalmak idején mégis vele végeztetik el a piszkos munkát, hogy azután tőle is megszabaduljanak...

GORKIJ: Az áruló

A főhős munkásfiúból lett forradalmár. Kiváló szellemi képességei és bátorsága a cári rendszer ellen küzdő illegális párt egyik elismert vezetőjévé teszi.

Aztán a cári hatalom megdöntése után az Ohrana irataiból kiderül, hogy ez az ember már hosszú évek óta rendőrségi bűnségű. S a régi társak, akik még maguk sem hiszik, amit eszük kénytelen elfogadni – papírost adnak neki, írjon le mindent, ahogy volt...

GORKIJ: Meztelbasok

Fiatal korában Gorkij, mint sokat próbált „csavargó” járta Oroszországot. Alkalmi munkások, vagy csak előkelően kéregetők, szélhámosok, tolvajok, „volt emberek” a hősei legtöbb elbeszélésének. Egyik alkalommal három napig csavargott egy ilyen, hogy megtudja élete történetét; miként lett az előkelő selyemfiúból varjút-reggeliző, kiegyensúlyozott kőbőrő (A csavargó).

A kötetben található néhány további elbeszélés címe „Bosszú”, „Meztelbasok”, „A kékszemű asszony”, „A börtön”, „Bánat”, „A rjazanyi asszony” stb.

Ha az annotált művek kiállításáról való választásainak számát nézzük, láthatjuk, hogy Az áruló-t 17-szer választották, bár a példányok között akadt olyan is, amin új borítófédél volt, s ezért nem láttuk el annotációval. A 17 olvasó közül 8 munkás, 5 középiskolás, 3 nyugdíjas, 1 főiskolás volt. Itt említjük meg, hogy ezt a művet összesen 24-en olvasták. A Szerencsétlen Pável 14 kölcsönzője között 9 nő volt, közülük 5 nyugdíjas. A könyvet érdemes megjegyezni, mert könnyen el lehet beszélgetni róla az olvasóval, hogy a két szereplő közül melyik hibáztatható kapcsolatuk végzetessé válásáért. Például nyugdíjas olvasónk ezt mondta: „Vannak ilyenek az életben. Nemcsak a jó oldalát kell nézni az életnek, hanem a szomorút is. Abban, hogy a fiú megölte a lányt, először a lány a hibás, mert nem bírta hú maradni, de a fiú is, mert nem volt elég intelligens, hogy olyan lányt válasszon, aki tud szeretni és lemondani.” Adminisztrátor nőolvasonk Pável-t unalmasnak találta, akit ezért nem bírt volna elviselni egy életen át a női főszereplő. A Malvát tartalmazó elbeszélés-kötet sikerét elsősorban a TV filmnek köszönheti, itt az annotáció mellé még a női főszereplő filmbeli képét is elhelyeztük. A kiállításról legtöbbször elvitt könyv ezután a Meztelbasok című kötet: 4 ipari tanuló, 3 középiskolás és 3 munkás választotta. Az életrajzi trilógiát nem láttuk el annotációval, úgy tetszik ez iránt a könyv iránt a legnagyobb a spontán érdeklődés és a legkönnyebben ajánlható is. Az annotációk növelték meg a Felesleges ember és az Okurov városka forgalmát is.

Az annotált könyvek kölcsönzése gyakoriságának jelentőséget ad még az is, hogy éppen azok az olvasók választották szívesen a kiállításról, akiknél egyéni ajánlás során

kevés eredményt értünk el: elsősorban a munkások (46), középiskolások (16), tisztviselők (12). Ezek az olvasók tehát mégis élnek a közvetett ajánlás adta lehetőségekkel s nyilván jobban élnének a könyvtárosi tanácsadással is, ha az elmélyült, gondos irodalmi ismereteken, kölcsönzési tapasztalatokon nyugodnék.

4. A kölcsönzött Gorkij művek

Előző felmérésünk idején egy Gorkij művet 1,7-szer, most 3,7-szer kölcsönöztek fél év alatt. A szovjet művek forgalma 3,1 volt. Az elmaradást tehát, legalábbis a centenáriumi idején, sikerült behozni.

A két felmérés legtöbbször kölcsönzött műveinek listáját összehasonlítva azonban — igaz, hogy Az anya kölcsönzéseinek száma megnőtt, s a sokszor elvitt szovjet művek listáján jócskán előre lépne —, a 24-szer kölcsönzött Áruló még csak a 23-ik helyet foglalná el. Ez is mutatja, hogy nem mondhatjuk el egyértelműen, hogy Gorkij művei túlságosan népszerűek lettek volna a felmérés idején, ha a forgalmat aprólékos munkával sikerült is kicsit megemelni. A legtöbbet kölcsönzött művek élén azok a kötetek állnak, amikről annotáció készült. Összehasonlításképp mégis közöljük, hogy „A szerencsétlen Pável” 3 példányából az előző felmérés idején csak egy olvasó kölcsönzött. Az „Okurov városka” egyetlen példányát és „A mezítlábasok” két példányát egyetlen egyszer sem vitték el. Helyes lett volna még Gorkij legértékesebb műveit Az Artamonovok-at és a Klim Szamgin-t is népszerűsíteni. Annál is inkább, mert olvasatlanságuk valószínűleg nem általános jelenség, hiszen a könyvtárunknál jóval nagyobb 6-os számú könyvtárban fél év alatt legtöbbször Az Artamonovok-at (56), a Klim Szamgin-t (36) és Gorkij elbeszéléseit (35) kölcsönözték.¹⁰ Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a pesterzsébeti olvasók jóval kevesebb olvasási gyakorlattal rendelkeznek, mint a budai lakosok. Talán ez játszott közre abban is, hogy minden erőlködésünk ellenére olvasóink közül csak 4 jelentkezője akadt a Gorkij pályázatnak és ezekből végül csak 1 adta be a dolgozatot.

Adataink azt mutatják, hogy a könyvtárban csak egy példányban szereplő, de többször kölcsönzött művek (lásd táblázatot) példányai kiegészítésre szorulnak. Szükségesnek tarjuk még az elbeszélés-kötetek számának gyarapítását is. „Az anya” példányait 20-ra emeltük, látva, hogy a középiskolások általában akkor olvassák el csak, ha kötelező olvasmány, s ha nem találják bent, később már nem kölcsönzik.

Végezetül számot kell vetnünk azzal is, hogyan fogadták az olvasók az elvitt Gorkij műveket. Visszavételnél 77 esetben kaptunk erre választ. 66 olvasónak tetszett a mű, 9 esetben nem tetszett, ketten nem olvasták. Ezek a számok a kölcsönzött művek 27%-át érintik, ami — ha figyelembe vesszük, hogy az elvitt könyvet az esetek kb. 30%-ában nem az olvasója hozza vissza — akkor is kevés. Nem tartjuk jellemzőnek az 1–2 szavas interjúkonklúzióit sem. Például: „Tetszett a könyv? — Tetszett.” „Milyen volt a könyv? — Jó volt.” „Érdemes volt elolvasni a könyvet? — Érdemes.” — Számos esetben mondta az olvasó, hogy tetszett az elvitt Gorkij mű, de amikor azt kérdeztük, hogy lenne-e kedve még olvasni egyet, akkor nem-mel válaszolt. Talán jellemzőként egyik nőolvasónk szavait idézzük: „Szeretem Gorkij-t, olyan szomorú, mint maga az élet, valami vidámabbat kell olvasni. Szeretem a komoly irodalmat, de Gorkij valahogy keserves érzést hagy az emberben.” Kétségtelen, hogy ajánlásaink során az eddig legkevésbé olvasott műveket állítottuk előtérbe, holott több gondot kellett volna fordítanunk a nem annyira lehangoló, vigasztaló értékű művekre, mint pl. Az Artamonovok, az élet-rajzi trilógia, az elbeszélések ajánlására.

Úgy gondoljuk, hogy a közművelődési könyvtári munka eljövendő feladatai már nem az olvasói igények feltárása — ez már sokféle módon és sokféle könyvtárban megtörtént — hanem éppen e különféle vizsgálatok eredményei alapján megindított könyvtári nevelőmunka különféle lehetőségeinek, hatásainak elemzése. Vizsgálatunk is ilyen

akart lenni, talán ezért is részletes túlságosan, de úgy gondoljuk, nem néhány általános, a könyvtári munkában megfoghatatlan elvi feladatot szögeztünk le, hanem jónéhány, talán könnyen felhasználható gyakorlati tapasztalatot, aminek kísérleti jellegét egyáltalában nem tagadjuk.

Vizsgálódásunk annál is inkább alkalmi jellegű, mert egy méltatlanul keveset olvasott klasszikus író fél év alatt természetesen nem lehet megkedveltetni egy könyvtáron belül sem. Ez az egész magyar olvasási kultúra lassú átalakulásának lesz csak eredménye. Ám a megkedveltetés első fokozatait, ilyen és hasonló módszerekkel képzeljük el. Ahogy a szovjet szépirodalmat ajánló féléves akciónk után is emelkedett a szovjet szépirodalom forgalma, bízunk benne, hogy a féléves vizsgálat után Gorkij művei is tovább élnek könyvtárunkban, elsősorban az annotációk és a kitanult ajánlási lehetőségek révén.

Még egyszer szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy szükségesnek tartjuk, hogy a különféle módszertani tanácsadók, bibliográfiák sok vonatkozásban átalakuljanak, illetve elsődleges célul a népszerűsített írók, könyvek új olvasóinak megnyerését próbálják szem előtt tartani. Nem pedig irodalomtörténeti adatközléseket stb.-it tartalmazzanak, mert az ilyen kérdések általában közvetlenül jelentkeznek és a könyvtáros más forrásból könnyen meg is oldja, míg az előbbi esetben neki kellene szinte tudományos igényű didaktikai, metodológiai munkát végeznie a könyvtárakban található összes jelentős szerzőről és műveikről.

Arató Antal

Jegyzetek

1. Kardos László: Szovjet író – magyar olvasó. A Szovjetunió magyar szemmel. Bp. 1967, Kossuth K. 151 – 157 p.
2. Gulyás Pál: Népkönyvtári címjegyzék. 2. kiad. Bp. 1913.
3. Drescher Pál: Mit olvas a Fővárosi Könyvtár közművelődési fiókjainak közönsége? A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. IV. 1934. 35 – 72 p.
4. Dobos Piroska: A munkásolvasók irodalmi ízlése. Bp. 1964, FSZEK 64 p.
5. Gönczi Imre: Gorkij műveinek könyvtári olvasottsága. Könyvtáros, 1962, 11. sz. 642 – 644 p.
6. Dobos Piroska – H. Dr. Varsányi Livia: Mit olvas a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak közönsége. FSZEK Évkönyve. XII. 1964 – 1965. Bp. 1966, 136 – 171 p.
7. Arató Antal: A szovjet szépirodalom olvasásának elemzése a 27. sz. könyvtárban. Hogyan népszerűsítsük a szovjet szépirodalmat. Bp. 1968, FSZEK 1 – 61 p.
8. Arató Antal: Az állományellenőrzési ívek felhasználása az olvasáselemzésben. Könyvtáros, 1969, 2. sz. 95 – 96. p.
9. Arató Antal: Faliújság helyett könyvnépszerűsítő táblák. Könyvtáros, 1967. 9. sz. 540 – 541. p.
10. A szovjet szépirodalom és az olvasók a 6. sz. könyvtárban. Hogyan népszerűsítsük a szovjet szépirodalmat. Bp. FSZEK. 65 – 85. p. (Tapasztalataink 8. sz.)

Függelék

A LEGTÖBBBET OLVASOTT GORKIJ KÖNYVEK JEGYZÉKE

Mű címe	Olvasók száma	Példányszám
1. Az anya	51	12
2. Az áruló	24	5
3. Gyermekkorom. — Inaséveim. — Az én egyetemeim	23	6
4. Szerencsétlen Pável	22	4
5. Nyár. — Egy felesleges ember élete. — Orlov házaspár	18	4
6. Művei 6. Elbeszélések. — Az anya	14	3
7. Művei 3. Elbeszélések. — Malva	13	1
8. Művei 7. Egy felesleges ember élete. — Gyónás. — Nyár	12	3
9. Meztlábások	12	2
10. Az Artamonovok	10	3
11. Művei 8. Okurov városka. — Matvej Kozsemjakin élete	9	1
12. Foma Gorgyjejev	9	4
13. Vergődés	9	1
14. Amerikában	6	1
15. A kán meg a fia	6	2
16. Művei 2. Elbeszélések	5	1
17. Három ember. — Okurov városka	5	1
18. Mesék Itáliáról	4	1
19. Művei 1. Elbeszélések	4	1
20. Művei 12. Visszaemlékezések, elbeszélések	4	2
21. Konovalov	3	1
22. Színművek	3	1
23. Művei 4. Foma Gorgyjejev. — Hárman. — Elbeszélések	2	1
24. Művei 15–17. Klim Szamgin élete	2	3
25. Művei 20. Levelek	2	1
26. Művei 5. Színművek	1	1
27. Művei 9. Színművek. — Mesék	1	1
28. Művei 10. Orosz földön. — Orosz mesék. — Színművek	1	1
29. Művei 14. Visszaemlékezések, elbeszélés	1	1
30. Művei 14. 19. Cikkek. — Tanulmányok	1	1
31. Ember születik	0	1

ÁTLAGOSAN LEGTÖBBSZÖR OLVASOTT GORKIJ-KÖNYVEK

Mű címe	Egy mű példányát átlag olvasták	Példányszám
1. Művei 3. Elbeszélések. — Malva	13	1
2. Művei 8. Okurov városka. — Matvej Kozsemjakin élete	9	1
3. Vergődés	9	1
4. Amerikában	6	1
5. Meztlábaskok	6	2
6. Szerencsétlen Pável	6	4
7. Az áruló	5	5
8. Három ember. — Okurov városka.		
9. Művei 2. Elbeszélések	5	1
10. Művei 6. Elbeszélések. — Az anya	5	3
11. Nyár. — Egy felesleges ember élete	5	4
12. Az anya	4	12
13. Művei 7. Egy felesleges ember élete. — Gyónás. — Nyár	4	3
14. Gyermekkorom. — Inaséveim. — Az én egyetemeim	4	6
15. Mesék Itáliáról	4	1
16. Művei 1. Elbeszélések	4	1
17. Az Artamonovok	3	3
18. A kán meg a fia	3	2
19. Konovalov	3	1
20. Színművek	3	1
21. Foma Gorgyjejev	2	4
22. Művei 4. Foma Gorgyjejev. — Hárman. — Elbeszélések	2	1
23. Művei 12. Visszaemlékezések, elbeszélések	2	1
24. Művei 20. Levelek	2	1
25. Művei 5. Színművek	1	1
26. Művei 9. Színművek. — Mesék Itáliáról. — Elbeszélések	1	1
27. Művei 10. Orosz földön. — Orosz mesék. — Színművek	1	1
28. Művei 14. Visszaemlékezések, elbeszélések	1	1
29. Művei 15–17. Klim Szamgin élete	1	3
30. Művei 18–19. Cikkek, tanulmányok	1	1
31. Ember születik	0	1

A GORKIJ-KÖNYVEKET OLVASÓK MEGOSZLÁSA

	Munkás	Ipari tanuló	Háztartás- beli	Közép- iskolás	Nyugdíjas	Egyéb	Összesen	
Férfiak								
15-18	3	5		26			34	
19-26	10					4	14	
27-39	15					2	17	
40-59	3				1	4	8	
60-					19	2	21	
Együtt	31	5			20	12	94	47,5%
Nők								
15-18	2	6		28		3	39	
19-26	5		2			9	16	
27-39	5		2			6	13	
40-59	3		3		5	6	17	
60-	4		3		20	2	29	
Együtt	19	6	10	28	25	26	114	52,4%
Összesen	50	11	10	54	45	38	208	
%-ban	24	5,2	4,8	24,9	21,6	18,3	100%	
Az összes beiratkozott olvasó megoszlása								
	691	174	111	617	501	706	2800	
%-ban	24,6	6,2	3,9	22	17,8	25,2	100	

A GORKIJ KÖNYVEK OLVASÓINAK ARÁNYA

	Gorkijt olvasók			Összes beiratkozó	
15-18	73	35 %	50,4%	837	29,8%
19-26	30	14,4%		579	20,6%
27-39	30	14,4%		1384	49,4%
40-59	25	12 %			
60-	50	24 %			
Összesen	208	100%		2800	100%

AZ AJÁNLÁS ÉS KIÁLLÍTÁS ÚTJÁN KÖLCSÖNZŐK MEGOSZLÁSA

	Férfi	Nő	Munk.	Ip. tan.	Ped.	Ért.	Tisztv.	Alk.	Htb.	Főisk.	Közép- isk.	Nyugd.	Össze- sen
Ajánlás	21	32	11	3	—	—	4	5	6	—	8	16	53
Kiállítás	84	34	46	5	1	1	12	8	4	1	16	24	118
Együtt	105	66	57	8	1	1	16	13	10	1	24	40	171

AZ ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK SZAKOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI KERÜLETI KÖNYVTÁRAINKBAN

Az állományfeltárás eszközeinek legfontosabbjai a katalógusok, amelyek egyben az olvasók önállóságra nevelésének eszközei is. Nyilvánvaló, hogy a szabadpolcos rendszer mellett is feltétlenül szükség van katalógusok kiépítésére.

Mind a szakkatalógus összeállításában, mind a könyvanyagban a szabadpolcon történő elhelyezése rendjében döntő szerepet tölt be az ismeretterjesztő irodalom helyes könyvtári osztályozása, a szak- és raktári jelzetek megalkotása. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában is speciális feladatot képvisel ez a munka, amelyről az alábbiakban mutatunk képet.

1. A szakozás problémái és kiigazításuk

Ismeretes, hogy kerületi könyvtárainkban — mint minden hazai közművelődési könyvtárban a szakkatalógus besorolási rendjét az ETO számok sorrendje határozza meg. Célja a könyvek sokoldalú tartalmi feltárása és igen nagy a nevelő ereje, mert összefüggéseiben tárja fel a tudomány eredményeit, logikus gondolkodásra készítet. Mivel a kerületi könyvtárhálózatban központilag feldolgozott, nyomtatott katalógus-cédulák alapján szerkesztik a szakkatalógust, a könyvtárosra az a feladat hárul csupán, hogy a készen kapott szakjelzeteket saját katalógusába besorolja. Ezt a munkát azonban semmiképpen sem szabad mechanikus folyamatnak tekinteni, mert *az adaptációnak feltétlenül alkalmazkodnia kell az egyes könyvtárak helyi sajátosságaihoz*, a speciális olvasói igényekhez és termékszervezőleg a könyvállomány nagyságához. Mivel a központi feldolgozás egységes adottságainál fogva ugyanolyan típusú cédulát kap a megyei könyvtár, a fővárosi kerületi és a községi könyvtár is, világos, hogy a szakjelzet megfelelő kialakítását a felhasználó könyvtárosnak kell elvégeznie.

A problémák főképpen a szakkatalógus szerkesztésénél jelentkeznek. Sokszor maguk az olvasószolgálatot végző könyvtárosok sem ismerik ki magukat eléggé a szakkatalógus szerkezetében. Foglalkozni kell olyan kérdésekkel, mint: *a)* egy-egy szakcsoporton belül milyen legyen a bontás mértéke és *b)* szakcsoportonként milyen alosztásokat alkalmazunk. A kész szakjelzeteket egy-egy könyvtárnak csak oly mértékig kell felhasználnia, amennyire ez az adott könyvtáron belül szükséges.

Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni a könyvállomány növekedését, az egyes tudományágak differenciálódását és a várható keresési szempontokat, például aktuális kérdések irodalmának feltárását. Az ETO szerkezetében néhány éve véghezvitt hivataltos módosítás sok gondot okozott a könyvtárosoknak, bár a 4-es és 8-as szakcsoportok összevonása nagyban csökkentette az ETO hátrányait. Ha nem vesszük figyelembe a módosításokat, elszakadunk a hazai gyakorlattól, az új kiadású ETO-jelzetektől, az 1967. január óta már új szakjelzetekkel ellátott nyomtatott katalógus-cédulák megfelelő alkal-

mazásától. A módosítások bevezetése azonban egyúttal a régi jelzetek visszamenőleges kijavításának kötelezettségét is jelenti.

Mint említettük más-más a szükséges szakozási mélység az egyes könyvtártípusokban, sőt még a kerületi könyvtárak között is van e téren különbség. Az egyes állománytestek nagyságától függ egy-egy szakcsoport további bontásának szükségessége. Így a műszaki részlegekben az 5-ös és 6-os főosztály bizonyos csoportjait a legrészletesebb szakjelzetekkel látják el. Ha viszont a nyomtatott katalógus-cédulán alkalmazott szakjelzet a helyi viszonyokhoz képest túlságosan részletesnek bizonyul, nem szabad figyelembe venni a teljes szakjelzetet. Így például a kisebb kerületi könyvtárakban a kulturális politikával foglalkozó művek cédulái a 008 jelzetű osztólap mögött sorakoznak, nem használják fel a teljes szakjelzetet, a 008[32]-öt. Másik példa: különböző módon alkalmazzák Magyarország földrajzi alosztásának jelölését a párttörténeti, szociográfiai, útleírási, honismereti irodalom anyagánál. Vagy: a 82-es (irodalomtudomány) osztály felbontása az egyes irodalmi műfajok szerint csupán nagy állománnyal rendelkező könyvtárak esetében szükségszerű.

A nyomtatott katalóguscédulák szakjelzetelése túlságosan általános, így egyik könyvtártípusnak sem „testére szabott”, tehát minden könyvtárban és így a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában is – a helyi szükségletnek megfelelő egységes szakozási szempontokat kell kialakítani. Erről fentiekben már volt szó. Ez a munkafolyamat rengeteg problémát vet fel tevékenységünkben, de ezenkívül még más okokból is jelentkeznek átszakozási feladatok: így a következtetlenül, ellentmondásosan beszakozott céduláknál.

A kollektor által kiadott katalóguscédulákon előforduló hibás jelzetalkotásoknak néhány típusát szeretnénk ezúttal megemlíteni.

Sok bizonytalanság tapasztalható például az életrajzi művek beszakozása körül. Elvileg a nem tudományos igényű életrajzi művek szépirodalmi besorolást kapnak, de a gyakorlatban ez nem mindig valósul meg. A kollektori cédulákon jónéhány éve már nem szerepel a 920-as „életrajz” raktári jelzet és a katalóguscédula szakjelzetei között a 92-es szakcsoportot csak utolsónak tüntetik fel (névalosztással). Ez az eset fordul elő általában a történelmi regényeknél, ahol a címleírásban a műfaj megjelölése már általában megszabja a szakozás mikéntjét. Jó példák erre a „Nagy emberek élete” sorozat kötetei. Helyénvalónak tűnnék, hogy a sok ismeretterjesztő elemet magukba foglaló életrajzok közül a művészeké a 7-es főosztályba, az íróké a 8-as főosztályba, a jelenkori politikusoké, munkásmozgalmi vezetőké a 3-as szakcsoportba, a történelmi személyiségeké a 9-es főosztályba legyen sorolható és így tovább. A hivatalos szakozók elismerik az igény jogosságát, de következetes állásfoglalást mégsem tudnak kialakítani. A hibalehetőségeket a legtöbb esetben már csak azért sem lehet kiküszöbölni, mert az OSZK szakozói, – a nyomtatott katalóguscédulák készítői – természetesen nem helyezkedhetnek egyedül a közművelődési könyvtárak álláspontjára.

Lássunk ezek után a fentiek illusztrálására néhány példát. 1968. decemberében jelent meg Jean Renoir: Apám, Renoir című kötete, amelyről az Új Könyvek recenzense megállapítja, hogy a mű jellege rokonítható Bernáth Aurél: Kor és pálya című önéletrajzi tetralógiájával. Már most Bernáth Aurélnak éppen ezt a művét nemrégiben hivatalosan is átsorolták a szépirodalomból a 75-ös szakcsoportba. A Renoir-könyv mégis a szépirodalomban maradt. Az ugyancsak friss megjelenésű Hartwig: Apollinaire-ről szóló könyve is inkább a 840-es szakcsoportba kívánczónék a szépirodalom helyett. Centkiewicz: Nansen útja és Amundsen útja című kötetei, amelyek a Táncsics Kiadó Útikalandok sorozata keretében jelentek meg, teljesen hasonlóak az előző kötetekhez, mégsem kapták meg a 910-es földrajzi raktári jelzetet, hanem bekerültek a szépirodalom csoportjába. Természetesen nem könnyű határvonalat húzni az életrajzi regény, a regényes életrajz, az életrajz, a visszaemlékezések műfajai között. Mégis tekintettel kellene lenni az olvasószolgálatot végző gyakorló közművelődési könyvtárosok érveire, szempontjaira, akiknek legfőbb törekvésük az olvasói igények maradéktalan kielégítése.

Az „Európai antológia” című sorozat köteteit a szépirodalom helyett ugyancsak sokkal ésszerűbb lenne az ismeretterjesztő irodalom megfelelő szakcsoportjaiba besorolni, hiszen itt elsősorban kultúrtörténeti, ezen belül régészeti, művészeti kötetek jelennek meg. Ez a megállapítás vonatkozik néhány nem e sorozatba tartozó, de hasonló jellegű mű téves beszakozására is. Pl. Szepessy Tibor: *A régi Róma napjai*, Ritoók Zsigmond: *Színház és stadion*, Kulin Katalin: *Utazás a régi Angliában*, s a legújabbak közül Maróti Egon: *Rab-szolgák az ókori Rómában*. Ezeket a Tankönyvkiadó gondozásában megjelent, magyar és világirodalmi szöveggyűjteményeket, a szakozók kizárólag szépirodalmi szemelvényeknek fogják fel. Itt ellentmondás áll fenn a kötetek tényleges tartalma és a felhasználás célja között, hiszen az írók életrajzi adataival, értékelésével, és más magyarázatokkal ellátott köteteket elsősorban a középiskolás és egyetemi diákság forgatja nélkülözhetetlen segédkönyvként és tananyagként; semmiképpen sem adható tehát oda egy szórakoztató szépirodalmi műre vágyódó olvasónak, tipográfiai elrendezése és formátuma miatt sem.

Az utóbbi években szinte elárasztották a könyvpiacot a különböző memoárok és munkásmozgalmi visszaemlékezések, külföldi és magyar szerzőktől egyaránt. Műfajilag határesetet alkotnak és íróik eltérő életpályája miatt oly különböző jellegűek, hogy nem könnyű könyvtárosi szempontból osztályozni. Mivel nem hivatásos írók tollából kerültek ki, akik nem kezelik a nyelvet művészi kifejező eszközként és nem elsősorban a művészi értékre törekvés a céljuk, megítélésünk szerint az ismeretterjesztő irodalom különböző csoportjaiban lenne a helyük. A nyomtatott katalóguscédulákon mégis szinte egyöntetűen szépirodalmi besorolást nyertek. Pl. a munkásmozgalom köréből: Ibarruri, Dolores: *Az egyetlen út*, s az újabbak közül Bihari Mihály: *Egy gyorsíró feljegyzései*, Jász Dezső: *Tanácsmagyarországtól a Pireneusokig*; a külpolitika tárgyköréből: Majszkij: *Utazás a múltba és Háborús emlékeim*. Egy szovjet követ visszaemlékezései. Fokin, a világhírű orosz tánc-koreográfus és tanár *Az ár ellen* címmel megjelent munkájában olyan táncelméleti és pedagógiai kérdésekről ír, hogy a könyvnek feltétlenül a 792-es szakcsoportban lenne a helye. Sok irodalomtörténész tollából olvashatunk írói portrékat, kis tanulmányokat kortárs és klasszikus írókról esszé stílusban, amelyeket adatközlő és sokszor hézagpótló jellegük miatt főleg a tanulói ifjúság, elsősorban az érettségizők, vagy a szigorlatozók forgatnak haszonnal. E könyveket a 8-as főosztályba kellene sorolni és nem a szépirodalomba. Így olyan olvasó viszi el, aki csalódottan hozza vissza, s ez idő alatt a rászoruló nem tud gyors tájékoztatást kapni. Példák: Fenyő István: *Két évtized. Tanulmányok és kritikák*, Szerb Antal: *A varázsló eltört pálcaját*, Thomas Mann: *Válogatott tanulmányok* (2. kiadását sorolták szépirodalomba). Bacon, Platon, Bergson újabb megjelent kötetei az Új Könyvek recenziói értelmében a bölcséleti irodalom körébe tartoznak, mégis a gondolatközlés esszéjellege miatt szépirodalmi jelzetet kaptak. Pedig, akit tanulmányaitól függetlenül érdekel a filozófia, a 100-as szakcsoportban fog böngészni és nem a szépirodalmi állomány rengetegében kutat majd filozófikus, elmélkedő jellegű könyvek után.

Hasonló tárgykörű művek körében igen sok eltérő jelzetelési gyakorlatot tapasztalunk. Pl. Román József könyvei esetében. A Mondák, eposzok, legendák című könyv a 8-as szakcsoportban van; az Eposzok könyve — a szépirodalomban; a Mitoszok könyve a 29-es szakcsoportban. A Regék és mondák című sorozat keretében 1964-ben megjelent Dobrovits Aladár — Kákossy László — Komoróczy Géza: *Bábel tornya* című műve a szépirodalomba került; Dömötör Tekla: *Germán, kelta regék és mondák* címen 1965-ben megjelent válogatása a néprajz szakcsoportjába. A „Delfin könyvek” sorozatban 1966-ban megjelent Véber Károly: *A néma völgyben* című válogatása, vadászírók elbeszélései alcímmel, szépirodalmi besorolással. 1967-ben mintegy folytatásként megjelentették Véber Károly: *Ébred a dzsungel* című összeállítását, ugyancsak vadászírók elbeszélései műfaj megjelöléssel. E mű már 910.4-es szakjelzetet kapott. Sajnos szokszor tapasztalhatjuk, hogy ugyanazon mű többszöri kiadás esetén eltérő szakjelzetet nyer. Benedek István: *Bolond világ* című tanulmánykötete 1967-ben a 82-es szakcsoportba került, az 1969-es 2. kiadás már teljesen indokolatlanul a 61-es szakjelzetet kapta elsőnek (amely természetesen

a raktári jelzet megváltoztatását is maga után vonja). Albert Zsuzsa – Vargha Kálmán: Miért szép című verselemzéseket tartalmazó kötete eddig három kiadásban jelent meg, az első két kiadás helyesen a 894.511-es szakcsoportba sorolja a könyvet, a 3. kiadás érthetetlen módon már szépirodalmi jelzetet ad a kötetnek. – Gyurkó László: Lenin, október című életrajza esszéjellegénél fogva 1967 őszén a szépirodalomba került, a 2. kiadás 1968 nyarán már a Szovjetunió története tárgykörébe sorolta.

E példák nyomán arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a könyvtári osztályozás sok esetben nem egyértelmű döntésre készítheti a szakozót. Mentségükre fel lehet hozni, hogy új témaköröknél még nem alakul ki azonnal, hogy mely szakcsoportba kerüljön a mű elsősorban. A természettudományok és a technika fejlődésével párhuzamosan elsősorban ezek a szakcsoportok bővülnek szinte szünet nélkül. Jánossy Lajos: Kozmikus sugárzás című könyve 1954-ben 523-as szakjelzetet kapott, a 2. átdolgozott kiadás 1963-ban már elsősorban 537-be került. Sokszor kiderül, hogy egy-egy mű első kiadásának túlságosan egyszerű szakszámot adtak: pl. az SOS segélyjel az ETO táblázatok bővítésében már konkrét szakszámmal szerepel: 910.4 : 656 = hajótörés. – Ha egy mű tárgykörénél fogva több szakcsoportba is besorolható, a könyvtáros problémája, hogy a katalóguscédulán elsősorban az általános, vagy a konkrét fogalom alatt szerepeljen. Így a magyar parasztmozgalom értelmezhető: 1/323.3 (osztály), 2/943.9 (történelem). Általában nem lehet az egyes könyv alapján ítélni. Le kell szögezni bizonyos elveket, ezeket általánosítani kell, s következetesnek maradni, még akkor is, ha egyes művekhez nem is vág pontosan. Pl. a Világtörténet című több kötetes mű mindegyik kötete a 930.9-es szakjelzetet kapja az egység kedvéért, még az első kötet is, amely az ókort tárgyalja és csak 2. szakjelzete lehet a 931-es szakszám. – A kibernetika elmélete: 007; a kérdés matematikai oldala: 51; hírközlés: 621.391; számológépek: 681.

2. A szakozás alapján történő szabadpolcos elhelyezés

A FSZEK Kerületi Könyvtárak Osztálya feladatának tekinti a szakozás következtetésének biztosítását és e célból kéthetenként írásbeli katalógusszerkesztési tájékoztatást ad a hálózat részére az Új Könyvek állománygyarapítási tanácsadó kéziratossági példányának figyelembevételével. Az Új Könyvek maga is közöl ugyan katalógizálási tájékoztatást, de a fent említett példák alapján ezek nem mindig felelnek meg a kerületi könyvtárak feldolgozási gyakorlatának. Éppen ezért szükséges a kiigazításokat eszközölni. Az előbbieken leírt problematikus eseteket igyekszünk megnyugtató módon a helyükre tenni. Elsősorban a többes kiadásoknál és a részletekben megjelenő műveknél lényeges az egységes besorolás megvalósítása. Javaslatokat teszünk – a kötelezően előírt melléklapoktól függetlenül – egyéb melléklapok elhelyezésére is, amelyek csak nagyobb állománnyal rendelkező könyvtárakban szükségesek. A műszaki tárgyszókatalógusok tárgyszavazására vonatkozólag is megteesszük javaslatainkat, amelyek eltérnek az Új Könyvekben közöltektől, mert számunkra a műszaki részlegek tárgyszókatalógusainak tárgyszavai az irányadók.

Az ismeretterjesztő irodalom osztályozásának sok nehézségét, az ellentmondásokat kerületi könyvtárainkban a szakrendi betűjeles raktározási rend, a könyvek jól értelmezett raktári jelzete oldhatja fel. A könyvtári raktározási táblázatok szerint – megfelelő hely esetén – 10–15 000 kötet könyv között is eligazodhatunk, ha azokat – függetlenül nagyságuktól – az úgynevezett szakrendi betűjelek segítségével csoportosítjuk tartalmi, tárgyi elemeik alapján. A rendszer felépítése az ETO sorrendjét követi, egyszerűsített változatban. Az elhelyezés természetesen lineáris, minden műnek csak egy helye lehet. Nagy állomány jól tagolt szakkatalógust kíván, ami az anyagot analitikusabban tárja fel: egy mű több helyre szakozható, de elhelyezése a raktári táblázatok előírása szerint alakul. Ezeket a nyilvánvaló tényeket azért kellett hangsúlyoznunk, hogy felmérjük a fontosságát

a továbbiak szempontjából. A nyomtatott katalóguscédulákra kerülő raktári jelzet megállapítása ezek szerint mérlegelő döntés alapján kell, hogy létrejöjjön.

Itt jelentkezik a közművelődési könyvtárak számára történő szakozás fogas kérdése is. Mivel egy-egy műnek különféle vonatkozásai miatt több szakcsoportban is helye lehetne, – sokszor egymástól távolosó szakcsoportokban is, egyáltalán nem közömbös, hogy melyik szakjelzet lesz az első, hiszen a raktári jelzetet ennek alapján állapítják meg. Ismeretes, hogy a raktári szakjelek táblázatai és az ETO táblázatok – az első 3 számjegyet tekintve – nagyjából megegyeznek és ez a tény előnyt jelent könyvtárainknak a raktári elhelyezés és a polcokon, a katalógusokban történő egyidejű eligazodás terén. Most gondoljunk vissza a fent említett sok következtetlen szakozási eljárásra, mennyi bizonytalanságot okoz a könyv elhelyezésében s fellelhetőségében a nem helytálló raktári jelzet, vagy egy-egy mű többszöri kiadása esetén a kétféle szakozás során alkalmazott kétféle raktári jelzet. Gondatlanság esetén ilyenkor ugyanazon mű két példánya esetleg különböző szakcsoportokban lesz csak megtalálható.

Ide tartozik még az a több könyvtárban meghonosított gyakorlat, hogy a szabadpolcon az életrajzi művek csoportjába (920-as szakcsoport) nemcsak a szorosan odatartozó könyveket helyezik el, hanem kiemelik az egyéb szakcsoportokból is (zene, képzőművészet) az olvasmányosabb irodalmat. Itt problémát jelentett az, hogy azok a szakcsoportok, amelyekből kiemelték ezeket a köteteket, kissé elszürkülnek. Ez a kérdés még ma sem megoldott, a két szemlélet könyvtáros képviselői szinte húzzák-vonják ezeket a könyveket az általuk elvetett álláspont rovására. Az életrajzok egyébként nem a szokásos szerzői betűrendben sorakoznak, hanem aszerint, hogy a könyvek kiről szólnak. Könnyű a besorolás az olyan könyveknél, amelyeknek a címe megmondja: kiről szól. Nehezebb a helyzet azokban az esetekben, amikor csak a könyv címlapjáról, vagy csak a tartalmából tudhatjuk meg, hogy kiről szól, miért is van az adott betűhöz beosztva. Így kialakítva már hasznos a polc sor, segítségére van könyvtárosnak és olvasónak egyaránt, ha híres személyiségekről olvasni, tudni akar.

Természetesen bizonyos esetekben az olvasószolgálat érdekében a raktári jelzeteket sem kezelhetjük mereven. Például a szabadpolcon az 540-es szakcsoportban megtalálhatók a 660-as szakcsoport egyes kötetei is, amelyekben erős az összefüggés a kémia és a vegyipari alkalmazás között. Így a vegyipari technológia, vegyiüzemi szabályozás technika, szerves kémiai technológia. A 621.38-as elektronika szakban több 537-es mű is megtalálható. Pl. Lányi: Elektrotechnika című kötete mindkét szakcsoportban fellelhető.

Az egyazon tárgykör irodalmát felölelő sorozatok egyes kötetit is hasonló elgondolás alapján emelik ki és tárolják egy helyen. Pl. a matematikai témájú Bolyai könyvek, Technológia, Kis technikus könyvtár, Medicina sorozatok, stb. Ezek a sorozatok nagyon népszerűek, sokszor magát a sorozatot keresik az olvasók, mert elolvastak belőle egy kötetet, amely tetszett és szeretnék a sorozat többi kötetit is megismerni. Helykihasználás céljából is tanácsos együtt tartani az azonos formátumú könyveket és állományvédelmi szempontból is helyes berakni a brosúratartó dobozokba a kisalakú sorozatokat, nehogy elkallódjanak, vagy elsikkadjanak az átlagos méretű könyvek özönében.

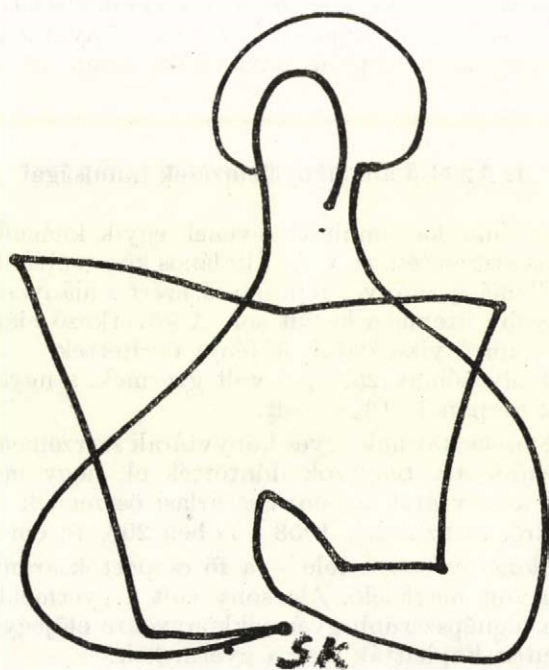
Természetesen az ETO-módosításokat a raktári jelzetek kialakításánál is figyelembe kell vennünk. A változások következményeként máris tapasztalható az eltérés egyes szakokba tartozó kiadványok raktári szakjele és az első szakjelzet között, melyek eddig tartalmi és formai szempontból lényegében megegyeztek egymással. Pl. az ETO-ban megszűntek a szám és betűkombinációs jelzetek (3K, 3KP, 3KSZM, stb.) és a 4-es főosztály tartalmilag átkerült a 8-as főosztály élére. A szakcsoport táblázatban mégis változatlanul megmaradtak a 300 K és a 400-as raktári jelzetek. A raktári jelzetek átírása ugyanis nagy megterhelést jelentene a könyvtárosoknak, a cél az, hogy a raktári szakjelek terén ne történjék gyakran változás.

A raktári szakjelek táblázata az új, átdolgozott kiadás alapján bővült néhány új szakcsoportszámmal, mert bizonyos állománytestek felduzzadása a könyvkiadás jóvoltá-

ból ezt szükségessé tette. Nagyobb állományú könyvtárainkban tehát az új raktári szakjelek segítségével több, kisebb szakcsoportot lehet kialakítani. Az állomány összetételétől függően nagyobb könyvtáraink egyes szakcsoportokban 3 számjegynél több számjegyből álló raktári jelzeteket is alkalmaznak, amelyeket egyénileg jelölnek meg, mert a központi feldolgozás ilyen eseteket már nem vehet figyelembe. Főként a műszaki részlegekben találkozunk 5–6 számjegyig felbontott raktári jelzetekkel, pl. 621.38 elektronika vagy 629.113 gépkocsi. Sok helyen a sportkönyvek tömegében való könnyebb eligazodás céljából használják a bontottabb raktári jelzeteket, pl. 796.5 természetjárás. — Ahol a bontásokra szükség van, természetesen a régi, összefoglaló jellegű csoportokat szét kell választani, az anyagot át kell jelzetelni és az új csoportokat új feliratokkal ellátni. A következetesség ezen a területen is nagyon fontos, egy-egy további bontásra ítélt szakcsoportot teljes egészében (könyvekkel, könyvkártyákkal, raktárlapokkal s az összes hozzátartozó katalóguscédula együttesével) kell átjelzetelni.

Mindez a könyvtári tevékenységnek lényegében gyakorlati vonatkozású területe. Mégis e munka jelentősége és mennyisége megköveteli azt, hogy elméleti síkon is megközelítsük, tisztázzuk a megoldandó problémákat és az érdekelt szervek figyelmét felhívjuk azokra.

H. Drechsler Ágnes

A GYERMEKKÖNYVÁLLOMÁNY ALAKULÁSA EGY ÉVTIZED ALATT

A gyermekkönyvtári munka további színvonalának emelése érdekében elemezni kell a munka egyes területeit bizonyos időszakokban. Számba kell vennünk, hogy jók-e az eddigi módszerek, vagy új erőforrások és más hasznosabb módszerek alkalmazása válik szükségessé.

Ez alkalommal a gyermekkönyvállomány alakulását vizsgáljuk tíz év (1958–1968) távlatában, tizenegy könyvtárban végzett állományelemzés alapján. Megvizsgáljuk a gyermekkönyvállomány és az olvasók létszáma közti összefüggést, az iskoláskorú lakosság és a könyvtárban olvasók arányszámának kapcsolatát, az egy olvasóra jutó gyermekkönyvek számának alakulását.

Elemezzük a gyermekkönyvállomány fő csoportjainak alakulását és arányainak fejlődését. Ezen belül a szép- és ismeretterjesztő irodalom arányát a tíz év alatt.

A vizsgálódás tapasztalatai alapján felvázoljuk mind az eredményeket, mind az újabb tennivalókat.

I. Az első állományelemzések tanulságai

A gyermekkönyvtári munka elmúlt tíz évének egyik kiemelkedő eredménye a korszerű könyvállomány megteremtése volt. Az általános könyvtárfejlesztésen belül viszonylag elmaradt a könyvállomány arányos fejlesztése, ezért a hiányosságok felszámolására az elmúlt tíz év alatt nagyobb ütemben került sor. A következő hiányosságokat kellett felszámolni, melyekre az elemző vizsgálatok is fényt derítettek:

1958-ban a hálózat olvasóinak 25,2%-a volt gyermek, s ugyanakkor gyermekkönyv a hálózati állománynak csupán 15,1%-a volt.

Aránytalanságokat tapasztaltunk egyes könyvtárak szerzeményezésében, főleg vegyes könyvtáraknál, ahol szubjektív tényezők döntöttek el, hogy mennyi gyermekkönyvet vásárolnak. 1957-ben a könyvtárak a könyvvásárlási összegnek csak 14–15%-át fordították gyermekkönyvekre, ez az arány 1958–59-ben 20%-ra emelkedett.

A gyermekkönyvállomány összetétele – a fő csoportok aránya – (szép- és ismeretterjesztő könyvek) sem volt megfelelő. Alacsony volt a gyermekkönyvek példányszáma is, átlagosan 3. Ezért a legnépszerűbb gyermekkönyvekre előjegyzéseket kellett felvenni s csak többszöri kérés után kaphatták meg a gyermekek.

1963-tól az állományfejlesztés egyre tervszerűbbé és központilag irányítottá vált. Szükséges volt a gyermekolvasók számához és a forgalomhoz igazodó könyvbeszerzési keret megállapítása, amely 1959. január 1-től már 25–27%-ra növekedett.

Az 1 olvasóra jutó kötetek számának a növelése is feladattá vált. 1963-ban 6,7 és 1968-ban 7,9 az 1 olvasóra jutó kötetek száma.

Az állományfejlesztésről 1967-ben szakmai vita folyt,¹ amelyen számot adtunk a gyermekkönyvállomány mind mennyiségi, mind minőségi fejlődéséről. Ezt követően a könyvtárak megvizsgálták könyvállományukat és tudatos fejlesztéssel javították az egyes csoportok arányait, főleg társadalomtudományi, vallástörténeti, munkásmozgalmi és történelmi művekkel. Mivel a gyermekeknek kevés ilyen tárgyú művet adnak ki, a felnőttek könyvanyagából választottunk ki megfelelő könyveket.

A szabadpolcra való áttérés a könyvállomány szélesebb, bővebb választékát tette szükségessé. Sajátos témacsoportok alakultak. E témacsoportok tervszerű, arányos fejlesztése megkívánja az arányok számszerű nyilvántartását, ellenőrzését. Szabadpolcos könyvtárakban az egyenletes kihasználtságot kívántuk meg. Ezt biztosította tudniillik a könyvek szabadpolcon való elhelyezése. Itt 19 féle témacsoportra kellett felosztani az állományt.

Megtörtént a gyermekkönyvállomány csoportos leltárkönyvben való nyilvántartása és folyamatos vezetése, mivel ez eddig egyetlen adatot jelentett csak a felnőtt könyvtár csoportos leltárkönyvében „Gyermek- és ifjúsági irodalom” címen. Így azt sem tudhattuk, hogy mennyi ebből az ismeretterjesztő irodalom. A további tájékozódás céljából törekedni kellett a részletesebb nyilvántartásra, az állománytest teljesebb, részletesebb feltárására. 1962-től már általánossá vált a gyermekkönyvtári 19 csoportos leltárkönyv használata. A napra kész adatok segítségével figyelemmel kísérhettük az egyes állománycsoportok arányait. A csoportos leltárkönyv nem adminisztratív tevékenységet jelentett a könyvtáraknak, hanem az olvasószolgálati munka fontos segédeszköze lett. Az olvasótermi könyvállomány alapjait az 1946-ben megjelenő „Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban”² c. címjegyzék vetette meg. Ennek segítségével tervszerűbb, egységesebb lett a fejlesztése. 1958-ban a gyermekrészlegekben 20–200 kötetet jelentett a kézikönyvtári állomány, mely 1968-ra az önálló gyermekkönyvtárakban 600–800, a részlegekben 150–500 kötetre emelkedett. A kézikönyvtár fejlesztésével szakmai vita keretében és 1964-ben országos értekezleten foglalkoztunk és megvitattuk az ezzel kapcsolatos problémákat. Azonban szükséges még a további összetétel és kihasználtság vizsgálata. A gyermekek kézikönyvtárának felállításával egyidőben a „könyvtárosok kézikönyvtárát” is megalapoztuk. A korszerű olvasószolgálati munka szükségessé tette mindkét kézikönyvtárat.

1961-től az önálló gyermekkönyvtárak létrejötte is sürgette mind a fenti hiányosságok gyorsított felszámolását, mind a születő új kezdeményezések alkalmazását, további fejlesztését.

A „Válogatás a felnőttek irodalmából” c. állománycsoport kialakítása és tervszerű fejlesztése is szükségessé vált, hogy megkönnyítsük az átmenetet a gyermekkönyvtárból a felnőttek könyvtárába. Ezért a még gyermekkönyvtárba járó serdülő gyermekek számára is szerzeményezünk főleg klasszikus és a mai életünket ábrázoló, felnőtteknek kiadott műveket.

Állományelemzési módszerek kialakítására és folyamatos végzésére volt szükség a gyermekkönyvtárakban, mivel az állomány alakulására, egyes csoportok arányaira, a fejlesztés irányvonalának kialakítására elemző vizsgálatokkal került sor. 1958-ban 14 könyvtár végzett állományelemzést. E munkát központilag megadott útmutató segítségével egységesen végezték a könyvtárak. Ezt a módszert azóta továbbfejlesztettük.

A gyermekkönyvállomány problémáival több tanulmányban, cikkben foglalkoztak pl. Bikácsi Lászlóné: Gyermekkönyvtáraink néhány problémája – A könyvállomány és az

¹ A könyvállomány alakulása és fejlődésének problémái hálózatunkban. 1967. (Vázlat és táblázatok a szakmai vitához.) = Kerületi Könyvtárak Osztálya irattára.

² BIKÁCSI Lászlóné: Kézikönyvtár a gyermekkönyvtárakban. Bp. 1964. OSZK, Könyvtudományi és Módszertani Központ. 54 l.

olvasólétszám összefüggése — Főv. Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve VII. 1958–1959., a Magyar Könyvszemlében közölt állományelemzésekről szóló tanulmánya.³ A szerzett tapasztalatok birtokában vizsgáljuk meg ismét a gyermekkönyvállományt.

II. A gyermeklakosság könyvellátása és a könyvtári olvasók száma közti kapcsolat

A gyermekolvasók számának alakulásában jelentős tényező a könyvállomány nagysága és rendszeres fejlesztése. 1958–59-ben a 25,2%-nyi gyermekolvasó évi könyvgyarapodása 20% körüli volt. Szükséges megvizsgálni azokat a tényezőket, melyek befolyásolják a könyvállomány és az olvasók kapcsolatát. Először az iskoláskorú lakosok arányát kell számba vennünk, majd azok könyvvél való ellátottságát elemeznünk. A fenti arányból, a tízéves időszakból három jelentős évet kiragadva, a következő képet kapjuk:

Év	Ált. iskolás korú lakosok	Könyvtári olvasók	Könyvállomány	1 olv.-ra jutó kötet	Kötet forgalom
1958	185 667	29 096	128 064	4,3	734 547
1963	214 943	47 517	252 839	5,3	1 480 048
1968	171 862	51 548	406 787	7,9	1 413 765

Az iskoláskorú lakosság száma magas volt 1958-ban és 1963-ban. Ezek a demográfiai hullám tetőzésének gyermekei és a visszaesés a gyermekek számában néhány év múlva már jelentkezett is. A budapesti statisztikai évkönyvben az iskoláskorú lakosok számában a csökkenés az 1966/67-es tanévben jelentkezett. Ugyancsak csökkenés mutatkozott a könyvtári olvasók számának alakulásában is. Bár a fenti három évet vizsgálva, folyamatos fejlődés van ugyan, de az 1968-as évi gyermeklakosság száma kisebb, mint az előző évi, ezért a könyvtári gyermekolvasók száma is kevesebb volt az előző évinél. Az 1958–60-as évek a gyermekkönyvállomány tervszerű fejlődésének éveit voltak. Emelkedett évről-évre az 1 olvasóra jutó kötetek száma is.

Évek óta figyelemmel kísérjük, hogy a budapesti 6–14 éves korú lakosok közül mennyi olvas a kerületi gyermekkönyvtárakban. Jelen vizsgálódásunk szempontjából azonban az a kérdés is fontos, hogy milyen az iskoláskorú lakosság könyvvél való ellátottsága. Ezt vizsgáljuk meg az alábbi táblázatban (1968):

Könyvtárunk által ellátott olvasók számánál a II., VII., X., XII., XVIII., XX. kerületek lemaradtak, mert ezekben a fejlesztés elégtelen. A gyermeklakosság könyvellátása persze nem egyedül a FSZEK feladata, hanem az iskolai könyvtáraké is. Problémájuk közismert: nincs megfelelő helyiség, könyvállomány, függetlenített, vagy legalább óradvezményes pedagógus sem a könyvtárosi munka ellátására. Néhány üzemi, szakszervezeti könyvtár kölcsönöz területre gyermekeknek is, de ezek száma nagyon kevés. Mindezek figyelembevételével sem megfelelő a gyermeklakosság könyvvél való ellátása.

Számunkra jelen esetben a másik legfontosabb mutatószám a táblázatból, hogy a mi könyvtárunkban olvasó gyermekek hány könyv jut és hol szükséges ezt az arányt javítani. Az egy olvasóra jutó kötettség hálózati átlaga 7,9 kötet. A hálózati átlag alatt levő kerületek: IV., VI., XI., XII., XVI., XVIII., XIX. és XXII. Természetesen központilag könyvtárunként figyelemmel kísérjük ezt az arányszámot, bár tudjuk, hogy ennek növelésére nem elegendő csak a könyvállomány megfelelő fejlesztése, mivel ez összefüggésben áll a könyvtárak telepítésével, a foghíjas kerületek, fehérhóltok felhasználásával. (Pl. a VI., VII. és X. kerület, ahol csak 1 önálló gyermekkönyvtár, illetve egy gyermekrészleg van.)

³ BIKÁCSI Lászlóné: Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárak történetében. Bp. 1968. FSZEK, 252. l.

Kerület	Könyvtárak sorszáma	Iskoláskorú lakosok száma	Gyermek olvasók száma	Lakos. %-a olvasónak	1 kv. -ra jutó lakosok száma	Gyermek-könyv-állomány	1 beírt olv.-ra jutó könyv	1 lakosra jutó könyv
I.	11., 20. gy	4 078	2 045	50,0	2 039	18 664	9,1	4,6
II.	37.	9 426	1 178	12,5	9 426	9 738	8,3	1,0
III.	8. gy 21., 33.	6 988	2 394	34,2	2 329,3	20 297	8,5	2,9
IV.	28., 41.	6 946	1 983	28,4	2 323	16 861	5,6	2,4
V.	5. gy, 14.	6 408	2 178	34,0	3 202	16 726	7,7	2,6
VI.	1. gy	7 468	3 902	52,2	7 468	25 558	6,5	3,4
VII.	2.	8 417	1 500	17,8	8 417	13 746	9,2	1,6
VIII.	3., 9. gy, 44.	10 998	3 342	30,4	3 666	27 884	8,3	2,5
IX.	7. gy, 15 gy 23., 39.	10 130	4 733	46,6	2 532,5	37 075	7,8	3,6
X.	12.	7 221	1 473	20,4	7 221	11 192	7,6	1,5
XI.	6., 6 gy	12 568	2 725	21,7	6 284	15 933	5,7	1,2
XII.	38.	6 720	1 535	22,9	6 720	9 767	6,4	1,4
XIII.	2. gy, 3. gy, 10. gy, 19.	12 480	4 437	35,5	3 120	38 203	8,6	3,0
XIV.	5., 18., 43., 47.	12 475	3 590	28,9	3 118,7	26 652	7,4	2,1
XV.	29., 34.	5 115	1 821	35,6	2 557,2	14 011	7,6	2,7
XVI.	32., 45.	5 474	1 782	32,5	2 737	11 923	6,6	2,1
XVII.	36. 40.	4 650	1 753	37,5	2 325	13 174	7,4	2,8
XVIII.	24., 31.	8 438	1 821	21,5	4 219	10 936	6,0	1,2
XIX.	16., 25.	5 271	1 810	34,3	2 635,2	12 641	6,9	2,4
XX.	27., 35.	9 788	1 655	16,6	4 894	23 750	14,2	2,4
XXI.	4. gy, 17., 30.	6 762	2 787	41,2	3 381	33 921	12,1	5,0
XXII.	13.	4 041	1 104	27,2	4 041	7 490	6,8	1,6
	Összesen	171 862	51 548	29,8	84 254	406 787	7,9	2,3

* Budapest Statisztikai Évkönyve. 1968 Bp. Központi Statisztikai Hivatal.

A különböző könyvtártípusok és állományuk

Befolyásoló tényező, hogy milyen típusú könyvtár látja el az iskolás korú lakosokat, illetve, hogy az adott kerületekben hány könyvtár van. Például a II. kerületben évek óta 12,5%-os az olvasók aránya, mert évről évre azonos rossz körülmények között csak 1 részleg működik. A IX. kerületben pedig ahol két önálló gyermekkönyvtár üzemel, ez az arány 46,7%. Bár igen sok a fehér folt a gyermekkönyvtárak tekintetében, sajnos a könyvtárfejlesztés az utóbbi években lelassult.

Könyvtártípus	Állomány		Olvasók száma		1 olvasóra jutó könyv	
	1958	1968	1958	1968	1958	1968
I. 9. gy	—	12 000	—	1 483	—	8,1
10. gy	—	8 691	—	800	—	10,9
II. 2.	5 987	1 374	1 483	1 500	4,0	9,2
9.	3 786	12 000	1 284	1 483	3,0	8,1
10.	5 780	8 691	1 487	800	3,8	10,9
11.	3 576	9 780	909	1 204	3,8	8,1
12.	4 073	11 192	673	1 473	6,0	7,6
25.	4 596	9 879	1 578	1 274	2,9	7,8
28.	4 724	11 076	1 034	1 536	4,6	7,2
32.	—	7 252	—	991	—	7,3
38.	2 151	9 767	723	1 535	2,9	6,4
39.	3 211	8 674	687	1 093	4,6	7,9
44.	3 663	9 292	1 049	1 200	3,5	7,7
III. 3.	—	6 592	—	659	—	10,0
21.	2 019	5 610	453	724	4,4	7,7
33.	—	3 156	—	210	—	15,0
34.	—	7 345	—	812	—	9,0
36.	—	8 678	—	918	—	9,5

- I. Önálló gyermekkönyvtárak.
 II. Külön helyiségben üzemelő gyermekrészlegek.
 III. A felnőtt-könyvtárral közös helyiségben működők.

A táblázatból látható, hogy az állomány könyvtáranként 1958-ban 2000–6000 kötetig terjedt, ami igen alacsony volt az olvasók számához viszonyítva. 1968-ig ez az arány megkétszereződött. Ebben jelentős szerepet játszott az önálló gyermekkönyvtárak létrejötte és az állományfejlesztés központi irányítása. Az 1 főre jutó kötetek számában a hálózati átlag felett van két önálló gyermekkönyvtár (9 és 10 gy.) és 5 részleg (2, 3, 33, 34, 36) 1968-ban.

Azt, hogy mennyire befolyásoló tényező a könyvtár típusa, jól szemlélteti a 9-es gyermekkönyvtár, amely 1958-ban mint részleg működött, s a könyvtárban ekkor csak 9%-os volt a gyermekkönyvek aránya, míg az olvasók 19,6%-a volt gyermek: 1968-ban, mint önálló gyermekkönyvtárnak, az állománya négyszerese lett az 1958. évinek. Az olvasók száma pedig két és félszeresére nőtt. Jobb eredmények születhettek tehát az önálló gyermekkönyvtárban, mint a részlegben. Hasonló a helyzet a 6-os gyermekkönyvtárban is.

A közművelődési könyvtárak hatékonyságát az olvasók és a kölcsönzések számának alakulásában is vizsgálhatjuk. Ez azonban nem ad teljes képet, mert az állomány egy része helyben olvasható, nem kölcsönzési anyag. Az olvasói létszám növekedési üteme szorosan összefügg az állomány gyarapodási ütemének gyorsulásával vagy lassulásával. Az egy könyvtárban évenként beszerezhető könyvek s az egy olvasóra jutó új könyvek száma az egyik legfontosabb tényezőnek látszik az olvasók létszámának növekedésében. Az olvasókat nemcsak az állomány nagysága, hanem a legújabb könyvek is vonzzák. Az a könyvtár tudja jobban megtartani olvasóit, amelyik lépést tart a könyvkiadással és az új könyveket kellő példányszámban tudja beszerezni. Vizsgáljuk meg az 1 olvasóra jutó új beszerzést 1968-ban néhány könyvtárban. Önálló gyermekkönyvtárakban az alsó határ az átlagos 0,6 kötet (az 1-es és 2-es számú gyermekkönyvtárakban); a felső határ 1,2 kötet a 6-os, 9-es, 10-es, 17-es, 20-as, 38-as gyermekkönyvtárakban alakult ki.

Gyermekek részlegeiben az alsó határ a 0,5 kötet (16-os, 18-as, 29-es részlegekben), a felső határ 1,4. Ezt eléri vagy megközelíti a 2-es, 3-as, 23-as, 27-es, 33-as, 41-es, 47-es részleg.

Az 1968-ban szerzeményezett új művek választékának megoszlása a hálózatban az alábbi képet mutatja:⁶

Meséskönyvek, gyermekregények	46 féle mű
Történelmi, életrajzi, kalandos történetek	28 féle mű
Verseskötet. Válogatás a felnőttek irodalmából	35 féle mű
Összesen:	109 féle mű

Az újonnan beszerzett ismeretterjesztő művek megoszlása az alábbi:

Társadalomtudomány	35 féle mű
Természettudomány	18 féle mű
Technika	28 féle mű
Művészet	45 féle mű
Sport, földrajz, útleírás	42 féle mű
Irodalomtörténet, egyéb	18 féle mű
Összesen:	186 féle mű

1968-ban összesen 295 féle új művet szerzeményeztek, mely mint látható összefügg a könyvkiadás mértékével.

A gyermekkönyvvállomány számszerű fejlődésének üteme az utóbbi évek során lassúbb lett.

1966-ban 52 576 kötet

1968-ban 48 494 kötet az évi gyarapodás.

III. A gyermekkönyvvállomány fő csoportjainak alakulása

Az állomány fő – szép- és ismeretterjesztő irodalmi – csoportjaiban nagyarányú fejlődést tapasztalhatunk. A tíz év alatt egészségesebb lett arányuk. Egyik fő törekvésünk volt az ismeretterjesztő irodalom arányának növelése az egész állományon belül. Vizsgáljuk meg az alábbi táblázat segítségével, hogy milyen volt az állomány fő csoportjainak aránya 1958 és 1968-ban az állományelemzést végző könyvtárakban (9–10 gy. 2., 3., 19., 25., 32., 33., 34., 36., 44. kvt.):

Állomány-csoport	1958		1968	
	szám	%	szám	%
Szépirodalom	36 775	87,6	47 134	61,9
Ismeretterjesztő	5 227	12,4	29 136	38,1
Összesen	42 002	100,0	76 270	100,0

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy 1958–1968 között a gyermekkönyvvállomány csaknem megkétszereződött. Az állomány fő csoportjai fejlődést tükröznek. A szépirodalom is fejlődött, de az összállományon belül már nem foglal olyan nagy arányú helyet az ismeretterjesztő irodalom rovására. E csoport egészségesebben fejlődik. Az ismeretterjesztő irodalomnál nagy elmaradást tapasztalunk, 1958-ban alacsony (12,4%-os) volt az arány a gyermekkönyvvállományon belül. Természetes tehát, hogy a tudatos állományfejlesztési politika hangsúlyozottan irányult e főcsoport megfelelő fejlesztésére. Ez olvasószolgálati követelmény is volt, mivel a gyermekek fejlődő, korszerű érdeklődését megfelelő ismeretterjesztő művek nélkül nem tudtuk volna kielégíteni, vagy a tudomány újabb területének megismerése felé irányítani. Ehhez nagy segítséget jelentett a gyermekkönyv-

⁶ Jelentés a kerületi könyvtárak 1968. évi munkájáról. Bp. 1969. Főv. Szabó Ervin Könyvtár.

kiadás fellendülése, új ismeretterjesztő sorozatok indítása (Bölcs bagoly, Az én múzeumom, Búvár könyvek stb.).

Vizsgáljuk meg az állomány fő csoportjait az elemzést végző különböző típusú könyvtárakban (1958):⁷

Könyvtártípus	Könyvtárak száma	Szépirodalom		Ismeretterjesztő		Összesen
		db	%	db	%	
II.	2	4 337	87,0	647	13,0	4 984
	9	3 932	89,0	495	11,0	4 427
	11	3 611	81,0	837	19,0	4 448
	12	3 936	89,0	490	11,0	4 426
	25	3 386	83,0	712	17,0	4 098
	28	4 438	91,0	443	9,0	4 881
	38	1 993	87,0	305	13,0	2 298
	39	1 964	91,0	203	9,0	2 167
	44	3 303	93,0	251	7,0	3 554
III.	10	3 963	85,0	674	15,0	4 637
	21	1 912	92,0	170	8,0	2 082
Összesen	11 kv.	36 775	87,6	5 227	12,4	42 002

A könyvállomány féleség szerint 1958-ban

Könyvtártípus	Könyvtárak sorszáma	Az állomány művek szerint		
		Együtt mű	Szépirodalom mű	Ismeretterjesztő mű
II.	2	1 228	1 033	195
	9	1 285	1 090	195
	11	1 318	934	384
	12	1 118	927	191
	25	1 352	1 017	335
	28	1 216	1 006	210
	38	935	799	136
	39	778	667	111
	44	1 188	1 072	116
III.	10	1 081	906	175
IV.	21	612	552	60
Összesen	11 kv.	12 111	10 013	2 108

Az állományon belül az ismeretterjesztő irodalom művek szerint aránytalanul kevés. A legtöbb helyen csupán 100–200 mű. Legmagasabb a 11-es, 25-ös részlegekben. Az ismeretterjesztő állomány félesége 9,9%, tehát még a kötetszámokban elfoglalt arányánál is kisebb.

A könyvek vásárolt példányszáma átlag 3 db, kivéve az iskolai kötelező és ajánlott olvasmányokat, melyekből tíz példány is állt a polcokon.

A két fő csoport – szép- és ismeretterjesztő irodalom – egymáshoz való aránya tehát nagymértékben megváltozott és javult az összállományon belül. Az ismeretterjesztő irodalom 38,1%-ra nőtt a tíz év előtti 12,4%-kal szemben. Ez az arány az önálló gyermekkönyvtárakban 40–45, a gyermekrészlegekben pedig 35–40%-nak felel meg. Vélemé-

⁷ BIKÁCSI Lászlóné: A gyermekkönyvállomány vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban. = Magyar Könyvszemle 1961. 3. sz.

nyünk szerint a legjobb arány – a jelenlegi könyvkiadás figyelembevételével – a szép-irodalom 60% és az ismeretterjesztő irodalom 40% körül alakuló aránya. Gyermekrészlegekben az ismeretterjesztő irodalom arányát kell javítani.

A „Válogatás a felnőttek irodalmából” c. csoport forgalmát az utóbbi években különösen a 7. és 8. osztályos olvasók körében vizsgálták a könyvtárak. A gyermekek olvasásában ez az állományrész könnyíti meg a felnőtt könyvtárban való olvasást. Egyben azt is biztosítja, hogy a gyermekkönyvtárból kinövő serdülő még a gyermekkönyvtárban olvasson el bizonyos klasszikus műveket, hogy felkészültebben lehessen a felnőtt könyvtár olvasója. Ez állománytest fejlesztése tehát igen fontos.

1968-ban az állomány kötetszám szerinti fő csoportjai az alábbi módon alakultak. Itt már figyelembe vettük az 1958-ban még nem számottevő (1,0%!) „Válogatás a felnőttek irodalmából” c. csoportot is, mely az utóbbi években az állományfejlesztési munkában előtérbe került.

1968-ban:

Könyvtártípus	Szépirodalom		Ebből: válogatás a felnőttek irod.		Ismeretterjesztő		Összesen (szép- és ismeretterjesztő)
	db	%	db	%	db	%	
I. 9. gy	6 394	59,4	808	7,4	4 381	40,6	10 775
10 gy	4 411	54,5	631	7,2	3 683	45,5	8 094
II. 2. r.	6 141	61,6	708	6,3	4 277	38,4	10 418
3. r.	3 934	63,5	387	5,9	2 261	36,5	6 195
19. r.	4 112	63,1	559	7,9	2 398	36,9	6 510
25. r.	4 860	66,2	537	6,8	2 489	33,8	7 349
32. r.	2 574	60,4	298	6,5	1 686	39,6	4 260
34. r.	3 216	57,2	434	7,3	2 343	42,8	5 559
36. r.	3 662	66,5	370	6,8	1 697	33,5	5 359
44. r.	5 478	63,7	808	8,4	3 206	36,3	8 684
III. 33. r.	2 352	76,7	221	6,6	715	23,3	3 067
Összesen 11 kv. átlaga	47 134	61,9	5 641	7,2	29 136	38,1	76 270

A könyvállomány félesége 1968-ban:

Könyvtár		Az állomány művek szerint		
típus	szám	Együtt mű	Szépirodalom mű	Ismeret- terjesztő mű
I.	9. gy	2 340	1 266	1 074
	10. gy	2 988	1 421	1 567
II.	2. r.	2 830	1 478	1 352
	3. r.	2 302	1 294	1 008
	19. r.	2 763	1 456	1 307
	25. r.	2 331	1 249	1 082
	32. r.	2 336	1 162	1 174
	34. r.	2 731	1 324	1 407
	36. r.	2 152	1 274	878
	44. r.	2 207	1 164	1 043
III.	33. r.	1 460	989	471
	Összes	26 440	14 077	12 363

Fontos ma is az állományt féleség szempontjából is vizsgálni, mert nem elegendő a magas példányszám, ha kevés a könyvünk cím szerint. 1958-ban az állomány félesége csak 2108 volt, ami tíz év alatt, 1968-ra 12 363 féltre növekedett az állományelemzést végzett könyvtárakban. Az összállomány félesége a tíz év alatt tehát csaknem kétszeres lett!

Az ismeretterjesztő irodalom hálózati aránya 38–40%.

Összességében nézve láthatjuk, hogy háromszorosára emelkedett az ismeretterjesztő könyvek aránya az állományon belül. Ez az arány sokkal egészségesebb. Növekedést tapasztaltunk a fontosabb szakcsoportoknál (társadalomtudomány, természettudomány, technika, művészeti és honismereti irodalom). A korszerű olvasószolgálati munka alapkövetelménye, hogy olvasóink kezébe tudjuk adni a megfelelő könyveket és azok több példányban is megtalálhatók legyenek. A főbb szakcsoportokat könyvtáranként is vizsgáljuk meg.

FONTOSABB ÁLLOMÁNYCSOPORTOK AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOMBÓL (1968)

	9	10	2	3	19	25	32	33	34	36	44
Társadalomtud.	4,0	4,6	6,0	3,1	3,0	4,2	3,6	1,1	3,5	2,5	4,4
Természettud.	8,4	7,8	11,5	6,3	6,4	5,7	7,0	2,3	5,8	4,5	8,7
Technika	7,7	8,0	11,8	5,7	6,6	6,6	7,8	2,0	6,4	4,3	8,0
Művészetek	5,8	8,0	6,5	3,4	4,4	3,3	6,0	1,3	4,3	3,4	5,0

A *társadalomtudományi* művek számát kell növelni, a 3-as, 19-es, 32-es, 33-as, 34-es, 36-os részlegekben, hogy felzárkózzanak az átlaghoz, mely 4% fölé emelkedett.

Jó az arány a 9. és 10. sz. gyermekkönyvtárban és a 2-es, 25-ös, 44-es részlegben.

A *természettudomány* fejlesztése szükséges a 25-ös, 33-as, 34-es részlegekben. A *technikai* jellegű irodalom arányát kell javítani a 33-as, 36-os részlegekben. A *művészeti* szakcsoport fejlesztése szükséges a 3-as, 14-es, 25-ös, 33-as, 34-es, 36-os részlegekben.

Az állományelemzést végző könyvtárak a vizsgálat időszakában reprezentatív felmérést végeztek a könyvforgalom alakulásáról.

1. A szépirodalmi könyvállomány alakulása

Az arányok vizsgálatánál fontos a fő csoportokat külön is megvizsgálni. Hasonlítsuk össze néhány csoport arányát 1958-ban és 1968-ban.

Szépirodalom	1958 %	1968 %
Képeskönyv, meséskönyv, állattörténetek	28	16,3
Gyermekvilág, úttörőélet	30	13
Történelem, életrajz	11	10,1
Kalandos történet, egyéb	12	12,3
Vers	4	3,0
Válogatás a felnőttek irodalmában	1	7,2
	87,6	61,9

Szeretettel
búcsúzik tőled
a

Irodalmi ajánlójegyzék a serdülőknek

Láthatjuk, hogy csoporton belül az egyes állománytest aránya egyenletesebb 1968-ban, mint tíz évvel ezelőtt. A témacsoportokat részletesen megvizsgálhatjuk az állományt elemző könyvtárak adatainak segítségével (1968):

Kvt.	Képes és mesés	Állat-történet	Gyermek-világ	Történelmi regény	Kalandos	Életrajz	Vers	Színmű	Válog. a feln. irod.	Együtt
9. gy	1 455	169	1 255	717	1 086	392	445	69	808	6 394
10. r.	981	113	779	496	793	216	348	54	631	4 411
2. r.	1 272	246	1 407	718	1 220	336	181	51	708	6 141
3. r.	1 007	127	829	480	666	195	207	36	387	3 934
19. r.	983	121	868	410	704	206	215	46	559	4 112
25. r.	1 220	187	1 152	518	786	220	223	17	537	4 860
32. r.	633	73	542	271	471	142	100	44	298	2 574
33. r.	561	72	592	265	463	90	65	23	221	2 352
34. r.	680	121	704	359	585	147	150	36	434	3 216
36. r.	930	146	864	408	614	162	130	38	370	3 662
44. r.	1 187	163	1 236	600	975	321	155	33	808	5 478
Össz.	10 909	1 538	10 228	5 242	8 363	2 427	2 219	447	5 761	47 134
%	14,3	2,0	13,0	7,0	12,3	3,1	3,0	0,5	7,2	61,9

A *Képes- és meséskönyvek* csoport fejlesztésére még ma is nagy súlyt helyezünk, mert a gyermekeknek az olvasás megszerettetése e műfajjal kezdődik s mivel a meseolvasás időszaka többnyire elhúzódik, az állománytest hamarabb elhasználódik. A képes- és meséskönyvállomány ma már féleségben is megfelelő és megtalálhatók benne a magyar népmese-kincs mellett a világ népeinek meséi is.

A *Gyermekvilág, úttörőélet* csoportban valamennyi korosztály mindennapi életével foglalkozó művek találhatók. Ez a csoport az összállomány 13,0%-a. A mai tárgyú művek iránt nagy az érdeklődés, ezért fejlesztése mind számban, mind féleségben szükségzerű.

A *mondák, regék, történelmi regények* nagy fontosságú állományt test a gyermekek hazafiságra nevelése szempontjából. Ezért bizonyul kevésnek a 7,0%-os aránya az állományon belül, további fejlesztése szükséges.

A *Kalandos- és fantasztikus történetek* aránya 12,3%. Azonban a kihasználtsága, illetve forgalma 20% felett van. Egyik legjobban kihasznált állománycsoport. Az itt található művek elégitik ki a 10–14 éves gyermekek romantikus kalandvágát, fantáziáját.

Az *Életrajz* az állomány 3,1%-a. Az igénybevétel hasonló. Az állomány fejlesztése fontos, mert a nagy emberek életének megismertetésével segítünk a gyermekeknek a példaképek megválasztásában.

A *költemények* választékát növelni kell, különösen a történelmi, társadalmi évfordulókra való tekintettel, amelyek kapcsán növekszik ez állomány kihasználtsága. Itt természetesen nemcsak az évfordulókhoz kapcsolódó antológiákat találjuk, hanem a magyar és külföldi klasszikus és mai költők műve is.

A *Színművek* mennyisége, félesége egyaránt szegényes – az állomány 0,5%-a csupán – fejlesztése szükséges. Ez azonban kiadói feladat elsősorban.

A *Válogatás a felnőttek irodalmából* c. állománycsoport 7,2%-ra nőtt. Fejlesztése folyamatos és sokoldalú. Azért van szükség e csoportra, hogy egyrészt a fejlettebb gyermekolvasóink számára megfelelő választékot tudjunk nyújtani a gyermekkönyvtárakban is, másrészt, hogy megismerkedhessenek nemcsak a klasszikus, hanem az élő íróink legjobbjaival.

A szépirodalmi művek aránya az összállományon belül 61,9%-os. Az utóbbi években örömdetesen fellendült az ismeretterjesztő könyvek kiadása, emellett azonban további igény van a színvonalas szépirodalmi művekre is.

Az állomány vizsgálatánál felmerül az a kérdés, hogy az adott állomány milyen gyakran és hány olvasóhoz jut el, milyen az állomány kihasználtsága, forgási sebessége.

Az állomány nagyságát viszonyítjuk a forgalomhoz és elemezzük. Vizsgáljuk meg az állományt elemző könyvtárakban az egyes csoportok forgalmát.

A képes- és meséskönyvek-csoport forgalma 1–2%-kal magasabb, mint az állományé. Ehhez hasonló a *Gyermekvilág*, *úttörőélet* c. állománytest kihasználtsága is. Problémát jelent a *Kalandos történetek* magas forgalma. Aránya például a 10-es gyermekkönyvtárban következőképpen alakult: az állományban 9,8% kevesebb az átlagnál, míg a forgalma 20,3%-os, több mint kétszerese az állománynak. Ezért könyvei hamarabb válnak kötet-szeti anyaggá vagy selejtté.

Az olvasók érdeklődését más, kevésbé kihasznált csoportok felé kell irányítani, ugyanakkor az állományban növelni kell arányukat.

Hasonló a helyzet pl. a 9-es gyermekkönyvtárban, ahol 9,7%-os a kalandos történetek aránya, míg forgalma meghaladja a 20%-ot. A gyermekrészlegekben is hasonló e csoport forgalma. Az állomány arányainál kisebb mértékben forgalmazták a verseket, színdarabokat.

A válogatás a felnőttek irodalmából könyvek forgalma megfelelő a 19-es, 36-os, 25-ös, 32-es részlegekben. Ügyelni kell arra, hogy ne álló, hanem forgó, forgalmazható legyen a könyvállomány.

2. Az ismeretterjesztő-irodalom alakulása

Összevontan néhány szakcsoport aránya 1958 és 1968-ban:

Társadalomtudomány	1,5	4,0
Természettudomány	3,5	7,5
Technika	2,5	7,0
Művészetek	0,1	5,3
Sport, játék	1,2	3,5
Földrajz, útleírás	2,5	6,3
Egyéb tudományok	1,0	4,5

Összes ismeretterj.: 12,4% 38,1%

A nagyarányú fejlődés szembeötlő, a gyermekkönyvtárak munkájának egyik kimagasló eredménye. Az ismeretterjesztő állománycsoport összetétele (1968):

Kvt.	Társadalom- tudomány (2, 3, 9-es-ből történelem)	5	6	7			9	Egyéb (0+4+8)	Összes
				műv.	játék	sport			
9.	486	930	848	621	74	310	710	432	4 381
10.	394	628	667	662	71	254	652	375	3 683
2.	491	877	910	500	94	314	706	405	4 277
3.	256	480	440	249	92	129	409	216	2 261
19.	231	487	427	340	61	162	420	270	2 398
25.	323	424	490	285	84	138	380	375	2 489
32.	154	303	335	254	24	131	257	228	1 686
33.	85	182	147	96	20	24	91	70	715
34.	167	447	477	324	62	172	356	238	2 343
36.	190	348	321	253	51	133	227	174	1 697
44.	343	665	611	399	85	167	551	395	3 206
Össz.	3 120	5 771	5 673	3 983	718	1 934	4 759	3 178	29 136
	4,0	7,5	7,0	5,0	1,0	2,5	6,3	4,5	38,1

Az ismeretterjesztő könyvvállomány forgalma évről évre emelkedő tendenciát mutat. Az egyes szakok kihasználtsága itt is eltérő. Általában az állománycsoport arányánál magasabb a forgalma a társadalomtudományi műveknek (pl. a 32-es részlegben 3,6% az állomány és 4,9% a forgalma). Ezt indokolják a társadalmi, történelmi évfordulók akciói és az „50 év és mai életünk gyermekszemmel” c. képzőművészeti pályázat, melyhez ilyen témájú könyvek olvasása volt a feladat.

Általában megfelelő a természettudományi könyvek forgalma is. A 10-es gyermekkönyvtárban a 7,7%-os állomány 6,9%-ban forgott. A technikai könyvek forgalma a 32-es részlegben 6,9%, ami szintén megfelelő. Van olyan csoport, melynek anyaga főleg felnőtt irodalom, nem is olvassák eléggé. Ilyen a 8-as szak, az irodalomtudomány. Itt feladat az állománytest fejlesztése gyermekeknek szóló irodalomtörténeti, írókat ismerető művekkel.

Több könyvtárban fokozni kell a művészeti könyvek olvastatását. A legkevésbé forgalmazott ez az állomány a 10-es gyermekkönyvtárban, ahol e könyvek nagy része csak helyben olvasható. Az állomány 8% fölött van, míg a forgalom ennek csupán negyede. Jó ez az arány a 9-es gyermekkönyvtárban és a 32-es részlegben, ahol az állomány arányánál magasabb a művészeti könyvek forgalma.

Valamennyi könyvtárban külön az ismeretterjesztő könyvvállomány egyenletes, arányos olvastatása akkor is, ha évfordulók, történelmi események kapcsán egy-egy állománytest iránt az érdeklődés előtérbe kerül. A gyermekkönyvtárosok a tudatos állományfejlesztési munkával párhuzamosan tudatos olvasószolgálati tevékenységet is végeznek, mely feltételezi a megfelelő állomány megfelelő kihasználtságát is.

A gyermekkönyvvállomány fontos csoportja a gyermekkönyvtárak kézikönyvtára. Ezzel a rendkívül fontos, de szerepét tekintve különleges könyvanyaggal itt nem tudunk foglalkozni.

A gyermekkönyvvállomány elemző vizsgálata során a könyvtárosok az utóbbi években az egész állomány összefoglaló vizsgálata mellett az egyes művek szerepét is értékeli, mind az állomány, mind az olvasószolgálat szempontjából. Az egyes művek elbírálásában a könyvtáros egyrészt népművelői, másrészt pedig olvasói vélemény alapján járhat el. Felmerül az igény, hogy e munkájához megfelelő elvi alapon nyugvó gyermekkönyvkritikák nyújtsanak segítséget. Kiadók, írók, írószövetségi értekezletek, pedagógiai tanácskozások és könyvtárosi szakmai viták évek óta hangsúlyozzák a gyermek- és ifjúsági irodalom fontosságát. Irodalmi folyóirataink kritika rovatában csak elvétve jelennek meg ifjúsági művekről rangosabb méltatások. Joggal merül fel a kérdés: mit tett az irodalomtudomány, hogy az elvileg megalapozott gyermekirodalmi könyvkritika kibontakozhassék? A gyermekirodalom kritikai elvei éppolyan szigorúak, mint a felnőtt irodaloméi. Jogos számonkérni tehát a kritika felelősségét az írók, kiadók, könyvtárosok, tömegkommunikációs műsorok és a közönség megfelelő tájékoztatásában. Szükség lenne egy külön, önálló gyermekirodalomkritikai folyóiratra, amilyen Csehszlovákiában a Zlatý Maj, az NDK-ban a Kinder- und Jugendliteratur és Franciaországban a gyermekkönyveket és írókat ismertető folyóirat, a Bulletin d'analyses de livres pour enfants. A rendszeres könyvkritikai élet kibontakozása fontos segítség lehetne a könyvtárosok gyermekkönyvállományt elemző munkájához.

Az 1968-as állományelemzés során több kérdésre kaptunk választ. Megismerhettük az állományt mind mennyiségileg, mind az állomány egyes csoportjainak arányait és kihasználtságát, az állomány összetételét a különböző típusú könyvtárakban.

A tízéves összehasonlítás alapján felmérhettük, hogy milyen változások következtek be és jelenleg hol tartunk. Az állomány mennyiségileg folyamatosan növekedett. A fő csoportok egymáshoz való aránya (szép- és ismeretterjesztő) javult. Az ismeretterjesztő irodalom tíz év alatt 12,4%-ról 38,1%-ra emelkedett. A Válogatás a felnőttek irodalmából c. állománytest pedig az 1958-as 1%-nyiről 8%-ra fejlődött. Rendszeressé váltak az elemző vizsgálatok a gyermekkönyvtárakban.

Feladatunk a kialakult helyes arányok megtartása, az egyes állománycsoportok további fejlesztése. Törekednünk kell a könyvállomány megfelelő kihasználtságára.

Nem tértünk ki itt az állomány cserélődésének vizsgálatára és arra, hogy a kivont könyvet mennyire pótolja az új beszerzés.

Az új szerzeményezés figyelemmel kíséréséhez szükséges lenne, hogy a KC (Központi Címjegyzék) külön mutassa ki a gyermekrészlegek vásárlását is nemcsak az önálló gyermekkönyvtárakét. Vagyis a jelenlegi nyilvántartás bővítése szükséges.

Az állományelemzések igazolták, hogy a gyermekkönyvtárak állománya a korszerűség követelményeinek, valamint olvasók korszerinti összetételét figyelembe véve megfelelően alakult és nagyarányú fejlődésen ment át. Ez annak az eredménye, hogy központilag tervszerűen irányítottuk az állományfejlesztést, rendszeresen végeztettünk elemző vizsgálatokat (1958, 1961, 1963, 1965, 1968). Az állomány fejlődését több alkalommal szakmai vitán tárgyaltuk meg a kerületi könyvtárakkal (1963, 1967). Mindezek mellett fontos tényező volt az is, hogy a gyermekkönyvtárak dolgozói felismerték a korszerű könyvállomány jelentőségét.

Benkőné Bartha Ilona

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATÁNAK KÖZPONTI CÍMJEGYZÉKE

Általánosan elterjedt és a mai napig használatos a Központi Címjegyzék kifejezés, — engedünk a félvszázados beidegződésnek, mikor mi is ezt használjuk, — de meg kell jegyeznünk, hogy minden esetben központi katalógust értünk alatta.¹ A központi katalógus több könyvtár állományának alfabetikus rendben való nyilvántartása a címleírás szabályainak megfelelően; szerzői, testületi és tárgyi rendsző *együttes* betűrendje, tehát nem címkatalógus, nem jegyzék, hanem a legszorosabban értelmezett betűrendes cédulakatalógus. Szükséges ez a disztinkció azért is, mert nemrég befejeződött egy másik katalógus szerkesztési munkája — amely valóban címkatalógus. Ez új, önálló egységről később szólnunk.

A téma hazai szakirodalma igen gyér — ellentétben a vonatkozó nemzetközi irodalommal. Mindössze egy munka foglalkozik az országos Központi Katalógus helyzetelemzésével közben a központi katalógusok problematikájával, amely egyben a külföldi irodalom kitűnő áttekintését nyújtja.² A hálózati központi katalógusok, — hiszen számuk országos viszonylatban jelentős, munkájuk nélkülözhetetlen³ — még feldolgozásra várnak. Éppen ezért kísérletünk az alapelvek ismeretén túl a tapasztalati eredmények szerény általánosítása.

A magyar könyvtárügy jogi alapja az Elnöki Tanács 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete, amely a könyvtárak szervezeti egységét, felépítését a könyvtári hálózatban jelöli meg. (3. & 1. p.)⁴ Intézkedik a gyűjtőkör és az abból szigorúan következő könyvtári feladatok kérdésében (4. &). A végrehajtásról szóló minisztertanácsi határozat kötelezte a hálózati központokat, hogy központi katalógusokat szervezzenek.⁵

1956 után a hálózati központok sorra-rendre elkészítették címjegyzékeiket. 1958-ban a Szabó Ervin Könyvtár is hozzákezdett az anyaggyűjtéshez.

I. A Központi Címjegyzék kialakulása

A FSZEK Központi Címjegyzékének története jóval korábbra nyúlik vissza és elválaszthatatlan a Fiókközpont működésétől: „A budapesti kerületi közművelődési hálózat és a Szabó Ervin Könyvtár központja 1950-ig egy igazgatási egységet képezett. A fiókkönyvtárak irányítását a könyvtár igazgatója az ún. Fiókközponton keresztül gyakorolta.”⁶ „A Fiókközpont feladatai közé tartozott új könyvtárak létesítése, a könyvtárak könyvanyagának szerzeményezése, feldolgozása és szétosztása. Ez az osztály gondoskodott a könyvtárak szakmai és módszertani irányításáról, a könyvtárosok szakmai továbbképzésének biztosításáról.”⁷ A központilag történő könyvfeldolgozás lehetővé tette, hogy az egyes könyvtárakba megfelelő színvonalú katalógusok kerüljenek. Ugyanakkor a könyvtárak állományáról központi cédulaeltár készült, feltüntetve, hogy a könyv melyik könyvtár

állományában, hány példányban található meg. Ez a cédulaleltár tekinthető a Központi Címjegyzék elődjének.

1951-ben a könyvtárakat a kerületi tanácsokhoz csatolták. Az állománygyarapítás még központilag történik, de 1953-tól a könyvtárak egy része már önállóan szerzeményez. 1954-ben teljesen megszűnik a központi szerzeményezés, az összes kerületi könyvtár az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvtárellátó osztályától önállóan vásárol. A könyvbeszerzés decentralizálásával pedig megszűnt a központi cédulaleltár továbbfejlesztése is. A decentralizálással a Fiókközpont feladata is megváltozott és 1953-tól mint módszertani osztály működik, amely szakmailag irányítja a kerületi könyvtárakat.

1957-ben a kerületi könyvtárakat visszacsatolták a központ hatáskörébe. A FSZEK nem mondhatott le a hálózati szerzeményezés központi nyilvántartásáról, a központi címjegyzék megvalósítása azonban anyagi fedezet hiányában elhúzódott.

Az előkészítés 1957–1958-ban a módszertani osztály keretében indult s két feladatot kellett megoldania. Szükség volt a könyvtárak már meglevő anyagának címléírásaira. Ez részben adva volt a központi szerzeményezés idején sokszorosított katalóguscédulából, valamint a Könyvtárellátó nyomtatott címfelvételeiből. A másik könyvtártechnikai probléma – könyvtár és példányszám jelölése – teljesen új megoldást nyert, a Fiókközpont cédulaleltárához viszonyítva. A címfelvételek *hátlapjára* kerültek a könyvtárak, számaik sorrendjében; a példányszámot a könyvtár számához, vagyis a mű lelőhelyéhez írtuk. Azonos művek esetében így egy kartonon a hálózatban található összes példányszámot nyilvántarthatjuk.

Az anyag felvétele – mint mondtuk – 1958 őszén kezdődött, most már a feldolgozó osztály irányításával. Először három nagy könyvtár anyagát (2-es, 6-os, 10-es számú könyvtárak), külön-külön, a helyszínen vettük fel. A többi könyvtár bejegyzése már a központban folytatódott párhuzamos módszerrel: két könyvtáros egymást követően diktálta négy könyvtár azonos műveinek példányszámát. E módszer előnye, hogy a KC katalóguscéduláját egyszer kellett kikeresni, s ez rendkívül meggyorsította a felvételt.

1961 májusában elkészült a 43 könyvtár számbavétele. A KC alapanyaga akkor kb. 50 000 cédula volt; ebből 20 000 címléírás a felvétel alatt készült. Ezzel lezárult az első fázis, a továbbiakban a Központi Címjegyzék munkájának jellege megváltozott; a kurrens munkák kerültek előtérbe.

A Központi Címjegyzék funkcionálása a könyvtárak bejelentési kötelezettségére épül. A kötelezettség kiterjed az állomány gyarapítására és csökkentésére egyaránt. Bejelentés alá esnek az ÁKV megrendelőjegyzékek, készlettájékoztatók, antikvár és egyéb vásárlások, – függetlenül attól, hogy a gyarapítás kötött keretből, szabad keretből, kártérítési vagy bírói pénzből történik. A kerületi tanácsok közsegfejlesztési alapjai terhére vásárolt művek számláit is be kell mutatni. Természetesen az ajándék, csere, valamint a FSZEK hálózatának Központi Könyvraktárából történő állománygyarapítás is adatszolgáltatás alá esik. Az állománycsökkentés mindenféle formájáról a Központi Címjegyzéket ugyancsak értesíteni kell. (Elavult művek jegyzéke,⁸ duplumba helyezett könyvek, törlések, stb.) Összefoglalóan: a KC-val kapcsolatos utasításokat a „Kezelési és ügyviteli szabályzat” ismerteti.⁹

A központi címjegyzékek katalógusaik továbbépítésére számos módszert alkalmaznak,¹⁰ itt és most a *bejelentő módszer* Szabó Ervin könyvtári sajátosságait villantottuk fel, mintegy jelzését adva munkánk egyik oldalának.

A FSZEK történetében az utolsó évtized új fejezetet nyitott; ugrásszerűen megnövekedett a könyvtárak száma. 1961 májusában 43 könyvtárat tartottunk nyilván, nyolc év múltán, 1969 májusában 59 könyvtár szerepel a központi címjegyzékben. Az új könyvtárak nyitókészletét – amely könyvtáranként több ezer – a kurrens munkák mellett vettük fel, folyamatos gyarapodásukkal pedig tovább szaporodott munkánk is. A katalóguscédulákon is növelni kellett a könyvtárak számát.

A KC-cédulák mennyiségének alakulása:

1961	kb. 50 000
1969	kb. 90 000

1964. jan. 1. hatállyal az igazgatóság a Központi Címjegyzéket visszacsatolta a módszertani osztályhoz, megvalósítva az osztály, a hálózat és a KC szervezeti egységét.

II. A Központi Címjegyzék feladatai

A modern szakirodalom egyértelműen kiemeli, hogy a központi katalógusok első és legfontosabb feladata a könyvtárak tulajdonában levő kiadványok nyilvántartása s ennek segítségével a kiadványok lelőhelyeinek meghatározása. A nyilvántartás nem önmagáért van, hanem az ellenőrzést és a tájékoztatást szolgálja.

A FSZEK Központi Címjegyzékének használata könyvtárak, intézmények és olvasók között oszlik meg. Az érdeklődés tárgya szerint már szélesebb a kör. Leggyakrabban a lelőhely forrását kéri, a mű szerzőjét, egy megadott író műveinek felsorolását, címfelvételi adatok pótlását, szakjelzetek azonosítását. A felsorolás korántsem teljes. Egy-egy nevezetes évforduló, a vizsgaidőszak, valamint a rejtvény pályázatok, vetélkedők hullámszerűen növelik az érdeklődést. Az sem lényegtelen, hogy milyen adatok ismeretében kérnek információt az olvasók. Néha a mű azonosításához az alcímet tudják, máskor a mű fordítóját, nemegyszer csak a főhős nevét. A bizonytalan olvasótól a precíz könyvtárosig igen széles az érdeklődők skálája.

A Kerületi Könyvtárak Osztálya a KC adataiból ellenőrzi a szerzeményezést: az új könyveket összesítő KC katalóguscéduláit minden esetben átnézi és a hiányos- vagy többletvásárlást korrigálja. A Központi Címjegyzék használható kiadványbázis a bibliográfiák készítéséhez. Folyamatosan ad tájékoztatást az új könyvek vásárlásáról „A mi könyveink” újabb kiadásához. A könyvtárközi kölcsönzést elősegíti, elsősorban hálózaton belül. A Központi Címjegyzék még számos vizsgálat forrása lehet: többek között a különböző felméréseké. A felmérések eddig a marxizmus-leninizmus klasszikusaival és néhány magyar marxista válogatott műveivel való ellátottságra, s a népszerű jogi és közgazdasági kiadványok vásárlására terjedtek ki. Állományelemzést folytatott az osztály a szépirodalom és az ifjúsági irodalom körében mennyiségi és minőségi vonatkozásban.

Többször felmerült az a kérdés, nem lenne-e célszerűbb a Központi Címjegyzék alfabetikus katalógusa helyett szakrendes katalógust szerkeszteni. A szakértők véleménye szerint a nagy országos központi katalógusok nem használhatják a szakrendet, mert a könyvtárak szakozása nem egységes. Hálózati szinten — központi feldolgozás mellett — lehetségesnek tartja a központi szakkatalógus sikeres működését.¹¹

A FSZEK hálózatában minden mű szakjelzetét központilag egyeztetik, (az ÁKV könyvtárellátó osztályának katalóguscéduláiról van szó, amelyek cíMLEÍRÁST, szakozását az OSZK készíti) elvileg tehát egységesek a szakjelzetek. A nagyobb kerületi könyvtárak állománya gazdagabb, s az anyag besorolásánál a teljes szakszámot veszik figyelembe, míg a kisebb könyvtárak a szakszámok továbbosztását figyelmen kívül hagyják; az azonos művek tehát nem kerülhetnek ugyanarra a katalóguscédulára. A gyakorlati munka igazolja, hogy lehetetlen olyan szakkatalógust szerkeszteni, amely az egész hálózat anyagát egységesen tükrözné. Sz. Németh Mária megemlíti, hogy a betűrendes katalógus mellett, — de csak mellette és nem helyette, — lehet szakkatalógust is készíteni.¹²

A KC közel egy évtizedes tapasztalata azt bizonyítja, hogy az olvasók többsége mind a szépirodalomnál, mind pedig a szakkönyveknél a mű szerzőjét a cím alapján keresi. Ennek az igénynek tettünk eleget, amikor elkészítettük a FSZEK hálózatának címkatalógusát is. Ez a tájékoztató munka nélkülözhetetlen segédeszközének bizonyult.

A címkatalógus anyaggyűjtése 1965 őszen kezdődött. A KC katalóguscédulái alapján visszamenőleg legépteltük a szerző alatt felvett műveket, most már a cím és szerző fordított sorrendjében. Az 1966-tól megjelent műveknél a Könyvtárellátó katalóguscéduláit gyűjtöttük a cím kiemelésével. A szerkesztési munka 1969 tavaszán fejeződött be. E címkatalógusban megtalálható a FSZEK hálózati könyvtárainak teljes szépirodalmi és ismeretterjesztő anyaga a *címek* szoros betűrendjében, kivéve az idegen nyelven megjelent műveket. A címkatalógus jelenleg 20 900 címet tartalmaz és folyamatosan bővül a hálózati könyvtárak új szerzeményezésével.

A Központi Címjegyzék csak azokat az adatokat dolgozhatja fel, amelyet a bejelentő könyvtárak szolgáltatnak. Kizárólag a rendszeres és pontos adatszolgáltatás biztosíthatja, hogy a KC a valóságnak megfelelően tükrözze a hálózat teljes állományát. A könyvtári munkában általában, s a Központi Címjegyzék esetében különösképpen igaz, hogy jó együttműködés nélkül nem lehet jó az eredmény.

Németh Mária

Jegyzetek

1. Sallai István—Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. átdolg. és bőv. kiad. Bp. Gondolat, 1965. p. 322.
2. Sz. Németh Mária: A központi katalógusok jelenlegi feladatai külföldön és Magyarországon. Bp. OKT, 1961. 126 p. (OKT kiadv. 14.)
3. Sallai—Sebestyén: i. m. p. 322.
4. Magyar Közlöny. 1956. március 9. p. 101.
- Megjelent: Balázs Sándor—Podonyi András—Takács József: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Bp. OKT, 1958. (OKT kiadv. 2.) p. 14.
5. Magyar Közlöny. 1956. március 9. p. 102.
- Balázs—Podonyi—Takács: i. m. p. 23.
6. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1949—1954. Bp. FSZEK, 1955. p. 37.
7. uo. p. 7.
8. Kóhalmi Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban. 1945—1965. Bp. OKT, 1967. p. 72. (OKT kiadv. 25.)
9. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: Kezelési és ügyviteli szabályzat. Bp. FSZEK, 1965. p. 69—70.
10. Sz. Németh Mária: i. m. p. 64—68.
11. Sallai—Sebestyén: i. m. p. 325.
12. Sz. Németh Mária: i. m. p. 35.

A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

A könyvtáros munkakörben dolgozók szakképzésének feladata könyvtárunkban összetettebb, mint más könyvtárakban. A képzés többrétűsége a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feladatkörének a következménye. Más igényeknek kell eleget tenni könyvtárunknak mint tudományos, és mást mint közművelődési könyvtárnak.

Dolgozóink szakképzését ez a kettős arculat, valamint a 106/1964. (M.K. 3) MM számú utasítás határozza meg. Ez utóbbi előírja, hogy a felsőfokú könyvtárosi végzettség nem csupán a tudományos területen dolgozók, hanem a hálózat vezető könyvtárosai számára is kötelező.

A könyvtárral szemben támasztott követelmények maximális kielégítése, valamint a helyzet behatóbb ismerete céljából felmérést végeztünk a könyvtárosok képzettségével kapcsolatban. Az alábbiakban a felmérés eredményeit s az ebből folyó feladatokat vázlatosan ismertetjük.

I. Könyvtárunk dolgozóinak szakképzettsége 1968-ban

A felmérés az 1967/68-as év állapotát tükrözi.

Vizsgálatainkat két irányban folytattuk: egyrészt a könyvtárosok iskolai végzettségét, másrészt könyvtárosi szakképzettségét kutattuk. Nyilvánvaló, hogy egyedül az utóbbi nem adna teljes képet a könyvtárosok felkészültségéről, mivel többen, — s ezek egyrésze az idősebb korosztályból verbuválódik, — könyvtárosi szakképzettség nélkül működnek, de többen olyan főiskolai oklevél birtokában, amely elősegíti speciális könyvtári munkaterületeinken való tevékenységüket (filozófia, jog, történelem, irodalom stb.).

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában a véglegesített könyvtárosok megoszlása *iskolai végzettségük* szempontjából a következő volt:

Beosztás	Főiskolát végzett	Középiskolát végzett	Általános isk. végzett	Összesen
Vezető	11	3	—	14
Tudományos munkatárs	24	3	—	27
Egyéb könyvtáros ..	23	17	2	42
Összesen	58	23	2	83

A központ könyvtárosainak iskolai végzettségét demonstráló adatokat szemlélve megállapítható, hogy a dolgozók 70%-a valamilyen felsőfokú tanintézetben szerzett képe-

sítést, 28%-nak középfokú a végzettsége és mindössze 2% azoknak az aránya, akik csak általános iskolát végeztek. A kedvező kép csak javul, ha dolgozóink képzettségét egybevetjük a beosztásukkal. A központ vezető és tudományos beosztásban levő dolgozóinak zöme (85%-a) felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Aki közülük még csupán középfokú végzettségű, vagy korhatáron felül van s így továbbképzésre nem kötelezett, vagy már a felmérés idején hallgatója volt valamelyik egyetemnek, főiskolának.

A központ többi könyvtárosi beosztásban levő dolgozójának több mint fele (55%) rendelkezik felsőfokú képzettséggel, és 40%-ban végzett középiskolát.

A könyvtár központjában dolgozók megoszlása *szakképzettségük* szerint a következőképpen alakult:

Beosztás	Felsőfokú	Középfokú	Alapfokú	Szak- képzettsége nincs	Összesen
	szakképzettséggel rendelkezik				
Vezető	10	1	—	3	14
Tudományos munkatárs	19	1	—	7	27
Egyéb könyvtáros	10	12	—	20	42
Összesen	39	14	—	30	83

A könyvtárosi szakképzettség alapján kialakult kép az első pillantásra nem túl sok eltérést mutat az iskolai végzettség adataival szemben. Eszerint könyvtárunk legtöbb dolgozója beosztásának megfelelő szakképzettséggel rendelkezik.

Beosztásuk szerint sorra véve a központi könyvtárosok szakképzettségét, azt látjuk, hogy itt van a legkisebb eltérés a végzettségi és a szakképzettséget mutató adatok közt; a könyvtárvezetésben dolgozók általában könyvtárszakon szereztek meg felsőfokú oklevelüket. A tudományos munkatársak adatainál viszont jelentős eltérések mutatkoznak a szakképzettség és a képzettség adatai közt. Számottevően több a főiskolát vagy egyetemet végzetek száma, mint a felsőfokú könyvtárosi képesítéssel rendelkezőké. Tudományos munkatársaink többféle felsőfokú képesítéssel rendelkeznek, — s ezek nagy többsége az idősebb, karkedvezményes könyvtárosok közül kerül ki, — ami ugyanakkor elősegíti a könyvtár differenciált tudományos tevékenységét is. Erről már korábban is volt szó.

A könyvtár központjának egyéb könyvtáros dolgozóiról alkotott kép nem sokban tér el a tudományos munkatársak helyzetétől. Az egyéb könyvtárosi beosztásban dolgozóknak több mint fele rendelkezik valamilyen felsőfokú diplomával, bár ezeknek csak ötven százaléka könyvtárosi oklevél.

Az, hogy a központban viszonylag magas az arányszáma a könyvtáros képesítéssel nem rendelkező diplomásoknak, abból következik, hogy a könyvtár tudományos profilja régi — a rendelet képesítési előírásait megelőző időszakokra nyúlik vissza s az akkor a központhoz kerülő könyvtárosoknál elégséges volt a tudományos profillal kapcsolatos bármely oklevél. Régi központi könyvtárosaink közül legtöbben karkedvezménnyel rendelkeznek s így iskolai végzettségük alapján is megfelelnek a rendeletben előírt színvonalnak. A központ beosztott könyvtáros dolgozóinak azonban 46%-a nem rendelkezik könyvtárosi szakképzettséggel, s ez a helyzet még jelentős további feladatot állít oktatáspolitikánk elé.

A hálózati könyvtárosok végezhetnek — és végeznek is, — tudományos tevékenységet, de a kerületi könyvtárak közművelődési feladata következtében az itt támasztott igények mások, mint a központban; s pedig különösen a beosztott könyvtárosok számára.

A kerületi könyvtárakban tevékenykedő könyvtárosok jelentős hányada (294-ből 70) szerződéses állományban levő dolgozó. Ezek szakképzettségi és képzettségi viszonyai jelentős mértékben eltérnek a véglegesített könyvtárosokétól, s ezért indokolt őket külön vizsgálni.

A könyvtár kerületi hálózatában dolgozó könyvtárosok megoszlása szakképzettségük alapján a következő:

Beosztás	Felsőfokú	Középfokú	Alapfokú	Szak- képzettsége nincs	Összesen
	szakképzettséggel rendelkezik				
Vezető	39	13	1	6	59
Beosztott könyvtáros ..	29	104	13	19	165
Összesen	68	117	14	25	224

Beosztás	Felsőfokú	Középfokú	Alapfokú	Szak- képzettsége nincs	Összesen
	szakképzettséggel rendelkezik				
02-es állományban levő beoszt. könyvt.	3	8	27	32	70

A hálózat véglegesített könyvtárosai között viszonylag magas a felsőfokú szakképzettséggel rendelkezők aránya. Harmincegy százalék szerezte képzettségét egyetemen vagy főiskolán. Ez az arány magasabb, mint a vezetők aránya. A vezetőket, mint már említettük, rendelet kötelezi a felsőfokú képzettség megszerzésére, s ők néhány korhatáron túl levő dolgozó kivételével eleget is tesznek a velük szemben támasztott követelményeknek. Az ötvenkilenc vezető beosztásban levő hálózati könyvtáros közül harminckilencnek már megvan a felsőfokú végzettsége. Hatan a felmérés idején végzik felsőfokú könyvtárosi tanulmányaikat. A többiek korhatáron felül vannak a továbbképzés szempontjából, s számosan közülük azóta már nyugdíjba is mentek. Néhány vezető nem könyvtárszakra szerezte a felsőfokú képesítését.

A hálózati állományban levő könyvtárosok nagy többsége rendelkezik valamilyen könyvtárosi képesítéssel, 13% felsőfokú szakképzettségű. A zöm, (46%) középfokú (2 és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamú) szakképzettséggel rendelkezik. Mindössze tizenkilenc (9%) azoknak a száma, akik még nem szereztek meg a szakképesítést. Ezek nagyrészt túl vannak a korhatáron, vagy a felmérés idején végezték iskoláikat. Ez utóbbiak száma 16.

A szerződéses állományban levő könyvtárosok figyelemmel kísérése rendkívül fontos, mert a könyvtár a törzsállományát elsősorban közülük gyarapítja, továbbképzésük központi feladatunk. Ők igyekeznek is eleget tenni a rájuk háruló feladatoknak.

A hálózatban dolgozó szerződéses munkatársak szakképzettségi helyzete mondhatni a fordítottja a véglegesítettekről alkotott képnek. Hetvenből harminckettőnek (46%) nincs szakképzettsége és huszonheten (39%) csupán alapfokon szereztek a képesítésüket. Mindössze tizenegy szerződéses könyvtárosunknak (15%) van a hetvenből közép- vagy felsőfokú képesítése. Szerződéses könyvtárosaink magas szakmai öntudatára jellemző azonban, hogy – bizonytalan alkalmazási helyzetükön is túltéve magukat – ők tanulnak aránylag a legtöbben tovább. (12 fő).

A továbbtanulásról szerzett ismeretek birtokában, figyelembe véve a szakképzettség jelenlegi helyzetét, megállapíthatjuk, hogy a hálózati dolgozók túlnyomó többsége rendelkezik a munkája elvégzéséhez szükséges képesítéssel.

Az iskolai végzettséget bemutató táblázat a hálózati könyvtárosok vonatkozásában is kedvezőbb, mint volt a szakképzettséget ismertető. Az iskolai végzettség alakulása a kerületi könyvtárosoknál:

Beosztás	Főiskolai	Közép-iskolai	Ált. iskolai	Összesen
	végzettséggel rendelkezik			
Vezető	48	9	2	59
Beosztott könyvtáros	66	95	4	165
Összesen	114	104	6	224
02-es állományban levő beoszt. könyvt.	10	51	9	70

A csak általános iskolát végzettek száma elenyésző, a törzsállomány három %-a, szerződéses 02-es állománynak viszont tizenhárom százaléka. Annál öröndetesebb, különösen a törzsállomány esetében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagy száma. A hálózat 294 dolgozója közül 124 rendelkezik főiskolai vagy ennek megfelelő diplomával (51%). A beosztás szempontjából vizsgálva a táblázatot, kiderül, hogy a vezetők túlnyomó többsége – ötvenkilencből negyvennyolc – rendelkezik felsőfokú képzettséggel.

Ez adatok már a további feladatokat is jelzik. A 106/1964 (M. K. 3) MM sz. és a 129/1964. (M. K. 12) MM. sz. utasításnak még nem tett teljesen eleget a könyvtárunk. A hálózatban tevékenykedő vezetők zöme rendelkezik ugyan felsőfokú képesítéssel, de ugyanakkor az esetek többségében szükséges könyvtárszakon is megszerezni a felsőfokú képesítést.

A beosztott könyvtárosok zöme a hálózatban középiskolai végzettséggel rendelkezik. A 235 beosztott könyvtárosból 222 rendelkezik érettségivel vagy az érettségénél magasabb iskolai végzettséggel, velük szemben mindössze tizenhárom a csak általános iskolát végzett beosztott könyvtárosok száma. Ezek 40 évnél idősebbek. Az arány megnyugtató, bizonyítja azt a tényt, hogy beosztott könyvtárosaink a megfelelő szakmai képesítés birtokában az általános műveltségnek is azon a szintjén állnak, mely a könyvtárosi munka nélkülözhetetlen feltétele.

A számadatok szerint tehát könyvtárosaink általában megfelelő szakképzettséggel rendelkeznek. Emellett azonban változatlanul figyelmet kell fordítanunk a még szakképzettséggel nem rendelkező könyvtárosaink – s főként az ezek nagy többségét képviselő állományon kívüli könyvtárosok – képzésére.

2. Könyvtárosi szakoktatásunk eredményei és problémái

Az előbbieken ismertetett felmérés határozza meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feladatait a könyvtárosképzés terén, mivel a könyvtári munkakörök képesítését előíró – már említett – miniszteri rendeletek tisztázzák a könyvtárosoktól megkívánt képzettség színvonalát. Maga a felmérés már a szakoktatás terén elért eredményekre is rámutat, hiszen az alaprendelet 1962-ben, és a kiegészítések 1964-ben történt kiadása óta elmúlt 6–8 év alatt jelentősen emelkedett a szakképzettségi színvonal.

Meg kell azonban mondanunk, hogy – különösen az utóbbi években – sok nehézség akadályozta a még hátralevő feladatok megvalósítását. Korábban, 1959-től 1966-ig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hivatalosan kijelölt úgynevezett tankönyvtár volt, amely saját keretén belül biztosíthatta könyvtárosi középkádereinek szakmai képzését. Ennek eszköze a két-, illetve később két- és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyam volt, amely az érettségizett fiatal könyvtárosok számára mintegy könyvtáros-technikumi végzettségi kiegészítést nyújtott és ezáltal biztosította könyvtárosi alkalmaztatásuk rendeltetésben előírt alapfeltételét. Egy olyan nagy hálózattal dolgozó közművelődési könyvtár számára, amilyen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a képzettségi rendeletek kiadása után valóban csupán a széleskörű könyvtárosképzést biztosító tankönyvtári jelleg nyújthatta a további

rendeltetésszerű működés lehetőségét. A FSZEK tankönyvtári jellegének biztosításakor 209 főfoglalkozású és kb. 40 részfoglalkozású, vagyis közel 250 könyvtáros munkáját vette igénybe az elmúlt oktatási évben, 1968-ban viszont a hálózat kiterjedése következtében már 299 főfoglalkozású és 84 részfoglalkozású, összesen tehát 383, vagyis megközelítően 400 könyvtáros működött a könyvtárban. Nyilvánvaló tehát, hogy az adott rendeleti előírásoknak csak a könyvtárosok belterjes úton való képzésével lehetett ilyen körülmények között eleget tenni. A tankönyvtári funkció ideje alatt összesen három komplett könyvtárasképző szaktanfolyamot bonyolítottunk le, együttesen 103 fő részvételével, amelyhez további 22, más hasonló tanfolyamon végzett könyvtáros járult.

Ez jelentős eredmény volt, nagymértékben biztosította a könyvtáros középkáderek kötelező szakmai színvonalának elérését. Ez a szám csaknem eléri az időközben a könyvtárosok számában bekövetkezett 150 főnyi növekedést. Mégis figyelembe véve a beosztott könyvtárosok – és ezek között különösen a részfoglalkozásúak – jelentékeny fluktuációját, további nem kis feladatok várnak a könyvtárak a középkáderek további szakoktatása területén. Ez mutatkozik meg a felmérés korábban ismertetett számainak tükrében is. Különös jelentőséget biztosított a FSZEK által fenntartott és vezetett könyvtárasképző szaktanfolyamoknak az, hogy minden tekintetben megfelelték a könyvtár speciális igényeinek. Egyrészt maga az oktatás iránya alakult a fővárosi közművelődési hálózatnak megfelelő színvonal szerint, figyelembe véve a szépirodalmi igényeket, biztosítva a szükséges irodalmi ismereteket és marxista irodalomesztétikát, stb. Másrészt pedig olyan időpontban tartották azokat, melyek alkalmazkodnak a hálózati egységek nyitvatartási idejéhez, ami egy 100-nál több könyvtárból álló könyvtár-konglomerátum forgalmának zavartalan lebonyolítását tekintve nagyon fontos szempont.

1966-tól megszűnt a könyvtár tankönyvtár jellege; országos viszonylatban általában megszüntették a közművelődési tankönyvtárakat. Ezek pótlására létrehozták a szombathelyi és debreceni felsőfokú tanítóképző intézetek népművelő-könyvtáros szakát, amely csak középfokú könyvtárosi oklevelet ad ki. Megmaradt a középfokú szaktanfolyam – társadalomtudományi könyvtári szakosított formában – a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által fenntartott esti tagozaton. A FSZEK további középkáder-oktatás számára csupán ezek a szakképzési formák maradtak fenn. A vidéki oktatás – a fővárosi könyvtárosok számára egyedül lehetséges levelező formában – rendkívül sok nehézséget jelent (utazás, költségek, tanulmányi szabadság, stb.) és mind emellett is számunkra csupán korlátozott felvételi lehetőséget nyújt. A KMK tanfolyama – amely különben sem a közművelődési könyvtárosok profiljára szabott – ugyancsak egészen minimális bekapcsolódási lehetőséget biztosít számunkra. (Jellemző ez utóbbinak a FSZEK szempontjából mutató hiányosságára, hogy közművelődési könyvtárosok részére még szépirodalmi ismereteket sem nyújt.) Új beosztott könyvtárosainknak tehát legkevesbé sem áll rendelkezésükre olyan szakképzési lehetőség, amelyet pedig a minisztériumi rendelet kötelezően előír.

Le kell szegezni itt, hogy a közművelődési könyvtárak középkáder utánpótlása első sorban érettségizett, irodalom iránt érdeklődő és kezdő fizetésben szerény igényű, munkáját szerető és annak fizikai nehézségeit áldozatosan vállaló fiatal emberekből adódhat csupán. Ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy számukra a könyvtári munka megkezdésekor még főfoglalkozású beosztást sem tudunk biztosítani, hanem többnyire csak négy óras ideiglenes foglalkoztatást; ez csupán akkor válhat vonzóvá a természetesen állandó foglalkozást kereső fiatal emberek számára, ha legalább is kilátás nyílik a könyvtárosi véglegesítést biztosító szakképzettség elnyerésére. Így a nyugdíjazások, megbetegedések és a túlnyomórészt női dolgozók körében igen magas arányú szülési szabadságok mellett a könyvtár további funkcionálásának szinte létfeltételévé válik, hogy – ha a kötelező rendeletet szem előtt kívánjuk tartani – e ma még egyáltalán meg nem oldott kérdésre valamilyen formában megnyugtató választ találunk. Ez lehet a régi tankönyvtári forma felújítása, lehet más intézmény által központilag (de Budapesten) fenntartott,

megfelelő befogadóképességű, folyamatosan rendezett tanfolyam-sorozat, vagy bármilyen más, ezekkel egyenértékű megoldás. Amennyiben tehát a képzettséget előíró rendeletet a régi formában fenntartják, ezen megoldások egyike elkerülhetetlennek látszik.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár addig is, amíg a fenti problémák megoldódnak, új könyvtárosai részére rövid – két hónapos, előírt tananyagra támaszkodó – alapfokú könyvtárosi tanfolyamot tart, amelyet az anyagot visszakérdező vizsgával zár le. Ez a gyakorlati munka szempontjából is nélkülözhetetlen az új könyvtárosok részére. Azonban, bár e tanfolyam a KMK által előírt hivatalos tankönyv alapján folyik és lezárása után az ugyancsak általa kibocsátott „alapfokú könyvtárosi szakvizsgát” igazoló bizonyítvány jár, – ez a studium azonban a rendelet alapján nem teszi lehetővé a véglegesítést, s így mit sem ér azok számára, akik a könyvtárosi munkát végleges hivatásnak választják. S bár ez a tanulmány azok számára elégséges, akik csupán részfoglalkozásban és ideiglenesen kívánnak a könyvtárban dolgozni, éppen korlátozott értéke miatt csak akkor válhat a könyvtárosi kádereképzés alapfokú, ha megfelelő mértékben rendelkezésre állhat az előbb már említett középfokú kádereképző szaktanfolyam. Ebben a viszonylatban a középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam már a könyvtáros továbbképzés eszközeként tekinthető.

A könyvtárosképzés kérdése ilymódon nem választható el élesen a továbbképzéstől. A középfokú szakképzést is szükségszerűen úgy kell tekintenünk, mint a felsőfokú képzés előfokát, hiszen ha a középkádereket nem akarjuk életük végéig kirekeszteni a könyvtárosi vezető beosztásokból, akkor lehetővé kell tenni számukra a felsőfokú továbbképzést, ahogyan azt a rendelet előírja. Ebben a vonatkozásban azonban az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen folyó felsőfokú könyvtárosképzésnek semmilyen módon nem képviseli előzményét a középfokú kádereképzés. Hiszen az ELTE-re gimnáziumi érettséggel kerülnek be a fiatalok. A szerves oktatási folyamatosságnak előfeltétele az lenne, ha a két és fél éves szaktanfolyam oklevele legalább egy tanulmányi év beszámítását tenné lehetővé az egyetemen. Amíg ezt nem biztosítják, a középfokú oklevéllel – s akár évtizedes gyakorlattal is – rendelkező könyvtáros semmilyen előnnyel nem bír, a ma érettségizett fiatalokkal szemben a könyvtárszakon. Ez pedig nemcsak abból a szempontból ellentmondás, hogy a tényleges tudást nem számítják be, hanem olyan vonatkozásban is, hogy a magasabb képesítésre törekvő könyvtáros számára a korábbi két- és fél éves tanfolyam munkája mintegy semmivé válik. Ez a kérdés azért is nagyfotosságú, mert a könyvtár számára nem közömbös, hogy a nyugdíjazás, stb. következtében megüresült vezető könyvtárosi helyekre régi, gyakorlott – és szubjektív okokból is az előléptetésnél elsősorban számbajövő – könyvtárosok kerüljenek. A könyvtárosi továbbképzésnek a középfokú szaktanfolyam jelenleg egyetlen területen képviseli alapját, és pedig a marxista-leninista egyetemi tanulmányok viszonylatában. A két oklevél együttesen lehetővé teszi ma a könyvtárosaink számára a vezető beosztás elérését. Ez a megoldás nemcsak azt segíti elő, hogy a világnézeti (így a marxista esztétikában) megfelelően fejlett, a vezetésre legalkalmasabb régi könyvtárosok betölthessék a kerületi könyvtárvezetői és osztályvezetői stb. helyeket, hanem egyben biztosítja könyvtárunk számára a vezetők utánpótlását is. Egyedül a hálózat 60 önálló kerületi könyvtára – nem is szólva az újonnan szervezett könyvtárakról – nagyobb számú főiskolai végzettségű könyvtáros utánpótlást kíván, mint amennyi jelenleg könyvtárosaink közül az ELTE-re jár, vagy amennyit az ott újonnan végzettek közül felvenni képesek vagyunk.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtárosi szakképzése jelenleg a következő képet mutatja:

Középfokú szaktanfolyam	28 fő
középiskola	3 fő
felsőfokú tanítóképző intézet népművelő-könyvtár szak	3 fő
marxista-leninista egyetem	18 fő
Eötvös L. Tud. Egyetem könyvtár szak	18 fő

Jelen vizsgálatunkban csupán a könyvtárosi szakképzésnek azokkal az oktatási formáival foglalkoztunk, amelyek kapcsolatosak a könyvtárosi képesítési rendeletek előírásaival. Egész külön tanulmányt igényelne a könyvtár által rendszeresített különböző szakismereti tanfolyamok, előadássorozatok elemzése, amelyek részben szakágazati vonatkozásúak és a könyvtárosok kisebb csoportját érintik, részben pedig általános műveltségi előadások, amelyek valamennyi könyvtáros számára szólnak. Ezekre jelenleg nem térhettünk ki.

Végigtekintettünk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakoktatási problémáin és eredményein. Számaink nemcsak azt mutatják, hogy jelentékeny lépéseket tettünk már előre, hanem egyben azt is, hogy könyvtárosi szakoktatásunk területén még sok további feladat kíván megoldást.

Kutas Gizella – H. Drechsler Ágnes

DOLGOZÓINK SZAKMAI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI MUNKÁSSÁGA*

1968 – 1969

ARATÓ Antal

Vita a könyvtárak szórakoztató szerepéről. — Könyvtáros 1968. 11. sz.
Állományellenőrzési ívek felhasználása az olvasáselemzésben. — Könyvtáros 1969.
1. sz.

BÁNK Ferenc

A VIII. ker. Népi Ellenőrzési Bizottság tagja

BÁRÁNY Éva

Stockholmi könyvtárakban. — Könyvtáros 1968. 5. sz.
A TIT szociológiai csoportjának tagja
A XIII. ker. Népművelési Klub tagja

BARTHA Lajosné

A művészet eszközeivel a szabadságért, a békéért. — Közalkalmazott 1968. 4. sz.

BENE Lászlóné

Az I. ker. Tanács VB mellett működő Népművelési Tanács tagja

BENJÁMIN László

Válogatott versek. Bp. 1968, Magvető. 262 l.
Újságcikkek, versek folyóiratokban, lapokban
Az MSZBT elnökségi tagja

BENKŐ Attiláné

Könyvismertetések az „Új Könyvek” számára

BENKŐ Zoltánné

Tanácsköztársasági jubileumi képzőművészeti pályázat a budapesti gyermekkönyvtárakban. — Népművelés 1969. 5. sz.
A magyar munkásmozgalom eseménynaptárából. — Úttörővezető 1968. 11. sz.
Jubileumi képzőművészeti pályázat a budapesti gyermekkönyvtárakban. — Könyvtáros 1969. 3. sz.

* A felsorolásban csupán a könyvtáron kívüli tevékenység szerepel.

A gyermekolvasók számának alakulása a budapesti kerületi könyvtárakban. — Könyvtáros 1969. 8. sz.

Húsz éve halt meg Balázs Béla. — Eseménynaptár 1969. 2. sz.

Ötven éves a Lenini Komszomol. — Eseménynaptár 1968. 4. sz.

Az első negyedévi társadalmi ünnepek. Gyermekkönyvtári fejezetek összeállítása. — Eseménynaptár 1968. 1. sz.

Emlékező napok. — Eseménynaptár 1968. 2. sz.

Könyvek az ifjúságmozgalom harcos múltjából és bibliográfiai összeállítás pályaválasztás az Úttörővezető c. lap különböző számaiban

Foglalkozás a gyermekolvasókkal c. előadás a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár szervezésében megrendezett községi könyvtárosok tanfolyamán

Saint-Saëns: Állatok farsangja c. csoportos foglalkozás levezetése a TIT biológiai szakosztály felkérésére

— — — Hargitai Nándorné: Hogyan segítették a különböző intézmények, társadalmi szervek a kisdobosok és úttörők nyári mozgalmi életét? A Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnöksége pályázatán 3. díjjal jutalmazott dolgozat

BIKÁCSI Lászlóné

Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárakban. — Könyvtáros 1968. 6. sz.

Olvasószolgálat. Előadás a KMK-ban a gyermekkönyvtárosok országos tapasztalatcseréjén 1968. ápr. 24.

Előadások vidéki gyermekkönyvtárosi tanfolyamokon, 1968-ban

Lektorálás a Móra Kiadó számára 1969-ben

A VIII. ker. Népi Ellenőrzési Bizottság intézményi szakcsoportjának tagja

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnökségének tagja

BÓTA Gyula

Önkéntes rendőr

CSOMOR Tibor

Könyvszemlék, kis bibliográfiák a Könyvtáros c. folyóirat számára

Munkavédelmi cikkek, bibliográfiák a Közalkalmazott c. lap számára

A Közalkalmazottak Szakszervezete Munkavédelmi Bizottságának tagja

A Magyar Természetbarát Szövetség Oktatási Bizottságának munkatársa

DÁVID Gyuláné

A VI. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

A VI. ker. Hazafias Népfront Kulturális Tanácsának tagja

A VI. ker. Pártbizottság aktívája

DOBOS Piroska

A gazdaságirányítás új rendszere és a könyvtári munka hatékonyságának értékelése. — Könyvtáros 1968. 6. sz.

Olvasószolgálati hatásvizsgálatok a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárakban. — Könyvtáros 1969. 2. sz.

Pedagógusok és könyvtárosok. — Köznevelés 1969. 24. sz.

Az OKDT oktatási és továbbképzési bizottságának tagja

A Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságának tagja

A Budapesti Népművelő szerkesztőbizottságának tagja

A TIT Irodalmi Szakosztályának bizottsági tagja

DOBRAVA Jánosné

A III. ker. Pártbizottság társadalmi munkatársa

ECSEDY Andorné

Könyvismertetések az Új könyvek számára

ERDŐDY Ferencné

A XX. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

FORGÁCS Tiborné

A forradalmi évfordulók megünneplése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 44. sz. kerületi könyvtárában. — Könyvtáros 1969. 2. sz.

A VIII. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

GÁL Györgyné

Vita a könyvtár szórakoztató szerepétől. — Könyvtáros 1968. 10. sz.

A kölcsönzés szüneteltetésének okai a Szabó Ervin Könyvtár olvasói körében. — Könyvtáros 1969. 2. sz.

Az olvasók számának alakulása a könyvtárakban. — Budapesti Népművelő 1969. 1. sz.

GÁLICZKY Éva

Népszerű diplomácia. Majszkij: Utazás a múltba és Tabonis:

Elsodort diplomácia c. könyvek ism. — Népművelés 1968. 7. sz.

Jubileumi könyvek. 50 éves a párt és Remete László: Rengj csak Föld! c. könyvek ism. — Népművelés 1969. 3. sz.

Che Guevara legendája. Vámos Imre hasonló c. könyvének ism. — Népszabadság 1969. máj. 22.

A Bosszú fekete angyalai. Nat Turner vallomásai és Malcolm X c. könyvek ism. Népszabadság 1969. okt. 30.

Könyvismertetések az Új könyvek számára

GOSZTOLA Gábor

Grafikái jelentek meg:

Egyetemi Lapok 1969. 14–15. sz.

Élet és Irodalom 1969. 14., 23., 34., 39., 42., 46., 49. sz.

Könyvtáros 1969. 10. sz.

Kortárs 1969. 11. sz.

Nagyvilág 1969. 12. sz.

HAJDUNÉ Drechsler Ágnes

Reinitz Béla. — Rossini. — Eseménynaptár. 1968. 4. sz.

Rimszkij-Korszakov. — Eseménynaptár 1969. 1. sz.

Leonardo. — Csontváry Kosztka Tivadar. — Eseménynaptár 1969. 2. sz.

Rembrandt. — Chopin. — Eseménynaptár 1969. 4. sz.

Jubileumi ünnepségek. 1918–1919. Bp. 1968, NPI. 196–203. l.

Útmutató a felszabadulási ünnepségekhez. Bp. 1969, NPI. 212–220. l.

HARGITAI Nándorné

Ötven év és mai életünk gyermek-szemmel. Bibliográfia. Bp. 1968, M. Úttörők Szöv. — FSZEK. 26 l.

Bibliográfia és könyvismertetés az Úttörővezető 1968. 8., 10. sz.-ban. — Eseménynaptár 1969. 3. sz.

Benkő Zoltánné — — —: Hogyan segítették az intézmények, társadalmi szervek a kisdobosok és úttörők nyári mozgalmi életét? A Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnöksége pályázatán 3. díjjal jutalmazott dolgozat

HARMAT Ferencné

A IX. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

HERENDINÉ Lakatos Éva

Fél évszázada... [Kóhalmi Béláról]. — Magyar Könyvszemle 1969. 1. sz.

A Tanácsköztársaság plakátjai — kiállítás a Szabó Ervin Könyvtárban. Magyar Könyvszemle 1969. 2. sz.

Az Egyetemi Könyvtár Tanácsköztársaság kiállítása. — Magyar Könyvszemle 1969. 3. sz.

HORVÁTH Györgyné

A II. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

HORVÁTH Pálné Varsányi Livia

Amire hagyományaink köteleznek. (Szabó Ervin halálának évfordulójára.) — Könyvtáros 1969. 1. sz.

Az olvasó szóhasználata — és valóságos igénye. — Könyvtáros 1969. 2. sz.

A politikai és társadalomtudományi művek forgalmának elemzése. Az OKDT országos könyvtartudományi pályázatán 2. díjjal jutalmazott tanulmány

A III. ker. Tanács mellett működő Népművelési Tanács tagja

A Hazafias Népfront III. ker. Elnökségének tagja

JÁMBOR Mária, D.

Szántó György Stradivari c. regényéből a Filmgyár részére forgatókönyv-szinopszist készített.

JELLINEK Lászlóné

A XIII. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

A XIII. ker. Népművelők Klubjának tagja

A XIII. ker. Poscher János Művelődési Ház Társadalmi Igazgatóságának tagja

KÁPOLNAI Molnár Ilona

Egy meglepő irodalmi kivégzés. Boisdeffre gúnyirata Alain Robbe-Grillet ellen.

A Rádió „Kilátó” rovata számára ford. és összeáll. — —.

Zenés album Caracas-ból. A Rádió „Vasárnap délelőtt” rovata számára.

Achard, Marcel: Domino. Részletek a darabból — — fordítása és adaptációja alapján. A Rádió „Ez is, az is 120 percben” rovata számára.

Pieyre de Mandiargues, André: A gyémánt. Ford. és rádióra alkalmazta — —.

India nagy előadóművészei: Bismillah Khan és Ravi Shankar. Ism. a Rádió „Vasárnap délelőtt” rovata számára

Duras, Marguerite: „Az angol szerető” c. darabjának ism.

Pirandello, Luigi: A feleségem férje. Ford. és rádióra alkalmazta — —.

Siva tánca Csídambaramban. Ford. a Rádió „Ez is, az is...” rovata számára

Roussin, André: Egy gyilkos monológja Párizsból. Részlet egyik darabjából. A Rádió „Jóreggelt vasárnap” rovata számára

Maurois, André: A tengerész. Rádióra alkalmazta — —, a Rádió „Ez is, az is...” rovata számára

KEMSEI István

Versei jelentek meg az Egyetemi Lapok több számában,
a Híd 1969 11 – 12. számában és a Jelenkor 1968. 3. és 1969. 6. számában

KEPES Ágnes

Új beszélő könyvtár. Az ifjúsági irodalom ajánló jegyzéke. Szerk: — — — Szász Eta.
Bp. 1969, Móra Kiadó. 726 l.
— — — Molnár Mihályné: A Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár vonzási területe. —
Könyvtáros 1969. 3. sz.

KLINDA Mária

Az MSZ 342 – 60 Könyvtári címleírási szabályok c. szabvány átdolgozására szervezett
bizottság tagja

LAKOS Katalin

Dokumentumok három Internacionálé anyagából (Borba za mir. Materialü treh internacionálov) (Ism.) — Tájékoztató. Kiad. a Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus Leninizmus Főosztálya. 1968. 6. sz.
Remete László: Rengj csak Föld! Ism. — Népszabadság 1969. jan. 16.
Új Szabó Ervin kötet. Ism. — Népszabadság 1969. febr. 6.
Auguste Blanqui válogatott művei. Ism. — Valóság 1969. 7. sz.
25 éve történt. Válogatás a FSZEK azonos című ajánló bibliográfiájából. Összeáll. — — — — Könyvtáros 1969. 11. sz.
A legújabb magyar társadalomtudományi bibliográfiákról. Orosz nyelvű előadás a Fundamentálnaja Biblioteka-ban Moszkvában 1968. máj. 28-án
A Magyar Népköztársaság új- és legújabbkori történeti bibliográfiáiról. Orosz nyelvű előadás a Marxizmus — Leninizmus Intézet grúziai fiáléja és a Tbiliszi Városi Könyvtárban 1968. jún. 17-én
A marxizmus — leninizmus magyar nyelvű bibliográfiáiról. Orosz nyelvű előadás az SZKP KB Marxizmus — Leninizmus Intézetben Moszkvában 1968. aug. 10-én

MARÓT Miklós

Déri Miklósné — — — : Könyvtári igényvizsgálatok módszertana. Bp. 1968, Népműv. Prop. Iroda. 101 l.
A szociológiai ellátottság vizsgálata. Bp. 1969, KMK. 22 l.
Vetélkedők alatt, előtt és után. — Könyvtáros 1969. 6. sz.
A közművelődési könyvtárak helyzete c. OKDT kiadvány munkatársa (Tájékoztató szolgálat)
Könyvismertetések az Új könyvek számára
Fordítások, recenziók az MSZMP Társadalomtudományi Intézete és a Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs kutatóközpontja részére
Képszerkesztések a Tankönyvkiadó és a képes hetilapok (Élet és Tudomány, Magyarország) részére
A Józsefvárosi Lexikon szerkesztőbizottsági tagja
Irodalmi előadások és séták a TIT szervezésében a József Attila Szabadegyetem ki-
helyezett tagozatán, művelődési otthonokban stb.

MARUSZKI József

A folyóirat kölcsönzés egy budapesti kerületi könyvtárban. — Könyvtáros 1968. 7. sz.
Nem várok csodákat. — Könyvtáros 1969. 6. sz.
Vitacikk az Élet és Irodalom 1969. 8. sz.-ban
Közéjük állok. — Magyar Ifjúság 1969. 47. sz.

MEISZNER Tamásné

A XXI. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

MIKÓ Zoltán

Játék és vallomás (Olvasónapló). Összeáll.: — —. Bp. 1969, Móra Kiadó. 48 l.

Az „Olvasó Ifjúságért”. (Módszertani útmutató.) Írta és szerk.: — — Bp. 1969, Ifjúsági Lapkiadó. 72 l.

Az olvasók művelődési körei (Módszertani tanácsok és tapasztalatok). Bp. 1969, FSZEK. 68 l.

Előadásokat tartott a könyvtárosok továbbképző tanfolyamain az olvasószolgálat és propagandamunka kérdéseiről Budapesten, Győr, Csongrád, Békés, Borsod, Szolnok, és Szabolcs megyében

Irodalom és olvasásnépszerűsítő előadásokat tartott művelődési otthonokban, üzemekben és KISZ-tanfolyamokon

Művelődési köröket vezetett Soroksáron és a II. kerületi Szakmunkástanuló Intézetben

A TIT budapesti szervezete irodalmi szakosztályának tagja

A KISZ KB kultúrosztálya mellett működő Központi Ifjúsági Olvasószolgálat tagja

ORBÁN Istvánné

Verne emlékkiállítás egy budapesti kerületi könyvtárban. — Könyvtáros 1969. 4. sz.

POGÁNY Zsuzsa

Szociológiai cikkek és tanulmányok fordítása a Társadalomtudományi Intézet számára

PÓKA Lászlóné

Orbán Istvánné — — —: Verne emlékkiállítás egy budapesti kerületi könyvtárban. — Könyvtáros 1969. 4. sz.

POLÓNYI Péter

Györffy Ádám — — —: Az ideológiai művek helye a pedagógus olvasó kölcsönzésének szerkezetében. Bp. 1968.

A fejlődés eredményei és korlátai egy közművelődési könyvtárhálózat működési adatainak tükrében. Bp. 1968, 112 l. (Díjnyertes tanulmányok az OKDT — Művelődésügyi Minisztérium 1968. évi könyvtártudományi pályázatán.)

Györffy Ádám: — — —: A könyvtári munka hatékonysága és az új gazdaságirányítási rendszer. Könyvtáros 1968. 3. sz.

A munkások és a könyv. — Munka 1968. 6. sz.

Mit olvas a jövő munkásosztálya? — Munka 1969. 1. sz.

Előadások megyei ill. szakszervezeti könyvtárosok tanfolyamain, továbbképzésen, a könyvtárszociológia, az olvasószolgálat, a szerzeményezés, a mai magyar és a modern nyugati irodalom kérdéseiről Budapesten, Tatabányán, Szentendrén, Velencén és Vácon.

A TIT irodalmi szakosztályának megbízásából 32 előadást tartott

Irodalomszociológiai tanulságok. Előadás a Rádióban

Ifjúsági- és munkásakadémia vezetése, az újpesti munkásírók körének irányítása, irodalmi estek, író — olvasó találkozók bevezetése

PONGOR Pálné

A felszabadulás útján, 1944 — 1945. Eseménynaptár készítése

A Magyar Úttörők Szövetsége I. ker. elnökségének tagja

RADVÁNY Tiborné

Propaganda-munka a gyermekkönyvtárakban. Előadás a megyei módszertani könyvtárosok tanfolyamán, Salgótarjánban 1969. júl. 2.

Pécs-városi közművelődési és iskolai könyvtárhálózata helyzetének felmérése a Művelődésügyi Minisztérium és az OSZK megbízásából

Dr. REMETE László, az irodalomtudományok kandidátusa

„Rengj csak Föld!” Bp. 1968, Kossuth Kiadó. 340 l.

Írók és a Párt. — Budapest 1968. 11. sz.

Szabó Ervin és a decimális osztályozás. — Könyvtáros 1968. 9. sz.

Egy könyvtárosnő a forradalomban. — Könyvtáros 1969. 2. sz.

Könyvismertetések, bírálatok a Magyar Könyvszemlében és a Könyvtárosban
50 éve húnyt el Szabó Ervin c. műsor szerkesztése a Magyar Televízió 1968. okt. 11.-i műsora számára

Olvasójegy c. műsor szerkesztése a Magyar Televízió számára 1969. jún. 7-i adás

Kandidátusi disszertáció véde, 1969. febr. 26-án

A XIV. ker. Hazafias Népfrent helytörténeti bizottságának elnöke

RÉVÉSZ Ferenc

A két munkáspárt egyesülésének előzményeiről. Tanulmány a Párttörténeti Intézet kiadásában megjelenő Visszaemlékezések c. kötetben

Az OKDT tagja

A Budapesti Pártbizottság tagja

Az MSZMP Budapesti Pártbizottsága Propaganda- és Művelődési Bizottságának tagja

Fővárosi tanács tag

A Fővárosi Művelődésügyi Állandó Bizottság elnöke

A Fővárosi Népművelési Tanács tagja

A Fővárosi Idegenforgalmi Munkabizottság tagja

A „Budapest Főváros Tanácsának Aranyérme” javaslattevő bizottságának tagja

A Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédelmi Bizottság tagja

A „Budapest” c. folyóirat szerkesztőbizottsági tagja

SAMU Gizella

Szociológiai előadássorozat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. — Könyvtáros 1969. 7. sz.

Együttműködés az olvasó ifjúságért. — Budapesti Népművelő 1969. 2. sz.

SÁNDOR Ottóné

A budapesti KISZ-szervezetek és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az „Olvasó Ifjúságért”. — Könyvtáros 1969. 9. sz.

Módszertani útmutató vetélkedők szervezéséhez. — Az „Olvasó ifjúságért” c. kiadványban

Tallózás folyóiratokban. — Budapesti Népművelő. 1969. 1., 2., 3. sz.

SÁRDY Károly

Három képét kiállították a Fővárosi Művelődési Ház 1969. március 8–29 között rendezett képzőművészeti emlékkiállításon

SIMON Lászlóné

- A XVI. ker. Pártbizottság tagja
- A XVI. ker. Pártbizottság Kulturális Bizottságának tagja
- A XVI. ker. MSZBT-titkára
- A XVI. ker. Hazafias Népfront Elnökségének tagja

SÓLYOM Károlyné

- Fizikai dolgozók gyermekei a könyvtárakban. — Budapesti Népművelő 1968. 2. sz.
- A III. ker. Pártbizottság társadalmi munkatársa
- A III/90. Pártszervezet vezetőségi tagja
- A III. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja
- A Hazafias Népfront csillaghegyi csoportjának elnökségi tagja

Dr. SZÁSZ Károlyné dr. Gillemot Katalin

- A Közalkalmazottak Szakszervezete Budapesti Bizottsága Üdülési Albizottságának tagja

SZEKSZÁRDI MOLNÁR István

- Szemműtét. Vers. Ország Világ, 1968.
- Villámtréfák a Magyar Rádióban
- Szürke élet. Novella. Népszava 1969. jún. 24.
- Mákos. — Népszava 1969. okt. 19.

SZŐKE Tiborné

- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár készül az évfordulókra. — Könyvtáros 1968. 10. sz.
- A felszabadulás 25. évfordulójának előkészítése. — Könyvtáros 1969. 4. sz.
- A VIII. ker. Pártbizottság vezető-propagandistája
- Az MSZBT Budapesti Elnökségének tagja
- A Fővárosi Művelődési Ház társadalmi elnökségének tagja
- A Könyvtáros szerkesztőbizottságának tagja

TÁTRAI Tiborné

- A MSZBT Elnökségének tagja

Dr. TOLNAI György, a történettudomány kandidátusa

- A demokratikus államkapitalizmus és a piacmechanizmus szerepe a felszabadult országok önálló fejlődésében. Tanulmány. (kb. 10 ív) (Kiadás előtt)
- Önálló gazdasági fejlődés, vagy tőkés függés. — Valóság 1968. 6. sz.
- Tudományos szemlélet és vitakészség történetírásunkban. — Valóság 1968. 9. sz.
- Textilná manufaktura a rol'nicka tkácská a pradiarska vyroba na Slovensku. (1850—1867) Historické študie. Bratislava, 1969. XIV. sz.
- Ua. különlenyomatban
- A Tanácsköztársaság a Terézvárosban. A Terézváros munkásmozgalma c. helytörténeti mű egy fejezete. (Kiadás előtt.)
- Adatok és események a magyar munkásmozgalomról. Bp. 1968, MSZMP VI. ker. PB.
- A kapitalizmus kialakulása és a nemzeti kérdés Magyarországon a XVIII. sz. második felétől 1941-ig. Előadások a marxizmus — leninizmus esti egyetemen: V. kerületi tagozat (1968.) VI—VII. kerületi tagozat. (1969).
- A MSZMP VI. ker. pártbizottsága által kiküldött „Kerületi munkásmozgalom törté-

nete szerkesztő bizottságának" és a „Felszabadulási ünnepségeket előkészítő operatív bizottságának" tagja

A TIT Történelmi Szakosztálya tagja

A Történelmi Társulat tagja

A MUOSZ tagja

Dr. TÓTH Endréné

Budapest Enciklopédia szerkesztése és címszavak írása. Megjelenik a Corvina Kiadónál 1970-ben, kb. 45 ív.

Könyvismertetések az „Új könyvek" számára

TÓTH Jánosné

Magas épületek, égis érő tornyok. — Eseménynaptár 1969. 1. sz.

Kandó Kálmán. — Eseménynaptár 1969. 3. sz.

25 éve történt. — Eseménynaptár 4. sz.

A IV. ker. Úttörő Szövetség Elnökségének tagja

TÓTH Sándorné

A Hazafias Népfront I. ker. Bizottságának tagja

TYROLER Gyula

Könyv- és Könyvtártörténet. Előadások, a Nyomdász Szakszervezetben és a SZOT-tanfolyamon

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Előadás a Vegyipari Dolgozók Szakszervezetében és a Vasas Szakszervezetben

A Közalkalmazottak Szakszervezete Könyvtáros Szakbizottságának tagja

URAY Béla

A XI. ker. Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanács tagja

VÁGH Mária

A Televízió Fekete-Afrikában. — TV-szemle. 1968. 2. sz.

VASVÁRI István

Fedezék nélkül. Verseskötet. Bp. 1969, Magvető. 113 l.

Versek, cikkek, folyóiratokban és napilapokban

WEISZ Sándorné

Az értelmiség olvasási kultúrája. Művelődésszociológiai vizsgálatok próbafelvétele a KMK megbízásából

ZIMA Istvánné — Lengyel Vera

Ébred a kisszoba. — Nők Lapja 1969. 39. sz.

KÖNYVTÁRHÁLÓZATUNK

1969-ben

I. kerület

11. sz. könyvtár	Krisztina krt. 87/89.
különálló gyermekrészleg	Krisztina krt. 91.
1. fiók	Országház u. 13.
20. sz. könyvtár	Fő u. 11/13.
20. sz. gyermekkönyvtár	Szilágyi Dezső tér 5.

II. kerület

37. sz. könyvtár	Török u. 7/9.
1. fiók	Dimitrov u. 80.
2. fiók	Szilfa u. 4.

III. kerület

8. sz. könyvtár	Fő tér 2.
21. sz. könyvtár	Bajáki Elemér u. 5/7.
1. fiók	Fő u. 41. (Békásmegyer)
8. sz. gyermekkönyvtár	Fő tér 5.

IV. kerület

28. sz. könyvtár	Bajcsy-Zs. u. 8. (Újpest)
különálló gyermekrészleg	Bajcsy-Zs. u. 8.
1. fiók	Csokonai u. 38.
41. sz. könyvtár	Váci út 65.
különálló gyermekrészleg	Tinódi u. 1.

V. kerület

1. sz. könyvtár	Vadász u. 42.
14. sz. könyvtár	Királyi Pál u. 11.
különálló gyermekrészleg	Királyi Pál u. 18.
5. sz. gyermekkönyvtár	Aulich u. 4/6.

VI. kerület

10. sz. könyvtár	Népköztársaság útja 52.
1. sz. gyermekkönyvtár	Liszt Ferenc tér 6.

VII. kerület

2. sz. könyvtár	Rottenbiller u. 10.
különálló gyermekrészleg	Rottenbiller u. 10.
22. sz. könyvtár	Kertész u. 20.

VIII. kerület

9. sz. könyvtár	Gutenberg tér 3.
44. sz. könyvtár	Kulich Gyula tér 12.
különálló gyermekrészleg	Kulich Gyula tér 12.
3. sz. könyvtár	Szörény u. 3.
különálló gyermekrészleg	Szörény u. 3.
9. sz. gyermekkönyvtár	Somogyi Béla út 22/a.

IX. kerület

39. sz. könyvtár	Boráros tér 2.
különálló gyermekrészleg	Boráros tér 2.
1. fiók	Tűzoltó u. 21.
26. sz. könyvtár	Mester u. 53/55.
23. sz. könyvtár	Füleki u. 8.
különálló gyermekrészleg	Füleki u. 8.
1. fiók	Illatos út 2/4.
7. sz. gyermekkönyvtár	Hámán Kató út 27.
48. sz. könyvtár	Börzsöny u. 9/11.
15. sz. gyermekkönyvtár	Börzsöny u. 9/11.

X. kerület

12. sz. könyvtár	Füzér u. 13.
különálló gyermekrészleg	Füzér u. 13.
1. fiók	Gergely u. 68.
2. fiók	Városszéli telep 35.

XI. kerület

6. sz. könyvtár	Karinthy Frigyes u. 11.
1. fiók	Építész u. 3. (Albertfalva)
2. fiók	Alabástrom u. 27. (Kelenvölgy)
6. sz. gyermekkönyvtár	Karinthy Frigyes u. 11.
1. fiók	Szabadság út 78.

XII. kerület

38. sz. könyvtár	Böszörményi út 13/15.
1. fiók	Hollós út 5.
2. fiók	Törökbálinti út 2.
38. sz. gyermekkönyvtár	Böszörményi út 34/a

XIII. kerület

7. sz. könyvtár	Vág u. 12.
1. fiók	Pannónia u. 40.
19. sz. könyvtár	József Attila tér 4.
különálló gyermekrészleg	József Attila tér 4.
4. sz. könyvtár	Lehel u. 31.
2. sz. gyermekkönyvtár	Sallai Imre u. 52.
3. sz. gyermekkönyvtár	Lehel u. 7/a.
10. sz. gyermekkönyvtár	Tömöri köz 7.

XIV. kerület

18. sz. könyvtár	Bosnyák u. 1/a.
különálló gyermekrészleg	Bosnyák u. 1/a.
5. sz. könyvtár	Ilka u. 36.
43. sz. könyvtár	Lumumba u. 1/3.
különálló gyermekrészleg	Kerepesi út 76/c.
1. fiók	Fogarasi út 113.
47. sz. könyvtár	Erzsébet királyné út 117/b
1. fiók	Uzsoki u. 57.

XV. kerület

29. sz. könyvtár	Arany J. u. 29. (Rákospalota)
különálló gyermekrészleg	Arany J. u. 29. (Rákospalota)
1. fiók	Régifőti út 65.
34. sz. könyvtár	Mosolygó A. u. 36. (Pestújhely)
különálló gyermekrészleg	Mosolygó A. u. 36. (Pestújhely)
1. fiók	Gorkij tér 2.

XVI. kerület

32. sz. könyvtár	Szabadság út 79. (Sashalom)
különálló gyermekrészleg	Szérű u. 1. (Sashalom)
1. fiók	Petőfi tér 1. (Petőfi-kert)
2. fiók	Vidámvásár út 64. (Cinkota)
45. sz. könyvtár	Rákosi u. 129. (Rákosszentmihály)

XVII. kerület

36. sz. könyvtár	Pesti út 119. (Rákoskeresztúr)
különálló gyermekrészleg	Pesti út 119. (Rákoskeresztúr)
1. fiók	Wesselényi u. 1. (Rákoshegy)
2. fiók	Hősök tere 1. (Rákosliget)
40. sz. könyvtár	Zrínyi u. 14. (Rákoscaba)
1. fiók	Szabadság út (Rákoskert)

XVIII. kerület

24. sz. könyvtár	Ságvári E. u. 7. (Pestlőrinc)
különálló gyermekrészleg	Ságvári E. u. 7. (Pestlőrinc)
1. fiók	Állami Lakótelep
2. fiók	Szemere telep
31. sz. könyvtár	Vörösfény u. 163. (Pestimre)

XIX. kerület

25. sz. könyvtár	Kossuth Lajos u. 8. (Kispest)
különálló gyermekrészleg	Kossuth Lajos u. 8. (Kispest)
1. fiók	Zrínyi u. 148.
2. fiók	Mária u. 34.
16. sz. könyvtár	Petőfi tér 15. (Kispest)

XX. kerület

27. sz. könyvtár	Ady Endre u. 86. (Pesterzsébet)
1. fiók	Marót u. 9.
2. (gyermek) fiók	Ősz Szabó J. u. 5.
3. fiók	Török Flóris u. 245.
35. sz. könyvtár	Marx Károly u. 122/124. (Soroksár)
1. fiók	Marx Károly u. 243. (Soroksár)

XXI. kerület

17. sz. gyermekkönyvtár	Rákóczi F. u. 96 – 98.
30. sz. könyvtár	Kalamár u. 202. (Királyerdő)
4. sz. gyermekkönyvtár	Rakéta u. 24. (Csillagtelep)
46. sz. könyvtár	Vénusz u. 2. (Csillagtelep)

XXII. kerület

13. sz. könyvtár	Tóth J. u. 36. (Budafok)
különálló gyermekrészleg	Tóth J. u. 36. (Budafok)
1. fiók	Nagytétényi út 264. (Nagytétény)
2. fiók	Kísérleti lakótelep (Budafok)
3. fiók	Baross Gábor Telep, Dózsa Gy. út 104.

TARTALOMMUTATÓ

Szabó Ervin (1877–1918)	5
Dienes László (1889–1953)	11
Révész Ferenc: Hajdu Henrik (1890–1969)	13
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1968/69. évi jelentése	31
I. A központi könyvtár jelentése	35
Feldolgozó munka	36
Olvasószolgálat	43
Tájékoztató munka	51
Bibliográfiák és egyéb kiadványok	52
Propaganda-munka	58
A kerületi könyvtárak irányítása. Módszertani munka	61
II. Kerületi könyvtárak	65
Hálózati könyvvállomány és szerzeményezés	70
Beiratkozott olvasók	73
Kölcsönzők (kölcsönzések) száma	75
Kölcsönzött kötetek	77
Diafilm-kölcsönzés	80
Kiállítások és rendezvények	81
III. A könyvtár gazdasági tevékenysége	85
Pénzügyi feladatok	85
Könyvkötészeti munka	87
IV. A könyvtár szervezeti és személyzeti ügyei	89
A FSZEK fejlődési adatai a felszabadulás óta	95
Halottaink	98
Remete László: A FSZEK a felszabadulás időszakában	100
Uray Béla: Buda első közművelődési könyvtára. A 6. sz. kerületi könyvtár 50 éve	113
Kőhalmi Béla: Előszó	113
Csép Attiláné: A félévszázados angyalföldi könyvtár. A 7. sz. könyvtár története	131
A 85 éves Kőhalmi Bélánál	145
Arató Józsefné: Szociológiai könyvanyagunk korszerű szakrendszerének kialakítása	147
Kápolnai Molnár Ilona – Nagy Emilné: Földrajzi katalógusunk a decimális rendszer bevezetésétől napjainkig	157
Csomor Tibor – Lakos Katalin: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkásmozgalmi tárgyú kiadványai. 1945–1969.	166
Novák Tamásné: Budapest a felszabaduláskor és ma. (A Budapesti Képgyűjtemény anyagából)	187
Ballagi Ágnes: Az olvasás folyamatossága a kerületi könyvtárakban	189

Ecsedi Klára: A fiatalok filozófia iránti érdeklődése egy kerületi könyvtárban	198
Rostás Jenőné: A József Attila-lakótelep gyermekolvasói	207
Arató Antal: A Gorkij-centenárium és Gorkij műveinek olvasottsága a pesterzsébeti könyvtárban	221
H. Drechsler Ágnes: Az ismeretterjesztő művek szakszabásának problémái kerületi könyvtárainkban	232
Benkőné Bartha Ilona: A gyermekkönyvvállomány alakulása egy évtized alatt	238
Németh Mária: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatainak központi címjegyzéke	253
Kutas Gizella—H. Drechsler Ágnes: A könyvtárosképzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban	257
Dolgozóink szakmai, tudományos és társadalmi munkássága 1968—1969.	264
Könyvtárhálózatunk 1969-ben	273
Tartalommutató	277

СОДЕРЖАНИЕ

Эрвин Сабо (1877—1918)	5
Ласло Диенеш (1889—1953)	11
Ференц Ревес: Генрик Хайду (1890—1969)	13
Годовой отчет Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо за 1968—1969 годы	31
I. Годовой отчет центральной библиотеки	35
Библиотечная обработка книг	36
Обслуживание читателей	43
Информационная работа	51
Библиографические и другие издания	52
Пропагандистская работа	58
Руководство работой районных библиотек	61
II. Районные библиотеки	65
Книжные фонды библиотечной сети и их комплектование	70
Регистрация читателей	73
Число читателей, берущих книги на дом	75
Книги, выданные на дом	77
Выдача на дом диафильмов	80
Выставки книг и иные мероприятия	81
III. Хозяйственная деятельность библиотеки	85
Финансовые задачи	85
Переплет библиотечных книг	87
IV. Организационные вопросы и проблемы отдела кадров	89
Данные о развитии столичной библиотеки им. Эрвина Сабо после освобождения Венгрии	95
Некрологи	98
Ласло Ремете: Столичная библиотека им. Эрвина Сабо в год освобождения Венгрии	100
Бела Урай: Первая общеобразовательная библиотека на Буде. Пятидесятилетие районной библиотеки № 6	113
Бела Кехалми: Предисловие	113
Аттилане Чеп: Полувековая история Андъяльфельдской библиотеки. История библиотеки № 7	131
К 85-летию Белы Кехалми	145
Йожефне Арато: Формирование фонда книг по современной социологии	147
Илона Капольнаи Мольнар—д-р Емилне Надь: Наш географический каталог от введения десятичной системы до наших дней	157
Тибор Чомор—Каталин Лакош: Издания Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо по теме рабочего движения 1945—1969.	166
Тамашне Новак: Будапешт во время освобождения и сегодня. (По материалам Будапештской картинной галереи)	187
Агнеш Баллаги: Постоянный интерес к чтению в районных библиотеках	189

Клара Эчеди: Интерес молодых читателей к философии в одной из районных библиотек	198
Енене Рошташ: Читатели-дети жилого квартала им. Атиллы Йожефа	207
Антал Арато: Столетие со дня рождения Горького и интерес к произведениям Горького в библиотеке района Пештэржебет	221
Агнеш Х. Дрекслер: Проблемы специализации научно-популярных произведений в наших районных библиотеках	232
Бенкене, Илона Барта: Десятилетнее изменение книжного фонда в детских библиотеках . . .	238
Мария Немет: Центральный каталог сети Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо	253
Гизелла Куташ — Агнеш Х. Дрекслер: Проблемы подготовки библиотечных работников при Столичной библиотеке им. Эрвина Сабо	257
О профессиональной, научной и общественной деятельности сотрудников нашей библиотеки .	264
Сеть наших библиотек в 1969 году	273
Оглавление	277

CONTENTS

Ervin Szabó (1877—1918)	5
László Dienes (1889—1953)	11
Henrik Hajdu (1890—1969) (Ferenc Révész)	13
Report of the Szabó Ervin Municipal Library of the year 1968/69	31
I. Activity of the central library	35
Routines	36
Readers' service	43
Informatory works	51
Bibliographies and other publications	52
Propaganda work	58
Direction of the district libraries. Methodological work	61
II. District libraries	65
Stock and acquisition of the network	70
Registered readers	73
Lending	75
Lent volumes	77
Lending of diaphanous pictures (diafilms)	80
Exhibitions and programmes	81
III. Economic work of the library	85
Financial tasks	85
Bindery	87
IV. Rules of organization and personal matters	89
Data of development of the library since the Liberation	95
Obituary	98
The Szabó Ervin Municipal Library in the year of the Liberation. (László Remete)	100
The first public library of Buda. Fifty years of the district library No. 6. (Béla Uray)	113
Preface by Béla Kőhalmi	113
The semi-centennial library of Angyalföld. History of the library No 7. (Mária Magdolna Csép)	131
Béla Kőhalmi is 85 years old	145
Formation of the up-to-date classificall system of our sociological book-stock. (Vera Arató)	147
Our geographical catalogue since the introduction of the decimal classification unto these days. (Ilona Kápolnai-Molnár—Éva Nagy)	157
Publications of the Szabó Ervin Municipal Library on the subject of labour movement. 1945—1969. (Tibor Csomór—Katalin Lakos)	166
Budapest at the time of the Liberation and now. (From the material of our Budapest picture-archive) (Klára Novák)	187
The continuous reading in the district libraries. (Ágnes Ballagi)	189

The interest for philosophy of the young readers in a district library. (Klára Ecsedi)	198
The children-readers of the József Attila settlement. (Ágnes Rostás)	207
The Gorki-centenary and the reading of Gorki works in the district library of Pesterzsébet. (Antal Arató)	221
Problems of decimalization in our district libraries. (Ágnes Drechsler)	232
The development of the book-collection for children during the last decade. (Ilona Benkő)	238
The central catalogue of the network of the Szabó Ervin Municipal Library. (Mária Németh).	253
Problems of training of librarians in the Szabó Ervin Municipal Library. (Gizella Kutas — Ágnes Drechsler)	257
Professional, scientific and social activity of our staff.	264
Our library network in 1969	273
Contents	277

SOMMAIRE

Ervin Szabó (1877—1918)	5
László Dienes (1899—1953)	11
Henrik Hajdu (1890—1969) (Ferenc Révész)	13
Rapport de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin, 1968—1969	31
I. Rapport de la Bibliothèque Centrale	35
Acquisition, catalogage et classification	36
Service pour les lecteurs	43
Travaux d'information	51
Travaux bibliographiques et autres publications	52
Propagande	58
Direction des bibliothèques d'arrondissements. Travail méthodologique	61
II. Bibliothèques d'arrondissements	65
Fonds et acquisition de livres du réseau d'arrondissements	70
Lecteurs inscrits	73
Prêts	75
Livres prêts	77
Prêt des bandes de diapositives	80
Expositions et réunions de lecteurs	81
III. Finances de la bibliothèque	85
Tâches économiques	85
Atelier de reliure	87
IV. Affaires concernant l'organisation et le personnel	89
Dates du développement de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin depuis la Libération	95
Nécrologie	98
La Bibliothèque municipale dans l'année de la Libération (László Remete)	100
La première bibliothèque de culture publique de Buda. 50 ans de la Bibliothèque d'arrondissement No 6. (Béla Uray). Préface (Béla Kóhalmi)	113
La demi-séculaire bibliothèque d'arrondissement d'Angyalföld No 7. (Mária Magdolna Csép)	131
Béla Kóhalmi a 85 ans	145
La formation moderne du rangement par matière de notre collection sociologique (Vera Arató)	147
Notre catalogue géographique depuis l'introduction du système décimale à nos jours (Ilona Kápolnai-Molnár—Éva Nagy)	157
Les publications de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin concernant le mouvement ouvrier 1945—1969 (Tibor Csomor—Katalin Lakos)	166
Budapest au temps de la Libération et aujourd'hui (photo) de la phototèque „Budapest” (Klára Novák)	187
La continuité de lecture dans les bibliothèques d'arrondissements (Ágnes Ballagi)	189
L'intérêt philosophique des jeunes gens dans une bibliothèque d'arrondissement (Klára Ecsedi)	198

Les enfants-lecteurs dans le settlement József Attila (Ágnes Rostás)	207
Le centenaire Gorki et la lecture des oeuvres de Gorki dans la bibliothèque du XX ^e arrondissement (Antal Arató)	221
Les problèmes de spécialisation des oeuvres scientifico-populaires dans les bibliothèques d'arrondissements (Ágnes H. Drechsler)	232
La formation de l'acquisition des bibliothèques pour les enfants pendant une decade (Ilona Benkő) . .	238
Registre central du réseau de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin (Mária Németh)	253
Les problèmes de l'instruction des bibliothécaires dans la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin (Gizella Kutas — Ágnes H. Drechsler)	257
Activité professionnelle scientifique et sociale des bibliothécaires	268
Notre réseau de bibliothèques en 1969	273
Sommaire	277

INHALT

Ervin Szabó (1877–1918)	5
László Dienes (1889–1953)	11
Henrik Hajdu (1890–1969) (von Ferenc Révész)	13
Bericht der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek über die Jahre 1968/1969	31
I. Tätigkeit der Zentralbibliothek	35
Laufende Arbeiten	36
Leserdienst	43
Informationsdienst	51
Bibliographien und andere Publikationen	52
Propagandatätigkeit	58
Leitung der Bezirksbibliotheken. Methodologische Arbeit	61
II. Bezirksbibliotheken	65
Der Bücherbestand und der Erwerb unseres Bibliotheksnetzes	70
Eingetragene Leser	73
Ausleihe	75
Ausgeliehene Bände	77
Diafilmausleihe	80
Ausstellungen und Veranstaltungen	81
III. Wirtschaftliche Angelegenheiten der Bibliothek	85
Finanzielle Aufgaben	85
Buchbinderei	87
IV. Organisations- und Personalangelegenheiten	89
Daten der Entwicklung der Bibliothek seit der Befreiung	95
Nekrologe	98
Die Hauptstädtische Bibliothek zur Zeit der Befreiung (László Remete)	100
Ofen's erste allgemeinbildende Bibliothek. Fünfzig Jahre der Bezirksbibliothek Nr. 6. (Béla Uray)	113
Vorwort (Béla Köhalmi)	113
Das halbe Jahrhundert der Bibliothek des Bezirkes Angyalföld. Geschichte der Bibliothek Nr. 7. (Magda Csép)	131
Beim 85 jährigen Béla Köhalmi	145
Zusammenstellung eines zeitgemässiges Klassifizierungsystems für unseren soziologischen Bestand (Vera Arató)	147
Unser Geographischer Katalog seit der Einführung der Dezimalklassifikation bis heute (Ilona Kápolnai-Molnár – Éva Nagy)	157
Veröffentlichungen der Bibliothek aus dem Bereich der Arbeiterbewegung. 1945–1969. (Tibor Csomor – Katalin Lakos)	166
Budapest in den Tagen der Befreiung und heute. (Dokumente aus der Bildersammlung Budapest) (Klára Novák)	187
	285

Weshalb unterbricht ein Teil der Leserschaft den regelmässigen Besuch der Bezirksbibliotheken? (Ágnes Ballagi)	189
Die Interesse der Jugendlichen für philosophische Literatur in einer Bezirksbibliothek (Klára Ecsedi)	198
Die Kinderleser von der Wohnsiedlung József Attila (Ágnes Rostás)	207
Die Gorki-Hundertjahrfeier und die Volkstümlichkeit von Gorki's Werken in der Bibliothek des Bezirkes Pesterzsébet (Antal Arató)	221
Fragen der Klassifizierung der populärwissenschaftlichen Werke in unseren Bezirksbibliotheken (Ágnes H. Drechsler)	232
Entwicklung des Kinderbuchbestandes in den letzten zehn Jahren (Ilona Benkő-Bartha)	238
Zentralkatalog des Bibliotheksnetzes der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek (Mária Németh)	253
Ausbildung und Weiterbildung unserer Mitarbeiter (Gizella Kutas - Ágnes H. Drechsler)	257
Die berufliche, wissenschaftliche und gesellschaftliche Tätigkeit unserer Bibliothekare	264
Unser Bibliotheksnetz in 1969	273
Inhalt	277

